

KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD KOŠICE

PAMIATKOVÁ ZÓNA MESTA
SPIŠSKÁ NOVÁ VES

~ ~ ~

ZÁSADY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

~ AKTUALIZÁCIA 2015 ~

TEXTOVÁ ČASŤ

KOŠICE 2015

Krajský pamiatkový úrad Košice

Hlavná 25, 040 01 Košice

zodpovedný riešiteľ:

Ing. arch. Róbert Királ'

autorská spolupráca:

Ing. Vladimír Sobota - historická zeleň
Mgr. Martin Horvát - archeológia

riaditeľka KPÚ:

Ing. Kristína Markušová

spolupráca:

Ing. arch. Radoslav Mokriš
Mgr. Tomáš Zdravecký
Mgr. Viera Kládeková
Mgr. Mária Švačová Šofranková
Mgr. Jana Uhříčiková

~ O B S A H ~

Protokol o platnosti	2
Obsah	4
Časť I. - ZÁKLADNÉ IDENTIFIKAČNÉ ÚDAJE	6
1.1. Základné údaje o pamiatkovom území	6
1.1.5 Vymedzenie hraníc pamiatkového územia podľa vyhlásenia	6
1.1.5.f Mapa – aktuálne platné vymedzenie PZ SNV	9
1.2. Základné údaje o ochrannom pásme pamiatkového územia	10
1.3. Údaje o zadaní a spracovaní zásad	10
Časť II. - ODÔVODNENIE OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA	13
2.1. Historický vývoj mesta	13
2.2. Urbanisticko-architektonický vývoj mesta	21
Genius loci mesta	
2.2.1. Vývoj po vyhlásení PZ SNV	29
2.2.2. Prehľad významných udalostí stavebného vývoja	30
2.3. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia hmotnej povahy	34
2.3.1. Obraz krajiny a vonkajší obraz mesta	34
2.3.2. Vnútorý obraz mesta	35
2.3.3. Funkčné využitie územia	37
2.3.4. Historický pôdorys sídla	39
Uličná sieť a námestia	
Parcelácia	
2.3.5. Objektová skladba územia	43
Výškové usporiadanie objektov PZ	
2.3.6. Strešná krajina	48
2.3.7. Prvky uličného interiéru a parteru	51
2.3.8. Zeleň pamiatkového územia	55
2.3.9. Archeologické náleziská a zaniknutá fortifikácia	59
2.4. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia nehmotnej povahy	62
2.4.1. Súpis zistených historických názvov	62
2.4.2. Významné osobnosti mesta	64
2.5. Kategorizácia objektov	66
2.5.1.a Tabuľka objektov NKP v území PZ SNV	67
2.5.1.b Tabuľka objektov NKP v katastri mesta mimo územia PZ	68
2.6. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany	74
Časť III. - ZÁSADY PAMIATKOVEJ OCHRANY - POŽIADAVKY	78
3.1. Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ SNV	79
3.2. Požiadavky na primerané funkčné využitie pamiatkového územia	80
3.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu hist. pôdorysu a parcelácie ...	81
3.4. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu objektovej skladby	83
3.4.1. Požiadavky diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov.....	83
3.4.2. Základné požiadavky na zachovanie a údržbu NKP	85

3.4.3.	Základné požiadavky na zachovanie a údržbu nehnuteľností v PZ, ktoré nie sú NKP	86
3.4.4.	Požiadavky pre plochy dvorov a záhrad meštianskych domov	88
3.4.5.	Všeobecné požiadavky pre novostavby, nadstavby a prístavby	89
3.4.6.	Požiadavky pre zástavbu na revitalizačných plochách	91
3.5.	Požiadavky pre výškové a priestorové usporiadanie objektov	92
3.5.1.	Požiadavky pre ochranu strešnej krajiny	94
3.6.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu materiálovej skladby, architektonického výrazu a historických konštrukcií	98
3.7.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru	109
3.7.1.	Uličné interiéry a fasády	110
3.7.2.	Uličný parter	111
3.7.3.	Požiadavky pre umiestnenie reklamy, informačných, reklamných a propagačných zariadení	112
3.7.4.	Požiadavky pre letné sedenia a terasy na verejných komunikáciách	114
3.7.5.	Požiadavky pre umiestnenie zariadení technickej infraštruktúry	116
3.7.6.	Požiadavky pre oplotenia	116
3.7.7.	Prvky drobnej architektúry a ostatné vybavenie	117
3.7.8.	Požiadavky pre umiestnenie nových umeleckých diel a artefaktov	117
3.7.9.	Požiadavky pre osvetlenie verejných priestorov, iluminácia objektov ...	118
3.7.10.	Požiadavky pre regeneráciu povrchov komunikácií a verejných priestranstiev	118
3.8.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej zelene	119
3.9.	Požiadavky a odporúčania na ochranu obrazu mesta	125
3.10.	Požiadavky na zachovanie a prezentáciu archeologických nálezísk	127
3.11.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt	127
3.11.1.	Pamätihodnosti mesta	128
3.12.	Prezentácia pamiatkového fondu PZ SNV	129
3.13.	Všeobecné doplňujúce požiadavky na ochranu pamiatkových hodnôt	130
Časť IV. - ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA		131
4.1.	Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia	131
4.2.	Aktualizácia zásad	134
4.3.	Záver	134
Časť V. - PRÍLOHY		135
5.1	Zoznam podkladov	135
5.2	Grafické prílohy a dokumentácie	137
Časť VI. - PRÁVNE NORMY		139

~ Časť I. ~

ZÁKLADNÉ IDENTIFIKAČNÉ ÚDAJE

1.1. Základné údaje o pamiatkovom území

1.1.1. Názov pamiatkového územia

Pamiatková zóna Spišská Nová Ves

(ďalej aj „Pamiatková zóna“ alebo „PZ SNV“)

1.1.2. Základné údaje pamiatkového územia

Kraj: Košický

Okres: Spišská Nová Ves

Mesto/obec: Spišská Nová Ves

Katastrálne územie: Spišská Nová Ves

Typ pamiatkového územia: mestská PZ

Číslo v ÚZPF (register PZ): 39

Počet nehnuteľných kultúrnych pamiatok PZ: 61 (aktuálne k 9.10.2014)

Rozloha pamiatkového územia: 25,8 ha

1.1.3. Vyhlásenie pamiatkového územia

- **Vyhlásenie PZ:** Vyhláška Okresného úradu Spišská Nová Ves č.: 1/1992 zo dňa 20.01.1992, s právoplatnosťou od 01.03.1992
- **Zmena vymedzenia PZ:** Rozhodnutie Ministerstva kultúry SR č.: MK-19/2005-400 zo dňa 17.02.2005, právoplatné od 29.03.2005
- **Aktuálna zmena vyhlásenia PZ:** Rozhodnutie Ministerstva kultúry SR č.: MK-1297/2015-221/5779 zo dňa 13.04.2015, právoplatné dňa 06.05.2015

1.1.4. Súčasť iných chránených území a ochranných pásiem, zriadených podľa osobitných predpisov

Na celé územie PZ SNV zasahuje ochranné pásmo verejného vnútroštátneho letiska (OP vzletových a približovacích priestorov), vymedzené rozhodnutím Štátnej leteckej inšpekcie zn. 1-46/89 zo dňa 23.08.1989.

1.1.5. Vymedzenie hraníc pamiatkového územia podľa vyhlásenia

1.1.5.a Mapový podklad

Mapovým podkladom pre vymedzenie územia Pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves je vektorová katastrálna mapa, poskytnutá GKÚ Bratislava. (Stav k 07.03.2014)

1.1.5.b Popis priebehu hranice pamiatkového územia

Východiskovým bodom popisu hranice pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves (ďalej len „PZ“) je spoločný

bod parcel 2114, 2130/1 a 1912. Ďalej hranica PZ pokračuje východným smerom po hraniciach parcel 2114 a 2115 až do spoločného bodu parcel 2115, 1912 a 9144. Odtiaľ hranica PZ pretínajúc parcelu 9144 smeruje do spoločného bodu parcel 9144, 162 a 2099/1. Hranica PZ potom smeruje na juh po hranici parcely 9144 až do spoločného bodu parcel 9144, 161 a 183. Z tohto bodu, pretínajúc parcelu 183 smeruje hranica PZ do spoločného bodu parcel 183, 184 a 10130. Potom hranica PZ smeruje po hranici parcely 10130 až do spoločného bodu parcel 10130, 213/14 a 183. Hranica PZ pokračuje pretínajúc parcelu 183 do spoločného bodu parcel 183, 220/1 a 182. potom pokračuje hranica PZ na sever po hraniciach parcel 220/1, 221, 222, 220/1, 284, 220/1, 220/2, 287/1 až do západného rohu parcely 287/1. Odtiaľ hranica PZ, pretínajúc parcely 220/1 a 1077/7 pokračuje do spoločného bodu parcel 1077/7, 325 a 399/1. Odtiaľ hranica PZ smeruje, pretínajúc parcelu 325 do severného rohu parcely 326. Potom hranica PZ pokračuje na juh po hraniciach parcel 326 do spoločného bodu parcel 326, 325 a 327. Potom hranica PZ, pretínajúc parcelu 325 smeruje do spoločného bodu parcel 325, 290 a 289. Hranica PZ potom pokračuje na juh po hraniciach parcel 290, 300 a 302 do spoločného bodu parcel 302, 303 a 325. Ďalej smeruje hranica PZ, pretínajúc parcely 325 a 329 do spoločného bodu parcel 330/3, 329 a 10088. Potom pokračuje hranica PZ juhovýchodným smerom po hraniciach parcel 330/3 a 330/2 až do spoločného bodu parcel 330/2, 10088 a 359/1. Odtiaľ hranica PZ, pretínajúc parcelu 359/1 smeruje do spoločného bodu parcel 359/1, 106/2 a 106/8. Hranica PZ potom pokračuje po hraniciach parcel 106/8, 106/3, 104, 103, 102, 366/2, 99, 100, 98, 97/3, 96, 95/3, 94/1, 94/3. Ďalej smeruje na juh po hraniciach parcel 94/3, 94/7 a 94/2 až do spoločného bodu parcel 94/2, 93 a 2154. Ďalej smeruje hranica PZ na juhovýchod pretínajúc parcelu 93 do spoločného bodu parcel 93, 90 a 91/5. Potom smeruje hranica PZ po hraniciach parcel 93, 9138/8 a 9138/6 až do spoločného bodu parcel 89/8, 9138/5 a 89/7. Odtiaľ smeruje hranica PZ na juh, pretínajúc parcelu 9138/6 do spoločného bodu parcel 9138/6, 17/15 a 17/14. Ďalej smeruje hranica PZ po hraniciach parcel 17/15, 20, až do najjužnejšieho bodu parcely 20. Potom smeruje hranica PZ, pretínajúc parcely 17/10 a 2520/1 do spoločného bodu parcel 2520/1, 2679 a 2680/30. Ďalej hranica PZ smeruje na západ po hranici parcely 2520/1 a na juh po hraniciach parcel 2645 a 2646, potom opäť na západ po hraniciach parcel 2646, 2644/1, 2643, 2641, 2639, 2637/1, 2634/1, 2633, 2631, 2628, 2627, 2625, 2624, 2623/2, 2622, 2620, 2619/4, 2618/3, 2617/1, 2616, 2613 až do spoločného bodu parcel 2613, 2771 a 2611. Odtiaľ smeruje hranica PZ pretínajúc parcelu 2611 do spoločného bodu parcel 2611, 2805/2 a 2610/1. Hranica PZ potom smeruje po hraniciach parcel 2610/1, 2606/3, 2605/1, 2603/2, 2602, 2601/1, 2600, 2599/3, 2599/6, 2598, 2596, 2597, 2595, až do západného rohu parcely 2595. Odtiaľ smeruje hranica PZ, pretínajúc parcelu 2805/1 do južného rohu parcely 2589/1. Hranica PZ potom smeruje po hranici parcely 2589/1 do spoločného bodu parcel 2589/1, 2521/1 a 2805/1. Potom hranica PZ, pretínajúc parcelu 2521/1 smeruje do spoločného bodu parcel 2521/1, 2555/21 a 2518. Hranica PZ potom pokračuje po hraniciach parcel 2555/21, 2555/3, 2555/20, 2555/39, 2555/29, 2555/2, 2555/25, 2555/40, 2555/37, 2555/26, 2555/18, 2481/4, 2483/1, 2483/4, 2483/3, 2483/1, 2482, 2475/3, 2475/5, 2475/6, 2475, 2475/8, 2475/15 až do spoločného bodu parcel 2475/15, 2475/14, 2475/1 a 9143. Odtiaľ smeruje hranica PZ, pretínajúc parcely 9143 a 2473 do spoločného bodu parcel 2473, 2157/2 a 2157/1. Odtiaľ pokračuje hranica PZ po hraniciach parcel 2473 a 9139. Ďalej hranica PZ smeruje na sever po hraniciach parcel 9139, 2152/1, 2147 a 2150. Potom hranica PZ smeruje na východ po hraniciach parcel 2150, 2148, 2125, 2122/2, 2122/1, 2121, 2120, 2119/3, 2130/3, 2130/4. Potom hranica PZ smeruje na sever po hraniciach parcel 2130/4, 2117/1, 2117/2, 2117/3 a 2114 až do východiskového bodu opisu hranice, ktorým je spoločný bod parcel 2114, 2130/1 a 1912.

1.1.5.c Súpis parcel pamiatkového územia

Kompletný súpis parcel pamiatkového územia je uvedený v prílohe **5.2.9 – Fotokópia opravného rozhodnutia MK SR** s reg. zn. MK 1297/2015-221-18555, vydané dňa 02.12.2015, ktoré aktualizovalo súpis parcel PZ SNV, uvedený v rozhodnutí MK SR o zmene vymedzenia PZ SNV s reg. zn. MK-1297/2015-221/5779 zo dňa 13.04.2015.

1.1.5.d Vymedzenie pamiatkového územia

Na základe podrobných pamiatkových rozborov boli v roku 1991 navrhnuté hranice pamiatkovej zóny z väčšej časti v rozsahu bývalého opevneného územia, doloženého historickou mapou z roku 1783 a archeologickými nálezmi zvyškov základov opevnenia na Hviezdoslavovej, Slovenskej, Rázusovej a Hanulovej ulici. V tomto extenzívnom rozsahu bola PZ SNV vyhlásená vyhláškou Okresného úradu v Spišskej Novej Vsi v roku 1992. Vzhľadom na skutočnosť, že takto vyhlásená PZ bola vo svojich okrajových častiach poznačená veľkoplošnými stavebnými zásahmi z 50. až 80. rokov 20. storočia (architektúrou blokovej zástavby sídliskového charakteru), čo nebolo v súlade so znením § 2 odsek 4 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“): *„Pamiatkové územie je sídelný územný celok ... sústredených pamiatkových hodnôt..., ktorý je z dôvodu ich ochrany podľa tohto zákona vyhlásený za pamiatkovú rezerváciu alebo pamiatkovú zónu.“*, Ministerstvo kultúry SR na návrh Pamiatkového úradu SR zmenilo vymedzenie územia PZ SNV rozhodnutím č. MK-19/2005-400 v roku 2005 (vid' mapa 1.1.5.e – vymedzenie PZ SNV v r. 2005). Zmenou vymedzenia v r. 2005 sa plocha PZ zmenšila o plochy, zasiahnuté asanačnou prestavbou mesta z 2. polovice 20. storočia, a o plochy bytovej zástavby na plochách záhrad meštianskych domov.

1.1.5.e Mapa – vymedzenie PZ SNV v r. 2005

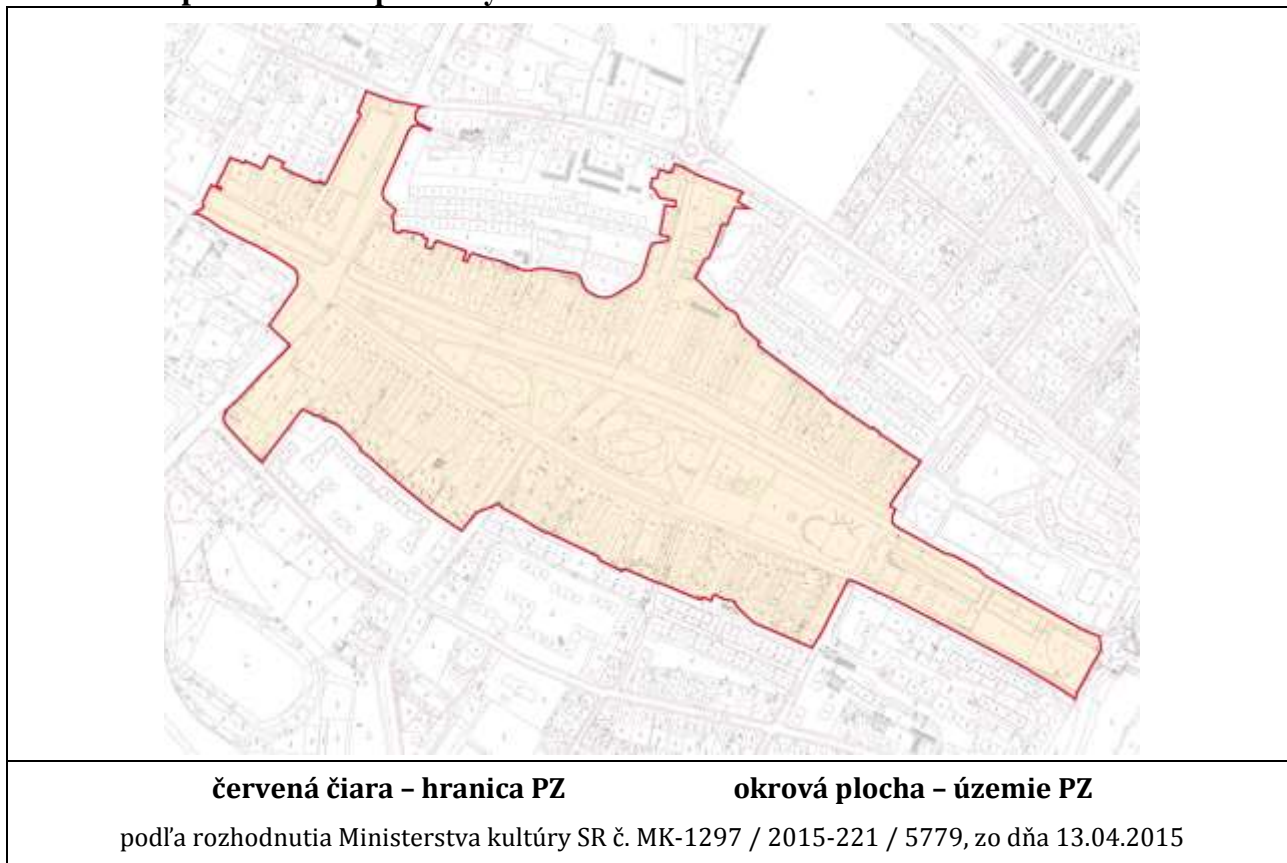
zelená plocha – rozsah PZ SNV podľa grafickej prílohy rozhodnutia Ministerstva kultúry SR č. MK-19/2005-400 zo dňa 17.02.2005

V rámci revízie pamiatkových hodnôt územia PZ SNV pri spracovaní tejto aktualizácie Zásad bola opätovne prehodnotená hranica a predmet ochrany PZ a následne Pamiatkový úrad SR v novembri 2014 spracoval „Návrh na zmenu vyhlásenia pamiatkovej zóny“. Účelom zmeny

vyhlásenia PZ bolo definitívne upresnenie hranice podľa aktuálnej vektorovej katastrálnej mapy, aktualizácia pôvodného predmetu ochrany z roku 2002, a zároveň bola PZ zmenšená v severozápadnej časti (v kontakte s ulicou Hviezdoslavovou a Ing. Straku) – toto územie bolo vyhodnotené ako protichodné vo vzťahu k pamiatkovým hodnotám jadra PZ. Aktuálna zmena vyhlásenia PZ SNV bola schválená rozhodnutím č. MK-1297/2015-221/5779 zo dňa 13.04.2015, právoplatným dňa 06.05.2015.

Plochu pamiatkovej zóny SNV tvorí dnes v podstate územie stredovekého mesta v rozsahu, na ktorom sa zachovala historická zástavba. Jadro PZ tvorí šošovkovité Radničné námestie s významnými solitérmi, ktoré je vymedzené autentickou urbanistickou štruktúrou radovej zástavby v pôvodnej uličnej čiare na Letnej ulici od čísla 26 – 78 a na Zimnej ulici od čísla 33 – 93. Radová zástavba, tvorená prevažne historickými meštianskymi domami, na Letnej strane prechádza na Štefánikovo námestie, ktorého zástavba od čísla 7 – 21 tvorí západný záver PZ. Východný záver PZ tvorí územie zaniknutej historickej urbanistickej štruktúry (tzv. stredného riadku) centrálného priestoru námestia, ukončené objektom drevopriemyselnej školy (Radničné nám. 1). V priečnom smere je PZ vymedzená dvorovou zástavbou a záhradami meštianskych domov v čiastočne zachovanom rozsahu. Na Levočskej ulici je tvorená uličnou zástavbou od námestia po objekty Levočská 7 a 14 (po kruhovú križovatku). Na Elektrárenskej ulici patrí do PZ plocha po asanovanej konzervárni (dvorová časť Zimnej 33-35 až po Rázusovu ulicu) a na Školskej ulici dvor Baníckej školy až po Hviezdoslavovu ulicu. Presné aktuálne vymedzenie hraníc a plochy PZ SNV je znázornené na mape: **1.1.5.f** – aktuálne platné vymedzenie PZ SNV.

1.1.5.f Mapa – aktuálne platné vymedzenie PZ SNV

1.2. Základné údaje o ochrannom pásme pamiatkového územia.

1.2.1. Vyhlásenie ochranného pásma pamiatkového územia

Ochranné pásmo pamiatkovej zóny (ďalej aj „ochranné pásmo“ alebo „OP PZ“) bolo vyhlásené spoločne s Pamiatkovou zónou mesta Spišská Nová Ves uznesením Okresného úradu v Spišskej Novej Vsi - vyhláškou č. 1/1992 zo dňa 20. januára 1992. Hranica ochranného pásma bola vyznačená aj v grafickej prílohe tejto vyhlášky.

V tejto aktualizácii Zásad PZ SNV je hranica ochranného pásma podľa horeuvedenej vyhlášky vyznačená na mape: **5.2.2.c** - Mapa hraníc pamiatkového územia, OP a NKP (v časti 5.2 – Grafické prílohy a dokumentácie).

1.3. Údaje o zadaní a spracovaní zásad

1.3.1. Odôvodnenie účelu a cieľa zásad

Požiadavka na spracovanie zásad ochrany pamiatkového územia - pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves - vyplýva z dikcie zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej aj „pamiatkový zákon“). V zmysle § 29 aktuálne platného pamiatkového zákona je definovaná *Základná ochrana pamiatkového územia*:

(1) Základná ochrana pamiatkového územia je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

(2) Krajský pamiatkový úrad vypracúva zásady ochrany pamiatkového územia, ktoré sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany podľa odseku 1 a sú podkladom pre územný plán. Zásady sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu ¹⁾.

(3) Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, materiálovej a objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, architektonického výrazu, prvkov uličného interiéru a uličného parteru, historickej zelene, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

(4) Miestne príslušný krajský pamiatkový úrad je dotknutým orgánom štátnej správy pri prerokúvaní územného plánu regiónu, územného plánu obce a územného plánu zóny.

¹⁾ Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov

Zo znenia § 29 pamiatkového zákona vyplýva požiadavka na vypracovanie zásad ochrany pamiatkového územia. Pamiatkový úrad Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave (ďalej len PÚ SR) zahrnul vypracovanie Zásad ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Spišská Nová Ves - Aktualizácia do plánu hlavných úloh úradu pre rok 2014.

Potreba vypracovania Aktualizácie zásad ochrany pamiatkového územia – Pamiatkovej zóny Mesta Spišská Nová Ves vyvstala najmä z nutnosti aktualizácie „*Zásad pamiatkovej starostlivosti – Pamiatková zóna Spišská Nová Ves*“, spracovaných Pamiatkovým ústavom Bratislava – regionálne stredisko Prešov, ktoré v decembri 2000 spracovala Ing. arch. Mária Slováková, v spolupráci s: PhDr. Štefánia Tóthová, Ing. Eva Semanová, Daniela Hajzoková. Dôvodom nutnosti aktualizácie tohto materiálu bola zmena legislatívnych predpisov, zmena vymedzenia zóny v roku 2005 aj 2015, a aj potreba upresnenia, resp. stanovenia komplexných podmienok pre riešenie aktuálnych problémov v predmetnom pamiatkovom území na základe súčasnej úrovne poznania pamiatkového fondu a na základe odborných, výskumných a vedeckých materiálov, získaných po dobe spracovania Zásad z roku 2000.

1.3.2. Rozsah spracovania zásad

Táto Aktualizácia 2015 - Zásad ochrany pamiatkového územia - Pamiatková zóna Mesta Spišská Nová Ves je prepracovaním všetkých častí doteraz platných Zásad pamiatkovej starostlivosti – Pamiatková zóna Spišská Nová Ves, spracovaných v roku 2000.

Poznámky o rozsahu a spôsobe spracovania aktualizácie Zásad:

- terénna ohliadka a väčšina aktuálnej fotodokumentácie bola vyhotovená na jeseň 2013 a jeseň 2014.
- v rámci prípravy aktualizácie KPÚ Košice spracoval archívnu fotodokumentáciu mesta z archívu Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi, historické mapové materiály zo Štátneho archívu v Levoči – pracoviska v Spišskej Novej Vsi, a voľne prístupné reprodukcie historických fotografií a pohľadníc na internetových stránkach a sociálnych sieťach.
- v rámci terénnej ohliadky boli fotograficky zdokumentované všetky exteriérové priestory PZ SNV s výnimkou približne 20 dvorov meštianskych domov, ktoré neboli v čase ohliadok prístupné. Získané a popísané digitálne fotografie z ohliadok sú uložené a archivované na CD-nosičoch na KPÚ Košice a na jeho pracovisku Spišská Nová Ves so sídlom v Levoči.
- nakoľko územie PZ SNV je pomerne homogénnej urbanistickej štruktúry, nie je v tejto aktualizácii Zásad rozdelené na samostatné sektory. V požiadavkovej časti sú však samostatne stanovené požiadavky pre dvory a záhrady meštianskych domov - chápané ako špecifické plochy v rámci PZ, a na definovanej Revitalizačnej ploche.
- v rámci aktualizácie bol vypracovaný „*Návrh zmeny vyhlásenia PZ SNV*“, ktorý revidoval hranicu najmä v závere parciel meštianskych domov a navrhol vyňať územie v SZ rohu zo zóny. Zmena vyhlásenia bola schválená rozhodnutím MK SR č. MK-1297/2015-221/5779 zo dňa 13.04.2015, právoplatným od 06.05.2015 (viď príloha 5.2.9.).
- **analytická časť** tejto aktualizácie Zásad vychádza z analýz Zásad pamiatkovej starostlivosti – Pamiatková zóna Spišská Nová Ves z roku 2000 (vypracované Ing. arch. Máriou Slovákovou), je však rozšírená a upravená podľa aktuálnych metodických potrieb pre spracovanie Zásad. Niektoré kapitoly analytickej časti - archeológia, genius loci, kapitoly 2.1, 2.2, 2.3.2, 2.3.4 - boli prevzaté zo Zásad z r. 2000 a iba stručne doplnené, rozsiahlejšie boli doplnené kapitoly o vonkajšom obraze mesta, objektovej skladbe a zeleni. Kapitoly analytickej časti Zásad z r. 2000 vychádzali predovšetkým z Pamiatkového prieskumu historického súboru, spracovanom vo výskumnej dokumentácii: Lalková J. a kol.: Regulačný plán – Prieskumy a rozbor, y

Pamiatková zóna Spišská Nová Ves, Bratislava 1994

Kapitola 2.4.2 - významné osobnosti mesta bola zostavená z informácií z literatúry a rôznych internetových zdrojov.

Ďalšie kapitoly - kap. 2.2.1., 2.2.2., 2.4., 2.6., strešná krajina, parcelácia, opis ľudového domu v SNV, funkčné využitie, uličný interiér, výškové usporiadanie - boli spracované po prvý raz. Autorom týchto novospracovaných kapitol analytickej časti je určený zodpovedný riešiteľ *Aktualizácie Zásad 2015* - Ing. arch. Róbert Királ.

▪ miesto uloženia Zásad:

- v tlačenej podobe: PÚ SR, KPÚ KE, KPÚ KE pracovisko SNV-LE, Mesto SNV;
- v digitalnej forme sú zverejnené na stránke PÚ SR - www.pamiatky.sk.

▪ poďakovanie:

Za sprístupnenie archívnych fondov KPÚ Košice ďakuje Múzeu Spiša v Spišskej Novej Vsi a Štátnemu archívu Levoča, pobočke Spišská Nová Ves.

Za ozrejmenie viacerých momentov a problémov vývoja mesta v ostatných rokoch a desaťročiach, a to najmä z hľadiska územného plánovania, KPÚ Košice ďakuje architektovi Teodorovi Štubňovi.

~ Časť II. ~

ODÔVODNENIE OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

2.1. Historický vývoj mesta

Územie, na ktorom sa rozprestiera Spišská Nová Ves v dnešnom rozsahu, bolo osídlené oddávna. Archeologické bádanie dokladá svojimi výsledkami osídlenie vo viacerých polohách. Najvýhodnejšou bola ľavobrežná terasa Hornádu od Smežianskej Maše po sútok Hornádu s Brusníkom – osídlená od neolitu najstaršími poľnohospodármi (5000-3000 p. n. l.). Osídlenie je doložené nálezmi na východnej strane mesta, pôvodne za stredovekými mestskými hradbami, na území hotela Metropol, na Vajanského a Kožuchovej ulici. V eneolite (3000-1900 pr. n. l.) sa rozprestieralo veľké sídlisko na mieste dnešnej Tarče - najväčšie, s rozlohou 15.000 m², pod Tarčou a na Modrom vrchu (Blaumont). V dobe bronzovej, okrem niektorých už uvedených lokalít, sa osídlenie evidentne rozrastá nielen na území dnešného vnútorného mesta v rozsahu stredovekého opevnenia - námestie po oboch stranách, Mlynská ulica, ale aj v okrajových častiach - Pri sv. Trojici, Kozí briežok, Levočský potok, Pod Šajbou, Radlinského ulica, železničná stanica, Skala - Kudlovec, Okrúhlovec - Zámčisko. V dobe železnej (8. - 1. stor. pr. n. l.) sa osídlenie koncentrovalo k severnej časti katastra v súvislosti s využívaním medenorudných ložísk - do priestoru dnešnej železničnej stanice, kde boli nájdené aj zlaté a strieborné keltské mince. V dobe rímskej (1. - 4. stor. n. l.) bolo zrejme osídlené celé uvedené územie.

Osídleniu územia mesta, ohraničeného v stredoveku kamenným hradobným múrom, predchádzala existencia viacerých osád, ktorých názvy sa zachovali v písomných prameňoch, vytyčujúcich hranice majetkov. Metácie vymedzovali vzájomne susediace územia, dotknuté dávnymi a dlhodobo zaužívanými názvami riek, potokov a vrchov. Tak sa uvádza osada **Kozma, Stojan, Brusník, Šág a Schwanis**. Dedina Kozma sa nachádzala asi na úpätí Blaumontu, dedina Stojan pri sv. Trojici a dedina Šág na mieste niekdajšieho kláštora a neskôr tzv. Šestnátky (dnes tu stojí zimný štadión). Zanikali postupne, pravdepodobne aj v dôsledku presídľovania do konštitujúceho sa mesta v priebehu 14. - 15. storočia. Z rovnakých príčin postupne zanikali aj dediny Schwanis v údolí potoka Derfinka a obec Brusník v doline pod Zámčiskom (dolina potoka Tepličský Brusník). Tieto dve obce nemali ustálené južné hranice svojho chotára na ploche, ktorá sa ako neosídlená v určitom čase dostala opäť do majetku kráľa. Ako prvý existenciu uvedených osád popísal historik S. Münnich v dejinách mesta na sklonku 19. storočia. Treba povedať, že hoci osídlenie v týchto polohách v období včasného stredoveku je archeologicky dokázané (s výnimkou osady Schwanis), jeho význam je sporný a pomenovanie lokalít je v súčasnosti považované za mylné (viac vid' (2) - Chalupecký, I. a kol.: *Dejiny mesta Spišská Nová Ves, Spišská Nová Ves*, 2014, str. 70-74)

Priamo na území mesta, najmä na východnej strane preukázali archeologické nálezy dlhodobé slovanské osídlenie od 8. do 11. až 12. storočia. Všetky slovanské sídliská na území dnešnej Spišskej Novej Vsi patrili do mocenskej sféry **hradiska na Čingove**. Najvýznamnejšie zo slovanských sídlisk sa podľa F. Javorského nachádzalo na sútoku Hornádu a potoka Brusník (v nem. Wenig / Windisch bach – t. j. slovenský potok), ktorý má úzky hrotitý tvar „ihly“,

a práve táto skutočnosť pravdepodobne určila pomenovanie osady „**Iglov**“. Vzhľadom na terénne danosti tohto sútoku a polohu osady na jeho ploche sa dá „poeticky“ povedať, že slovanská osada Iglov tvorila ono „**ucho ihly**“, ktorá podmienila jej pradáвне slovanské pomenovanie. Sídlo osady sa okolo roku 1000 z dôvodu častých záplav presunulo vyššie od tokov smerom na plochu medzi dnešnú Mlynskú ulicu a Redutu - obdobne ako iné osady na Spiši. Neskoršou dominantou tejto sídliskovej aglomerácie bol pravdepodobne od rozhrania 12. - 13. storočia kostol Panny Márie, stojaci na mieste sakristie dnešného farského kostola. Osada sa rozrastala západným smerom v priestore dnešnej Zimnej ulice. Potom, najneskôr okolo polovice 13. storočia, sa v jej bezprostrednej blízkosti usadili nemeckí kolonisti – v priestore medzi Malým kostolom a sídliskom Východ. V priebehu 2. polovice 13. storočia následne slovanská osada *Iglov* a nová nemecká osada spišských Sasov *Villa Nova* splynuli v jeden sídelný útvar, spojený po právnej i cirkevnej stránke, ktorý nadobúdadal mestský charakter.

Napriek tomu, že osada nie je písomne doložená, na jej existenciu poukazuje názov - *Villa Nova* - t. j. osada Spišských Sasov. O tomto územnom celku - novej obci - hovorí listina ostrihomského arcibiskupa Filipa z 29. novembra **1268**, v ktorej sa spomína „*Plebanus de Villa Nova*“. Je to prvá písomná správa o Spišskej Novej Vsi. V nej sa uvádza, že tu v uvedenom roku existovala fara, a teda aj kostol. Osada musela teda vzniknúť skôr, pretože v stredoveku, v ktorom náboženský život hral veľmi veľkú úlohu, bolo treba určitý čas na to, aby sa vybudovala a rozvinula cirkevná správa, a postavili kostol a faru. Z písomných prameňov nepriamo vyplýva, že hostia – Sasi - svoje obydlia umiestnili priamo do staršej osady *Iglov*, ktorej názov prevzali Maďari už pred 13. storočím, a teda je isté, že rok 1268 nie je rokom založenia Spišskej Novej Vsi. Archeológovia pri „starom Iglóve“ našli aj radový cintorín, z ktorého preskúmali aj niekoľko hrobov. Predpokladajú, že by tam mohli byť aj zvyšky povel'komoravského kostola, ktorý tradícia spomína v 11. storočí. V období osídľovania terajšej Spišskej Novej Vsi ako novej obce bolo zvykom, že viac osád mávalo spoločnú faru a kostol. Tie stáli na území buď najstaršej alebo najväčšej či hospodársky najvýznamnejšej. Môžeme predpokladať, že tak to bolo aj v našom prípade. Spočiatku kolonistom a zakladateľom „*Villy Nova*“ slúžil kostol, ktorý bol vybudovaný v „starom Iglóve“, a potom si postavili terajší farský kostol, ktorý sa považuje za pôsobisko farára z „*Villy Nova*“ - Spišskej Novej Vsi.

Správne postavenie „*Villy Nova*“ možno len odvodiť z analogických situácií v spišských saských osadách. Od počiatku mali také spoločné výsady, ktoré boli typické pre mestá - právo voliť richtára, ktorý bol ich prvou súdnou inštanciou pred županom, či grófom spišských Sasov. Nepodliehali stoličnému županovi. Richtár, zvaný podľa výsadného postavenia osád - villicus - mal právo vyrubovať výšku dane svojim občanom. Panovníkovi platili spoločnú pozemkovú daň za celú komunitu. Spolu s richtárom vedenie mesta tvorila aj mestská rada, pozostávajúca z 12 prisazných.

V 13. storočí patrila Spišská Nová Ves k menším spišským sídlam, na rozdiel od poprednej a hospodársky významnejšej Levoče, Kežmarku, ale aj Gelnice, s ktorej chotárom susedila. Riadila sa privilégiami, ktoré dostali v roku **1243** od Belu IV. všetci „*Saxones de Scepus*“, aby rozmnožili obyvateľstvo, značne zdecimované najmä tatárskym vpádom v roku 1241. Úlohou privilégií bolo prilákať obyvateľstvo, ktoré by uspôsobilo husto zalesnený kraj na poľnohospodársku činnosť. Toto privilégium značne kontrastovalo s platnými krajinskými zvyklosťami. V plnom rozsahu sa týkalo 24 spišských miest aj neskôr po ich zálohovaní Poľsku. Zo Spoločenstva spišských Sasov sa v 1. polovici 14. storočia vyvinula Provincia 24 spišských miest, ktorej členom bola aj Spišská Nová Ves.

Významnejšie postavenie si Spišská Nová Ves vydobyla rozvojom baníctva. Prvé

pisomné správy o baníctve sú v tejto oblasti z konca 13. storočia, kedy Karol Róbert daroval saskému grófovi Štefanovi, synovi prvého šoltýsa saských kolonistov - Eliáša z Hrhova - štvrtinu kovov tu vytŕažených. V roku 1317 sa v súvislosti so Spišskou Novou Vsou už výslovne spomínajú bane. Až neskôr sa rozvinulo v meste remeslo, schopné vyrobiť tovar na odpredaj. K zvýšenému významu mesta prispelo výrazne aj právo trhu - pre hospodárstvo predstavujúce jedno z najdôležitejších privilégii, udelené Ľudovítom I. až 6. decembra **1380**, ktorým kráľ povolil obyvateľom mesta usporadúvať týždenné trhy (jarmoky), a to v sobotu. Podľa kráľovských nariadení mohlo sa obchodovať iba na trhu. Obchodovanie na trhu sa riadilo zvykovým právom. Právo trhu i poberanie príjmov z neho patrilo medzi menšie regálne práva, ktoré kráľ prepožičiaval mešťanom. Udelenie tohto privilégia zaväzovalo mesto k tomu, aby si vybudovalo mestské opevnenie. Ním sa malo postarať o bezpečnosť nielen svojich obyvateľov, ale aj tých, ktorí prichádzali na trhy a zdržiavali sa v meste. V roku 1410 kráľ Žigmund Luxemburský vydal mandát na oslobodenie Novovešťanov od mýtnych poplatkov i verejných prác v rámci Provincie 24 spišských miest, nakoľko mali dosť práce so spevňovaním svojich hradieb a priekop (*muri et fossati*).

Archeologický výskum dokázal, že mesto Spišská Nová Ves malo murované opevnenie, pozostávajúce z múra o šírke 120 a 220 cm, a priekopy 6 m širokej a 2 m hlbkej. Archeológom sa podarilo odkryť základy viacerých bášť a časti pôvodného múra. V jednej z bášť bol zistený hrob pravdepodobne zo začiatku 18. storočia. Do mesta sa vchádzalo štyrmi bránami: levočskou, rožňavskou, vyšnou a nižnou - zvanou aj mlynská.

Mestom sa Spišská Nová Ves stala medzi rokom udelenia práva trhu roku 1380 a rokom 1407, kedy sa v písomnostiach označuje bývalá osada (*Villa, Dorf*) už ako mesto (*Nova Civitas, Newenstat*). Trhové výsady Ľudovíta I. potvrdil a rozšíril listinou z 30. júla **1408** kráľ Žigmund Luxemburský - o privilégium konať jeden výročný trh (jarmok) na deň patróna kostola, teda 15. augusta - sviatok Nanebovzatia Panny Márie. Túto skutočnosť znova potvrdil osobitnou listinou v roku 1412. Trh trval zvyčajne niekoľko týždňov, a bol to vlastne malý „veľtrh“.

V dôsledku mocenských bojov medzi Žigmundom Luxemburským a Vladislavom II., ktoré sa skončili prímerím, dostala sa Spišská Nová Ves medzi **13 spišských miest, zálohovaných Poľsku** za pôžičku 37 tisíc kôp českých grošov, s platnosťou od 8. novembra **1412**. Výber lokalít a kraja na záloh vyplýval zo skutočností, že Spiš bol v tomto období jednou z najkultúrnejších oblastí strednej Európy a súčasne bol akousi vstupnou bránou do Uhorska zo severu. Zálohovaním Spišského Podhradia, Spišských Vlachov a Spišskej Novej Vsi získali Poliari súčasne možnosť vojensky vstúpiť na toto územie, rýchlo ho ovládnuť a kontrolovať križovatky najvýznamnejších obchodných ciest v Európe. Do zálohu si teda vybrali tie mestečky, kadiaľ prechádzala tzv. „veľká cesta“, spájajúca Poľsko s bankskými mestami na Spiši, kde sa ťažilo významné množstvo medi a prechádzal obchod s meďou, v bezprostrednej blízkosti hlavných bankských centier - Gelnice a Smolníka so sídlom mincovej komory. Kráľ Žigmund sa síce snažil v rokoch 1419 a 1436 o vykúpenie spišských miest zo zálohu, avšak zálohované mestá zo svojej situácie skôr ťažili, lebo nepatrili za takej situácie ani jednej strane úplne. Spišská Nová Ves ako jediné skutočné mesto medzi nimi (patrili sem aj Spišská Belá, Ľubica, Vrbov, Tvarožná, Ruskinovce, Spišské Podhradie, Spišské Vlasy, Poprad, Veľká, Matejovce, Spišská Sobota, Stráže pod Tatrami, Stará Ľubovňa, Podolínec, Hniezdne, ale aj Ľubovniansky hrad a viaceré dediny, patriace do Ľubovniansko-podolínskeho panstva) mala aj najvýhodnejšie postavenie. Rozvoj obchodu podporovala výhodná geografická poloha na obchodnej ceste z Gemera do Popradu, na výročných trhy sem chodili kupci z celého Spiša, ba aj z Poľska, Rumunska a Ruska. Novovešťania obchodovali s kožkami malých zvierat, ktoré boli veľmi vzácne a

vyvážali sa ako vyhl'adávaný artikel do cudziny, ďalej s včelím voskom a medom. Z medu varili tzv. včelie pivo, vyvážané najmä do Poľska, vyhl'adávané bolo aj novoveské súkno. Tento rozkvet však čoskoro narušili vpády husitov na Spiš, spojené s plienením najmä v rokoch 1431-1433, a neskôr trenice so susednými mestami, najmä s Levočou a Vondrišľom (dnes Nálepkovom), závidiacim Novovešťanom hospodárske úspechy.

Uhorskí králi a uhorský snem sa neustále snažili o vykúpenie a vyslobodenie spišských miest zo zálohu. Uhorské snemy nariadili ich vykúpenie 17 zákonnými ustanoveniami od roku 1552 až do roku 1765. Poľskí panovníci na radu svojich veľmožov odmietali prijať peniaze, a to pod rôznymi zámienkami. Záloh sa tak predĺžil na dobu 360 rokov. Záloh spišských miest sa definitívne skončil v novembri **1772**, kedy zástupcovia zálohovaných miest zložili prísahu uhorskej panovníčke Márii Terézii. Keď sa v roku 1772 vymanilo trinásť spišských zálohovaných miest z moci poľských kráľov, rozhodovalo sa o tom, kam po stránke správnej a politickej budú patriť. Pôvodne mali patriť Spišskej župe, lenže mestá si bránili svoje privilégia, preto Miestodržiteľská rada rozhodla, že sa z nich vytvorí v roku 1774 Provincia trinástich spišských miest. Mária Terézia však v roku **1778** pripojila k nim ešte tri mestá a utvorila „Provinciu 16 spišských miest“. Na jej čele stál gróf. Sídлом Provincie sa stala práve Spišská Nová Ves. V politických záležitostiach patrili pod kompetenciu Miestodržiteľskej rady, kým vo veciach finančných podliehali Kráľovskej komore. V organizácii súdov platila zásada, že menšie veci súdili mestské sudy, kým v dôležitejších veciach rozhodoval provinčný súd na čele s grófom a piatimi prísediacimi. Provincia spočiatku sídlila v jednej budove s mestskou administráciou Spišskej Novej Vsi, t. j. v radnici na Letnej 50. Spišská Nová Ves si však v rokoch 1777-1779 postavila terajšiu budovu Radnice na mieste kupeckého domu, ktorý tam stál už v roku 1515. V súvislosti s činnosťou Provincie vznikla v Spišskej Novej Vsi aj tzv. **Šestnástka** (dnes na jej mieste stojí Zimný štadión). Provincia ako reprezentatívny orgán všetkých členských miest konala svoje snemy a plenárne zasadnutia, a bolo potrebné ubytovať zástupcov týchto miest. Preto sa v Spišskej Novej Vsi postavilo 16 drevených domov na rovnakom stavebnom pozemku, rovnakého vzhľadu i rozlohy, kde sa počas svojho pobytu v meste ubytovali starostovia – richtári 16 spišských miest. Každé mesto, patriace do Provincie, bolo povinné pre svojho richtára v Spišskej Novej Vsi postaviť jeden dom. Vytvorením Provincie a jej usídlením v Spišskej Novej Vsi mesto veľmi získalo. Stalo sa dôležitým politickým strediskom tohto výsadného územia a nadobudlo určité nadradené postavenie voči ostatným mestám. I počtom obyvateľstva mesto vzrástlo. Pri súpise domov v roku 1785 bolo v Spišskej Novej Vsi 638 domov, v ktorých žilo 1 395 rodín a bolo spolu 5 917 obyvateľov. V roku 1800 žilo v meste 5 997 obyvateľov. V roku 1900 bolo v meste 1 016 domov a žilo tu 9 301 obyvateľov. Spišská Nová Ves bola niekoľko desiatok rokov mestom s najvyšším počtom obyvateľov na celom Spiši.

Baníctvo a hutníctvo, ktoré malo na tomto území tradíciu ešte z predslovanských čias, čiastočne utlmili už tatárske vpády. Čoskoro sa však výrazne oživilo - najmä bane na med' v lokalite Grétla s bohatšími ložiskami, nachádzajúcimi sa len niekoľko centimetrov pod terénom. Najstaršie štôlne boli na mieste, zvanom Leihaus, a na Knole ešte pred tatárskym vpádom. K nim nekôr patrila zrejme osada „Klepár“ (Klopport), pomenovaná podľa klopačky, zvolávajúcej baníkov do práce. Za Bela IV. začalo riadne banské podnikanie slobodnými banskými občanmi. Až neskôr sa našli viacerí väčší podnikatelia, ktorí koncom 14. storočia vložili do ťažby dostatok kapitálu, čím sa podnikanie rozšírilo a zefektívnilo. Bratia Palcmanovci založili v doline Hnilca Palcmanskú Mašu. Po dlhých sporoch s Gelnicou, ktorá si robila nároky na kutacie právo spolu so saským grófom, bola Spišská Nová Ves dekrétom kráľa vyhlásená za samostatný banícky okres s banským sudcom. On rozdeľoval kutacie právo - 55 siah pozemku za 4 denáre. Spočiatku

rudu tavili v meste. Keďže sa touto činnosťou rýchlo devastovali lesy, čoskoro bolo potrebné k tavbe zvláštne povolenie. S meďou nakladali voľne, avšak striebro museli odovzdávať spišskej komore. Číslo povolenia na tavbu mali vyryté na vrúbkovej palici, ktorú každý žiadateľ dostal. Písomné pramene z roku 1412 hovoria, že huta na tavenie kovu bola napokon postavená pod Gretlou a v Železnom potoku. Majiteľmi bane pod Knolou boli Nemci z Bratislavy. Mesto malo svoju hutu v chotári v Havranej doline v roku 1599 a otvárali sa tu aj ďalšie nové hámre a maše. Súvisel s tým rozvoj remesiel spracovávajúcich kov, najmä chýrna kovolejárska dielňa majstra Konráda de Galnow, ktorý dostal za svoje zvonolejárske diela ocenenie od Ľudovíta I. Veľkého listinou z roku 1357. Táto tradícia však mala svoje korene už v 13. storočí, a to okrem rovnako chýrnej tradície výroby kovových krstiteľníc.

Zaujímavé bolo postavenie banského podnikania v Spišskej Novej Vsi potom čo nadobudla osobitný štatút po roku 1412 – teda v čase poľského zálohu. Spišská Nová Ves bola enklávou územia, spravovanou úradníkmi poľského kráľa, ale baníctvo patrilo do právomoci uhorských inštitúcií a spravovalo sa podľa gelnického banského práva (banskú daň – urburu – odvádzali Novoveskí ťažiarci do uhorskej pokladnice).

Najväčší rozkvet baníctva možno pozorovať za panovania Márie Terézie, kedy sa baníctvo osamostatnilo od spišskej komory. Dodávky najväčšieho množstva medi z mestských baní zaznamenávame za existencie Spolku hornouhorských banských občanov, založenom v roku 1748. Účastnárské banské podnikanie podnietilo vznik ďalších baní na meď a železnú rudu. Novovešťania sa do tohto typu podnikania zapojili až v roku 1766. V roku 1779 pribudlo k 16 baniam na meď ešte nových 24 baní na meď a železo. Všetky tieto bane ležali v chotári mesta. Od stredoveku sa územie mesta so svojim banským chotárom rozprestieralo ďaleko na juh, až po rieku Hnilec. V roku 1869 chotár mesta zahŕňal aj prevažne banícke osady: Novoveskú Hutu - Igló Hütte, Palcmanskú Mašu - Palzmann Hütte, Biele Vody - Weiszwasser, Havraniu dolinu - Rabenseifen, Mlynky, Hnilec - Grosz Hnilecz, a časti dnešného Hnilčika: Ráztoky - Rosztoky, Zimná dolina - Kalter Grund, Cechy, Grétla – Gretel.

Meď sa predávala predovšetkým na zahraničných trhoch. Počas francúzskych vojen a v dôsledku devalvácie baníctvo načas upadlo, rozkvitlo zasa v 19. storočí zásluhou prenájomcov - Ľudovíta Trangousa a Prihradného. Ľudovít Trangous vzal v roku 1829 do prenájmu mestské hámre. K nemu ako spoločníci pristúpili aj ďalší podnikatelia. V roku 1840 v banskej spoločnosti, ktorá na území mesta podnikala, hlavné a rozhodujúce slovo mali už Spišskonovovešťania. Sídlo spoločnosti bolo preložené do Spišskej Novej Vsi. Sídлом banskej spoločnosti sa stal mariássyovský dom a neskôr objekt, zvaný „Bañas“, na Zimnej č. 55. Ešte dve desaťročia bolo baníctvo úspešné, ale od roku 1868 začalo rapídne upadať. Príčinou úpadku bola silná konkurencia najmä zo strany železnice. Banský kapitanát v tomto období sídlil v dome na Letnej 61.

Na tradície, súvisiace s ťažbou rúd a rozvojom miest, nadviazala v 19. storočí podnikateľská sféra zakladaním tovární - na nádoby (1812), na spracovanie antimónu a modrej skalice (1827), továreň na olej, tkáčovňa (v tom čase sa na okolitých poliach pestovali ľan), v 70. rokoch 19. storočia tu vznikla výrobná sadra, spojená s ťažbou, v roku 1860 valcový mlyn, škrobáreň, hámre na výrobu motýk a na spracovanie medi, továreň na poľnohospodárske stroje, spracovanie remeňa, píly. K zveľaďovaniu hospodárskeho života prispelo nepochybne **zriadenie trate Košicko-Bohumínskej železnice v rokoch 1870 - 1871**. V roku 1908 tu vybudovali opravárenské dielne pre železnicu smerom na Smižany, ktoré stoja dodnes. Spišská Nová Ves sa stala významným železničným uzlom. V roku 1907 postavili konzerváreň a v roku 1917 novú pílu Pod skalou.

Zaujímavým momentom vývoja na sklonku 19. storočia je **elektrifikácia mesta**. O vybudovanie jednej z prvých elektrární na Slovensku (resp. v Uhorsku) sa zaslúžil banský podnikateľ, rodák mesta - Koloman Münnich. Mestská vodná elektráreň vznikla pri Hornáde a mlynskom náhone v časti Klepár podľa návrhov a realizácie zahraničnej spoločnosti *Siemens et Halske* v roku 1894. V tom istom roku bola elektrifikovaná časť námestia spolu so sprevádzkovaním verejného elektrického osvetlenia. Už na pohľadniciach z posledných rokov 19. storočia tvorí elektrické stĺpové osvetlenie charakteristickú súčasť uličného interiéru šošovkovitého námestia.

Bratia Aurel a Koloman Münnichovci, spolu s ďalšími akcionármi, stáli aj pri vzniku svojho času vyhľadávaných klimatických Novoveských kúpeľov - *Iglófüred*, založených v roku 1890 na mieste spustnutej Jánovej Huty (*Johanni Hutte*). Dobová tlač a pamätníci kúpele označujú ako *čarokrásne miesto luxusu, komfortu, plné života, ...*. Žiaľ, tieto - v rámci Spiša pomerne veľké - kúpele začali upadať už počas 2. svetovej vojny a po roku 1948 rýchlo spustli.

K výraznému rozvoju hospodárstva na prelome 19. a 20. storočia prispel nesporne aj rozvoj bánk a peňažných ústavov, ktorých bolo na území mesta pomerne mnoho: Spišská banka, Ľudová banka, Slovenská banka, Slovenská všeobecná úverová banka, aj Spišskonovoveská filiálka sporiteľne pražskej. Z peňažných ústavov to bola - Roľnícka vzájomná pokladnica, družstvo s ručením obmedzeným, Živnostenský úverný ústav a Židovské úverné družstvo. Všetky uvedené peňažné ústavy poskytovali kapitál na podnikanie.

Mesto sa však na trhoch preslávilo aj poľnohospodárskymi výrobkami. Jeho chotár sa rozprestieral v údolí Hornádu a potoka Brusník (*Wenig bach*) na rovine s obrábanou pôdou, ktorú z 50 % tvorili obilniny, 20 % okopaniny a 30 % tvorili krmoviny a pasienky. V 18. storočí bolo v bezprostrednej blízkosti mesta niekoľko majerov, lúk a kapustnísk, ba aj veľkostatky. Takmer každá remeselnícka rodina chovala 1-2 kravy, ba aj kone - na plemeno, aj na mlieko a mäso. Mesto malo preto v minulosti až 6 mliekarní na spracovávanie mliečnych produktov. Na horských lúkach chovali okolo 500 ks oviec, čo predstavovalo výnosné využívanie ináč chudobnej pôdy v horských oblastiach. V roku 1813 založili v meste Ovčiarsky spolok, ktorý sa staral o zveľadenie chovu oviec. Miesto baču obsadzovali konkurzom, ktorý prihliadal na vedomosti, ale aj na manažérske schopnosti človeka na tomto poste. Ovčiarstvo bolo totiž veľmi rentabilné, prinášalo mestu veľké zisky. Zaujímavosťou je, že členmi spolku boli nielen gazdovia, ale aj niektorí predstavitelia inteligencie.

Veľmi dobrú tradíciu malo **záhradkárstvo**, a to najmä ovocinárstvo. Už v roku 1865 tu založili „Ovocinársky spolok“, ktorý presadil povinné vyučovanie základov ovocinárstva v Ľkolách. Mestský úrad mu vyčlenil pestovateľský pozemok pri potoku Hlinica (*Thonseifen*), neďaleko kaplnky Panny Márie Ružencovej, kde pod vedením prof. Geyera - predsedu spolku šľachtili nové odrody ovocia. Ako v každom meste, aj tu založili v roku 1871 „Okrášľujúci spolok“ na zveľadenie životného prostredia v meste. Zaslúžil sa o výsadbu líp a javorov po oboch stranách námestia a o topoľové aleje popri cestách do Levoče a Smižian (v prvom roku existencie vysadili až 868 stromov), neskôr o výsadbu alejí, vedúcich do Novoveskej Huty, Markušoviec a k Tepličke. Skrášlili tiež mestský cintorín a vybudovali pre mesto vyhľadávané rekreačné stredisko Madarász park.

V roku 1874 založili pod vedením Júliusa Hažlinského tzv. Hospodársky spolok, starajúci sa o rozvoj teoretických odborných vedomostí. Do skrinky na námestí zbierali anonymné otázky z odboru poľnohospodárstva, na ktoré verejne odpovedali na zasadnutiach spolku. Sprostredkovali aj predaj a kúpu pozemkov. Súčasťou teoretických prednášok boli praktické ukážky správneho obrábania pôdy a pasienkov.

Mimoriadne významnou súčasťou mestského hospodárstva bolo **lesné hospodárstvo**. Spišská Nová Ves patrila medzi slovenské mestá s veľkým lesným majetkom (7550 ha), čo súviselo nielen s prírodnými danosťami, ale aj s rozvíjajúcim sa baníctvom a hutníctvom (drevené uhlie, banské, hutnícke aj mestské stavby). Nedostatok dreva si už v 15. storočí vyžiadal reguláciu prídeltov stavebného dreva. Od 2. polovice 18. storočia badať cieľavedomé lesné hospodárenie v umelom zalesňovaní siatím na rúbaniskách. Pôvodne, v 13. a 14. storočí, bol dostatok dreva v rozsiahlych lesoch, oplývajúcich aj zverinou. Banské podnikanie však predstavovalo takú vysokú exploatáciu dreva, že po požari mesta v roku 1411 pre nedostatok dreva museli žiadať o povolenie výrubu dreva v kráľovských lesoch. Začal sa boj o lesy medzi mestami s hraničiacimi chotármi, a aj medzi mestom a zemepánmi z Markušoviec.

Význam Spišskej Novej Vsi si však uvedomoval aj sám panovník, preto záujmy mesta vždy chránil. V rokoch 1411 a 1413 sa na jeho príkaz konala reambulácia hraníc medzi lesmi mestskými a kráľovskými a v roku 1432 vytýčili hranice lesov, susediacich s markušovským panstvom. Už v tom čase sa majitelia o lesy starali a rozširovali ich. Najčastejšie dochádzalo k sporom medzi mestom a Markušovčanmi, ktorí napr. v roku 1437 vypálili mladinu na Heinengrunde, patriacom Novovešťanom, a pustošili lesy v Stharginbergu, Kryzheifene, Eyzenbachu a Schwarzinbergu, kde pokútne pálili uhlie. Tieto spory pretrvávali však aj naďalej. V roku 1580 uhorsko-poľská vyšetrovacia komisia určila hranicu lesa v chotári v podstate tak, ako sa zachovala dodnes, spory s Markušovčanmi však pretrvávali aj v 17. storočí. Od 15. storočia zaviedla mestská rada systém hájenia lesov pre získavanie stavebného dreva a jeho spracovanie na drevné uhlie, a od roku 1580 zaviedla veľmi prísny režim v lesoch s presnými predpismi a sankciami za ich porušenie. Mestské výsady na využívanie lesov potvrdzovali Spišskej Novej Vsi panovníci - v roku 1590 Žigmund III., v roku 1660 Ján Kazimír a v roku 1710 August II. v rámci poľského zálohu. Po vrátení mesta zo zálohu v roku 1778 potvrdila Mária Terézia práva mesta na lesy. Revízia kráľovského administrátora Pavla Tisztu hovorí, že tu boli v tom čase smrekové, jedľové a bukové lesy, málo stavebného dreva, a banské drevo kupovalo mesto v susedných chotároch. Mestské lesy boli teda značne vydrancované. Mesto zaviedlo ako opatrenie prídeltový systém aj pre bane a zakupovalo semeno na výsadbu nových lesov. Lesné hospodárstvo upravil od roku 1879 tzv. Lesný zákon. Zaujímavé sú údaje o druhoch stromov v týchto lesoch od doby predhistorickej, ktoré umožnilo archeologické a paleobotanické skúmanie - dubové, bukové a smrekové lesy tu prevažovali už od 3. tisícročia pr. n. l.

Súčasťou riadneho chodu mesta, zabezpečujúcou kultúrno-sociálne funkcie, o ktoré sa podľa predpisov starala mestská rada, boli predovšetkým nemocnice, starobince, chudobince, kostoly a školy. Spišská Nová Ves mala svoju nemocnicu - **špitál** už v polovici 14. storočia. Jej založenie sa podľa nepriamych písomných prameňov pripisuje slávnemu zvonolejárovi Konrádovi z Galnow v 2. polovici 14. storočia. Jeho dedičia mali totiž právo voliť duchovného pre túto nemocnicu spolu s mestskou radou. Nemocnica s určitosťou fungovala už pred rokom 1397, z ktorého pochádza ustanovenie kráľa Žigmunda o vyplácaní duchovného z mestských daní vo výške 4 fl. a príspevku nemocnici vo výške 1 fl.. Nemocnica pre mesto však existovala nepochybne už skôr - ako bolo zvykom - pri kláštore mníšok (zatiaľ nezistenej rehole), nachádzajúcom sa na mieste neskoršej Šestnástky (dnes zimný štadión) azda už v 12. storočí - podobne ako v Kežmarku a Levoči. Ťažko chorých však posielali do nemocnice ku kartuziánom, kde bola nemocnica už od roku 1298. Mestská nemocnica stála na rozsiahlom priestore v blízkosti Levočskej mestskej brány, v jej susedstve bola kaplnka, neskôr kostolík Panny Márie a cintorín - v priestore dnešného Malého kostola. Chod nemocnice bol udržiavaný najmä z testamentárnych majetkov novoveských obyvateľov. V 16. storočí bola skôr nemocnica

chudobincom a starobincom - od roku 1731 zásobovaným aj povinnými darmi z každej svadby a cechového obeda. Jednopodlažnú budovu nemocnice viackrát opravovali, po požiari tu bola v rokoch 1848-49 zriadená provizórna vojenská nemocnica. V roku 1874 dostavali poschodie a budova slúžila ako kasáreň až do roku 1894, keď tu zriadili chlapčenskú meštiansku školu. Chudobinec preniesli na Rožňavskú cestu. Riadnu kvalifikáciu vyžadovalo mesto aj pri obsadzovaní funkcie mestského ráhhojiča. V roku 1709 ním bol diplomovaný ráhhojič Matej Tichý, ktorý prevzal aj funkciu kúpeľníka v mestských kúpeľoch. Od roku 1720 prevzal Matej Tichý ako riadny chirurg mestské kúpele do prenájmu za 36 zlatých ročne s podmienkou, že bude vykonávať aj holičské služby. Koncom 19. storočia prispelo k povzneseniu zdravotníckej starostlivosti v meste zriadenie kúpeľov v budovách bývalej Jánovej huty, ktoré ostali po útlme baníctva opustené – na Rožňavskej ulici pri mlynskom jarku. Zaslúžila sa o to účastinná spoločnosť, ktorá objekt odkúpila a vybudovala tu letovisko a kúpele, neskôr rozšírené a obklopené parkom. Kúpele poskytovali vodoliečbu a v areáli mali svoje športoviská. Služby zabezpečovali vlastným lekárom. V roku 1890 postavilo v areáli mesto svoj vlastný kúpeľný dom a plaváreň a v roku 1892 začalo stavbu infekčnej nemocnice.

Tak ako iné spišské mestá, ani Spišská Nová Ves sa nevyhla rozsiahlym morovým a neskôr choleroým epidémiám, ktoré značne redukovali obyvateľstvo. Prvá zmienka o more na Spiši pochádza z roku 1334, avšak známy bol v tejto oblasti už oveľa skôr. Veľká úmrtnosť na mor tu bola v rokoch 1495 a 1509, potom v roku 1545 po neúrodnom roku v dôsledku hladu, keď v Spišskej Novej Vsi zomrelo vyše 600 ľudí. Onedlho nato znovu - v rokoch 1554-55 a ďalších nasledujúcich 12 rokov od roku 1576. V 17. storočí bola azda najväčšou epidémiou v roku 1679 a potom v dôsledku občianskych vojen za povstania Františka Rákócziho, kedy v meste zomrelo okolo 1 000 ľudí. Ochranou proti moru sa oddávna zaoberali učenci vo všetkých postihnutých krajinách. Zachovalo sa o tejto problematike viacero odborných traktátov, medzi nimi aj rukopis zo začiatku 16. storočia, ktorý pod názvom *Incipit tractatus de redimine pestilenciae* napísal Ján Gerardi - v tom čase duchovný v novoveskej mestskej nemocnici - preto zvaný Ján Špitálsky, známy aj ako výborný kazateľ - od roku 1473 v Spišskej Novej Vsi. Pohromou 19. storočia bola cholera, ktorá v roku **1831** neobišla ani Novovešťanov. Rozšírila sa zo Šestnástky, kde utvorili na ochranu proticholeroý výbor a istý dom Pod skalou upravili na choleroú nemocnicu. Epidémia cholery vypukla v priebehu 19. storočia ešte niekoľkokrát. Choleroý cintorín zriadili pre tieto prípady pod vrchom Lais.

Výrazne sa 19. storočí v Spišskej Novej Vsi prejavila **funkcia regionálneho školského strediska** s vysokou mierou špecializácie, aj funkcia kultúrneho strediska regiónu, čo do značnej miery súviselo s jej spoločensko-politickým postavením ako centra Provincie 16 spišských miest. Z iniciatívy mesta, domácich mecenášov, cirkevných zborov, ale aj štátu boli postupne založené školy regionálneho i nadregionálneho významu. V meste na prelome 19. a 20. storočia pôsobili: rímskokatolícka ľudová škola (Radničné nám. 5), rímskokatolícka dievčenská meštianska škola (zal. v r. 1912, sídlila na Levočskej ul.), evanjelická ľudová škola, osemročné evanjelické gymnázium (zal. v r. 1852, Štefánikovo nám. 21), evanjelická dievčenská meštianska škola (zal. v r. 1880, sídlila na Letnej 55, od r. 1914 v secesnej budove na Hviezdoslavovej 6), židovská ľudová škola (zal. v r. 1872, od 1910 v budove na Hviezdoslavovej), štátna ľudová škola (zal. v r. 1912, sídlila v býv. kasárňach na Levočskej ul.), štátna meštianska chlapčenská škola (zal. v r. 1894, sídlila na Levočskej 14), štátny učiteľský ústav (zal. v r. 1871, od r. 1874 sídlil v budove na Školskej 7), učňovská škola (zal. v r. 1884), dievčenská priemyselná škola (zal. v r. 1885), drevopriemyselná odborná škola (zal. v r. 1899, v budove na Radničnom nám. 1). V meste ku koncu 19. storočia vznikali aj predškolské zariadenia, v r. 1899 bol dokončený internát pre deti

zamestnancov železnice (Fabiniho 1), v r. 1885 bol otvorený sirotinec v budove na Hanulovej 4.

Osobitnú pozornosť z hľadiska kultúrnej tradície mesta si zasluhuje **kovolejárstvo**, bezprostredne nadväzujúce na rozvoj baníctva a hutníctva v celom regióne. O kovolejárskej dielni, už v stredoveku slávnej, sa dozvedáme z archívnych prameňov z polovice 14. storočia, preto možno predpokladať, že svoju činnosť začala oveľa skôr. Obdobie slávy sa viaže k činnosti zvonárskeho majstra Konráda Galnowa, ktorý prevzal dielňu po svojom otcovi Šalamúnovi. Z Galnowskej rodiny boli pokračovateľmi zvonolejárskej tradície Konrádovi vnuci Vincent a Pavol, a okrem nich aj ďalší majstri - Ján Vaygel a do jeho rodiny prižený majster Ján Vágner. Dielňa veľmi úspešne pracovala do polovice 16. storočia výrobou zvonov a krstiteľníc s vysokou výtvarnou úrovňou, ktorá im otvorila cestu nielen za hranice vlastného regiónu Spiša, ale aj do významných kultúrnych centier, akým bol nepochybne kráľovský hrad Vyšehrad a poľské kráľovské mesto Krakow. Produkcia zvonov a krstiteľníc z tejto kovolejárskej dielne bola natoľko originálna, že ovplyvnila aj tvorbu kamenných krstiteľníc v 15. storočí v celom Malopoľsku. Formou a celkovým umeleckým výrazom nemajú spišské krstiteľnice z novoveskej dielne obdobu na území celej strednej Európy. Slávna dielňa zanikla ku koncu 16. storočia po období výroby kanónov v druhej polovici 16. storočia.

Významnú úlohu v priemyselnom podnikaní v meste mala aj kameninová manufaktúra, ktorej začiatky spadajú do roku 1812. Bola jednou z viacerých kameninových manufaktúr, pôsobiacich na území dnešného východného Slovenska, avšak kvalitou výrobkov konkurovala najvýznamnejšej košickej, ale aj ďalším podnikom tohto druhu v Uhorsku. Výhodou bola blízka surovinová základňa, najmä hlina, drevo na vypaľovanie výrobkov a baňa na sadru. V roku 1823 manufaktúra zamestnávala 23 rodín. Vyrábali sa tu stolové súpravy, čajové a kávové servisy, taniere, kvetináče, kalamáre a pod.. Výzdoba bola ovplyvnená vkusom doby a čerpala aj z viedenských vzorov. Bola maľovaná, plastická a rytá, najprv s jednoduchými motívmi, neskôr to boli aj zložitejšie (viničné listy, kvety, kytice, známe sú aj lovecké motívy). Vysoká úroveň výrobkov bola hodnotená aj na prvej krajinskej priemyselnej výstave v Budapešti v roku 1842. Kameninová manufaktúra pôsobila v meste viac ako 50 rokov, úplne zastavená výroba bola pravdepodobne v roku 1869.

Rozsah a význam aktivít, vytvárajúcich po celé stáročia kultúrnu tradíciu mesta, dokladajú napokon aj architektonické pamiatky, sústreďujúce viacero druhov výtvarnej činnosti, najmä pamiatky sakrálne - farský kostol Nanebovstúpenia Panny Márie na námestí spolu s evanjelickým tolerančným kostolom a tzv. Slovenský (zv. aj Malý alebo Vikariátsky) kostol na Levočskej ulici s dosiaľ neodkrytými svedectvami ich starobylosti, ako aj ich vnútorné zariadenie či dekoratívna výzdoba. Zaujímavým prvkom barokových tendencií v krajinotvorbe je **súbor štyroch kaplniek** (tri dodnes zachované), ktorých spojnice vytvárali nad mestom symbolický kríž. Pomerne bohatý je však aj materiál, dokladajúci kultúru svetskú - v bohatej výzdobe niektorých interiérov meštianskej a mestskej architektúry, najmä z 18. a 19. storočia po vymanení sa mesta z poľského zálohu.

2.2. Urbanisticko-architektonický vývoj mesta

Z výpovedí písomných historických prameňov, doplnených archeologickými nálezmi, vyplýva, že stredoveké mesto, vymedzené od 14. storočia kamenným hradbovým múrom, sa formovalo postupne - z voľnej a rozptýlenej zástavby vo včasnom stredoveku do súvislej radovej zástavby na oboch stranách dnešného námestia na vytyčovaných parcelách od prelomu 13. a 14. storočia. V povelkomoravskom období (10. storočie) bolo osídlenie, podieľajúce sa podstatnou

mierou na vytváraní stredovekého mesta, sústredené v oblasti dnešnej Mlynskej ulice a východne od nej - v priestore sútoku Hornádu a potoka Brusník. Okolo roku 1000 došlo u tohto sídliska k horizontálnemu posuvu (charakteristickému pre slovanské osady na Spiši) vyššie od rieky, do polohy medzi dnešnou Redutou (príp. evanjelickým kostolom) a Mlynskou ulicou. Toto osídlenie možno stotožniť s pôvodnou slovanskou osadou Iglov, na západ od ktorej bol postavený kostol (na mieste dnešného farského kostola), ktorý obkolesoval prikostolný cintorín. Na priestranstve medzi kostolom a osadou sa nachádzalo pravdepodobne trhovisko spolu s objektami a zariadeniami hutníckej výroby, ktoré boli archeologickým výskumom zachytené v polohe okolo Reduty a datované do 13. storočia. Osídlenie z 12. a 13. storočia aj v ostatných častiach stredovekého mesta - archeologicky doložené zvyškami predovšetkým zahĺbených, ale aj nadzemných sídliskových, hospodárskych a výrobných objektov prevažne drevených konštrukcií a rôznorodými kultúrnymi vrstvami - po oboch stranách námestia, vo vnútri parciel i v priestore komunikácií poukazuje na zložitý urbanistický vývoj osady, prerušený tatárskym vpádom a následne podporený privilégiami panovníka v súvislosti s dosídlením Sasmi.

Približne v polovici 13. storočia vzniká pri osade Iglov osada príst'ahovaných saských kolonistov, nazvaná „Villa Nova“. V priebehu druhej polovice 13. storočia došlo zrejme k ich splynutiu. Z archeologických výskumov je možné usudzovať, že prvé meštianske domy na ploche dnešnej pamiatkovej zóny sa začali formovať v 14. storočí na Letnej strane (v okolí farského kostola a smerom východným), neskôr sa rozšírili na Zimnú stranu (v polohách zanikajúceho Iglova) a až v 15. až 16. storočí sa radová zástavba rozširovala smerom na západ od farského kostola - už po oboch stranách námestia. Tvar ústredného šošovkovitého (resp. vretenovitého) námestia, ktoré vo svojej pôvodnej dĺžke cca 1200 m bolo najdlhšie na území dnešného Slovenska, nevznikol ako stavebný zámer, ale bol determinovaný rešpektovaním starších obchodných komunikácií a širšieho priestoru trhoviska a k nemu priliehajúceho kostola s cintorínom – obdobne ako u ostatných stredovekých miest tohto typu u nás.

Urbanizmus mestského organizmu, z vnútra ktorého nemôžeme ešte ani v 15. storočí vylúčiť prevažne drevenú zástavbu, resp. priamo pri obydliach existujúce hospodárske a výrobné objekty, bol do značnej miery ovplyvnený výstavbou kamenného opevnenia v 14. storočí. Rozsah opevneného územia nám poskytuje mapa z roku 1783, doložená archeologickými nálezmi zvyškov základov opevnenia na Hviezdoslavovej, Slovenskej, Rázusovej a Hanulovej ulici. Podľa typu bášť, zachytených na pláne z roku 1783, otvorených z vnútornej strany, bol tento opevňovací systém postavený už v priebehu 14. storočia (a zrejme opravovaný až do jeho likvidácie v prvej tretine 19. storočia tak, ako v ostatných mestách na Slovensku), avšak nie je vylúčené, že tento rozsah opevnenia bol už výsledkom rozšírenia územia na východnom aj západnom konci. Rozšírenie opevnenia na východnom konci naznačuje archeologický nález priekopy približne v mieste dnešnej Moravskej ulice. Vzhľadom na zachytenie zvyškov zástavby z konca 13. storočia v mieste nad už zasypanou priekopou, možno ju považovať skôr za pozostatok staršieho opevnenia, avšak bez kamennej architektúry. To znamená, že najneskôr na prelome 13. a 14. storočia kolonisti z Novej Villy prehodnotili svoj prvotný zámer opevniť iba svoju osadu (na základe kráľovských privilégii) a rozhodli sa začleniť do opevneného areálu aj staršie slovanské sídlisko Iglov. Obdobnú situáciu by bolo možné očakávať vzhľadom na tvar ukončenia a pôvodnú zástavbu na severnej strane Štefánikovho námestia, ktorá tento priestor značne zužovala, aj na západnej strane. Priestory pred hlavnými mestskými bránami bývali totiž obyčajne voľné, vymedzené pre vojenské aktivity (zbrojnice, skladiská, prípadne tu boli majere), či inú výrobnú činnosť (Prešov, Košice). Smerom k týmto ukončeniam obyčajne stredoveká radová zástavba redla. Vzhľadom na pôvodnú situáciu na východnej strane mesta však

predpokladáme väčšiu, súvislejšie nezastavanú plochu na západnom konci opevneného mesta, kam sa zástavba meštianskych domov rozrástla až neskôr – v 2. polovici 16. storočia. Mestské opevnenie bolo len torzovite zachované už koncom 18. storočia. Horná a Dolná brána bola vymedzená len spôsobom zástavby, zužujúcej sa do priechodu, t. j. bez stavby samotnej brány s vežou, a jedine Levočská brána má na mape z tohto obdobia vyznačený pôdorys veže.

Celkovo malo **murované opevnenie mesta** Spišská Nová Ves úctyhodnú dĺžku 3270 metrov (opevnená plocha cca 60 ha), štyri mestské brány a pravdepodobne až 44 bášť. Pre porovnanie opevnenie Levoče malo cca 2600 m, stredoveké opevnenie Košíc cca 2350 m, a Sabinov iba cca 1400 m. Opevnenie Spišskej Novej Vsi však v porovnaní s inými mestami bolo skôr jednoduché – zložitejší opevňovací systém sa tu nevyvinul.

asanovaná ľudová architektúra - na Rázusovej ulici - na Mlynskej ulici č. 3-11 - na Medzi

Časť priestorov pod hradbami na severnej i južnej strane vyplňali záhrady a za líniou hradbového múra tvorili okolie mesta majere a polia. Južne od stredovekého mesta sa nachádzali menšie sídliská - banícka osada **Klepár** (*Klopp Orth*), garbiarska osada **Garbovňa** (*Garberei*), ktoré vznikli v priebehu 16. storočia, a tzv. **Šestnástka** (*XVI. Stühl* - dnes na mieste Zimného štadióna, kde sa v stredoveku predpokladane nachádzal ženský kláštor), ktorá vznikla koncom 18. storočia. V týchto osadách prevládala drevená drobná ľudová architektúra spišskej proveniencie.

Pre ľudovú architektúru na ploche stredovekého mesta bolo typické, že sa prelínala so zástavbou meštianskou, a to najvýraznejšie vo východnom závere šošovky – na tzv. Strednom riadku (medzi Redutou a drevárskou priemyslovkou) a na Mlynskej ulici, avšak aj v záveroch Letnej a Zimnej ulice. Táto prevažne drevená architektúra vytvárala veľmi výrazný charakteristický kolorit kontrastom k meštianskej murovanej architektúre v jej bezprostrednej blízkosti. Konglomerát dvoch výrazných typov architektúry bol priamym dokladom spoločensko-hospodárskeho vývoja mesta a vytváral veľmi výraznú zložku genia loci, ktorej stratu treba hodnotiť z hľadiska prezentácie autenticity mesta a regiónu veľmi negatívne. V ľudovej architektúre bol **zastúpený typ slovenského - karpatského domu a typ tzv. ľudového domu spišských Nemcov**, ktorých prvky sa u jednotlivých domov rôzne prelínali.

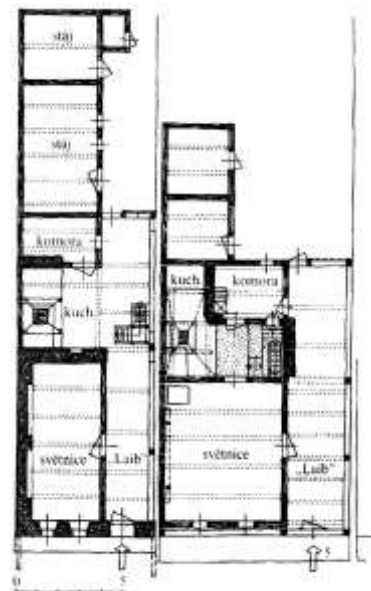
Z architektonicko-historického hľadiska bol mimoriadne pozoruhodný ľudový dom spišských Nemcov. Podľa V. Mencla práve v Spišskej Novej Vsi sa do 2. pol. 20. storočia tento typ domu zachoval v najkomplexnejšej a najarchaickejšej forme tak, ako bol na Spiš importovaný kolonistami z Nemecka v 13. storočí. Išlo o radový dom so strechou na samostatnej stĺpikovej (kolovej) konštrukcii s krytým prejazdom (zv. *dúfart / durchfahrt*, al. *laib*) s konštrukčne nezávislou zrubovou alebo murovanou izbou, orientovanou dvoma oknami do ulice, ktorá nemala ohnisko a bola ustúpená od kolovej konštrukcie strechy. Za obytnou izbou u najpôvodnejších domov bola otvorená kuchyňa s ohniskom a za ňou pokračovala uzavretá komora, a prípadne

d'alšie hospodárske miestnosti. Prejazd aj kuchyňa bývali otvorené do krovu. Krov bol hambáľkovej konštrukcie, sedlová strecha mala hrebeň kolmý na ulicu, medzi strechami susedných domov bol spoločný medzistrešný žľab. Stručne popísaný nemecký ľudový radový dom slúžil na Spiši v mestskom i vidieckom prostredí a charakterizoval zástavbu drobnejších urbanistických celkov spišských Nemcov. Jeho netypická konštrukcia a skladba svedčí o prapôvode ešte v prehistorickom kolovom dome.

Uličné štíty oboch zastúpených typov (ale aj mnohých meštianskych domov pred 19. stor.) bývali drevené doskované, prelomené polvalbou alebo zriedkavejšie aj objemnou krytou galériou. Štít ukončoval tzv. *kabrinec* (zv. aj *kukla*) - strieška polkužeľového tvaru - ktorý mával na spodnom záklope maľované vročenie a meno vlastníka alebo staviteľa domu. *Kabrinec* plnil funkciu krytia doštenia štítu a je považovaný za prvok praslovanského pôvodu. Vo vrchole *kabrinca* bola osadená vyrezávaná *makovica* (zv. aj *háľka / kolík*) - podľa: Vařeka J., Frolec V.: Lidová architektúra - Encyklopedie, Grada Publishing, Praha 2007.

Ľudový dom spišských Nemcov so strechou na samostatnej stĺpkovej konštrukcii a s galériou v rozlomenom štíte ukončeným kabrincom a makovicou

Pôdorys ľudových domov na Mlynskej 3 a 5 zdroj: Mencl, V.: Lidová architektúra v Československu, Praha 1980

Ľudovú architektúru v Spišskej Novej Vsi, ako aj ľudový dom spišských Nemcov na Slovensku dnes považujeme za zaniknuté, pričom prípadná reštitúcia tohto typu architektúry je v súčasných podmienkach v rámci mesta iba ťažko predstaviteľná. Jedny z posledných domov tohto typu, hoci v jednoduchšej forme, ako bývali v SNV, sú zachované v Gelnici a Dobšinej. Vplyv ľudového domu spišských Nemcov však môžeme aj dnes nachádzať v detailoch a vývoji meštianskych domov v spišských mestách – jasným príkladom sú napríklad vypletané konštrukcie svetlíkov (napr. v dome na Zimnej 67), ktorý sa vyvinul z vypletaného, hlinou vymazaného komína otvorenej kuchyne v ľudovom dome spišských Nemcov.

V roku 1843 sa zbúral ohradný múr okolo farského kostola a v roku 1868 sa rozhodlo o preložení hrobov z príkostolného cintorína, čo sa stretlo s nebyvalou nevôľou občanov mesta. V podstate sa tým však v Spišskej Novej Vsi započala (pre naše mestá typická) **vlna okrášľovania mesta**, iniciovaná miestnym okrášľovacím spolkom. Postupne boli založené parkové plochy na

celej ploche šošovky - najprv len na ploche zaniknutého príkostonného cintorína, neskôr stromové aleje, secesné parkové kompozície pred Redutou i evanjelickým kostolom a vrcholom okrášľovacích snažení bolo založenie rozsiahleho *Madarászovho parku* (1907-11) na mestom skúpených pozemkoch medených hámrov pred sútokom potoka Holubnica s Hornádom.

V druhej polovici 19. storočia bola založená nová zástavba pravidelnej urbanistickej osnovy na severnej a severozápadnej strane mesta - za líniou zaniknutého mestského opevnenia. Vznikali nové areály verejných, školských a vojenských budov (na Školskej, Hviezdoslavovej, Levočskej a Fabiniho ul.) a radové obytné zástavby so záhradami na užších parcelách, s domami typologicky vychádzajúcimi z tradície spišských domov s prejazdom do dvora a hospodárskym zázemím. Takto vznikla časť ulice Hviezdoslavovej, Boženy Němcovej, ulica Odborárov, ul. Starosaská a aj juhozápadná časť Chrapčiakovej ulice - so zástavbou s prízemným prejazdovým typom domu. Rozhodujúci vplyv na rozvoj mesta, školstva, hospodárstva aj priemyslu v meste od poslednej štvrtiny 19. storočia malo otvorenie trate Košicko-bohumínskej železnice - kolaudovaná 18. marca 1871. Ešte v roku 1909 bola dokončená obytná štvrť s nemocnicou pre zamestnancov Košicko-bohumínskej železnice, zvaná Ráthova osada (Péter Ráth telep). Je tvorená samostatnými rodinnými domami a dvojdomami a dnes ju tvoria ulice Radlinského, Kmeťova, Bajzu, Kuzmányho, Hollého, Bernolákova.

Katastrálna mapa mesta z roku 1869 (červená f. - murovaná zástavba, žltá f. - drevená zástavba)

Po 1. svetovej vojne nebývalý stavebný rozmach pokračuje. Vznikajú obytné štvrte aj pre mestských aj štátnych úradníkov. Medzi ulicou Odborárov a Chrapčiakovou boli tradičné dlhé parcely so záhradami predelené novou ulicou (dnes Vajanského), na ktorej vznikla obojstranne zastavaná ulica, siahajúca až po železnicu, a postupne sa doplnila obytná zástavba aj na Chrapčiakovej ulici a novovzniknutých uličkách Krížová a Orlia. Na Duklianskej ulici bol pre zamestnancov železnice v rokoch 1924 – 1925 postavený prvý činžový (nájomný) dom v meste.

Na východ od mestského cintorína sa už od prelomu 19. a 20. storočia postupne formovala ďalšia pravouhlo osnovaná pomerne rozsiahla kolónia obytných domov. Dnes je

tvorená ulicami Tolstého, Jesenského, Hronského, Mišíkova, Kollárova, a severnou zástavbou Slovenskej ulice. Štvrtá obytná kolónia vznikla na poliach južne od dnešnej Hanulovej ulice, dnes tvorená ulicami Zábojského, Zvonárska, Krasku, časťou Mlynskej a ulicou Československej armády, na ktorej vznikli v 30. rokoch aj vojenské (letecké) kasárne spolu s vojenskými bytovkami. Napokon mladšie obytné štvrte vznikli po 2. svetovej vojne aj južne od rieky Hornád. V menovaných mladších medzivojnových kolóniách prevládajú prízemné izolované domy a dvojdomy s predzáhradkou.

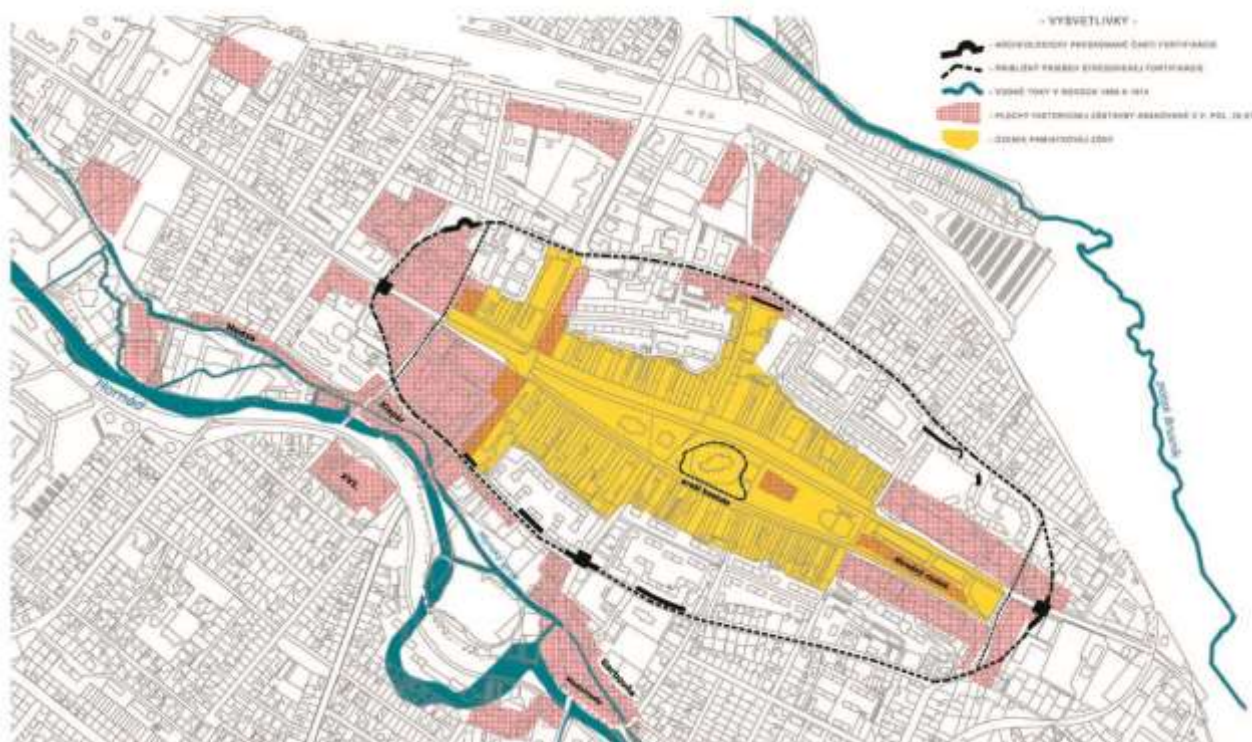
Výstavba týchto obytných - dá sa povedať „záhradných“ - štvrtí priamo súvisela so snahou mesta stabilizovať v tomto prostredí určitú societu – zamestnancov železnice, úradov, vojenských posádok a pod.. Ich prostredie vyniká príjemnou ľudskou mierkou, nízkou hladinou zástavby, vhodným zastúpením zelene v záhradách a architektonicky osobitou, hoci rozmerovo skromnou architektúrou domov. Jednotlivé domy a dvojdomy, postupne zahusťujúce vytyčené pravouhlé ulice v rozmedzí od začiatku do polovice 20. storočia, zastupujú najmä v stvárnení fasád obdobia eklektizmu, historizmu (Tolstého 5, Mišíkova 6,8, Kuzmányho 2, Radlinského 6), secesie či post-secesie (Odborárov 23, Hanulu 2, Radlinského 12), ako aj tradicionalisticky viazanej moderny (Vajanského 9,11,13, Kollárova 5, Slovenská 9). Architektonicky hodnotné a urbanisticky vhodne začlenené sú aj niektoré bytové domy, postavené v duchu funkcionalizmu (Hanulu 34,36,38).

Charakteristickou súčasťou obytnej zástavby, ale aj výstavby verejných budov z prelomu 19. a 20. storočia v meste sú umelecko-architektonicky **hodnotné uličné oplotenia**. Typologicky ide o kovové umelecko-remeselne spracované ploty s pletivovou výplňou, postavené na murovaných podmurovkách, u starších typov aj s murovanými stĺpmi. Štýlovo ich možno zaradiť do obdobia od historizmu cez secesiu až po modernu s rozpoznateľnými viacerými opakovanými typmi vegetabilných a geometrizujúcich motívov kovových brán, stĺpikov a ozdôb. Celkovým charakterom a umelecko-remeselnou náročnosťou sa dá povedať, že najhodnotnejšie z oplotení v Spišskej Novej Vsi sú porovnateľné s oploteniami vo vilových štvrtiach v metropolách Rakúsko-Uhorska, zakladaných od konca 19. storočia. Rozsah zachovania týchto mestotvorných prvkov je zdokumentovaný na *Mape evidovaných hodnotných historických oplotení* (viď príloha 5.2.2.e).

Poslednou výraznou etapou v urbanistickom vývoji stredovekého mesta sú radikálne zásahy do pôvodnej štruktúry stredovekých parciel domov na námestí, realizované postupne od 50. až do 80. rokov 20. storočia - tzv. **asanačná prestavba mesta**. Na ploche PZ boli asanované meštianske domy Zimnej a Letnej ulice v záveroch námestia, zástavba tzv. stredného riadka, skupina objektov na mieste dnešného pamätníka SNP, a skrátané boli dvorové krídla zachovaných meštianskych domov. Zároveň kompletne zanikla drevená i murovaná architektúra ľudového aj remeselníckeho domu v Spišskej Novej Vsi - na ulici Mlynskej, na Šestnástke, Klepári, Garbovni, na Medzi, aj inde. Zánik týchto urbanistických štruktúr, dotvárajúcich celkového génia loci mesta, je o to nešťastejši, že likvidácia domov sa uskutočnila bez ich adekvátneho zdokumentovania a ich poznanie je teda zrejme nenávratne stratené.

Až v tejto vývojovej *asanačnej* etape došlo k vytvoreniu ulíc, paralelných s námestím na Zimnej aj Letnej strane, avšak typ bytového domu (sekciovej a bodovej bytovky) nedovoľoval zachovať ani náznak pôvodnej urbanistickej štruktúry. Historická architektúra a jej skladba sa na pôvodne záhradných častiach stredovekých parciel dostala do kontrapozície s novodobou výstavbou namiesto toho, aby sa navzájom podporovali, dopĺňali a tvorili harmonický celok. Rovnako neorganicky bola nahradená pôvodná urbanistická štruktúra na východnom a západnom konci šošovkovitého námestia, ako aj na plochách asanovaných historických osád Klepár, Medza,

Garbovňa a Šestnástka, ktoré reprezentovali špecifický typ spišskej - skôr ľudovej ako mestskej - architektúry a urbanizmu. Na Štefánikovom námestí boli postavené objemné architektúry (Hotel Metropol, OD Jednota, Dom kultúry), negujúce svojou mierkou i výrazom historický charakter mesta. Necitlivé zásahy poznačili v rámci „zahusťovania“ zástavby aj historické parky a záhrady v okrajových častiach mesta, najmä na južnej strane v okolí Mlynského náhonu a za Učiteľským ústavom. K poslednej zásadnejšej asanačii v historickej časti mesta došlo v roku 2008, a to zbúraním stavieb chátrajúceho areálu konzervárne na Elektrárenskej ulici. Napriek nesporne negatívnejmu zásahu do historickej – stredovekej štruktúry mestského urbanizmu treba povedať, že niektoré bytové domy v ochrannom pásme majú svoje osobité architektonicko-urbanistické kvality a sú dokladom charakteristickej architektúry doby, v ktorej vznikli. Týka sa to bytových domov z obdobia socialistického realizmu – symetricky komponovaných súborov bytových domov na Rázusovej a Baníckej ulici, ako aj súboru troch bytových domov na Starosaskej ulici č. 2, 4, 6.

Mapa priemetu stredovekej fortifikácie a plôch asanačnej prestavby mesta z 2. pol. 20. st.

Povojnová dostavba štvrte rodinných domov so záhradami na severovýchodnej strane mesta, dotvárajúca Slovenskú ulicu v jej východnej časti, vyznieva v dotváraní urbanistickej štruktúry mesta priaznivo, nakoľko objemovo korešponduje so staršou štruktúrou tejto štvrte - založenou v prvých dekádach 20. storočia. Podobne je koncipovaná aj povojnová obytná výstavba na západnej strane (ul. Ing. Rojkoviča, Duklianska 20-32), dopĺňajúca takisto staršie obytné štruktúry z 1. pol. 20. storočia. V tejto povojnovej vývojovej etape je rozšírenie štvrtí rodinných domov azda najpozitívnejším počínom v rámci urbanistických zásahov do pôvodnej štruktúry mesta.

Genius loci mesta

Genius loci Spišskej Novej Vsi je výrazne ovplyvnený významom celého spišského regiónu, obývaného vďaka optimálnym prírodným podmienkam s výskytom bohatých termálnych prameňov už v praveku. Na území mesta a jeho katastra sa vystriedalo kontinuálne niekoľko kultúr, na ktoré nadviazalo aj slovanské a saské osídlenie, zakladajúce dnešné historické mesto. Činnosť týchto kultúr bola v podstate nasmerovaná rovnako, v nadväznosti na existujúce prírodné podmienky vychádzala predovšetkým z využívania nerastného bohatstva a z bohatstva prírodného, ktoré bolo pre túto činnosť nevyhnutné: z využívania vody a dreva. Za základné aktivity, spoluvytvárajúce genia loci, typického v podstate pre celú banskú oblasť v Slovenskom rudohorí v rovnakej miere, možno považovať baníctvo, hutníctvo, ťažbu dreva - spracovanie a nadväzne ochranu a regeneráciu lesa. Tieto aktivity, spočiatku zasahujúce aj zastavané územie mesta, sa od 16. storočia stiahli do vzdialenejších území katastra a mesto samotné sa na svojom území (v mestskom opevnení) zameralo skôr na remeslo, obchod, neskôr bankovníctvo a samozrejme, v oblasti nadstavby, na kultúrno-spoločenské aktivity s výrazným rozvojom špecializovaného školstva, budovaného pre praktické potreby celého regiónu. Tento moment vyplynul zo spoločensko-politického postavenia mesta po vrátení spišských miest z poľského zálohu, kedy sa Spišská Nová Ves stala správnym centrom Provincie 16 spišských miest s určitou samostatnosťou v rozhodovaní. Toto postavenie sa stalo tiež jednou zo zložiek aktivít, vytvárajúcich genia loci. Navonok sa totiž prejavilo výraznou stavebnou aktivitou, ktorá vtlačila mestu v podstate dnešný ráz v stvárnení uličných priestorov v kontakte s PZ, ale aj v riešení interiérov objektov priamo v zóne. Mnohé z meštianskych domov dostali nové neskorobarokové zaklenutia, realizovali sa rozsiahlejšie dispozičné úpravy a dostavby parciel na úkor staršej stredoveko-renesančnej zástavby. Zaujímavým prejavom sociálneho zloženia v mestskom urbanizme bola pôvodne zástavba východného záveru mesta a tzv. Stredný riadok, ako aj prímestské osady (banícka osada Klepár a garbiarska osada Garbovňa) s výraznou typickou drevenou architektúrou, vychádzajúcou z rôznorodej architektúry spišských ľudových domov, ktoré, žiaľ, v priebehu 20. storočia zanikli. Táto drevená architektúra vytvárala veľmi výrazný charakteristický kolorit aj kontrastom k meštianskej murovanej architektúre v jej bezprostrednej blízkosti. Konglomerát týchto dvoch výrazných typov architektúry bol priamym dokladom spoločensko-hospodárskeho vývoja mesta a vytváral silnú, pôsobivú zložku genia loci, ktorej stratu treba hodnotiť veľmi negatívne.

Ďalším výrazným momentom charakteru samotného jadra mesta boli (dnes skrátene) dlhé hospodárske záhrady s „roztrúsenými“ drevenými hospodárskymi stavbami, tiahnúcimi sa za radovou zástavbou námestia až po mestské opevnenie.

Z hľadiska širšej krajinnej štruktúry sa Spišská Nová Ves vždy nachádzala na križovatke ciest, ktorú tvorili zo severu na juh cesta z Levoče (Poľska) do Rožňavy (cez Novoveskú hutu) a z východu na západ cesta z Košíc (cez Markušovce) do Popradu (cez Smižany). Na juhu mestského chotára, pod vrchom Knola vo Volovských vrchoch, sa v ostatných storočiach koncentrovala banícka a hutnícka činnosť, zatiaľ čo na severe sa nachádzalo mesto samotné so sústredenou poľnohospodárskou výrobou v doline Hornádu a potoka Brusník. Základný rozvrh krajiny, osnovanej štyrmi cestami na jednotlivých svetových stranách, Novovešťania – akiste zámerne - v období baroka podporili výstavbou štyroch kaplniek na týchto cestách v blízkosti mesta. Tieto kaplnky, z ktorých tá na križovatke Duklianskej s Chrapčiakovou (predtým Kaplnkovej) ulici už nestojí, nad mestom vytvárali pomyselný kríž, ktorého ramená sa pretínali práve v priestore medzi farským kostolom a radnicou. Týmto momentom je génus loci Spišskej Novej Vsi umocnený aj v rovine duchovno-náboženskej, v rámci ktorej je však najvýraznejším

vizuálno-architektonickým motívom mesta jeho dominantu - 87 metrov vysoká neogotická veža farského kostola. Hmota veže ovláda svojou hmotou nielen vnútorné uličné priehľady, ale aj diaľkové pohľady na mesto a jeho siluetu.

Napriek nevhodným zásahom do urbanizmu mesta v nedávnej minulosti možno ešte v historickom centre mesta pôvodné hodnoty zachytiť a prezentovať tak, aby bola preukázaná symbióza hmotného a duchovného dedičstva viacerých národov a kultúr, podieľajúcich sa na vytváraní hmotných aj nehmotných hodnôt mesta aj celého regiónu, a tým aj mimoriadne silného genia loci s evidentnými prvkami, spoločnými pre celú banskú oblasť na Slovensku.

2.2.1. Vývoj po vyhlásení PZ SNV

Po vyhlásení pamiatkovej zóny v roku 1992 boli žiadatelia a vlastníci budov usmerňovaní prostredníctvom stavebného úradu obce, ako majú postupovať v prípade plánovanej stavebnej činnosti a udržiavacích prác na území PZ. Od roku 2002 je správnym orgánom, ktorý rozhoduje o zámeroch obnovy a o úpravách objektov, ako aj plôch v PZ SNV, Krajský pamiatkový úrad Košice. Od vyhlásenia PZ došlo dvakrát (v r. 2005 a 2015) k zmenšeniu jej plochy, a to z dôvodu revízie stavu pamiatkových hodnôt územia v kontexte platného pamiatkového zákona.

Najvýraznejšou zmenou územia od vyhlásenia zóny je nesporne **komplexná Regenerácia námestia v Spišskej Novej Vsi**, ktorú mesto realizuje postupne v 9 etapách už od roku 1995. Návrhu regenerácie predchádzalo zrušenie priečnej cestnej komunikácie naprieč šošovkou v historickej trase medzi radnicou a farským kostolom - z Levočskej ulice na ulicu Ing. Kožucha (Rožňavskú ul.). Zároveň v rámci analýzy dotknutého územia bol v roku 1994 vypracovaný odborný podklad – *Prieskumy a Rozbory* (Regulačného plánu PZ SNV), v autorskom kolektíve pod vedením Doc. arch. J. Lalkovej a arch. E. Spurnej. Na výsledky *Prieskumov a Rozborov* zóny následne nadviazal *Návrh regenerácie námestia*, ktorý vznikol v autorskom kolektíve Fakulty architektúry STU: Doc. arch. J. Lalková, arch. S. Hájková, arch. D. Ferianc, arch. M. Vaščák.

V rámci regenerácie plôch námestia v I. etape bolo v roku 1995 realizované okolie radnice, v roku 1996 západná časť Letnej ulice, pri ktorej bola zrušená rozsiahlejšia rušivá parkovisková plocha v tejto exponovanej časti námestia. Následne v rokoch 1998 a 1999 boli realizované zadné prístupujúce asfaltové cesty s parkovaním za dvormi domov na Letnej ulici - nahrádzajúce aj zrušené parkovacie miesta na námestí. Pri regenerácii sa vhodne obnovili súvislé chodníky (korzá) pri domoradiach Zimnej a Letnej strany, vznikli cyklochodníky, urobila sa prebierka a obnova zelene aj parkových úprav na ploche šošovky i Letnej ulice. V úprave povrchov dotknutých verejných priestorov sa použili rôzne kompozično-materiálové prístupy v závislosti na ich historickom charaktere a súčasnej funkcii - súvislé nečlenené plochy chodníkov a rozptylných plôch z umelokamennej okrovej dlažby, líniové prvky cyklochodníkov, geometrizujúce motívy v akcentovaných polohách, parkové chodníky z drobnej betónovej i čadičovej kocky, obnovené však boli aj súvislé trávnikové plochy na insule šošovky. Zatiaľ ostatným realizovaným úsekom regenerácie námestia bola stredná a východná časť Zimnej ulice (2014).

Od vyhlásenia PZ SNV bol vykonaný aj celý rad čiastkových rekonštrukcií meštianskych domov na námestí, spočívajúcich najmä v úpravách fasád, zobytnovaní podkrovi, výmenách strešných krytín, rekonštrukciách interiérových priestorov, v zásahoch základnej údržby objektov a pod.. Rekonštrukciou a málo vydareným prefasádovaním prešiel aj rušivý novodobý objekt na Letnej 26 – bývalý Dom nábytku.

V rokoch 2008 - 2009 došlo k jedinej významnejšej asanácii na ploche PZ – boli zbúrané

budovy chátrajúceho areálu konzervárne z roku 1907 (viac v kap. 3.4.6.). Z hľadiska aktualizovanej koncepcie Zásad PZ SNV možno **negatívne hodnotiť aj asanáciu viacerých autentických dvorových krídiel meštianskych domov, či kompletne prestrešenie** (uzavretie / zastavanie) **niekoľkých dvorov meštianskych domov - zväčša bez príslušných povolení** - ktorých dôsledkom je nenávratná lokálna strata charakteru nenahraditeľných pamiatkových hodnôt pamiatkového územia a jedinečného súboru meštianskych domov v meste Spišská Nová Ves.

Medzi najvýznamnejšie **reštaurátorské obnovy** v PZ v ostatných rokoch patrí reštaurovanie rokokovej štukovej fasády s baníckymi motívmi patricijského domu na Zimnej 61 (2004, reštaurátor: Ľ. Kuc) - reštaurovanie bohato zdobenej eklektickej fasády z r. 1904 meštianskeho domu na Letnej 28 (2005, reštaurátor: R. Boroš) - reštaurovanie unikátneho nálezu celistvo zachovanej nástennej maľby (rokokovej chinoiserie z konca 18. stor.) v patricijskom dome palácového typu na Letnej 51 (2003, reštaurátor: R. Boroš). Z ostatných reštaurátorských obnov je potrebné zmieniť: Morový stĺp (2012, reštaurátor: Š. Koval'), rokoková štuková fasáda s alegorickými kartušami Provinčného domu a gotický portál podvežia farského kostola (obe ORA Levoča, vedúci reštaurátor: Radim Čech), štyri drevené sochy Novozákonných evanjelistov na veži farského kostola (reštaurátor: Š. Siváň) a interiérová klasicistická výzdoba v radnici.

Aktuálne v roku 2015 sa uskutočňuje komplexná rekonštrukcia Provinčného domu (Letná 50). Mesto pripravuje posledné etapy regenerácie námestia (Levočská ulica, plochy šošovky medzi R.K. ľudovou školou - Redutou – býv. Drevopriemyselnou školou), rekonštrukciu školského objektu na Levočskej 14 a vytvorenie cyklochodníkov v západnej časti PZ. V štádiu ideovej štúdie má mesto spracovaný aj návrh od Bc. J. Ertla na úpravu Pamätníka oslobodenia.

Z objektov drobnej architektúry či objektov výtvarných diel vznikli v ostatných rokoch na ploche šošovky: pamätník *Pocta Konrádovi Gaalovi* (2013) pri radnici a pamätník *Malej Vojny* (2014) v parku pred evanjelickým kostolom. Zaujímavým novodobým objektom tohto druhu je aj archeologická prezentácia *osária* pred vežou farského kostola vo forme preskleneného priehľadu na stredoveké archeologické nálezisko - stredovekú kostnicu.

2.2.2. Prehľad významných udalostí stavebného vývoja - datovanie stavieb

Farský kostol Nanebovzatia P. M. – pred pol. 13. storočia (vznik sa traduje v období 1077-97)
Kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie – 14 .storočie (zv. aj Slovenský, Malý, Vikariátsky)
Mestské opevnenie – 2. pol. 14. storočia (zaniknuté)
Budova tržnice (*Kaufhaus – Kupecký dom*) – pred 1514 (na mieste dnešnej radnice)
Nižný mestský mlyn – 1518-1523 (zaniknutý na mieste pekárni – areál MPC)
Papiereň – 1675, projekt: Eliáš Začkovič, po r. 1890 Haltenbergova továreň na textil
- dnes zaniknutá, na mieste zdravotného strediska - Chrapčiakova 1
Evanjelický drevený kostol - 1694 (zaniknutý, dvor na Štefánikovom nám. 21)
Mariánsky stĺp – 1724, autori: F. Horn, J. Miglierini
Loď Malého kostola – 1727-31, projekt: Ján Rossner, fara pristavaná v r. 1764
Kaplňka Ukrižovaného Spasiteľa – 1748 (asanovaná, stála na Chrapčiakovej ul.)
Kaplňka Panny Márie Ružencovej – 1752 al. 1760 (na Hutnianskej ceste)
Kaplňka sv. Anny - pred 1752, upravená 1804 (na Harichovskej ceste)
Kaplňka sv. Trojice - 1757, upravená 1825 (na Markušovskej ceste)

Rokoková fasáda Provinčného domu - 1763-65 (Letná 50)

Radnica – 1777-1779, projekt: F. Bartel, A. Zawadzky

Provinčný dom – 1786, projekt: F. Bartel, adaptácia starej radnice (Letná 50)

Katolícka fara – 1750, baroková prestavba 1785-86, secesná dostavba na zač. 20. st. (Letná 60)

Protipožiarny poriadok – 1788, nariadený kráľov. patentom o protipožiarnej prevencii, platný aj v Provincii XVI spišských miest

Šestnástka – záver 18. storočia (zaniknutá časť, pod Zimným štadiónom)

Evanjelický a. v. kostol – 1789-1796, projekt: F. Bartel

Nástenné maľby rokokovej chinoiserie – 1795 (patricijský dom Letná 51)

Manufaktúra na kameninový riad / majoliku – 1812, sídlila v Novoveskej Hute

Manufaktúra na výrobu modrej skalice - 1814

Organ ev. a. v. kostola – 1823, autor: F. Deutschmann

Zbúranie ohradného múru a krámkov okolo farského kostola – 1843

Požiar farského kostola a časti mesta – 2.2.1849

Odliate nové zvony farského kostola (Mária Terázia, Concordia, Urban) – 1857
zvonolejár: Andreas Schaudt z Pešti

Evanjelické gymnázium (Banická škola) – postavené v 60. rokoch 19. storočia, rozšírené 1898 - 1900 a 1911, neskôr sa nazývalo aj Reálne gymnázium, dnes Štefánikovo nám. č. 21, prvé maturity sa konali v roku 1866

Klenbičková kanalizácia na Levočskej ulici - 1862, projekt: Karol Marczy, realiz.: Andrej Roth

Telegrafný úrad - 1865, sídlil v Provinčnom dome

Mesto sídlom Banského kapitanátu - 1867-1934, do roku 1918 sídlil v dome na Letnej 61

Košicko-bohumínska železnica - 1869-1871

Parkové úpravy okolo farského kostola – 1868-70, zrušenie príkostolného cintorína, vysadenie líp

Reichova strojnozámočnícka dielňa - 1869, založená v mešt. dome na dolnom konci Zimnej ul.

Továreň na výrobu sadry - 1870

Pomník honvédov – 1870 (pri farskom kostole, odstránený 1923)

Okrášľovací spolok – zal. 1871, v tom roku vysadil lipové a javorové aleje po stranách námestia a topoľové aleje na cestách do Levoče a Smižian

Rušňové depo – 1872

Dobrovoľný hasičský spolok – zal. 1873, mal zbrojnicu pri mestkom cintoríne na Levočskej ul.

Učiteľský ústav – 1874, projekt: prof. A. Skalniczky (Školská 7)

Popožiarová prestavba Malého kostola - 1874, projekt: Johann Roth

R.K. ľudová škola - 1877 (Radničné nám. 5)

Mestská kanalizácia – realizovaná etapovite v rokoch 1862-3, 1879, 1898

Továreň na škrob – 1881, dnes asanovaná škrobáreň, od 1888 ju vlastnila rodina Koromzay

Továrnica na debny – 1883

Mestský sirotinec – otvorený 1885

Tehelňa – 1887-92, pôv. mestský podnik, v 1905 prestavaná na najväčšiu tehelňu na Spiši podľa projektu nového majiteľa J. Tischlera, v 2006 asanované objekty sušiarne, kotolne a

lisovne

Obnova interiéru farského kostola - 1888

Fotoateliér Gustáva Matza – v 1890 Matz kúpil ateliér od K. Divalda, sídlil v dome na Zimnej 90

Novoveské kúpele – zal. 1890-92

Vicinálna železničná trať Spisšská Nová Ves / Levoča - 1891-92

Neogotická veža farského kostola – 1892-1893, projekt: I. Steindl

Kasárne honvédov - 1892 (Fabiniho 10)

Mestská elektráreň (zaniknutá) a elektrifikácia verejného osvetlenia – 1894, návrh a realizácia:
firma Siemens et Halske

Mestský vodovod - dokončený 1896

Vstupná brána na Mestský cintorín - 1896, plán súčasného vstupu

Adlerova píla – zal. 1894, na mieste autobusovej stanice

Drevopriemyselná škola – 1897-1899, staviteľ: H. Hermann (Radničné nám. 1)

Židovská synagóga – 1898-1900, projekt: J. Feigenbaum (zaniknutá - Školská 6)

Železničiarsky internát – 1899, projekt: J. Pfinn (Fabiniho 1)

Reduta – 1899-1902, projekt: K. Gerster, maľby: J. Hanula

Úprava cesty na Letnej strane „bazaltným betónom“ - 1902, realizácia: firma Róberta Wünscha

Konzerváreň – 1907, Cornidesova továreň na konzervy (za dvorom Zimnej 33, asan. 2008-9)

Madarászov park - 1907 - 1911

Ráthova osada („telep“) - 1909 (spolu 83 domov železnič. zamestnancov a budova nemocnice)

Budova súdu s väznicou - 1912 (Hviezdoslavova 15)

Asfaltovanie chodníkov - 1913

Evanjelická dievčenská meštianska škola - 1914, projekt: J. Urinyi (Hviezdoslavova 6)

Parná píla na Podskale – zal. 1917 firmou: Reiner a Mandula, a. s. ... (zaniknutá)

Činžové domy železničiarov - 1924-25, ul. Duklianska 2, 4, Odborárov 21

Hanulova vila - 1930, projekt: Materna (Hanulova 29)

Prístavba št. mešt. chlapč. školy - 1932, projekt: Ing. Alexius Popper (Levočská 14)

Okresný úrad - 1938-1940, projekt: M. M. Harminc (Štefánikovo nám. 1)

Pomník kapitána Nálepku - 1953, autor: O. Kozák, (Radničné námestie)

Hotel Metropol - 1969-70, projekt: arch. K. Kosman, (Štefánikovo nám. 2)

Pamätník oslobodenia - 1975, autori: Prof. Ing. L. Beisetzner, akad. soch. Ladislav Snopek
(na Radničnom nám., zv. aj pamätník SNP)

Sídlisko Východ - 1979

OD Jednota - 1982, projekt: arch. A. Dušenko, (Štefánikovo nám. 6, 8)

Dom kultúry ROH - 1980-87 (Štefánikovo nám. 4)

Gréckokatolícky chrám Premenenia Pána - 1991-97, (Letná 79)

Mozaikový ikonostas - 2007-09, autor: K. Drab (v chráme Premenenia Pána)

Regenerácia námestia - 1998-2014 (etapa I.-VII.), autori: Doc. arch. J. Lalková, arch. S. Hájková,
arch. D. Ferianc a arch. M. Vaščák.

Najvýznamnejšie požiare:

1411, 1642 (zhorelo 28 domov), 1647 (zhorela fara a 2 susedné domy), 1662 (zhorelo 156 domov, 6 majerov a stredný mlyn), 1694, 1697 (Levočská u.), 1707 (112 domov na nižnom konci), 1719 (73 domov), 1726 (zhorelo 163 domov), 1750 (70 domov), 1753 (15 domov), 1767 (28 domov), 1846 (Levočská a Letná u.), 2.2.1849 (16 domov na Levočskej a Letnej, farský kostol), 1874 (Malý kostol a Levočská ul.), 1887 (9 domov na vyšnom konci), 1889 (33 na nižnom konci), 1898 (5 domov), 1912.

Zemetrasenie: 1441 (1443) – napr. zrútenie klenieb na Zimnej 62 (Mgr. Horáková).

Povodne: 1662 a 1713 vyliaty Hornád spôsobil mnoho škôd na domoch, poliach a cestách.

Morové epidémie: 1334 (1. písomná zmienka), 1495, 1509, 1545 (†600), 1545-55, 1576, 1622 (†2000), 1679, 1710 (†3364 al. 2485).

Cholerová epidémia: v r. 1831 aj niekoľkokrát neskôr.

Súpisy obyvateľstva a domov:

1415	- 275 meštianskych rodín v meste
1752	- 478 domov (20 väčších, 80 murovaných, 123 drevených, 255 chatrčí)
1770 (okolo)	- 568 domov (102 domov I. triedy, 29 domov II. tr., 43 domov III. tr. a 252 domov V. tr.)
1785	- 638 domov, 1395 rodín, 5917 obyvateľov
1779	- v chotári mesta evidovaných 48 baní
kon. 18. st.	- 6470 obyvateľov v meste
1800	- 5997 obyvateľov
1842	- 840 domov, 6800 obyv.
1848	- 562 domov (98 domov I. triedy, 62 domov II. tr., 183 domov III. tr., 47 domov IV. tr., 172 domov V. tr., ďalej 80 pivovarov, 20 majerov, 6 hámrov, 11 stodôl v poli, 1 valcha, továreň na antimón, modrú skalicu aj vlnu.)
1880	- 822 domov, 7834 obyv. – 58% Slováci, 30% Nemci, 8% Maďari
1890	- 844 domov, 7 769 obyv. – 57% Slováci, 31% Nemci, 11% Maďari
1900	- 1016 domov, 9 031 obyv. – 53% Slováci, 24% Maďari, 22% Nemci
1910	- 1132 domov, 10 525 obyv. – 48% Slováci, 33% Maďari, 17% Nemci
1930	- 1481 domov, 12 528 obyv. - 78% Čechoslováci, 11% Nemci, 5% Maďari, 3% Židia
1950	- 1629 domov, 12 248 (13 646) obyv.
1970	- 1987 domov, 22 345 obyv.
1991	- 2393 domov, 39 218 obyv. – 96% Slováci, 2% Rómovia
2011	- 2666 domov, 38 045 obyv.

2.3 Charakteristika pamiatkových hodnôt územia hmotnej povahy

2.3.1. Obraz krajiny a vonkajší obraz mesta

Spišská Nová Ves, ležiaca na terase údolnej nivy rieky Hornádu, tvorí mimoriadne harmonickú urbanistickú kompozíciu s previazaním na okolitú zvlnenú a zalesnenú krajinu. Dostatok zelene priamo v meste, zeleň na brehoch tokov a ich voľný prechod v prírodno-krajinársku zeleň, ako i dominantnosť farského kostola v minulosti dlhodobo vytvárali malebný obraz mesta zo všetkých prístupových komunikácií. Spišská Nová Ves si udržala vyrovnanú hladinu zástavby až do posledných desaťročí 20. storočia. Charakteristická bola najmä dominantnosť solitérnych architektur, vyrovnané dvojpodlažné domoradie historickej zástavby stredu námestia a na ne nadväzujúce záhradné plochy, tiahnuce sa ku hradbám. Za nimi obraz mesta dotvárala drobná - priam pitoreskná - štruktúra remeselníckych osád, majerov, mlynov a neskôr aj založených obytných kolónií.

Necitlivý prístup v urbanizácii krajiny, neúmerň nárast zástavby na predtým nezastavaných plochách vysokou panelovou zástavbou, ako i asanačná prestavba časti historického jadra a historických osád, značne znehodnotili pôsobenie urbanistickej kompozície v krajinnom prostredí. V siluete mesta sa negatívne uplatňujú monofunkčné rozmerné stavby, najmä hotel Metropol a administratívna budova na Štefánikovom námestí, ktoré nezohľadnili mierku zástavby historického jadra mesta a pôsobivosť historických dominant. Panelové sídlisko Východ výrazne narúša autentickú siluetu historického jadra pri pohľadoch od severu nielen svojou hmotou, ale aj príliš pestrou farebnosťou fasád. V siluete historického jadra sa však napriek tomu dodnes okrem veže farského kostola uplatňujú aj štyri medené vežice Reduty, vysoká strecha evanjelického kostola a na západnom okraji PZ aj hmota Baníckej školy. Zaujímavé panoramatické pohľady na mesto sú najmä z Modrého vrchu, z prístupov od Smižian, Markušoviec, Ferčekoviec, Tepličky, od Trojice, ale aj zo svahov južne od sídliska Tarča (lokalita Holubie hony).

kresba panorámy Spišskej Novej Vsi - zdroj: Archív PÚ SR, sign. V 10911

Najvýznamnejší kontinuálny pohľad na siluetu PZ je vnímaný v dĺžke cca 500m z Harichovskej cesty. Ďalej je silueta historického jadra kontinuálne vnímaná aj z Markušovskej cesty, z cesty pod Malým poľom a zo železničnej trate Košice - Žilina, kde v časti oblúku trate pri sútoku Hornádu a potoka Brusník je na ploche rušených výrobných areálov potenciál v blízkej budúcnosti pôsobenie siluety vhodne podporiť.

Z krajinných prvkov pohľadom od východu pôsobivo dominuje panoráma Vysokých Tatier, v pohľadoch od juhu Modrý vrch (572 m n. m.) s Levočskými vrchmi v druhom pláne a v pohľadoch od severu hrebeň Volovských vrchov s najvyšším vrchom Veľkou Knolou (1265 m n.m.).

V pohľadoch od severu - obraz mesta dodnes malebne dotvára aj brehová zeleň okolo meandrujúceho koryta potoka Brusník, ktoré je potrebné zachovať. V minulosti sa zeleň v obraze mesta výrazne uplatňovala vo forme vzrastených alejí na prístupových cestách, ktoré sú dnes iba torzovite zachované (na Markušovskej a na ceste do Ferčekoviec / Kamenný obrázok). Z hľadiska prírodno-krajinárskej autenticity obrazu mesta by bolo vhodné súvislo obnoviť najmä prícestné aleje na Harichovskej a Markušovskej ceste. Neopomenuteľnou súčasťou obrazu mesta sú však aj tri historické prícestné kaplnky (viac v kap. 2.1. a genius loci) a božia muka na Kamennom obrázku spoločne s ich sprievodnou zeleňou.

Na území mesta sú pre zachovanie, regeneráciu a ochranu jeho vonkajšieho obrazu v Zásadách definované:

DIALKOVÉ POHĽADOVÉ OSI - V rámci sídla je definovaných 5 chránených pohľadových osí na územie PZ (viď výkres A) –

- A1:** pohľadová os z Harichovskej cesty;
- A2:** pohľadová os z Markušovskej cesty;
- A3:** pohľadová os od dvojkríža nad sídliskom Tarča;
- A4:** pohľadová os uličného priehľadu na Duklianskej ceste;
- A5:** pohľadová os zo štátnej cesty pod Malým poľom.

DOMINANTY - Na území PZ sú definované 4 hlavné architektonicko-historické dominanty:

- 1. Farský kostol** Nanebovzatia Panny Márie s panoramatickou vyhlíadkou z veže kostola
- 2. Evanjelický kostol**
- 3. Reduta**
- 4. Banícka škola** na Štefánikovom námestí č. 21
- 5. Malý kostol** - dominanta v rámci uličného interiéru Levočskej ulice

EVIDOVANÉ VYHLIADKY

- B1:** vyhlíadka z Modrého vrchu;
- B2:** vyhlíadka zo záhradkárskej oblasti Blaumont;
- B3:** vyhlíadka od kaplnky sv. Trojice;
- B4:** vyhlíadka od Ferčekoviec - z voľnej plochy pri Kamennom obrázku;
- B5:** vyhlíadka zo zákruty cesty pred obcou Teplička.

CHRÁNENÉ POHĽADY Z INTERIÉRU PZ NA KRAJINNÝ OBRAZ - Na území PZ sú definované 4 chránené pohľady z interiéru PZ na krajinný obraz (viď výkres C a D) –

- K1:** pohľad Školskou ulicou na Modrý vrch (Blaumont),
- K2:** pohľad Elektrárenskou ulicou na Veľkú Knolu,
- K3:** pohľad ulicou Ing. Kožucha na Veľkú Knolu,
- K4:** pohľad Konrádovou a Zvonárskou ulicou na Volovské vrchy.

2.3.2. Vnútorň obraz mesta

Pôdorysne Spišská Nová Ves predstavuje charakteristický urbanistický útvar východoslovenských stredovekých miest s ulicovým tzv. šošovkovitým (resp. vretenovitým) námestím, ktoré sa postupne vyvíjali pozdĺž obchodnej cesty s využitím jej rozšírenia pre trhové námestie, s rešpektovaním starších objektov a funkčných priestorov. Zachovaná historická urbanistická skladba okolo námestia sa formovala od 14. do polovice 16. storočia. Neskôr, v 16. - 17. storočí, sa meštianska zástavba námestia rozrastala západným smerom – na plochu dnešného Štefánikovho námestia. Predchádzajúce osídlenie z konca 12. a priebehu 13. storočia sa potvrdilo

v centrálnej časti sídla iba v rozptýlenej forme (vo vnútri neskorších parciel i pred nimi na dnešnom námestí), i keď nálezy, zistené západne od komunikačnej severo-južnej tepny, naznačujú určitú kumuláciu. V koncentrovanejšej forme bolo staršie osídlenie (slovanská osada Iglov) zistené vo východnej časti mesta (Mlynská ulica, sídlisko Východ). Do 16. storočia kladieme i nárast zástavby aditívnym radením dvorových krídiel a hospodárskych budov smerom k hradbám, a to rovnako na Letnom i Zimnom riadku.

Celková dĺžka plochy šošovkovitého námestia pred asanáciami 20. storočia bola bezmála 1200 m (stredoveké mesto od Vyšnej po Nižnú bránu meralo cca 1400 m), čím možno spišskonovoveské šošovkovité námestie považovať za najdlhšie na Slovensku. „Šírka šošovky námestia v jej najvydutejšej časti dosahuje cca 150 m ... Tento bulvár, širší a dlhší ako Václavské námestie v Prahe, napriek tomu, že sa postupne zaplňal okrem rozľahlého farského kostola ďalšími reprezentačnými stavbami a parkovou zeleňou, pôsobí dojomom vzdušnosti, veľmi odlišnej od stiesnenosti stredovekých ulíc veľkej väčšiny stredovekých miest“ – I. Gojdič (1). Dnes môžeme povedať, že námestie je so súvislou obojstrannou historickou zástavbou zachované v rozsahu od Reduty po Elektrárenskú ulicu - t. j. v dĺžke 700 m.

V období od 16. do 17. storočia vznikajú za hradbami mesta dve remeselnícke, dnes už zaniknuté osady. Ide o osadu baníkov Klepár (*Klop Orth*) a Garbovňu (osadu garbiarov) pri mlynskom náhone medzi Rožňavskou bránou a riekou Hornád.

Pôvodne nezastavané územie stredovekej parcelácie, siahajúce až k veľkoryso koncipovaným hradbám, bolo zastavané v 20. storočí nekoncepčnou bytovou zástavbou, nerešpektujúcou charakter sídla. Po likvidácii hradieb sa mesto rozrastalo za hradbami v 19. i začiatkom 20. storočia výstavbou viacerých verejných, vojenských a výrobných objektov, a najmä kvalitnou individuálnou obytnou zástavbou vilového charakteru, ktorá tvorí v súčasnosti súčasť autentického architektonicko-historického obrazu mesta v ochrannom pásme PZ. Vo východnej i západnej časti mesta neskôr v 20. stor. vznikli viaceré priemyselné a skladové areály, ktoré sú dnes na začiatku 21. stor. postupne pretvárané a dopĺňané areálmi nákupných centier.

Dominantným objektom mestského urbanizmu je farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, ktorého počiatky datujeme už pred 13. storočie. Bol postavený pri križovatke ciest, vedúcich zo západu na východ (Poprad - Košice) a zo severu na juh (Levoča - Rožňava). Okolo kostola sa rozprestieral cintorín, ohradený v 15. storočí kamenným múrom, ku ktorému boli neskôr z vonkajšej strany pristavané menšie stavby (krámiky) obchodníkov – kramárov, dnes už zaniknuté. Na východnom okraji kostolného dvora bola už v 14. storočí postavená cirkevná škola.

Kostol, prikostolný cintorín a okolitý priestor, slúžiaci aj pre hutnícku, kováčsku i trhovú činnosť, určil zakrivenie námestia a uličnú čiaru oboch línií námestia. Námestie bolo postupne doplnené o ďalšie solitérne významné objekty cirkevného a kultúrno-spoločenského charakteru, ktoré sú viacmenej v plnej miere dodnes zachované. Dnešná pôdorysná schéma a štruktúra jasne odráža historický vývoj mesta a jeho postupné premeny. Zo zachovanej uličnej urbanizačnej štruktúry na ploche stredovekého jadra mesta ide o zástavbu na Letnej ulici od orientačného čísla 27 – 78, na Zimnej ulici od čísla 33 – 94 a na Štefánikovom námestí od čísla 9 – 21 (predtým súčasť Letného riadku), ktoré sú komplexne zachované v historickej uličnej čiare. Zachovaná je aj obojstranná historická uličná zástavba Levočskej ulice, ktorá bola v 2. pol. 20. storočia v SZ časti doplnená 3 mladšími objektmi.

Za zaniknutú historickú zástavbu v rámci stredovekého jadra je nutné považovať územie Letnej i Zimnej ulice od Reduty východným smerom. Realizáciou autobusovej stanice (t. č. mestské trhovisko) zanikla tiež drobná obytná zástavba tzv. Stredného riadku. V západnej časti

historického jadra bola južná strana Štefánikovho námestia zastavaná po demolačnej prestavbe novými monofunkčnými objektmi, a to bez rešpektovania historickej osnovy, mierky a štruktúry územia.

Mimoriadne negatívny dopad na pôdorysnú osnovu a štruktúru historického jadra má zberná komunikácia, vedená Školskou a Elektrárenskou ulicou (v smere Levoča - Rožňava), ktorá rozdelila celistvosť pôvodne jednotného šošovkovitého námestia. Jestvujúca historická urbanistická štruktúra na Letnej i Zimnej ulici bola zachovaná zväčša vrátane svojich typických dvorových krídiel. Ostatná novodobá štruktúra v rámci plochy stredovekého mesta - sídlisková výstavba za parcelami meštianskych domov - je charakteristická svojou bezohľadnou nesúrodosťou a nekontextuálnosťou vo vzťahu k historickej urbanistickej štruktúre a jej vonkajšiemu i vnútornému obrazu, čo je všeobecným znakom doby, v ktorej vznikla.

Na druhej strane možno kladne hodnotiť bloky individuálnej výstavby mimo pôvodného opevneného mesta, ktoré tvoria plynulý urbanizačný rozvoj mesta s individuálnymi hodnotami architektúr a súčasne poskytujú kvalitné životné prostredie tu bývajúcim. Do tejto kategórie patrí i predstaničný priestor a príľahlé ulice.

Hodnota urbanistického súboru spočíva nielen v zachovaní pamiatkového fondu, ale i v zachovaní širších väzieb, odrážajúcich kontinuálny rozvoj sídla.

2.3.3. Funkčné využitie územia

Od prelomu 19. a 20. storočia sa základné funkčné využitie plôch a objektov v území PZ SNV výraznejšie nezmenilo. Dodnes je plocha šošovkového námestia využívaná ako východo-západný cestný ťah mestom v pôvodných trasách, systém chodníkov a plochy parkovej zelene korešpondujú so starším stavom, pribudli však cyklochodníky, severo-južnú cestu naprieč námestím sledujeme už iba ako široký peší chodník medzi radnicou a Mariánskym stĺpom, v lete je na Letnej strane podstatne viac sezónnych krytých terás, vo východnom závere šošovky niekdajší Stredný riadok nahradila autobusová stanica - dnes využívaná už len ako parkovisko s trhoviskom. Zjednodušene sa dá konštatovať aj to, že plochy námestia, slúžiace pred 100 rokmi pre odstavenie konských povozov a voľný trhový predaj, nahradili v rozumnom pomere plochy na odstavenie automobilov. Za hranicou PZ je stav zachovania historického funkčného využitia samozrejme opačný - záhrady, stodoly a dvorové krídla nahradili sídliská. Meštianske a ľudové domy koncových polôh historického mesta nahradila moderná zástavba.

Z hľadiska autenticity vnútorného obrazu PZ ako aj dispozično-funkčného usporiadania historického jadra mesta je výrazným negatívnym momentom vytvorenie hlavnej severo-južnej komunikácie mesta ulicami Elektrárenskou a Školskou, ktorá rozdelila dovtedy súvislú plochu šošovkovitého námestia na dve časti, pričom nutne zaniklo aj 7 meštianskych domov.

Všetky verejné a významnejšie budovy v PZ si viacmenej udržali svoju historickú - väčšinou primárnu - funkciu, čo považujeme za významnú pamiatkovú hodnotu kultúrnych pamiatok aj pamiatkovej zóny ako celku. Kostoly sú dodnes kostolmi, radnica radnicou, prastará katolícka fara sídlom Spišskonovoveského dekanátu, školské budovy (s niekoľkými výnimkami) slúžia majoritne školským či obdobným edukačným potrebám. Aj funkcionalistická budova sporiteľne z roku 1936 slúži ako budova banky.

Obdobne aj **meštianske domy na námestí** si zväčša udržali tradičnú funkciu bývania, poväčšine aj v minulosti spojenú s obchodnou prevádzkou na prízemí a so zmiešaným obytno-hospodárskym využívaním dvorových krídiel. Dvorové krídla slúžili teda okrem bývania aj na účely skladové, remeselné, obslužné (vo vzťahu k obchodnej prevádzke). Často sa dnes aj vo

dvoroch uplatňuje funkcia obchodu a služieb. Iba ojedinele sa v niekoľkých súkromných dvoroch na Zimnej ulici udržala funkcia pestovateľská, resp. drobnochovateľská. Oveľa častejšie sú zadné časti súkromných (neverejných, bez prevádzok) dvorov využívané ako súkromná okrasná / oddychová zeleň, kombinovaná s odstavnými plochami pre osobné automobily. K celkovej adaptácii meštianskych domov pre novú odlišnú funkciu na území PZ SNV došlo iba ojedinele - príkladom je adaptácia domu na Letnej 48 na bankovú prevádzku (realiz. v r. 1996), ktorá si vynútila sporné prestrešenie dvorovej časti.

plocha námestia a jej využitie v medzivojnovom období - po r. 1924

archív : Múzeum Spiša v Spišskej Nove Vsi

Náročnými z hľadiska skĺbenia prevádzkových nárokov a pamiatkových hodnôt sú väčšinou aj adaptácie domov na väčšie gastronomické a ubytovacie zariadenia. Potreba realizácie ubytovania v podkrovi, snahy o veľkorysú prepájanie reštauračných priestorov, rozširovanie či iné úpravy historických schodísk, riešenie klimatizácie v nízkych stredovekých pivniciach a ďalšie obdobné sprievodné nároky takýchto prevádzok - sú v mnohých autentických meštianskych domoch z hľadiska ochrany pamiatkového fondu **nerealizovateľné**. V prípadoch každej zmeny funkcie hodnotných priestorov meštianskych domov KPÚ Košice posudzuje vhodnosť novej funkcie a možnosť či spôsob realizácie nutných zmien jednotlivo - v individuálnom správnom akte - a to na základe exaktného poznania pamiatkových hodnôt objektov, ku ktorému je spravidla nevyhnutné vykonať pamiatkový výskum.

Za kľúčovú funkciu pre zachovanie obrazu a charakteru PZ - ako aj súboru meštianskych domov - je považovaná **funkcia dvorov**. Tradičný dvor meštianskeho domu v minulosti plnil viacero úloh - prioritne komunikačnú a socializačnú, pričom sprievodne slúžil aj ako miesto pre výkon remesla, skladovanie surovín (palivového dreva) či umiestňovanie drobných hospodárskych prístreškov. Charakter tradičných dvorov v PZ SNV samozrejme nevznikol samoučelne - je priamo determinovaný architektonicko-urbanistickým vývojom spišského prejazdového meštianskeho domu (najobvyklejšie tvaru „L“) a historickou pozdĺžnou parceláciou mesta. V zadnej časti dvor plynulo (resp. za priečnym krídlom) prechádzal do záhradnej časti

(ktorá končila až pred hradbami), kde sa mešťania venovali aj tradičnému poľnohospodárstvu a mohli tak byť vnútri mestských múrov čiastočne potravinovo sebestační.

V súčasnosti sledované tendencie vlastníkov a nájomcov k prestrešovaniu a kompletnému uzatváraniu tradičných dvorov meštianskych domov najmä pre potrebu rozšírenia predajnej alebo reštauračnej plochy prevádzok sú v koncepcii týchto Zásad na celej ploche PZ SNV vo všeobecnosti považované za nevhodné, resp. neprípustné z hľadiska ochrany pamiatkového územia. **Prestrešovanie dvorov** výrazne mení pomer zastavených a voľných plôch pamiatkových území, vytvára v strešnej krajine netradičné rušivé tvarové a materiálové útvary a spôsobuje vznik tzv. monoblokovej objektovej štruktúry, ktorá v prostredí stredovekých miest na Slovensku pôsobí vždy cudzoročno a rozporuplne. V neposlednom rade má prestrešovanie úzkych dvorov meštianskych domov za následok zmenu charakteru ich autentického priestoru a dotknutých obvodových konštrukcií - dvorových fasád. Práve dvorové fasády sú prestrešením degradované do polohy vnútorných interiérových deliacich múrov, čo vedie spravidla aj k zmenám / výmenám ich autentických výplní otvorov a k odlišnému - *interiérovému* - chápaniu ich povrchových úprav. Potenciálne aj riešenie klimatických či stavebno-fyzikálnych problémov a zmien pri prestrešovaní dvorov (orosovanie sklenených povrchov, výmena vzduchu, odvod zrážok, odpratávanie snehu, a i.) prináša také technické riešenia, ktorých výsledkom býva zbytočný a nenahraditeľný zánik pamiatkových hodnôt. Tradičný charakter a plošné zastúpenie tradičných dvorov meštianskych domov považujeme za výraznú, a v dnešných ekonomicko-sociálnych podmienkach ľahko zraniteľnú pamiatkovú hodnotu PZ SNV, ktorá si zaslúži adekvátnu dôslednú ochranu.

Obchodná funkcia, resp. skôr **funkcia maloobchodu a drobných služieb** bola v meštianskych domoch na námestií (minimálne od pol. 19. storočia) výrazne zastúpená súkromnými prevádzkami / živnosťami mešťanov. Navonok sa ich prevádzky obchodu (textil, potraviny, optiky, lekárne, koloniálny tovar,...) a služieb (gastronomické zariadenia, fotoateliér, krajčírstva, holičstvá,...) prejavovali na fasádach módnymi presklenenými výkladmi či výkladcami drevenej konštrukcie - často bohato zdobenými v historizujúcom duchu.

Rozmach obchodu súvisel so sídelnou funkciou mesta ako hospodársko-správneho centra Spišskej župy. Spišská Nová Ves bola zároveň dopravným uzlom na Košicko-bohumínskej železnici, prekladiskom tovarov, dreva, dobytky zo širšieho okolia, strediskom železničných opravovní i železničnej správy a v neposlednom rade centrom školstva nadregionálneho významu. Funkciu významného hospodársko-správneho sídla, centra ľahkého priemyslu, centra stredného školstva a dopravného uzlu v regióne Spiša si mesto úspešne udržiava až dodnes.

Zároveň je potrebné povedať, že historická **fortifikačná funkcia mesta** ako opevneného bodu v krajine zanikla už pred koncom 18. storočia. Pre ekonomiku mesta v minulosti kľúčová **trhová funkcia mesta**, rozvíjajúca sa od udelenia trhových výsad v stredoveku, však prežíva dodnes, hoc už skôr iba ako udržiavaná tradícia vo forme usporadúvania každoročných tzv. Spišských trhov na ploche námestia.

2.3.4. Historický pôdorys

Uličná sieť a námestia

Topografické názvy sa týkajú nielen mesta samotného, teda plochy, pôvodne vymedzenej hradbami, ale aj jeho okolia, tvoriaceho rozsiahle hospodárske zázemie - situované v bezprostrednej blízkosti (poľnohospodárska činnosť) a v širšom hornatom okolí (banícka a

hutnícka činnosť). Mnohé chotárne názvy v tomto území sa tradujú od dôb pred konštituovaním Spišskej Novej Vsi ako mesta v priebehu 13. storočia.

Najstaršia nám známa uličná sieť v Spišskej Novej Vsi bola veľmi jednoduchá a zrejme odlišná od uličných sietí ostatných spišských miest, porovnateľných rozlohou zástavby v hradbami obkolesenom priestore. Základnou osnovou bolo kríženie dvoch hlavných cestných ťahov, prechádzajúcich námestím: severo-južný ťah a východo-západný cestný ťah. Ulicovité námestie šošovkového typu bolo súčasťou hlavného východo-západného cestného ťahu z Košíc do Popradu a ďalej na Liptov. Do poslednej štvrtiny 19. storočia nemalo bližší zistený názov, až plán mesta z roku 1914 uvádza názov parku pred evanjelickým kostolom ako *Thököly sétány* (*korzo*) a priestor okolo farského kostola ako *Mária Terézia sétány* (*korzo*). Obidve strany radovej zástavby na severnej a južnej strane tohto cestného ťahu sa oddávna nazývali Zimnou stranou – *Winterzeil* (s fasádami obrátenými na sever) a Letnou stranou – *Sommerzeil* (s fasádami obrátenými na juh). V nemčine slovo *Zeil(e)* znamená riadok, teda ulicu s jednostrannou zástavbou. V poslednej štvrtine 19. storočia boli aj tieto názvy zmenené – Letná strana na *Deák Ferenc sor* (rad / riadok) a Zimná strana na *Kossuth Lajos sor*. Na východe prechádzala línia námestia za Nižnou bránou do Markušovskej cesty, na západe zasa za Vyšnou bránou do Smežianskej krajskej cesty.

Tento dlhší komunikačný ťah pretínala zo severu na juh dodnes zachovaná Levočská ulica (1783 *Leutschauer Gasse*, 1914 *Löcsei utca*), prechádzajúca pomyselnou líniou medzi farským kostolom a radnicou, námestím a pokračujúca na južnej strane dnešnou ulicou Ing. Kožucha, predtým Rožňavskou ulicou (1783 *Rosznauer Gasse*, 1840 *Rosenauer Gasse*, 1914 *Rozsnyói utca*). Severojužný cestný ťah pretínal vo dvoch miestach súvislé domoradie, v ktorom bol rešpektovaný šírka jednej parcely, avšak aj táto bola využitá zástavbou v prvom poschodí nad preklenutím ulice, čím vznikli akoby vnútorné brány nad vyústením týchto komunikácií do námestia. Dnes je južné vyústenie rozšírené na šírku 2 parciel odstránením pôvodnej zástavby, vyústenie na Levočskú ulicu je zachované, tvoria ho klenutý prejazd a prechod v parteri Provinčného domu (Letná 50).

Tieto základné historické cestné ťahy tu existovali od nepamäti, možno predpokladať, že ich rešpektovala zástavba už pri konštituovaní sa mesta – a takto sa zachovali do dnešných čias ako základný historicko-topografický fenomén mesta i okolitej krajiny.

Otvorenou ostáva otázka členenia dnes kompaktných blokov radovej uličnej zástavby spojovacími uličkami, ktoré slúžili na rýchle sprístupnenie hradieb. Ústili na okružnú prihradbovú uličku a tvorili pravidelnú uličnú sieť vo vnútri mesta. Podľa plánu z roku 1783 takáto okružná hradbová ulica existovala, avšak spojovacie uličky ku nej nie sú známe pre neúplnosť poznania pôvodnej zástavby parciel. Podľa jestvujúceho stavu a historických dokumentov môžeme usúdiť, že severnú stranu šošovky tvorili len dva rozsiahle bloky domov, čo je však z praktického hľadiska málo pravdepodobné. Južná strana si zachovala pôvodné členenie predovšetkým v tých spojniciach, ktoré aj neskôr sprístupňovali osady za mestskými hradbami (osada garbiarov zv. Garbovňa a banícka osada zv. Klepár so susediacou o niečo mladšou Šestnástkou), založené v 16. storočí, a súčasne tri mestské mlyny – zariadenia, nevyhnutné pre riadny chod mesta. Horný mlyn (*Ober Mühl*), ktorý sa nachádzal tesne pod baníckou osadou, bol prístupný samostatnou ulicou priamo z námestia – tzv. Mlynskou, dnes Elektrárenskou ulicou, pôvodne užšou o tri domové parcely. V roku 1894 na jeho mieste vznikla mestská elektráreň. Stredný mlyn (*Mittel Mühl*), neskôr zv. Mestský, nachádzajúci sa nižšie Garbovne, bol prístupný úzkou cestičkou, pôvodne bez názvu (dnes Kraskova ulica) z tzv. Ružovej ulice (*Rosen Gasse*), vinúcej sa po celej dĺžke hradieb na južnej strane – dnes Rázusova a Hanulova ulica. Prepojenie

tohto komunikačného ťahu (dnešnou Škultétyho ulicou) so stredom mesta realizovali zrejme až v 20. rokoch 20. storočia, kedy došlo k výraznejším zmenám v urbanistickej štruktúre mesta.

Na juhovýchodnej strane mestského opevnenia sa smerom na juh vinula cesta, vedúca v 18. storočí medzi kapustnými poľami (*Feld Kraut Garten*) k tzv. Dolnému mlynu (*Nieder Mühl*) - dnes areál mlynov MPC. Podľa lokality sa spočiatku nazývala *Kraut Gasse* (Kapustná ul.), ku koncu 19. storočia rovnako ako dnes - Mlynská ulica (*Mühlgasse, Malom utca*).

Ulice na južnej strane mesta, zv. *Winterzeil* - Zimná strana, prepájajúce opevnený urbanistický celok s okolím, dôležitým pre mesto z hospodárskeho hľadiska, nemali spočiatku obdobu na opačnej - zv. *Sommerzeil* - Letnej strane. Okrem Levočskej ulice sa tu až do druhej polovice 19. storočia nevyskytovali žiadne iné ulice, aj keď možno predpokladať v čase fungovania mestského opevnenia úzke uličky bez mena - ako spojnice medzi námestím a voľným priestranstvom pozdĺž celého opevnenia, ktoré slúžili na rýchly prístup k hradbám v čase nebezpečenstva. Dá sa predpokladať, že zanikli už v priebehu 18. storočia, pretože plán z roku 1783, ktorý si práve tieto prvky všíma, ich už neuvádza.

Pozostatkom uličky pri hradbách bol jej krátky úsek po oboch stranách Levočskej ulice v mieste Levočskej brány - vedľa mestskej nemocnice (špitála) - a na opačnej strane popri dnešnej budove kina. Táto ulička (1914 - *Galamb utca* - Holubia ul.) bola ešte na začiatku 20. storočia zastavaná v línii už zaniknutých hradieb malými, prevažne murovanými ľudovými domami. Dnes táto zástavba neexistuje.

V priebehu druhej polovice 19. storočia vznikli na Letnej strane ešte ďalšie dve ulice - Školská ulica v súvislosti s výstavbou evanjelického gymnázia. Táto pomerne široká ulica v porovnaní s protihľolou Mlynskou ulicou na Zimnej strane ústila do tzv. Šancovej ulice (*Schanz Gasse*), vinúcej sa po celej severnej dĺžke mesta v mieste hradbovej priekopy, podľa ktorej ju pomenovali. Pred vyústením Školskej ulice (*Schul Gasse*) do Šancovej bola pôvodne po oboch stranách opäť úzka ulička, vedúca popri línii mestských hradieb, približne v mieste paralelnej uličky s Hviezdoslavovou ulicou, obkľučujúcou dnes z južnej strany secesnú budovu bývalého súdu. Na východnej strane mesta vzniklo nové prepojenie z námestia cez Letnú stranu po Šancovú ulicu (dnes Slovenská ul.) - zv. *Neu Gasse, Vas utca, Nová ulica* - dnes Kollárova. Táto komunikácia, siahajúca po železničnú trať, nemala spočiatku svoju paralelu na Zimnej strane, až na prelome 19. a 20. storočia vznikla (zrejme v súvislosti s výstavbou Reduty) na mieste jednej domovej parcely dnešná Konrádova ulica - predtým *Mezö* (poľná) *utca*.

Vo východnej časti námestia sa pri tzv. „zahusťovaní“ z nedostatku voľných parciel vytvoril Stredný riadok, situovaný svojou radovou zástavbou bližšie k Zimnej strane, napojený na východnom konci na Mlynskú ulicu.

Po vzniku prvej ČSR, kedy došlo k markantnému stavebnému ruchu, nadväzujúcemu na výstavbu rodinných domov pre zamestnancov Košicko-bohumínskej železnice, neskôr aj pre mestských a štátnych úradníkov či vojakov ČSLA (bytový súbor, kasárne, letisko), vznikali nové štvrte rodinných domov so záhradami na bývalých poliach a záhradách, patriacich zväčša mestu. Stavebný rozmach sa najprv týkal severnej a západnej strany mestského extravilánu - od cintorína na východ a od Levočskej ulice na západ. V predĺžení tzv. Krajinskej cesty do Smižian (*Landstrasse gegen Schmögen*) - takto označovanej už v 18. storočí - vznikli na jej oboch stranách nové ulice, obojstranne zastavané až na začiatku 20. storočia - medzi prvými tzv. *Milléniumi út* (dnes ulica Odborárov a Starosaská), vedúca k stanici na severnej strane, a k brehom Mlynského náhonu na juhu - z tejto strany lemovaného drobnou radovou remeselníckou zástavbou zv. *Na Medzi* (*Am Rand*). Po ďalšom členení plôch mestských lúk a polí na menšie bloky rodinných domov so záhradami vznikli nové ulice už mimo historického jadra mesta,

napojené na staršie komunikácie v okrajových častiach za líniou mestských hradieb. Okrem už uvedenej zástavby na severnej strane, kde došlo aj k „zahusťovaniu“, vznikli nové štvrte rodinných domov v pokračovaní cesty do Smižian na jej obidvoch stranách a na južnej strane po oboch stranách dnešnej Mlynskej a južne od Hanulovej ulice (na uliciach Zvonárska, ul. ČSĽA, Zábojského). V rámci tejto zástavby rozšírili spojnicu medzi Hanulovou a Stredným mlynom na riadnu ulicu - dnes ul. I. Krasku.

Po druhej svetovej vojne boli viaceré ulice premenované podľa obetí fašistických represálií z roku 1944, pochádzajúcich zo Spišskej Novej Vsi. Ulice Chrapčiakova, Ing. Straku, Ing. Kožucha a Ing. Rojkoviča dodnes pripomínajú ich tragické obete.

Pôvodnú uličnú sieť a názvy ulíc nám dokumentujú historické mapy, najmä geometrický plán z roku 1783, katastrálne zameranie z roku 1869, plán mesta z 1914 a katastrálna mapa z roku 1947.

Parcelácia - vývoj a súčasný stav parcelácie v pamiatkovom území

Pri zakladaní stredovekého urbanistického usporiadania sídla, v istých rysoch ako kolonizačného mesta, na rozhraní 13. a 14. storočia bola rešpektovaná staršia zástavba slovanskej osady Iglov, farský kostol s cintorínom, metalurgické a pridružené výrobné objekty a v podstate už stabilizovaný priebeh oboch obchodných ciest. Pre utvorenie historickej zástavby boli postupne po oboch stranách námestia kolmo na východo-západnú obchodnú cestu vymerané úzke pozdĺžne stavebné parcely pre typickú radovú zástavbu. Podľa výskumov F. Javorského (6) ako prvá (v 14. stor.) bola rozparcelovaná letná strana v úseku pri farskom kostole. Vymedzované parcely mali najprv najčastejšiu šírku 8m až 8,5m, neskôr v 15. a 16. stor. prevládali už šírky parciel 10m, 10,5m a 11m, pričom najširšie parcely mali 12,5m. V okrajových častiach pri bránach však boli vytyčované aj užšie parcely o šírke 7m, 6m, ba aj 5m. Postupnosť vytyčovania stavebných parciel vo vnútri opevneného mesta súvisela s vymiestňovaním hutníckej výroby od stredu námestia západným smerom a postupným zánikom drevenej osady Iglov na východnej strane. To potvrdzuje aj nárast počtu domov, resp. stavebných pozemkov z počtu 292 (okolo r. 1415) na 444 na konci 16. storočia - podľa daňových súpisov mesta. Proces parcelácie Zimnej a Letnej ulice sa teda ukončil v 16. storočí, keď sa hutnícka výroba definitívne premiestnila mimo opevnené mesto, pričom zároveň začali vznikať remeselné a banícke osady (Klepár, Garbovňa) južne od mesta. Do konca 16. storočia bolo na Letnej strane vytyčených spolu 156 parciel medzi Vyšnou a Nižnou bránou.

Vymeranie parciel zároveň rešpektovalo aj severo-južnú obchodnú cestu, ktorej posunutie v rámci Zimnej a Letnej strany akiste determinovala zástavba a metalurgické objekty na ploche mesta z čias pred jeho rozparcelovaním. Dvoma krížiacimi sa cestami boli vymedzené štyri kompaktné stavebné bloky, nazývané aj mestské štvrte, ktoré boli určujúce pre správu mesta - napríklad aj v daňovom súpise (okolo r. 1415) sú občania uvádzaní podľa štvrte, v ktorej bývali.

Výnimku z pravidelného priečného rozparcelovania kompaktných plôch mestských štvrtí (okrem dnes zaniknutých okrajových príhradobných uličiek) predstavujú iba krátke parcely, kolmé na Levočskú ulicu (na východnej strane ulice) v okolí Malého kostola so špitálom, ktoré tu stáli už v 14., resp. 15. storočí.

Jednotlivé úzke parcely meštianskych domov súvislo siahali až po obvod mesta, vymedzený mestským opevnením, po dĺžke však boli delené na parcelu meštianskeho domu s dvorom, parcelu hospodárskeho zázemia so stodolami a parcelu záhrady, siahajúcu ku hradbám. Od stredoveku dochádzalo výnimočne k spájaniu úzkych parciel v súvislosti so vznikom verejných budov (radnica, fara) alebo výstavbou väčších domov majetnejších občanov či

honosných domov palácového typu mestského patriciátu (Zimná 58, Letná 51) - takmer výlučne však iba v centrálnej časti námestia, teda v okolí farského kostola.

Pomerne rozsiahla plocha šošovkovitého námestia bola od stredoveku rozparcelovaná zástavbou tzv. Stredného riadku, ale aj úžitkových záhrad v dvoch paralelných radoch, ktoré postupne zanikli výstavbou reprezentatívnych verejných budov a parkov v 19. storočí. Posledné stavby Stredného riadku zanikli až po polovici 20. storočia zriadením autobusovej stanice, a ich parcelné vymedzenie je doteraz čiastočne čitateľné na katastrálnej mape.

Odlišný typ parcelácie s drobnými alebo žiadnymi dvormi sa vyvinul v osadách za hradbami, determinovaný zvažujúcim sa terénom, zložitejším systémom komunikácií, funkciou osád a korytom Hornádu i mlynského potoka. Pravidelná ortogonálna parcelácia, kolmá na uličnú čiaru, je charakteristická pre obytnú zástavbu na uliciach, zakladaných na prelome 19. a 20. stor. - táto zástavba sa však nachádza za hranicou PZ.

Špecifickou zachovanou urbanisticko-historickou hodnotou sú na katastrálnej mape zachované parcely po asanovaných budovách Stredného riadku, asanovaných dvorových krídlach meštianskych domov, parcela konzervárne a 3 parcely remeselníckych domov (južne od konzervárne), pôvodne tvoriacich východný okraj baníckej osady „Klepár“. Tieto relikty na katastrálnej mape verne zachytávajú polohu, ale aj pôdorysný rozsah zaniknutej zástavby.

Stredoveká parcelácia sa rozhodujúcim spôsobom podieľala na utváraní priestorovej a hmotovej skladby historického jadra mesta tak, ako ju dnes vnímame. Parcelácia definovala uličné a stavebné čiary, určovala charakteristický spôsob zástavby meštianskych domov v kompaktných stavebných blokoch. Ochrana historickej parcelácie je preto súčasťou záchrany historických miest, ktorá je predmetom medzinárodných vedeckých chárt, výziev a dohovorov, ku ktorým sa SR prihlásila. Medzinárodná charta pre záchrany historických miest ICOMOS, Washington 1987, v kapitole *Princípy a ciele*, v odseku 2. uvádza: „*Hodnoty, ktoré treba uchovať, zahŕňajú historický charakter mesta alebo štvrte a všetky tie materiálne a duchovné prvky, ktoré tento obraz predstavujú,*“ zvlášť: „*bod a) mestskú formu definovanú osnovou a parceláciou.*“

Na ploche vymedzenej pamiatkovej zóny možno stav parcelácie (najmä porovnaním so stavom na mape z r. 1869) považovať v podstatnej miere za historicky autentický – u väčšiny meštianskych domov za stredoveký. Za hranicou PZ je však historická parcelácia na plochách asanačnej prestavby jadra mesta zaniknutá. Dlhé parcely meštianskych domov námestia boli výstavbou bytových domov skrátené zhruba na jednu tretinu pôvodnej dĺžky. Na ploche PZ možno negatívne hodnotiť novodobé zlúčenie parciel pod stavbami z 2. polovice 20. storočia – Budova pošty, Zimná 56, Letná 26. Postavením BD Koceľova 25-27 došlo v dvorovej časti k zlúčeniu až 4 historických parciel Letná 65 – 68. Za nevhodné možno považovať aj parcelné zlúčenie dvoch meštianskych domov na Zimnej 93.

2.3.5. Objektová skladba územia

Za zachované historické urbanistické usporiadanie územia PZ SNV pre účely týchto zásad - v ich súčasnej štruktúre - považujeme jestvujúci stav, ktorý korešponduje so stavom, zdokumentovaným na katastrálnej mape z roku 1869 a ďalším vývojom v 1. polovici 20. storočia, čitateľným na pláne mesta z roku 1914 a na katastrálnej mape z roku 1947.

Napriek neúplnému stavu poznaniu architektúry a historického vývoja jadra Spišskej Novej Vsi možno konštatovať, že už to, čo je evidentné pri zbežnom pohľade, svedčí o mimoriadne pozoruhodnom type zástavby nadregionálneho významu. Týka sa to predovšetkým najstarších objektov v centre historického jadra mesta, pozoruhodných predovšetkým

podzemnými i nadzemnými podlažiami, skrývajúcimi zvyšky najstarších vývojových fáz objektov, ktorými nahrádzali voľnú zástavbu územia, pochádzajúcu spred obdobia konštituovania sa stredovekého mesta. Zachovali sa predovšetkým v centrálnej časti na oboch stranách ústredného námestia, kde boli vždy domy najhonosnejšie, postavené z trvanlivého materiálu - kameňa, preto aj najviac odolávali nepriaznivým vplyvom na rozdiel od domov v okrajových častiach mesta - pri Vyšnej a Nižnej bráne, nahrádzaných počas storočí aj novou zástavbou. Charakter zástavby sa najmä v strednej časti historického jadra mesta po celé stáročia v zásade nemenil, jednotlivé objekty prechádzali len etapami premien, skvalitňujúcich ich materiálnu stránku a bývanie podľa dobových kritérií. Z urbanistického hľadiska nedochádzalo k zásadným premenám v súvislosti s úpravou terénu na námestí a jeho výškovej úrovne vo vzťahu k radovej zástavbe na Letnej a Zimnej strane až do polovice 19. storočia. Jednou z výrazných pamiatkových hodnôt objektov v historickom súbore mesta je práve hodnota urbanistickej autenticity tam, kde nedošlo k novodobým zásahom, ale aj architektonická hodnota v zachovaní pôvodného typu stredovekého meštianskeho domu - typického pre spišský región. Dnes je na území PZ SNV zachovaných v radovej zástavbe Zimnej a Letnej strany spolu 108 meštianskych domov prejazdového typu, väčšinou s typickým pôdorysom v tvare „L“, tvoreným kratším reprezentatívnym uličným krídlom a úzkym dvorovým krídlom. U približne 20 z nich však došlo v priebehu 2. polovice 20. storočia k úplnej asanácii ich dvorových krídiel.

Mimoriadne hodnoty zachovanej stredovekej architektúry, zatiaľ iba čiastočne preskúmanej, spočívajú v pozoruhodných charakteristických pivničných priestoroch, vysunutých pred líniu priečelia meštianskych domov v nadzemnom podlaží - teda pod chodníkom námestia. Komplexným prieskumom jadra mesta bolo zachytených zatiaľ 28 takýchto pivníc. Spravidla v nich boli riešené vstupy z námestia v časoch vyvýšených terás nad úroveň námestia tak, ako to naznačujú obdobné riešenia, typické aj pre iné spišské či šarišské mestá (napr. Bardejov). Okrem toho sa práve v týchto objektoch zachovali kamenné stredoveké zaklutenia nielen suterénnych priestorov, ale aj prejazdov domov (napr. na Zimnej 61 a 59) v nadzemných podlažiach, čo možno v rámci regiónu hodnotiť za zachovanú hodnotu mimoriadneho architektonicko-historického významu. Popri zakluteniach sa však zachovali, aj keď vzácne, tiež stredoveké trámové stropy - v dome na Letnej č. 47, avšak nemožno vylúčiť nálezy stredovekých trámových drevených stropných konštrukcií aj na iných miestach, dnes neodkrytých.

Stredoveký pôvod meštianskych domov dokladajú pomerne často sa vyskytujúce kamenné architektonické články - predovšetkým portály - situované v prejazdoch, v pivniciach alebo vo vstupoch / bránach na priečeliach domov, čo svedčí o zachovaní pôvodnej stredovekej dispozície domu (na Letnej ul. č. 48, 62, na Zimnej ul. č. 47 - 49, 60, 61) v rozsahu, dnes pomerne vzácnom v tomto regióne. Po dôkladnejšom preskúmaní tejto architektúry však možno predpokladať ďalšie významné nálezy, dokladajúce pôvodnú dispozíciu tak, ako v prípade objektu na Letnej č. 48 so zachovaným pôvodným vstupom do pivnice z prejazdu, predstavujúcim z hľadiska dnešného poznania meštianskej architektúry u nás výnimočný prípad.

Za charakteristický (aj keď nie prevažujúci) prvok objektivej skladby meštianskych domov z najstarších období vývoja PZ považujeme murované (1-3 podlažné) priečne dvorové krídla - autenticky dodnes zachované na Letnej 34, 37, 42, 45 a na Zimnej 46, 54, 58. Funkčne šlo primárne o hospodárske budovy - sýpky najmajetnejších mešťanov či mestskej šľachty, ktoré bezpečne chránili nielen uskladnený tovar, ale aj vnútorný dvor od voľnej plochy záhrady. Spravidla nebývali podpivničené, vytvárali pôdorys domov tvaru „C“ alebo „F“. Treba konštatovať, že priečne krídlo (ako prvok objektivej skladby) sa ani na prelome 19. a 20. storočia neuplatňovalo u viac ako 15% meštianskych domov v historickom jadre SNV.

Z renesančnej vývojovej etapy je nutné uviesť - ako jednu z výrazných a charakteristických hodnôt najmä pre spišský región - zachovanie zadných siení, zaklenutých na stredný pilier (Zimná č. 46), alebo s typickým trojdielnym oknom s dvojicou dekoratívnych kamenných stĺpikov s konzolami - najmä na Zimnej ulici, kde boli situované do oslnených južných dvorov (napr. na Zimnej 57). Tieto siene mali spočiatku vyrezávané trámové stropy. Až pri adaptácii po požiari v roku 1662 alebo neskôr boli nahrádzané klenbami (Zimná č. 58, Letná č. 29 - so zvyškom trámového stropu v skladovacom podkroví - tzv. výške). Trámové vyrezávané a bohato farebne dekorované stropy možno predpokladať vzhľadom na lesné bohatstvo, ktoré vytváralo podmienky aj pre vývoj drevenej či hrádzenej architektúry v tomto regióne, nezachovanej len kvôli nižšej trvácnosti materiálu. Z renesancie je napríklad zachovaný a vhodne prezentovaný drevený trámový strop na prízemí Letnej 34 (datovaný okolo roku 1640).

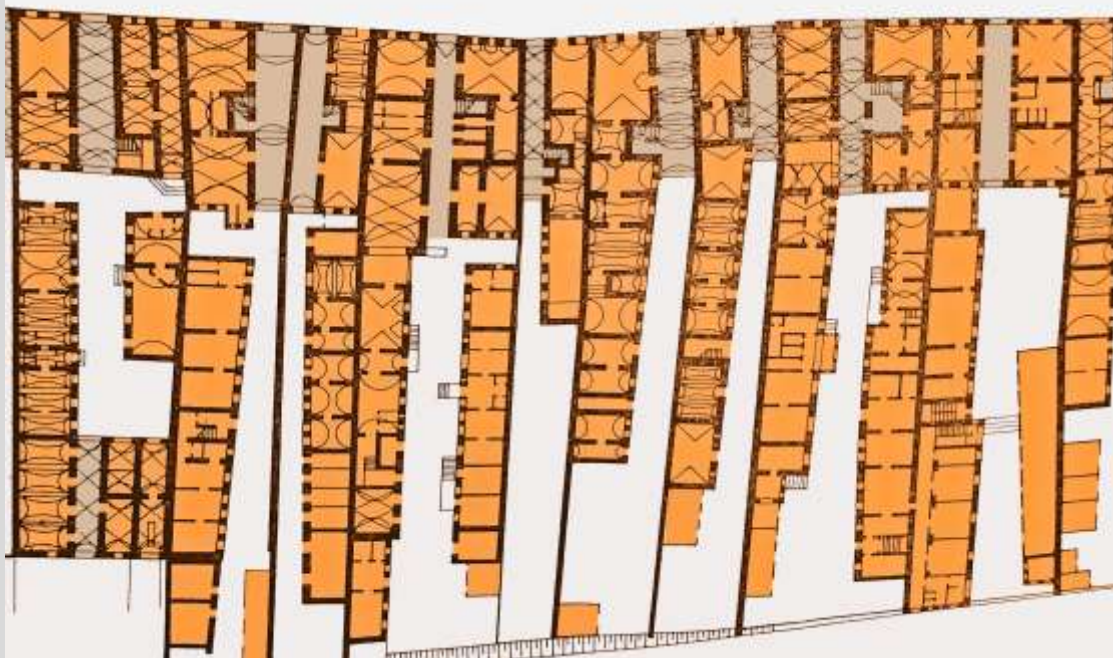

schéma objektovo-dispozičnej skladby zástavby meštianskych domov na Zimnej ulici

zdroj : Stavebně historický průzkum historického jádra města SNV, 1981, Ing. Dr. J. Muk

Renesančné domy mali zrejme na spôsob tzv. východoslovenskej renesancie priečelia s vysokými štítkovými atikami na konzolovej rímse, aké sa hojne zachovali najmä v Prešove. Z vývojového hľadiska hodnotným a charakteristickým prvkom sú lunetové korunné rímasy (Letná ul. č. 42, 46, Zimná ul. č. 50, 51) ako doklad prežívania renesančných tradícií - tu regionálne zakorenených až do 18. storočia. Dokladom prežívania historického spôsobu uskladňovania tovaru a súčasne obchodného významu mesta sú početné tzv. výšky (podkrovné skladovacie priestory), ktoré sú typické pre všetky obchodné mestá v regióne - na fasádach sa prejavujú (zväčša troma) zníženými vetracími oknami či kruhovými otvormi v úrovni pod strechou (napr. Letná 29, 35, 68, 72, Zimná 37, 61, 85). Z obdobia renesancie je nespornou raritou v rámci mesta dvor s obojstrannou kamennou pavlačou a arkádovou pavlačovou chodbou na Letnej 34, ktorý bol však naopak typickou renesančnou úpravou dvorov v susednej Levoči.

Ojedinele dochádzalo k zlučovaniu pôvodných stredovekých domov a ich parciel,

predovšetkým v strede námestia, teda v blízkosti farského kostola. Najmä na konci 18. storočia tak vznikli meštianske domy palácového typu - slúžiace buď ako verejné budovy: Provinčný dom na Letnej 50; alebo honosné domy zámožnej mestskej šľachty, tzv. patricijské domy: napr. Letná 51 (zlúčený v r. 1795), Zimná 58, 61, 68 a i..

Po menej výraznej stope obdobia baroka, dlho zatieneného renesančnými tradíciami, ale aj kvôli celkovej búrlivej politickej situácii v krajine, ktorá nepriala väčším stavebným investíciám, zaznamenalo mesto výraznú stavebnú činnosť koncom 18. a najmä v 19. storočí. Barok, resp. rokoko sa predsa len uplatnili - napr. na priečelí Provnického domu (Letná 50) alebo Zimnej 61.

Od sklonku 18. storočia klasicizmus zasiahol najväčšiu časť stavebnej produkcie mesta, a to v oblasti monumentálnej architektúry, reprezentovanej napr. novostavbou evanjelického kostola, ale aj radikálnejšou prestavbou viacerých domov, ktoré dostali okrem kompletného zaklenutia interiérov (spravidla korýtkovými, pruskými a segmetnovými klenbami) pozoruhodné priečelia, ako aj typické sedlové portály (datované spravidla po požari v 1849, napr. Letná 47, 52, 63,...), v interiéroch reprezentačné schodiskové siene, často otvorené do dvora arkádou (napr. Letná č. 59), a vo dvoroch klasicistické pavlače na kovových ozdobných konzolách (Letná č. 51). Tradičným prvkom u mnohých meštianskych domov sú do dvora otvorené schodiská, sprístupňujúce celé poschodie cez pavlač, ktoré spravidla tvorili prvý priestor dvorového krídla, radený ku hmote uličného krídla (napr. Zimná ul. č. 54, 90).

Klasicizmus čoskoro po požari mesta v roku 1849 vystriedalo obdobie historizujúcich slohov, ktoré v meste zanechali viacero príkladov veľmi kultivovaných priečelí, nerušiacich charakter uličných priestorov, ba naopak, dotvárajúcich staršie realizácie nevtieravým spôsobom. Klasicizmus a neoslohy napokon zanechal v meste natolko výraznú pečať, že pri prvom pohľade na ústredné námestie historické jadro Spišskej Novej Vsi pôsobí ako klasicisticko-historizujúce mesto. Do tohto obdobia radíme aj dva zachované drevené arkiere na prečeliach domov Letná 49 a Zimná 54 ako aj väčšinu balkónov priečelí.

Do vývoja mestskej architektúry, ale aj urbanizmu sa výrazne zapísala posledná tretina 19. storočia a prvá štvrtina 20. storočia. Po zlikvidovaní hradieb a realizácii terénnych úprav sa začalo výrazné rozširovanie mesta - predovšetkým západným a severozápadným smerom, pozdĺž železnice a ciest smerom do Popradu (Smižian) a Levoče. Na niekdajších poliach boli postupne založené nové ulice s obytnou zástavbou, ktorá opakovala tradície spišskej radovej zástavby - s domami, dispozične typickými pre obyvateľov, zaoberajúcich sa aj poľnohospodárstvom popri mestskom spôsobe obživy. Tieto objekty boli pomerne jednoduché dispozíciou aj vnútorným vybavením, avšak priečeliami sa snažili prispôsobiť mestskej architektúre na námestí, čím akoby opticky rozširovali pôvodnú mestskú zástavbu stredovekého jadra. Takto vznikli časti ulíc Hviezdoslavova, B. Němcovej, západná strana Starosaskej, a takmer celá zástavba ulice Odborárov.

Po prelome storočí sa objavuje v meste pozoruhodný prejav v tom čase módnej secesie, a to v budove novej evanjelickej dievčenskej školy na Hviezdoslavovej ulici a vilových domoch na ulici Odborárov č. 23, 25, Hviezdoslavovej a Slovenskej. V druhom a treťom desaťročí 20. storočia mesto zaznamenáva opäť výrazný urbanistický rozvoj výstavbou pomerne rozsiahlych štvrtí rodinných domov na severnej, južnej i západnej strane - na bývalých poliach, patriacich prevažne mestu. Objavuje sa tu typ rodinného domu v niekoľkých variantoch - ako samostatný dom či dvojdom s manzardou v prevýšenej časti priečelia, tvoriacej štít. Z hľadiska štýlového zaradenia ide prevažne o tzv. tradicionalisticky viazanú modernu (českého pôvodu), prípadne o tzv. Heimat-stil (nemeckého pôvodu), menej sa tu vyskytujú odkazy na tzv. maďarskú secesiu.

Tento typ vilových domov sa o niečo neskôr obohacuje o motív rizalitu s balkónom pred manzardou so štýlovým zábradlím.

Uličné interiéry týchto mladších vilových štvrtí sú cielene dotvárané charakteristickým umelecko-remeselne náročnejším uličným oplatením. Vytvorili sa tým harmonické, pokojne pôsobiace uličné priestory, v mnohých prípadoch intaktne zachované dodnes. Tieto uličné štvrte sú úmerné charakteru a proporciám mesta, dotvárajú rušnejšie mestské centrum svojím opačným pôsobením ako pozitívna protiváha, avšak hmotou a výškou netvorí prirodzenému centru nežiaducu konkurenciu. Mestské obytné štvrte – obytné kolónie, tvoriace dnes prostredie ochranného pásma PZ, treba považovať za urbanistické a architektonické hodnoty mesta, zasluhujúce si rešpektovanie a zachovanie spolu s ich charakteristickým dotvárajúcim oplatením. Príznačnú urbanisticko a architektonickú kvalitu z obdobia socialistického realizmu predstavujú aj symetricky komponované súbory bytových domov na Rázusovej a Baníckej ulici.

Spišská Nová Ves si do dnešných čias, napriek viacerým urbanistickým a architektonickým zásahom, zachovala v podstatnej miere svoj historický pôdorys v rozsahu hlavného priestoru námestia s autentickou stredovekou zástavbou. Toto mesto však nemožno chápať ako súbor jednotlivých, štátom chránených pamiatkových objektov, ale ako celok so sieťou vnútorných vzťahov, determinovaných historicky, v ktorom treba pozorne zvažovať oprávnenosť každého zásahu tak, aby sa už naďalej nerozrastal nesúrodý, názorovo rozpoltený a vzájomne sa popierajúci útvar, aký dnes predstavuje riešenie východného a západného ukončenia historického jadra mesta. Za poľutovaniahodnú stratu urbanistických a architektonických hodnôt možno považovať likvidáciu objektov na východnej strane mesta za Redutou, vrátane tzv. Stredného riadku, ktorá mimoriadne charakteristicky dopĺňala vnútmestský priestor a v konglomeráte s typovo mestskou architektúrou vytvárala - ako reprezentant spišskej ľudovej stavby - neopakovateľnú a veľmi typickú atmosféru mesta, a ktorú bolo potrebné zhodnotiť a zachovať. Podobne boli likvidované historické časti v bezprostrednej blízkosti historického jadra, ktoré mali k nemu priame väzby – remeselnícke osady pôvodne zo 16. storočia, ležiace na Mlynskom náhone pri mestských mlynoch, ako aj niektoré parčíky na pôvodných majeroch - napr. park v okolí bývalého sirotinca, ktorý prebudovali z mestského romantického sídla z 19. storočia. Mlynský náhon, tvoriaci kompozičnú os týchto osád, bolo možné tak isto využiť v urbanizácii celého priestoru vhodnejšie.

Výškové usporiadanie objektov PZ

Hmotovo-výškové usporiadanie objektov námestia (šošovky) je dnes charakteristické vyrovnanou dvojpodlažnou zástavbou s pomerne súvislou (iba mierne uskakujúcou) výškou uličných fasád. To samozrejme neplatí pre objekty dominant - mestotvorné verejné solitérne stavby - na ploche šošovky, ktorých vývoj považujeme z hľadiska ich objemu za ukončený. Všetky trojpodlažné objekty v domoradí Zimnej a Letnej strany vznikli, resp. boli nadstavané až v 20. storočí: napríklad Evanjelické gymnázium a tzv. Matzov dom (fotoateliér Matz v 3. NP domu na Zimnej 90) na začiatku 20. storočia, tri funkcionalistické budovy v období 1. ČSR (Zimná 35, Letná 33 a 41A). Za neadekvátnu a výškovo disproporčnú dnes považujeme nadstavbu o dve nadzemné podlažia prízemného meštianskeho domu na Zimnej 91 - realizovanú na začiatku 90. rokov. Nevhodne však vyznieva najmä celková výška novodobého objektu na Letnej 26 (býv. Dom nábytku), bytového domu na Kocelovej 25, zadnej hmoty OD Spišan, ako aj nedávno nadstavaných dvorových krídiel domov na Letnej 63 a 39.

Opačný moment v rámci usporiadania uličných hmôt predstavujú prízemné uličné krídla historických domov na Zimnej 73, 80, 81, 88, 92. Autentické uličné hmoty týchto domov sú

poslednými reprezentantmi prízemných domov na ploche šošovky, ktoré sa na sklonku 19. storočia koncentrovali už iba v jej okrajových polohách. A ako prízemné sú významnými poslednými nositeľmi dokumetačnej hodnoty - prítomnosti prízemných domov v zástavbe šošovky.

Typické pre výškové usporiadanie je, že aj dvojpodlažné domy s „výškou“ rešpektujú autentickú jednotnú výšku uličných fasád. Výnimku tvoria azda iba domy na Letnej 68, 69 a jeden z najhonosnejších meštianskych domov mesta - Zimná 61: s rokovovým štukovým priečelím a so stredovekou „výškou“, ktoré ukrýva aj plnohodnotnú skladovú renesančnú miestnosť, sklenutú na dva stredové piliere, ktorá slúžila na uloženie najvzácnejších tovarov.

Pre výškové usporiadanie autentických historických dvorových krídiel meštianskych domov je typická tzv. zostupná – teda postupne klesajúca - gradácia výšky (ale aj celkového objemu či šírky traktov) od uličného krídla smerom ku koncu parciel. Vzhľadom na hlboký záber asanačnej prestavby mesta na Letnej strane, ako výnimka z tohto pravidla pôsobí masívna hmota trojpodlažnej priečnej sýpky domu na Letnej 37 (ktorá sa ocitla v koncovej polohe parcely) a obdobne po asanáciách vyznieva aj posledná zachovaná hmota domu na Zimnej 46.

2.3.6. Strešná krajina

Strecha, nazývaná aj piata fasáda, od vzniku obydľia tvorí jeho neoddeliteľnú súčasť, a zároveň je ukončujúcim prvkom architektonického stvárnenia objektu. Jej hlavnou funkciou je ochrana pred poveternostnými vplyvmi, ktoré majú negatívny vplyv na stavebné konštrukcie. Strechy dotvárajú architektonický výraz samotného objektu či ulice, a ich súbory - tzv. strešná krajina - určujú aj vonkajší obraz historického sídla. Každé slohové a časové obdobie prináša konštrukčné a tvarové riešenie striech, ktoré je pre dané obdobie typické. Tvary striech, ale predovšetkým typológia ich konštrukcií (krovov) v meste, ako aj inde na Spiši, boli z väčšej miery v skutočnosti importom z vyspelejšieho stredoeurópskeho prostredia, predovšetkým z Nemecka - uplatňovaným s istým časovým posunom.

Vývoj striech

O starších typoch striech v meste sa dnes presvedčivo dozvedáme najmä z historickej fotografickej dokumentácie. Tak, ako inde na Spiši, prevládali u meštianskych aj ľudových domov pred 19. storočím sedlové strechy s dreveným doskovaným štítom, orientovaným do ulice v rôznych tvarových variáciách s podlomenicou, polvalbou, často ukončené kabrincom (kuklou) s drevenou vyrezávanou makovicou, zriedkavejšie boli aj drevené štítové "galérie" v podlomení strechy, časté boli však aj valbové a manzardové strechy. Spoločným znakom takto do ulice orientovaných striech bol spoločný drevený medzistrešný žľab, ktorý výrazne presahoval do ulice. Takéto strechy sa v meste bežne nachádzali na domoch stredného riadku, a na domoch častí Klepár, Garbovňa, Medza a Šetnástka až do ich asanácie v 60. – 70. rokoch 20. storočia. Jediná dodnes zachovaná strecha s dreveným štítom a podlomenicou je zachovaná na priečnom dvorovom krídle Letnej 34. Návrat týchto zaniknutých typov striech v PZ SNV dnes nepovažujeme za aktuálny, ale perspektívne sa a priori nevylučuje.

Zaujímavým poznatkom je situácia, zachytená na vedute mesta z roku 1827, na ktorej u meštianskych domov prevládajú strechy so štítom a podlomenicou do ulice a v menšej miere manzardové strechy - hlavne nad širšími domami. Manzardové strechy sú importom zo západnej Európy (prvé vo Francúzsku už v druhej polovici 17. storočia) a v regióne sa presadzujú v 2. pol. 18. storočia, s výrazným nárastom až v 1. pol. 19. storočia.

Vzhľadom na časté požiare v mestách dochádza v krajine od polovice 18. storočia ku zmene tvarov a orientácie striech v súvislosti s protipožiarnymi predpismi Márie Terézie a jej syna Jozefa II.. Tie nariaďovali budovanie tehlových štítových murív, oddeľujúcich jednotlivé strechy, pričom sa orientácia hrebeňov menila na rovnobežnú s ulicou, v podkroviach sa objavuje keramická (tehlová) pôjdová dlažba.

V Spišskej Novej Vsi sa tieto úpravy naplno uplatňovali až od polovice 19. storočia a do začiatku 20. storočia v domoradí Letnej a Zimnej ulice už prevládli sedlové strechy s novým úsporným väznicovým krovom a s hrebeňom, rovnobežným s ulicou. Tento stav definuje charakter striech meštianskych domov dodnes. Typickou strešnou krytinou tohto zastrešenia bola pálená škridľa – niekde nahrádzaná „falcovaným“ plechom v pásach.

Strechy jednotlivých domov smerom do ulice mali hrebene v rôznej výške a oddelené boli štítovým múrom, ukončeným stupňovito kladenými radmi mrazuvzdorných tehál, prípadne mal štít korunu krytú škridlami, kladenými do maltového lôžka. Nad úzkymi dvorovými krídlami, kde pôvodne prevládali sedlové strechy, sa po požiaroch objavujú aj pultové - chránené pred požiarom od suseda aj murovaným štítom, presahujúcim hrebene striech. Dnes sú v PZ SNV na dvorových krídlach zastúpené aj symetrické sedlové, a aj pultové strechy. Tradičný sklon striech meštianskych domov sa pohybuje medzi 30° - 42° (výnimočne do 45°). Charakteristickým atribútom striech je ich ukončenie pri odkvape (umiestnenie žľabu, námetok strechy, spôsob oplechovania), poloha strechy vo vzťahu ku korunnej rímse a riešenie podhľadu vyloženia strechy (markantne nad pavlačou), ktorý bol u meštianskych domov výlučne riešený vodorovným záklopom z drevených dosiek, rovnobežných s fasádou, alebo s omietanou úpravou na rákosovom podbití. Ukončujúci štít bežných dvorových krídiel bol bez okenných otvorov, v úrovni strechy však mával menšie vetracie otvory rôznych tvarov.

Strechy objektov na radničnom námestí sú jedinečné a dokladajú slohový vývoj jednotlivých objektov. Výnimočná je neogotická veža farského kostola, mohutná strecha evanjelického kostola a tvarovo i umelecko-remeselne najnáročnejšia strecha Reduty so štyrmi vežicami. Pre obdobie funkcionalizmu a moderny bola typická plochá strecha, v PZ SNV uplatnená na Letnej 41A a Zimnej 35. V rámci domoradí je atypická strecha Matzovho domu (Zimná 90), v ktorej fungoval jeden z najstarších fotoateliérov v Uhorsku.

Štítové múry

Protipožiarné štíty a múry (v spišskom nárečí zv. fajermúry) sa od 19. storočia stali určujúcim prvkom strešnej krajiny. Štítové múry kopírovali obvod parcely, boli celistvé – bez otvorov - a chránili tak jednotlivé stavby pred šírením požiaru. Sú prejavom funkčnosti, vyplývajúcej zo starostlivo nastavených a dodržiavaných protipožiarnych predpisov. Príznačná je pre nich úprava jadrovou nehladenou, väčšinou len zatieranou omietkou, prípadne boli ponechané v režnej neomietanej podobe – bez architektonického členenia. Štítové múry preto nemožno považovať za fasády v pravom zmysle slova a ich farebné zjednocovanie s fasádami je chybou. Z mnohých štítových múrov po asanácii dvorových krídiel ostali len torzá v podobe kamenných a tehlových medzparcelačných múrov.

Strešná krytina

Vrchnú vrstvu strešného plášťa, pohľadovo vnímanú z exteriéru, tvorí strešná krytina. Od založenia mesta bol na meštianskych domoch používaný ako krytina výhradne štiepaný šindel. V neskoršom období pribúda tvrdá pálená keramická krytina, ktorá začína dominovať až v 19. storočí, hlavne po založení mestnej tehelne. Za typickú krytinu strešnej krajiny mesta považujeme najmä bobrovku a neskôr tzv. francúzsku a plytkú dvojdrážkovú krytinu - v režnej

červeno-hnedej farebnosti. Po požiaroch v druhej polovici 19. storočia, resp. na začiatku 20. storočia, kedy väčšina striech v meste vyhorela, bola na nové väznicové krovové konštrukcie používaná okrem keramických pálených krytín aj nová plechová krytina, strihaná do pásov - výraznejšie sa však uplatňovala iba na dvorových krídlach. Medený plech sa kvôli vysokej cene, ale výbornej tvarovateľnosti používal iba na náročnejších strechách a vežičkách verejných budov – Reduta, farský a Malý kostol. V minulosti sa strešná krytina pri opravách nemenila v celom rozsahu, ale nahrádzali sa len poškodené časti, kusy. Pálená keramická krytina sa na strechách prekladala a poškodené miesta – predovšetkým v úrovni koruny, úžľabí a hrebeňov - sa dopĺňali novými kusmi. Na rozdiel od ostatných druhov krytín bolo možné keramickú krytinu prichytávať ku konštrukcii krovu a štítov i murárskym spôsobom - kladením do maltového lôžka. Zabraňovalo sa tým prenikaniu hnej vody a podfúknutiu krytiny. Vápenná malta sa dávala pod hrebenáče, priľahlé 3-4 rady škridiel pri hrebeni a štíte. Najstaršie keramické autentické krytiny v PZ SNV dnes nachádzame na dvorovom krídle Zimnej 38 a 90 - ide o maloformátovú bobrovku s korunkovým (dvojradowým) kladením. Začiatkom 20. storočia bola druhová skladba krytín rozšírená o eternit – azbestocementové šablóny so štvorcovým formátom a kladením na koso. Ako pomerne lacný a ľahký materiál sa eternit rýchlo rozšíril a definitívne vytlačil horľavú šindľovú krytinu. Jeho nespornou výhodou bola nízka hmotnosť, preto sa mohol použiť na ľahšie dimenzované krovy alebo na krovy staticky narušené. Pôvodná eternitová krytina zo začiatku 20. storočia dnes postupne dožíva. Zachovaná je napríklad na Letnej 60, kde je skladaná v dvoch farebnostiach do lokálne charakteristického vzoru. Z formálneho hľadiska je eternit viazaný s dobovou architektúrou na prelome storočí a podieľal sa na jej výraze.

Komíny

Neodmysliteľným funkčným, ale aj architektonickým prvkom striech boli komíny, odvádzajúce dym z priestoru čiernej kuchyne, ktorá bola typickou súčasťou domu, predovšetkým hlavného objektu, ale aj dvorového traktu. Komínové telesá sú charakteristickým a malebným prvkom strešného reliéfu historických sídiel. V minulosti sa hlavice komínov menili a rôzne tvarovali. Na základe dobových fotografií poznáme typické mohutné združené omietané komíny, členené rímsami bez striešky (ako ústredný komín uličného krídla meštianskych domov), komíny so sedlovou murovanou strieškou, krytou škridlou a s obdĺžnikovými prieduchmi na každej strane (dvor Letnej 71). Bežné sú aj komíny z režnej tehly jednoduchého hranolového tvaru alebo rôzne dekoratívne murované na architektúrach z obdobia neoslohov.

Svetlíky

Novším prvkom v streche objektov sú svetlíky, budované už v novodobých sedlových strechách so strešným hrebeňom, orientovaným rovnobežne s hlavnou uličnou fasádou. V meste sa stretávame s rozmernejšími murovanými svetlíkmi, osvetľujúcimi priestor schodiska (Letná 50, Zimná 66), aké nachádzame bežne aj u historických domov v Košiciach či Prešove. Výnimočné aj z hľadiska širšieho regiónu sú však zachované úzke svetlíky drevenej doskovej alebo prútenej konštrukcie, zvnútra vymazané alebo s vápennou ličkou (napr. Zimná 67 – svetlovod vyplietaný z lieskového prútia) charakteru ľudového staviteľstva.

Vikiere a klampiarske prvky

Vikiere v dnešnom ponímaní sa v minulosti v prostredí Spišskej Novej Vsi nevyskytovali. Časté však boli tzv. nákladné (transportné) vikiere na hospodárskych krídlach a remeselníckych domoch, ktoré umožňovali transport do priestorov podkrovia – mali drevenú stĺpikovú konštrukciu s pultovou alebo sedlovou strieškou. Funkčným, ale aj umelecko-remeselným

prvkom, uplatňujúcim sa v strešných rovinách, boli aj vetracie vikiere malých rozmerov – plechové rôznych tvarov alebo plytké drevené pultové (napr. Radničné nám. 1). Plechové vikiere boli často náročne dekoratívne riešené klampiarske konštrukcie (napr. Letná 50 a Reduta). Vikiere slúžili na prevetrávanie podkrovi, ktoré nebývali zobytnené.

Súčasťou striech boli aj klampiarske detaily: žľaby, rúry, odkvapy, kotlíky, chrliče, úžľabia alebo kováčsky spracované prvky vikierov, hrebeňových mreží - strešných ohrád, snehových zábran, dekoratívnych držiakov žľabov, hrotníc a pod. Najnáročnejšie dekoratívne prvky sa uplatňujú až v 19. storočí na neoslohovej architektúre. Súčasné neprimerané používanie plechu v úžľabiach, na okrajoch striech, „okapotovaní“ štítov, lemovaní styku striech so štítmí, zalomení rovín striech vytvára nežiaduce výrazné línie v obraze strešnej krajiny.

Zatiaľ čo v minulosti súviseli úpravy zastrešenia najmä s požiarmi, v súčasnosti sa strešná krajina čoraz viac mení v súvislosti s vytváraním obytných podkrovi a zjednodušovaním prvkov striech pri utilitárnych opravách. V posledných desaťročiach vidieť viaceré negatívne zmeny v strešnej krajine PZ, ako napr. výber netypických krytín (asfaltových povlakových krytín, plechových krytín imitujúcich skladbu keramickej krytiny, keramickú krytinu cudzorodých tvarov, povrchovej úpravy a farebnosti – napr. čiernej), nadmerné oplechovanie častí strechy a štítových murív, odstraňovanie komínov, husto osadzované strešné okná a pod.. Za najnevhodnejšie však považujeme tvarové zmeny autentických striech – vytváranie strešných terás na dvorových častiach striech meštianskych domov, budovanie tvarovo netypických a najmä nadrozmerých pásových vikierov, ako aj celkovú zmenu tvarov - dvíhanie striech za účelom maximalizácie využitia podkrovia. Okrem zániku historických krovových konštrukcií majú takéto zmeny za následok devalváciu strešnej krajiny ako charakteristickej pamiatkovej hodnoty PZ SNV. Vytváranie utilitárnych strešných terás a zvyšovanie striech najviac poznamenalo dvorové sklony striech uličných krídiel na Zimnej ulici. Najnevhodnejšie identifikované tvarové úpravy či nadstavby historických striech na území PZ sú vyznačené na výkrese C – v grafickej časti Zásad.

2.3.7. Prvky uličného interiéru a parteru

Uličný interiér predstavuje celý súbor prvkov: spevnené plochy komunikácií, chodníkov, parkové úpravy či zeleň na plochách verejných priestranstiev (námestí, ulíc), ale aj poloverejných či polosúkromných nádvorí a dvorov. Najvýraznejšou súčasťou uličného interiéru sú **fasády** domov, vymedzujúce verejné priestranstvá, ktoré sú charakteristické svojou podlažnosťou, slohovým tvaroslovím, počtom osí, tvarom a situovaním vstupu, resp. portálu, typmi okien a brán, typmi ich výplní, farebnosťou, spôsobom riešenia parteru fasád, používaním výkladov a výkladcov, a i.. S výrazom fasád úzko súvisia aj ich umelecko-remeselné či výtvarné historické prvky: zábradlia balkónov, mreže, rôzne kované konzoly, kamenné prvky ostení, pamätne tabule a pod.. Rovnako sú súčasťou fasád, ale aj uličného interiéru ako celku: informačné, reklamné a propagačné zariadenia či reklama a nevyhnutné - často rušivé - technické zariadenia a dopravné značenie. Komplex súboru prvkov uličného interiéru napokon predstavuje aj uličné osvetlenie, prvky drobnej architektúry, mestského mobiliáru a ostatného vybavenia, umelecké artefakty, pamätníky, letné terasy a sedenia, oplotenia, použité dlažby, koše či lavičky, ktoré sa výrazne spolupodieľajú na obraze uličného interiéru pamiatkovej zóny.

Na prelome 19. a 20. storočia boli pre **spevnené plochy verejných priestranstiev** v Spišskej Novej Vsi typické kamenné dlažby (chodníky zo širokých travertínových platní, dlažba z malej čadičovej kocky), makadámové parkové chodníčky, štetované cesty s kaleným povrchom

a predpokladane aj valúnová dlažba pasívnych „tržničných“ plôch námestia. Tieto tradičné úpravy dnes považujeme zväčša za zaniknuté, u frekventovaných ciest za prekonané - pri *Regenerácii námestia* spevených plôch bola použitá prevažne dlažba umelokamenná / betónová, avšak malá kamenná kocka sa uplatnila pri vybraných plochách námestia a chodníkoch. Na ulici Levočská sa pod novodobým povrchom zároveň predpokladá zachovanie historického cestného štetovaného povrchu a azda aj chodníkov z kamenných platní vo väčšom rozsahu. Prvky mestského mobiliáru (napríklad lavičky, uličné osvetlenie, koše, stojany na bicykle a i.), použité pri *Regenerácii námestia*, majú charakter neutrálne-tradičného novotvaru. Časť verejného osvetlenia, pochádzajúca pred r. 1989, má typický technický dizajn neadekvátneho výrazu priemyselnej produkcie z obdobia socializmu. Naopak: hodnotnými osvetľovacími telesami v uličnom interiéru sú štyri autentické secesné kandelábre pred Redutou, či dva stojanové svietidlá pred vstupom do radnice.

Oplotenie sa na ploche šošovky, s výnimkou azda iba barokovej ohrady Mariánskeho stĺpu či kríža pri farskom kostole, v zásade neuplatňuje. Charakteristickým typom oplotenia v PZ sú však historické medziparcelačné kamenné a zmiešané múry, uplatňujúce sa pri oddelení pozdĺžnych stredovekých parciel uličnej zástavby, ktoré sú priamym dokladom vývoja meštianskeho domu v PZ. V koncových polohách dvorov a tam, kde medziparcelačný múr zanikol, sa dnes prevažne uplatňuje oplotenie novoveké, rôznorodé, mnohokrát účelové a nízkych architektonických kvalít - vlnitý plech, betónové neomietané tvárnice, prefabrikované plotové tvarovky a pod. - ktoré v zásade degradujú pamiatkové hodnoty PZ a ich prezentáciu. Dojmom falošnej historicity, až gýčovito vyznievajú aj (síce materiálovo ušľachtilé) kované brány a ploty pseudohistorických tvarov. Tradične sa v týchto polohách používalo oplotenie drevené - plné doskové alebo latkové.

Pre výraz uličného interiéru sú azda najurčujúcejším prvkom **fasády domov**, ktoré ho vymedzujú. V prostredí PZ sú najpočetnejšie zastúpené fasády tradičných meštianskych domov a väčších meštianskych domov palácového typu (viac vid' kap. 2.3.5.), u ktorých nachádzame slohové prvky od gotiky až po secesiu a funkcionalizmus. Vzhľadom na výrazný stavebný rozmach mesta od konca 18. do začiatku 20. storočia je prevládajúcim slohom fasád na šošovke klasicizmus a neoslohy z obdobia historizmu. Pre meštianské domy založené v období gotiky a renesancie je typická 3-4-osová (zriedkavo 5-osová) fasáda s portálom prejazdu takmer výlučne na východnej strane – výnimku predstavujú napr. Zimná 55, 60, a 62. Domy s viacerými osami na Letnej a Zimnej vznikli výlučne zlúčením viacerých starších objektov, alebo pochádzajú z 20. storočia – výnimku predstavuje azda iba budova katolíckej fary na Letnej 60.

Spoločným znakom pre fasády všetkých období v prostredí PZ SNV je však **charakter tzv. „omietanej architektúry“** - vo všetkých slohových obdobiach sa povrch fasád upravoval takmer výlučne na báze maltových / štukových technológií s príslušným výrazom a profiláciou pre ten-ktorý sloh. Výnimkou sú iba štítové / medziparcelačné múry, ktoré väčšinou ostávali v režnej úprave muriva. Do konca 19. storočia sa omietaná úprava tradične používala aj na **sokle fasád**. Na dominantných architektúrach insuly námestia a na fasádach z obdobia secesie (napr. Reduta) sa striedmo, prevažne iba na sokli, prípadne v parteri funkcionalistických objektov uplatnil aj kamenný - zväčša travertínový - obklad (Letná 33).

vybrané zachované autentické architektonicko-historické a umelecko-remeselné prvky uličného interiéru v pamiatkovej zóne

Tradične architektonicky aj umelecko-remeselne najnáročnejším prvkom fasád býval **portál a jeho brána**, v prípade PZ SNV najčastejšie do prejazdu, zv. aj *dúfart / durchfahrt*. Zachovaných je viacero historických brán, príp. dverí zriedkavo z obdobia baroka, klasicizmu či secesie, no najmä z obdobia historizmu a neoslohov. Medzi najzaujímavejšie patria **drevené brány** na Zimnej 90, 85, 74, 71, 64, a Letnej 28. Typická brána prejazdu v prostredí PZ SNV je však výlučne plnej drevenej rámovej konštrukcie, dovnútra otváracia, kazetovaná, a podľa tvaru otvoru aj so svetlíkom, ktorý je tiež kazetovaný alebo v mladších obdobiach presklený viac-tabuľkový. Značná časť brán prejazdov je však dnes už novodobá - v mnohých prípadoch spornej architektonickej, remeselnej aj výrazovej kvality.

V PZ SNV nachádzame viaceré typy historických **okenných výplní**, pochádzajúce od polovice 19. storočia až po obdobie funkcionalizmu. Najstaršími nepočítanými typmi výplní v PZ sú typologicky klasicistické okná dvojité viac-tabuľkové von-a-dnu otváracé s rohovníkovými závesmi a obrtlíkmi (napr. vo dvore Letná 34 a Letná 53). Častým typom okna z prelomu 19. a 20. storočia je okno dvojitej „kastlovej“ konštrukcie v tvare „T“ s pevným priečnikom, zdobeným zuborezom, a charakteristickým anitifikujúcim tvarom krycej lišty dnu-otváracích krídel - s pätkou, hlavicou, s motívom diamantového rezu v spodnej časti drieku a nad ním s terčíkom v tvare guľového vrchlíka. Tento typ okien sa vyskytuje v rôznych obmenách tak často, až ho môžeme označiť za typické historické okno meštianskej architektúry v Spišskej Novej Vsi.

Do konca 2. svetovej vojny boli charakteristickým výrazným a umelecko-remeselne náročným prvkom uličného parteru drevené predsadené **konštrukcie výkladcov**. Vo väčšine prípadov kombinovali rôzne historizujúce motívy, pričom však rafinovane a vkusne integrovali vo svojej konštrukcii zvinovacie bezpečnostné rolety, reklamné plochy, vetracie prvky a na Letnej strane aj tieniacu konzolovú markízu. Dodnes sa v PZ SNV zachovali iba tri historické výkladce, a to na Zimnej 38, 41 a 43.

Všetky zachované autentické historické dvere, brány, výkladce a okná z predmodernistického obdobia, a výberovo aj z obdobia funkcionalizmu je potrebné považovať za nenahraditeľné a ohrozené súčasti uličného interiéru a jednotlivých objektov v PZ, s výnimočnou pamiatkovou hodnotou dokumentačnou, architektonickou, výtvarnou, technickou alebo umelecko-remeselnou, ktoré je predovšetkým potrebné zachovávať v ich pôvodnej hmote a „in situ“ (na ich pôvodnom mieste).

Významným pozitívnym momentom prezentácie uličného interiéru PZ SNV je nízky výskyt skriniek technickej infraštruktúry (prípojkových, meracích a pod.) na priečeliach objektov, a to aj v porovnaní s inými pamiatkovými územiaми na Spiši i v rámci SR. Tento pozitívny stav je potrebné dôsledne udržiavať a zlepšovať na celej ploche PZ. Naopak negatívne sa v súčasnej prezentácii uličného interiéru uplatňuje reklama – najmä niekoľko veľkoplošných reklám, banery v úrovni poschodí na priečeliach, celoplošné výlepy výkladov a reklama zakrývajúca historické zábradlia balkónov. Rušivo v tomto smere pôsobia aj technické zariadenia ako satelity, klimatizačné jednotky či antény, alebo lesklé kovové komíny / vývody technických zariadení na strechách a fasádach - orientovaných do verejných i poloverejných priestorov v PZ. V letnom období zásadne nevhodne v prezentácii námestia pôsobia vzdušné elektrické káblivé prípojky ku letným terasám, rôznorodé utilitárne vstavby a prístavky provizórneho vzhľadu letných terás, ako aj celková nízka architektonická úroveň niektorých takýchto sezónnych zariadení.

2.3.8. Zeleň pamiatkového územia

Zeleň Pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves je neoddeliteľnou súčasťou urbanistickej štruktúry, tvorí jednotný celok s architektúrou a vznikla postupným vývojom od pasívnej prítomnosti naturálnej zelene až po regulované, cielene založené a udržiavané plošné a priestorové vegetačné štruktúry. V urbanistickej dispozícii územia PZ SNV zaberajú významný podiel plochy historickej zelene. Funkčne, ale aj kvalitou ich môžeme rozdeliť do dvoch skupín. Ide o samostatné plošné štruktúry na ploche celej vnútromestskej šošovky, vymedzenej uličnými čiarami Letnej a Zimnej ulice, a o sprievodnú zeleň dvorových traktov, ostatných uličných interiérov, malé parkovo upravené plochy samostatných architektonických celkov, ale aj o stromové aleje a solitéry, sporadicky sa vyskytujúce na ploche PZ.

Na plošne rozsiahlom námestí v Spišskej Novej Vsi bolo ešte v 18. storočí okrem trhovej funkcie vyčlenených aj dosť plôch pre bežné úžitkové záhrady, patriace k domom na námestí. Takže prítomnosť zelene tu bola ešte pred občianskymi hnutiami za skvalitnenie a estetizáciu prostredia (okrášľujúce spolky), ktoré sa do vývoja miest výrazne zapísali v priebehu 19. storočia najmä nástojčivou výsadbou parkov na námestiach a trhoviskách.

Prvá koncepcne založená okrasná zeleň sa do vnútromestskej šošovky dostala ešte v druhej polovici 18. storočia, kedy pravdepodobne pri barokovej prestavbe farského kostola Nanebovzatia Panny Márie boli na nárožniach pri hlavnom vstupe a za svätyňou vysadené lipy. Jedna lipa sa zachovala dodnes, ostatné sú mladšie z neskorších výsadiieb. V polovici 19. storočia tu pribudli ďalšie stromové dreviny, ktoré boli vysadené okolo kostola v ovále, sledujúcim jeho pôdorys - po zbúraní ohradného cintorínskeho múru s drobnou murovanou zástavbou. Koruny stromov dosiahli na prelome 19. a 20. storočia podstrešnú rímsu a vytvorili okolo kostola kompaktný porastový veniec. Božie muky (južne od kostola) sú po oboch stranách lemované lipami. 20. storočie prinieslo v tejto polohe nekonceptné dosadby stromov, čím sa celý priestor zaplnil vzrastenou zeleňou. Šesťdesiate roky sa na dotváraní priestoru okolo farského kostola podpísali pravidelným vymedzením tvarovaným živým plotom, a tým aj priestorovým odčlenením od voľnej plochy námestia a nekonceptnou hustou výsadbou drevín. V rámci rekonštrukcie vnútromestskej šošovky sa dnes už priestor vyčistil od nekonceptnej výsadby, takže tu dominujú lipy v čistých trávnikových plochách, rozčlenených líniami peších chodníkov, ktoré sú spevnené prírodným aj umelým kameňom.

V závere 18. storočia bol v západnej polohe šošovky postavený evanjelický kostol, ale jeho blízke okolie v tej dobe sadovnícky upravené nebolo. V bezprostrednom okolí evanjelického kostola pribudla zeleň neskôr (okolo r. 1900) a bola založená v secesnom duchu ako jednoduchý obchvat, lemujúci pravidelne a v rovnakej vzdialenosti jeho pôdorys. V druhej polovici 20. storočia tu bola založená sadovnícka úprava s modernistickými formami – nachádzali sa tu kompaktné zahustené výsadby vysokých a nižších kríkov (forzícia, tavelník, borievky, skalník, tis a i.). V porastovej štruktúre boli sústredené rôzne druhy drevín (cyprušteky, kosodreviny, borovice čierne) v novodobom pôdorysnom usporiadaní a nástupná plocha bola spevnená rôznorodými materiálmi. Išlo o úpravy z hľadiska historickej hodnoty objektu a územia principiálne nevhodné. V rámci rekonštrukcie vnútromestskej šošovky v prvom desaťročí 21. storočia sa priestor vhodne upravil – vyčistil sa od nekonceptnej výsadby a spevnených povrchov. Z pôvodných porastov sa zachovalo len torzo jednoradového brestového lemu a zo strany Zimnej ulice lipová alej.

Západne od evanjelického kostola bola okolo r. 1900 založená ďalšia plošne samostatná malá parkovo upravená plocha. Jej dispozičné členenie vychádzalo zo secesných princípov, ale

neskoršími zásahmi sa plocha zmenila na bežný sadovnícky funkcionalizmus – je tu fontána a nový pamätník Malej vojny (bombardovanie mesta v r. 1939). Celá táto parkovo upravená plocha je zmesou historizmu a novodobých parkových úprav, ktoré však vyznievajú v niektorých pohľadoch rozporuplne.

Koncom 19. a začiatkom 20. storočia v duchu vtedajších celospoločenských okrašľovacích tendencií sa novozakladanou zeleňou celkom zmenilo najskôr dispozičné rozčlenenie šošovky a v priebehu 20. storočia aj usporiadanie hmôt v jej priestore. Urbanistickým priznaním komunikácií Letnej a Zimnej ulice sa pozdĺžne rozčlenila plocha námestia na samostatné celky. Komunikácie asymetricky vyčlenili vnútornú plochu šošovky, do ktorej sa ku hodnotným architektúram kostolov a radnice dostali nové architektonické hmoty. Po oboch stranách Letnej ulice bola vysadená lipová alej. Pozdĺž domoradia na Letnej ulici (na rozhraní medzi chodníkom pred priečeliami domov a voľným priestranstvom) bola tiež vysadená stromová alej. Stromy sa pravidelne zrezávali, a tak ich hmota v priestore námestia nedominovala. Kmene alejových stromov, usporiadané v jednotných líniiach, podporili pozdĺžnu osovú orientáciu celého námestia. Dnes je situácia v rozmiestnení porastov z väčšej časti rovnaká. Línia pri uličnej strane Zimnej ulice, ktorá je po väčšinu dňa v tieni, ostala dodnes bez výsadiieb či alejí.

Východne od farského kostola stál blok domov, ktorý bol z juhozápadnej strany lemovaný viacerou pagašťanovou alejou. Vznikli tu dva promenádne rady a medzi nimi čistá trávniková plocha. K tejto ploche zelene po dokončení Reduty pribudla malá secesná parkovo upravená plocha s lúčovito usporiadanou sieťou mlatových chodníkov. Po odstránení celého bloku domov tu ostala voľná plocha, do ktorej bol včlenený veľkorozmerný pamätník Oslobodenia. Lúčovitú dispozíciu nahradila rozsiahla spevnená plocha, v ktorej sú solitérne ponechané pôvodné stromy.

V centrálnej polohe vnútornej plochy šošovky medzi najhodnotnejšími architektonickými sakrálnymi stavbami je situovaná historicky hodnotná radnica. Jej bezprostredné okolie je upravené novodobo. Pri radnici pôsobia skupiny smrekov pichľavých a borovice cudzorodo.

Západný záver šošovkovitého námestia je v zúženej časti tvorený zeleňou po oboch stranách ulice, ktorá je jednotným pokračovaním spojenej Letnej a Zimnej ulice. Osnovanie spevnených plôch je tu viazané na pomník – sochu kpt. Nálepku.

Južne od farského kostola

Západný záver námestia

Plocha pri pamätníku Oslobodenia

Náprotivný východný uzáver šošovkovitého námestia (východne od Reduty) je tvorený najmladšou architektúrou. Letná ulica je aj tu lemovaná po oboch stranách stromovou alejou, ale s väčšími výpadkami a s menším počtom zachovaných jedincov. Na severnej strane vnútornej plochy šošovky je však kompozične čistá a sadovnícky hodnotná zelená plocha. Jej základ tvorí štvorradové stromoradie, v ktorom prevládajú pagaštany a lipy. Stromoradie má v podnoži čisté trávnikové plochy bez podsadiieb. Pozdĺžne pri Zimnej ulici a v polohe, najbližšej k objektu

Reduty, je na predmetnej ploche situovaných veľa novodobých prvkov, pôsobiacich v prostredí rušivo - verejné hygienické zariadenie, dočasné trhovisko, ale aj športoviská, prislúchajúce k hotelovej akadémii.

Historicky hodnotná zeleň je okrem centrálnej polohy na území PZ SNV zachovaná ako solitérny blok zelene na Levočskej ulici. Ide o priestor za Malým kostolom, kde sa nachádza menšia parkovo upravená plocha, ktorá po viacerých úpravách má novodobý výraz a nejasnú kompozičnú osnovu. Z doby založenia je tu zachovaných len niekoľko starších stromov. Priestoru dominuje lipa vo veku do 150 rokov, sadovníckou hodnotnou je aj vŕba previsnutá. Ostatné porasty sú mladšie, vekovo viazané na ostatnú funkcionalistickú úpravu tohto mikropriestoru.

Mimo plochy šoškovkového námestia - na Školskej ulici, pri dvore bývalej baníckej školy, sa nachádza lipové stromoradie s vysokou sadovníckou hodnotou, lemujúce štátnu cestu zo západnej strany. Alej na Školskej ulici v minulosti pokračovala až po Fabiniho ulicu. Jestvujúce mohutné jedince líp sú pestované v prirodzenom tvare korún a dosahujú vek okolo 50 rokov. Stromoradie vhodne architektonicky zapadá do historického prostredia, preto je potrebné ho zachovať, chrániť a odborne obnovovať. Lipa patrí medzi dlhoveké druhy drevín, preto sa môžu stromy aleje dožiť aj v zhoršených lokálnych podmienkach ešte niekoľko desiatok rokov.

Aleje na Štefánikovom námestí kompozične priamo nadväzujú na aleje Letnej ulice na Radničnom námestí. Nachádzajú sa tu dve stromoradia – severné stromoradie (pri domoradí) má tvarované koruny rezom na „hlavu“ a južné (pri štátnej ceste) je tvorené stromovou vegetáciou v prerušovanom páse zelene s trávnatou podnožou. Stromoradia tvoria mladšie jedince, dosahujúce vek okolo 40 rokov. Stromoradie, lemujúce štátnu cestu, architektonicky vhodne dotvára prostredie, jeho stromy by však mali mať veľké prirodzené koruny bez tvarovania. Vypadnuté jedince stromoradií je žiaduce doplniť.

Historicky hodnotné stromy s vysokou sadovníckou hodnotou (niektoré dosahujúce vek okolo 100 rokov) sú zachované v PZ na plochách mimo mestskej šošovky už len sporadicky - napr. lipa na konci dvora Zimná 36, pagaštan konský na Zimnej 90, solitérne dreviny v zadných častiach dvorov Zimná 46 – 50, lipa za Letnou 35, ale aj vzrastlý pagaštan konský na ulici Ing. Straku v dotyku s hranicou zóny. Typickú záhradnú zeleň tvorí napríklad vekovo mladší ovocný sad na Zimnej 38. Na dvore katolíckej fary (Letná 60) sa nachádza novodobá sadovnícka úprava zmiešaného porastu – s potenciálom sadovníckej hodnoty.

Špecifickou sprievodnou zeleňou PZ SNV s urbanisticko-historickou hodnotou je zeleň dvorov a záhrad pri meštianskych domoch. Dvory od stredoveku tvorili bezprostredný priestor zázemia meštianskych domov, väčšinou ohradený, čiastočne spevnený (dláždený) a z väčšej časti

nespevnený - tvorený trávnatými plochami, pestovateľskými plochami s úžitkovými rastlinami a hospodárskymi stavbami. Záhrady tvorili svojou zelenou hmotou prirodzené ukončenie parciel domov a organicky zapadali do prostredia historického mesta. Záhrady meštianskych domov sa v rámci stredovekého mesta pôvodne súvislo tiahli až k mestskému opevneniu. Počas povojnového urbanistického rozvoja mesta však boli rozsiahle záhradné plochy zastavané na oboch stranách mestského jadra bytovými domami. Skrátene plochy záhrad ostali v súvislom zelenom páse zachované v zadných častiach parciel domov Zimnej ulice. Na Letnej strane záhradné časti prakticky zanikli, zeleň je tu ale prítomná v nesúvislých pásoch pred bytovými domami (za hranicou PZ) a sporadicky na dvoroch domov.

Dvory a záhrady meštianskych domov si vo všeobecnosti zachovávajú funkčno-účelový princíp existencie. Úpravy sú tradične viazané na ich využívanie a v závislosti na spôsobe využívania sa aj menia. Vo väzbe na vstupy, chodby a prejazdy sú zriadené komunikačné ťahy s rôznym povrchovým spevnením a ostatné zbytkové plochy sú plochami zelene rôznej kvality a funkcie. Najčastejšie sú v dvoroch spevnenia v kombinácii s plochami zelene vo vzájomne vyrovnaných pomeroch, pričom plynule prechádzajú do zadných traktov, kde sú pestovateľské plochy väčšinou premenené na okrasné formy záhrad. Ojedinele sú zachované aj pozostatky ovocných záhrad. V niektorých záhradách a dvoroch je pomerne veľa ihličnanov (smreky pichľavé) a tují, ktoré pôsobia v prostredí cudzoročno a kompozične nezapadajú do prostredia. Niektoré úzke dvory sú vo väčšom rozsahu spevnené, zeleň sa na nich nenachádza vôbec alebo je zastúpená len v minimálnom množstve. Klasická kombinácia okrasnej časti s trávnikovými plochami, vzrastených drevín, jednoduchého spevnenia komunikačných trás, ale aj prítomnosť pestovateľských plôch a ovocných stromov v dvoroch a záhradách je vo väzbe na historickú architektúru vhodnou úpravou.

Cieľom pamiatkovej ochrany územia PZ SNV na ploche záhradných častí Zimnej strany je zachovať a rehabilitovať jej záhradný charakter, pričom sa výhľadovo žiada vytvoriť súvislý porastový pás vzrastenej zelene, ktorá organicky odčlení historickú zástavbu PZ od novodobej bytovej zástavby. Na Letnej strane je cieľom vytvoriť podmienky pre estetizáciu a ozelenenie priestoru vo dvoroch a aj za dvorovými krídlami – a to minimálne vysádzaním solitérnych vzrastených pôvodných druhov listnatých drevín s prirodzenou korunou. Tieto snahy možno považovať nielen za regeneráciu pôvodného charakteru plôch záhrad, ale aj za nevyhnutnú humanizáciu nesúrodých uličných priestorov a necitlivo upravených plôch v kontakte s PZ.

Zimná 42 - 48

Zimná 46

Zimná 50 - 52

V celkovom zhodnotení je možné sumarizovať, že na pamiatkovo chránenom území PZ SNV je dostatok zelene, má však historicky rozdielnu autenticitu a kvalitu. Najhodnotnejšia zeleň je zachovaná v ucelených dispozičných štruktúrach na vnútornej ploche šošovkovitého námestia,

ako líniové formy sú hodnotné uličné aleje a hodnotné sú aj solitéry samostatne rastúcich starých stromov. Sadovnícky a urbanisticky hodnotná je zeleň dvorov a záhrad meštianskych domov Zimnej ulice, ktorá je reliktom rozsiahlejších záhradných plôch mesta. Túto zeleň je potrebné zachovať a rehabilitovať tak, aby i naďalej tvorila prirodzenú cezúru medzi historickou a novodobou zástavbou na hranici PZ.

2.3.9. Archeologické náleziská a zaniknutá fortifikácia

Mestské opevnenie

Z poznatkov archeologických výskumov, realizovaných predovšetkým F. Javorským, vyplýva, že Spišská Nová Ves mala veľkorysé kamenné opevnenie s hradobnou priekopou, v celkovom obvode okolo 3 270 m, s plošnou výmerou cca 60 ha, so štyrmi bránami - Levočskou, Rožňavskou, Vyšnou a Nižnou - a pravdepodobne so 44 baštami. Začiatky tohto opevnenia sú datované do 14. storočia. Bolo to jedno z plošne najrozsiahlejších opevnení na území Slovenska, avšak bez zložitejšieho opevňovacieho systému. Definitívne zbúranie mestskej fortifikácie sa datuje okolo roku 1830, kedy bol stavebný materiál zo zvyškov hradieb využitý aj na vybudovanie mestskej kanalizácie. Trasu zvyškov opevnenia dokumentuje plán mesta z roku 1783. Dnes je zaniknuté opevnenie na teréne čitateľné iba trasovaním ulíc na obvode jadra mesta. Archeologický výskum plne vyvrátil staršie konštatácie viacerých autorov, že mesto nemalo stredoveké opevnenie.

Priebeh opevnenia je znázornený na *Mape priemetu stredovekej fortifikácie a asanačnej prestavby z 2. pol. 20. st.* - príloha 5.2.2.d. Na uliciach Slovenská, Hviezdoslavova, Rázusova, Hanulu a na Mlynskej je možné uvažovať s vhodnou formou prezentácie priebehu hradieb či polohy mestských brán - v polohách reálne overených archeologickým výskumom.

Archeologické nálezy a náleziská

Doklady o najstaršom osídlení je možné zhromažďovať archeologickým výskumom, terénnou prospekciou a zberom hnutelných archeologických nálezov, na ktoré nadväzuje precízna dokumentácia, interpretácia a rekonštrukcia stavu osídlenia v minulosti. Vysoko rozvinuté urbánne sídla predpokladajú bohaté osídlenie už v predhistorickom vývoji – v praveku a staroveku. O poznanie archeologickej minulosti Spišskej Novej Vsi sa najviac zaslúžil archeológ František Javorský, ktorý v poslednej tretine 20. storočia na jej území vykonal celý rad archeologických výskumov a prieskumov - najmä v súvislosti s asanačnou prestavbou jadra mesta.

Územie mesta Spišská Nová Ves sa rozkladá na terasách rieky Hornád, pretekajúcej intravilánom mesta v smere západ – východ. V rozsahu územia, ohraničeného potokmi Levočským a Brusníkom, ide o jednu z najvýhodnejších geografických polôh na osídlenie už v praveku.

Nárast osídlenia začína v období neolitu a eneolitu. Z extravilánu a intravilánu mesta evidujeme osídlenie z uvedeného obdobia v polohách Tarča, Kapustnice I (Mestský stavebný podnik), Smižany – Smižianska roveň, Rittenberg, sídlisko Východ, ale i z pamiatkového územia - okolo ul. Letná č. 41, kde sa pod mestskou zástavbou predpokladá väčšie neolitické sídlisko, ul. Starosaská - Hotel Metropol, ul. Ing. Kožucha - OD Otex (Spišan), ul. Duklianska, ul. Vajanského. Kultúrne vrstvy a archeologické nálezy boli lokalizované počas stavieb zberom materiálu a záchrannými výskumami.

Osídlenie územia mesta pokračuje kontinuálne v dobe bronzovej a železnej na už popisovaných i nových lokalitách - Kapustnice I (s horizontom otomanskej a pilinskej kultúry, strednej a mladšej doby bronzovej), Smižany - Smižianska roveň, údolie Levočského potoka – továreň, Kozí Briežok – mladšia doba bronzová. Pri stavbe základnej školy na Mlynskej ulici boli porušené objekty z mladšej doby bronzovej. Osídlenie pokračuje na ul. Ing. Kožucha – OD Otex (Spišan). Ďalšími polohami s osídlením v dobe bronzovej a železnej sú Kapustnice II, ul. Zimná, Radničné námestie, ul. Starosaská, ul. Duklianska, Nad Medzou. Početné objekty z obdobia mladšej doby bronzovej boli zistené počas rekonštrukcie ul. Letnej a pri stavbe sídliska Východ.

Hlavne z mladšej doby bronzovej – kultúry pilinskej bolo možné zachytiť aj konštrukčné prvky sídliskových objektov. Boli to zahĺbené polozemnice, ktoré mali oválny, okrúhly alebo štvorcový pôdorys. Stopy po kolových jamách po ich obvodoch do istej miery umožňujú rekonštruovať vzhľad nadzemných častí drevených stavieb. V jednom z objektov, preskúmaných pri stavbe ZŠ na Mlynskej ulici, bola zachytená deštruovaná hlinená klenbová pec s podlahou, zapustenou pod úroveň podlahy obydlia. Obytné, hospodárske a odpadové objekty boli vyplnené bohatým archeologickým materiálom – keramikou a kovovým inventárom, ktorý ich datoval a doložil vysoko rozvinutú hrnčiarstvu a metalurgickú výrobu v dobe bronzovej na území SNV.

Vyspelú kultúru, ktorú so sebou prinášali Kelti v mladšej dobe železnej, je možné zachytiť a dokumentovať na území SNV na základe nálezov zlatých mincí a strieborných mincí veľkobystereckého typu. Okrem toho prinášajú Kelti aj rozvoj metalurgie, ktorá sa od doby bronzovej sústreďuje na ťažbu a spracovanie povrchových rúd meďi a neskôr v laténe aj železa.

Doba rímska, jej mladšia fáza, je zastúpená nálezmi z polôh ul. Ing. Kožucha – OD Otex (Spišan) i z okrajových častí mesta – Smižany (Smižianska Roveň), Levočský potok (továreň).

Slovanské osídlenie je zachytené v polohe Kapustnice I - problematický doklad prítomnosti Slovanov zo 6. storočia a neskôr z 8. a 9. storočia – v období predveľkomoravskom a veľkomoravskom. Osídlené polohy v uvedených obdobiach mali charakter neopevnených roľníckych osád, koncentrovaných južne od stredovekého jadra mesta, tiahli sa po línii ulíc Zimná, Mlynská, Konrádova, Radničné námestie - s koncentráciou vo východnej časti.

Pri stavbe bloku E3 sídliska Východ bola preskúmaná jama, datovaná keramikou do 9. storočia, odkiaľ pochádza symetrická železná radlica a čerieslo, ktoré patria medzi najväčšie veľkomoravské nástroje. V povelkomoravskom období je zachytené osídlenie okolo železničnej stanice, ul. Radlinského, Kapustnice.

Od povelkomoravského obdobia sledujeme kontinuálny rozvoj osídlenia za účasti slovanského, maďarského a neskôr aj nemeckého etnika od 8. do 13. storočia, zahusťovanie sídlisk, koncentrovanie otvorených osád a vznik vyššej sídliskovej formácie, charakterizovanej opevnením. Na prelome 12. a 13. storočia osady tvorili jedno- až dvojpriestorové príbytky obdĺžnikového pôdorysu, spravidla zahĺbené do zeme, s nadzemnou drevenou konštrukciou s nosnými piliermi a rámovou, resp. zrubovou konštrukciou, hlineným výmazom steny, jedným vchodom, schodom a inými konštrukčnými prvkami, zachytenými pri skúmaní zemnic na ul. Letná, Zimná, Ing. Kožucha, v priestoroch Reduty i v juhovýchodnej a východnej časti mesta – v priestore dnešného sídliska Východ. Popri tom bol používaný aj systém kamenných podmuroviek, kladených na hlinu (dvorová časť Letnej č. 52) alebo spájaných maltou (Letná č. 21).

Najstaršou známou kamennou stavbou zostáva kostol, ktorého vznik sa rámcovo datuje na rozhranie 12. a 13. storočia. Bol jednoloďový s polkruhovým východným uzáverom pod dnešnou sakristiou. Z 12. – 13. storočia poznáme aj technické objekty – hutnícke pece so spracovávaným materiálom a odpadové jamy na ul. Letnej medzi radnicou a sochou kpt. Nálepku. Výsledky

výskumu z roku 1980 poukazujú na to, že v tom období ešte neexistoval uličný systém, hoci boli rešpektované línia sever – juh a východ – západ aj s priestorom kostola. Ďalej dokazuje koncentráciu železiarskej výroby a zhutňovania v 13. storočí na území jadra mesta. Objekty, datované materiálom do 13. storočia, boli zachytené a preskúmané aj počas archeologického výskumu na Letnej ulici v roku 2005.

Celkovo sa možno domnievať, že prvotná osada, z ktorej sa stredoveké mesto konštituovalo pred 13. storočím, sa rozprestierala v okolí východného záveru dnešnej PZ, pričom priestor smerom ku farskému kostolu tvorilo priestranstvo, slúžiace nielen ako trhovisko, ale aj pre hutnícku činnosť. Po stranách tohto polyfunkčného priestranstva boli azda od začiatku 13. storočia (prvotne na Letnej strane) postupne zakladané najstaršie murované domy, ktoré sa následným rozvojom mesta stali súčasťou šošovkovitého námestia.

Osídlenie s kamennou obytnou zástavbou pokračuje v 13. - 15. storočí v polohe ul. Ing. Kožucha – OD Otex (Spišán). Hutnícka výroba je v stredoveku zachytená aj v časti Ferčekovce, kde siaha až do 18. storočia, a v polohe Železný potok (kat. úz.: Hnilčík), kde boli zachytené hutnícke objekty z 15. storočia. Na základe týchto poznatkov je možné rekonštruovať vznik a vývoj baníckej činnosti na území mesta Spišská Nová Ves i jeho okolí s využitím povrchových bahenných rúd v praveku a staroveku až po priemyselnú ťažbu v modernej dobe. Hrnčiarsku remeselnú činnosť sa podarilo doložiť pri stavbe predajne potravín na ul. Letná, sídlisko Východ. Bola odkrytá pec na kachlice a keramiku, datovaná do 16. storočia.

V priestore polôh Pri svätej Trojici a Pri svätej Anne prebiehali v stredoveku cesty. V polohe Pri svätej Anne sa predpokladá zaniknutá stredoveká dedina *Kozma*. Ďalšie zaniknuté stredoveké dediny sú historicky doložené Pri svätej Trojici – *Stojan*, v doline pod Zámčiskom - *Brusník*, na mieste niekdajšieho kláštora (zimný štadión) - *Šág* a v údolí potoka Derfinka zaniknutá stredoveká dedina *Swanis*.

V rámci spracovania aktualizácie Zásad bol spracovaný Súpis archeologických lokalít v katastri mesta a mapy s ich orientačným zakreslením, ktoré však nie sú verejnou časťou tohto materiálu. Podkladmi pre spracovanie súpisu a máp boli príspevky:

- Marián Soják: Spišská Nová Ves v archeologických prameňoch, in: Z minulosti Spiša - Ročenka spišského dejepisného spolku v Levoči, Levoča, 2008;
- František Javorský: Príspevok k poznaniu vzniku a vývoja historického jadra mesta Spišská Nová Ves, v Spišskej Novej Vsi, december 1993.

2.4 Charakteristika pamiatkových hodnôt územia nehmotnej povahy

2.4.1. Súpis zistených historických názvov

HISTORICKÉ NÁZVY MESTA

SPIŠSKÁ NOVÁ VES (slovensky) - **VILLA NOVA** (latinsky) - **NEUDORF, ZIPSER NEUENDORF** (nemecky) - **IGLÓ** (maďarsky) - **IGLOV** (spišské nárečie)

1268 Villa Nova, 1295 Igolouzaza, 1312 Iglo, 1317 Noua villa, 1369 Iglosasa, 1399 Newendorph, 1409 Noua Civitas, 1410 Iglow alias Nova Villa, 1467 Newndorff, 1486 Newstat, 1508 Iglawya, ... - podľa (14)

ULICE V PAMIATKOVEJ ZÓNE

Letná ulica	Sommerzeil (1783), Deák Ferenc sor (1914), Masarykov riadok (1929, 947), Riadok Klementa Gottwalda (soc), Letušná strana (spišské nárečie)
Zimná ulica	Winterzeil (1783), Kossuth Lajos sor (1914), Wilsonov riadok (1929), Štefánikov riadok (1947), Riadok Sovietskej armády (soc), Zimušná strana (spišské nárečie)
Radničné námestie	Tököly sétány (1914 – Tökölyho korzo – pred ev. kostolom) Mária Terézia sétány (1914 – korzo Márie Terézie – okolo far. kostola) Lajos király sétány (1914 – korzo kráľa Ľudovíta – pred Redutou) Nám. prezidenta Beneša (po 1945), Nám. sedemstoročnice, Leninovo nám., Námestie osloboditeľov (soc)
Štefánikovo nám. Stredný riadok	pôvodne súčasť šošovkovitého námestia, Leninovo nám. (soc) Námestie sedemstoročnice (soc)
ul. Ing. Kožucha	Rosznauer g. (1783), Rosenauer g. (1869), Rozsnyói u. (1914), Rožňavská (1929)
Levočská ul.	Leutschauer g. (1783, 1869), Lőcsei u. (1914), Štátna hradská Rožňava – Levoča (1968), marš. Stalina (po 1945)
Elektrárenská	Kleine g. (1783), Mühlgasse - Mlynská (1869), Villamos u. (1914), Májového povstania českého ľudu (soc)
Kollárova Konrádova Škultétyho Školská	Neu g. (1869), Vás u. (1914 - železná), Nová ul. (1929), Bystrá ul. (1947) Mező u. (1914 - poľná) , ul. Dostojevského (soc) ulica vytvorená medzi 1914 a 1945, Špitálska (pred 1945) Evangelische gemeinde – Beth haus (1783), Schul G. (1869), Trangous u. (1914), Rumannova (1929), Hitlerova (2.sv.vojna), Partizánska ul. (soc)

ULICE MIMO PZ SNV

Boženy Němcovej	Guyon u. (1914), Legionárska (1929)
Duklianska	Landstrasse gegen Schmögen (1783 – krajinská cesta do Smižian), Schmögner Aue (1869), Széchenyi út (1914), Dukelská (soc)

Fabiniho	Rákóczi út (1914), Štefánikova (1929), ul. kpt. Nálepku (soc)
Gorazdova	Zápotockého ul. (1968)
Hviezdoslavova	Schanz g. (1869), Münnich Aurél u. (1914, A. Münnich – právnik, člen uhorského parlamentu)
Chrapčiakova	Kápolna (1914), Kreuz Kapelle (1869), Kaplnková (pred 1945)
Ing. Rojkoviča	Tatranská (pred 1945)
Ing. Straku	Kis u. (1914), Malá u. (pred 1945)
Ivana Krasku	bezmenná ulička k strednému mlynu (1783), út 1245 (1914)
J. Hanulu	Rosen g. (1869), Conrád u. (1914), ul. gen. Svobodu (soc), ul. Dr. Brúlla (soc – západna časť ulice)
J. C. Hronského	ul. J. Švermu (soc)
Jesenského	ul. sv. Barbory (pred 1945)
Kocel'ova	ul. Ernsta Thälmana (1968)
Kukučínova	Engelsova (soc)
Medza	Rand (1869)
Nad medzou	Der Rund (1783), Am rand (1869), Nádler Károly sor (1914)
Námestie SNP	Topscher György u. (1914), ul. Hrdinov národného povstania (1968)
Mlynská ulica	Kraut g. (1783, 1869), Malom u. (1914), Stalingradská (po 1945)
Odborárov	Milléniumi út (1914), Šrobárova (1929), ul. Februárového víťazstva (soc)
Puškinova	Grünblatt u. (1914), Zelená (pred 1945)
Radlinského	I. utca (1914)
Rastislavova	ul. J. Hollého (1968)
Rázusova	Rosen g. (1869), Bányász u. (1914 – banická), ul. Dr. Brulla (soc)
Sládkovičova	Fürész út (1914 - piliarska),
Slovenská	Der Schantzen (1783), Schanz g. (1869), Sánc út (1914), Šiance (1929), Šancova, Švermova (soc), 29. augusta (po 1945)
Stará cesta	Grosse g. (1783, 1869), Pákh u. (1914, Károly Pákh - napísal dejiny ev. gymnázia v r. 1896), ul. Dr. Brúlla (soc – východná časť), ul. Maršala Malinovského (soc - severná časť)
Starosaská	Milléniumi út (1914), ul. Februárového víťazstva (soc)
Železničná	Vasúti u. (1914 – železničná)

ČASTI MESTA MIMO PZ SNV

Dolný mlyn	Nieder mühle (1783), Kunstmühle (1869), Múmalom (1914),
Telep	Ráthova osada, Ráth Péter telep (1914, P. Ráth - riaditeľ Košicko-boh. železnice)
Podskala	Stein (1869), Szirtalja (1914 – pod skalou)
Tehelňa	Téglagyár (1914)
Madarászov park	Madarász park (1914), Sad Mládeže
Kapustnice	Feld Kraut Garten (1783), Schränkelnchen (1869), Káposztás földek (1914) – územie JV od dolnej brány
Sv. Anna (kaplnka)	Sct. Anna (kapelle) / Szt. Anna kápolna (1869)
Sv. Trojica (kaplnka)	Hlg. Dreifaltigkeit / Szent-Háromság (1869)
Novoveská Huta / Kúpele	Igló Hutta (1869), Iglófüröd (1914), Bad Igló (1903)
Šestnástka	XVI. szék / stühl (dnes zimný štadión)
Garbovňa (osada Garbárov)	Gerberey (1783), Gärberei (1869)
Klepár	Klopp orth (1783), Klopport (1869)

2.4.2. Významné osobnosti mesta

Albertína Štefániková, rod. Jurenková - matka M. R. Štefánika (*25.4.1853 Stará Lúka - †7.6.1928 SNV) - matka gen. Milana Rastislava Štefánika žila v meste v rokoch 1919 – 1928. Bývala so synom Ladislavom a jeho rodinou na Masarykovom riadku (dnes Letná ulica č. 64), kde je na fasáde osadená aj pamätná tabuľa. Miestny spolok Živena vytvoril po jej smrti fond (základinu) Albertíny Štefánikovej, z ktorého sa každoročne podporovali chudobní žiaci v meste. Maliar Jozef Hanula namaľoval v roku 1928 v SNV podobizeň Albertíny Štefánikovej. Pochovaná je v Košariskách.

V meste pôsobil ako verejný notár aj mladší brat M. R. Štefánika – **JUDr. Ladislav Dušan Štefánik** (*16.10.1886 Košariská - †6.3.1959 Spišský Štvrtok). Po smrti matky býval na Levočskej ulici č. 1, kde mal aj kanceláriu. Pochovaný je na mestskom cintoríne v Spišskej Novej Vsi.

Dr. Zoltán Brüll - slov. horolezec, horský vodca, lekár, partizán (*22.6.1905 Lučenec - †14.1.1945 Grúnik) - Za prvej republiky bol lekárom v SNV, bol židovského pôvodu a po vzniku Slovenského štátu musel opustiť zamestnanie v SNV a stal sa nosičom vo Vysokých Tatrách na chate Š. Zamkovského. Bol vynikajúcim horolezcom a priekopníkom slovenského horského záchranárstva. Neskôr sa pripojil k partizánskej odboje v oblasti Kôprovej doliny a vytvoril oddiel "Vysoké Tatry". Tragicky padol v bunkri pod Kriváňom, v časti Grúnik - kde je osadená pamätná tabuľa jeho obete. Pochovaný je v rodnom Lučenci. Po 2. sv. vojne sa západná časť pôvodne Ružovej ulice v SNV dlho nazývala ulicou Dr. Brülla (dnes ul. Rázusova a časť ul. Stará cesta).

Oscar Ember - maliar, portrétista (*1892 SNV - †1952 New York) - študoval v Budapešti, ako maliar pôsobil v Berlíne, Švajčiarsku (1935), neskôr v Prahe. Po okupácii Čiech emigroval do USA, v roku 1944 získal americké občianstvo. Portrétoval osobnosti verejného života a umeleckého života, bol aj autorom krajínok, zátiší, aktov. Obrazy Zvestovanie a Lastovička vystavoval v roku 1924 v salóne Spolku nezávislých umelcov v Paríži. V roku 1954 bola predstavená jeho tvorba na výstave v New Yorku.

Gejza Emericzi - pedagóg (*19.11.1838 Lúbica - †1.11.1857 SNV ?) - prvý riaditeľ Učiteľského ústavu v SNV, významný organizátor spolkového života a sociálnej starostlivosti, funkcionár Spišského učiteľského spolku, založil v meste útulok pre chudobné deti. Písal metodické príručky, odborné články, autor diela o reforme gymnázia. Jeho knižnica s 1000 zväzkami sa stala súčasťou knižnice evanjelického gymnázia v SNV.

Jozef Hanula - akad. maliar, pedagóg, ilustrátor (*6.4.1863 Lipt. Sliače - †22.8.1944 SNV) - významný maliar, portrétista osobností slovenského kultúrneho a národného života, ilustrátor kníh pre deti a mládež, uvedomelý národovec. Študoval na Krajinskej škole kreslenia v Budapešti, u Š. Hollósyho a na AVU v Mníchove. V Spišskej Novej Vsi sa usadil v roku 1919 a tu si aj postavil v roku 1930 **dom s ateliérom** (dnes Hanulova ul. 29), ktorý je národnou kultúrnou pamiatkou. Ako učiteľ pôsobil aj na štátnej meštianskej chlapčenskej škole na Levočskej ul. 14. Patrí k zakladateľským postavám slovenskej figurálnej realistickej maľby na prelome 19. a 20. storočia. Pochovaný je na mestskom cintoríne v Spišskej Novej Vsi.

Vojtech (Béla) Hajts - pedagóg, priekopník turistiky (*11.1.1872 SNV - †11.9.1926 SNV) - absolvent gymnázia a učiteľského ústavu v SNV, vychovávateľ v rodine spišského župana grófa Júliusa Čákyho. Študoval prírodné vedy na univerzite v Budapešti, pôsobil v SNV ako učiteľ meštianskej školy. Zakladateľ turistiky na Spiši, tvorca názvu Slovenský raj, od roku 1917 predseda spišskonovoveskej sekcie spolku Karpathenverein, člen Spišského učiteľského spolku. Zaslúžil sa o sprístupnenie jaskýň, roklín aj prielomu Hornádu v Slovenskom raji, zberateľ turistickej literatúry, máp a fotografií. S bratom Ľudovítom založili v roku 1904 v SNV **súkromné observatórium**, v roku 1910 pozorovali Halleyho kométu.

Juraj Kapralčík - spisovateľ (*24.4.1880 SNV - †11.6.1964 SNV) - od roku 1909 sa menoval Kalmár, pseudonym Ďuro Pokuta - napísal 5 básnických zbierok: **Spišské klapancie**. Cenný je jeho ľudový obraz doby, vystihnúť humorom ladenými veršami s humánnym a sociálno-kritickým videním.

Krištof Klesch (Kletsch) - evanjelický duchovný, básnik (*16.10.1632 - †20.2.1706 Erfurt) - pôsobil ako diakon vo Veľkej, neskôr ako evanjelický kňaz v Matejovciach (1656 - 1661) a v Spišskej Sobote (1661 - 1674). Získal titul magister filozofie na univerzite v Jene, je autorom náboženských barokových polemík a dišpút, písal básne.

Samuel Lányi - zememerač, maliar (*15.4.1792 SNV - †9.3.1860 Modrý Kameň) - ako inžinier a zememerač pôsobil pri mapovaní Dunaja od Devína po Nový Sad, viedol merania Tisy, autor rkp. máp a hlásení, známy je aj jeho autoportrét s jakobínskou čiapkou z roku 1840.

Ján Malleter - lekár, prírodovedec (*15.8.1691 SNV - †7.3.1755) – lekár, ktorý bol od roku 1718 osobným lekárom spišského starostu Teodora Lubomirského v SNV, mestský a stoličný lekár. V Leidene sa zaujímal o prírodné vedy, poverili ho zostavením prírodopisno-mineralogickej zbierky pre ruského cára Petra I., ktorú aj inštaloval. Spolupracoval s Matejom Belom na monografii Spišskej stolice.

Ján Mariáši - Máriássy - (*23. 7. 1822, † 24. 1. 1905 v Budapešti), absolvent evanjelického gymnázia v Spišskej Novej Vsi a filozofie v Egri. Príslušník kráľovskej gardy vo Viedni, v revolúcii 1848 - 49 dôstojník revolučnej armády, väznený v Olomouci. Žil pod dozorom v Markušovciach. Od začiatku 60-tych rokov sa zúčastňoval na verejnom a politickom živote, poslanec na uhorskom sneme za mesto Spišská Nová Ves, povýšený do barónskeho stavu.

Gustáv Matz - fotograf (*3. 9. 1860 Gelnica – † 29. 10. 1903 SNV ?). Pôsobil v Spišskej Novej Vsi v ateliéri na Zimnej ul. č. 90, ktorý pred rokom 1890 odkúpil od **Karola Divalda** (1830 - 1897, významný fotograf a historik umenia, pôsobiaci v Prešove - venoval sa Tatrám, Spišu aj Šarišu) a v roku 1900 ateliér prestaval, rozšíril a bohato vystrojil. Pobočné ateliéry mal v Poprade, Vysokých Tatrách a v Lučenci. Okrem bežnej ateliérovej práce fotograficky dokumentoval aj súdobé udalosti. Fotografoval budovy, továrne, vidiecke žánrové scény, prírodu a jeho zásluhou máme dodnes dochované pohľady na dnes už neexistujúce stavby, historické objekty a pod. V duchu módnych trendov mnohé ateliérové portréty koloroval. Po smrti G. Matza viedla pracoviská ateliéru až do konca 30. rokov jeho **manželka Anna** (rod. Hegenbartová). V r. 1906 dala nadstavať aj budovu ateliéru na Zimnej 90 do dnešnej podoby. Táto typologicky a hmotovo unikátna stavba je ako meštianky dom s ateliérom - Matzov dom - vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku. Časť vystrojenia, negatívov a fotografií z jeho ateliérov sa uchováva v múzeu a archíve v Levoči, časť v Múzeu Petzvala v Sp. Belej.

Aurél Münnich - právnik, poslanec (*11.5.1856 SNV – †28.4.1906 Budapešť) - narodil sa v SNV do rodiny banského riaditeľa Adolfa Münnicha, študoval v SNV aj v Košiciach, právo vyštudoval v Budapešti, bol právnym zástupcom 1. uhorskej sporiteľne, od r. 1894 poslancom Uhorského parlamentu za mesto SNV a liberálnu stranu. Spolu s bratom Kolomanom, banským riaditeľom, stáli pri vzniku **Novoveských kúpeľov**. Jeho **brat Koloman** (1854-1934) sa zaslúžil aj o **elektrifikáciu námestia** SNV a rozvoj mesta.

Sándor (Alexander) Münnich - historik, archeológ, pedagóg, horolezec (*1842 SNV - †22.12.1918 Baia Sprie) – pôsobil ako učiteľ na evanjelickej škole v Poprade, ako prvý archeologicky skúmal územie Spiša, v roku 1896 vydal **knihu o dejinách Spišskej Novej Vsi**, významnou mierou sa pričínal aj o popularizáciu a rozvoj Vysokých Tatier.

Viktor Olgvai (pôv. Matirko) - maliar a grafik (*1.11.1870 SNV - †19.6.1929 Salzburg) - začal pôsobiť v rodnom meste, neskôr v Banskej Bystrici a Mníchove a od roku 1906 bol profesorom grafických techník na výtvarnej akadémii v Budapešti.

Márton Roth - pedagóg, numizmatik, priekopník turistiky (*3.8.1841 Kežmarok - †25.2.1917 SNV) - absolvoval gymnázium v Kežmarku, teológiu v Budapešti. Od roku 1870 učil latinčinu, ale hlavne nemeckú gramatiku a literatúru na evanjelickom gymnáziu v SNV. Považujeme ho za priekopníka tatranskej turistiky a horolezectva, podieľal sa na sprístupňovaní roklín Slovenského raja. Bol organizátorom Uhorského karpatského spolku a spoluzakladateľom Podtatranského múzea v Poprade, bol spoluautorom dejín Spišského učiteľského spolku.

ThDr. Mikuláš Stanislav - katolícky kňaz, pedagóg, popredný znalec biblie (*3.12.1908 Liptovský Sv. Ján - †17.9.1975 SNV) - od roku 1951 pôsobil ako farár v SNV. Za jeho pôsobenia sa v meste rekonštruovali sakrálne pamiatky. Je spoluprekladateľom Písma svätého.

Karol Thern - hudobný skladateľ, dirigent, klavirista, pedagóg. (*13.8.1817 SNV - †13.4.1886 Viedeň) - používal pseudonym Réth N. Károly, v 40. rokoch 19. storočia bol dirigentom Národného divadla v Pešti, zložil viacero opier.

Ľudovít (Lajos) Trangous - železiarsky podnikateľ, mecenáš evanjelického školstva (*27.11.1786 SNV - †17.8.1855 SNV) - v 40. rokoch 19. storočia založil moderné železiarne a valcovňu v Krompachoch, na dvore baníckej školy stojí na kamennom postamente jeho busta z r. 1905.

Jozef Trangous - mecenáš ľudového a dievčenského školstva v meste (*14.3.1783 SNV - †16.10.1861 SNV).

Elias Ursinus - evanjelický kňaz, spisovateľ, humanistický vzdelanec (*okolo 1580 Delitzsch - †25. 3. 1627 SNV) - vyštudoval teológiu a filozofiu na wittenberskej univerzite, pôsobil ako správca česko-nemeckej školy v Prahe, od r. 1616 bol farárom a rektorom gymnázia v Levoči, v SNV pôsobil v r. 1619 - 1627 ako farár a senior. Je autorom učebnice teológie, filozofickej rozpravy, príručky latinskej gramatiky F. Melanchtona (1619). Rukopis jeho denníka je súčasťou **spišskonovoveskej kroniky**. Písal príležitostné verše po latinsky a nemecky, jeho pohrebný chválospev na Stanislava Thurzu vyšiel v roku 1626 v Košiciach.

2.5. Kategorizácia objektov

2.5.1 Národné kultúrne pamiatky (kat. A)

Národná kultúrna pamiatka (ďalej aj „NKP“) je podľa pamiatkového zákona hnutel'ná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za NKP. Objekty nehnuteľných NKP sú v grafickej časti Zásad (výkresy č. B,C,D) vyznačené červenou farbou.

- **V katastri mesta SNV** je evidovaných spolu **84 nehnuteľných NKP**.
- **Na území PZ SNV** je evidovaných **61 nehnuteľných NKP**:
43 meštianskych domov, 3 kostoly, 1 fara, 1 župný dom, 2 školy, 1 radnica, 1 reduta, 1 stĺp, 1 socha, 1 pomník, 4 svietidlá, 2 pamätné tabule
- **Na území mesta mimo PZ SNV** je evidovaných **23 nehnuteľných NKP**:
1 administratívna budova MsÚ, 3 pamiatky areálu súdu, 2 školy, 1 internát, 1 sirotinec, 1 pamätná vila, 1 most, 1 pomník, 2 pamätné tabule, 3 kaplnky, 5 objektov železničného depa, komín a pec areálu tehelne.

2.5.1.a Tabuľka objektov NKP v území PZ SNV (aktuálne k 1.1.2015)

č. ÚZPF	č. indexu	Adresa	Or. č.	Súp. č.	Parc. č.	Unif. názov NKP	Blížšie určenie PO
566	1	Zimná ul.	38	173	2487/1-2	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
567	1	Zimná ul.	39	174	2489	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
568	1	Zimná ul.	40	175	2490	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
569	1	Zimná ul.	42	177	2493	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - Živnodom
570	1	Zimná ul.	46	181	2498	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - Frátrikov dom
571	1	Zimná ul.	47	182	2499,2500,2501	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
572	1	Zimná ul.	48	183	2504/1	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
573	1	Zimná ul.	54	189	2517/1,2516/1-2	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
574	1	Zimná ul.	58	193	2591	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - palácového typu
575	1	Zimná ul.	60	195	2598	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
576	1	Zimná ul.	61	196	2599/1,2,4	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
578	1	Zimná ul.	65	200	2603/1	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
579	1	Zimná ul.	67	202	2606	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
581	1	Zimná ul.	79	215	2623/1	DOM MEŠTIANSKY	priechodový,radový
582	1	Zimná ul.	85	221	2630	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - dom s výškou
583	1	Zimná ul.	91	227	2642	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
587	1	Štefánikovo nám.	19	26	2119	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - dom s výškou
590	1	Letná ul.	27	32	158	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
591	1	Letná ul.	29	34	156	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - dom s výškou
592	1	Letná ul.	34	40	149	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - dom s výškou
593	1	Letná ul.	35	41	148	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - dom s výškou
594	1	Letná ul.	42	49	137	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
595	1	Letná ul.	43	50	136/1-3	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
596	1	Letná ul.	45	52	134	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
597	1	Letná ul.	48	55	129	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
598	1	Letná ul.	49	56	127	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - palácového typu
599	1	Letná ul.	50	57	126,125	DOM ŽUPNÝ A PAM.TAB.	prejazdový,radový - Provinčný dom
599	2	Letná ul.	50	57	125	DOM ŽUPNÝ A PAM.TAB.	Jiskra Jan (1400-1469)
600	1	Letná ul.	51	58	124	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - palácového typu
601	1	Letná ul.	52	59	123	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
602	1	Letná ul.	53	60	121,122	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - Brixelov dom
603	1	Letná ul.	54	61	120	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
606	1	Radničné nám.	1	300	20	ŠKOLA A PAM.TAB.	drevoz priemyselná škola
606	2	Radničné nám.	1	300	20	ŠKOLA A PAM.TAB.	Kočuch O. Ing. (1911-1944)
608	1	Radničné nám.	7	1843	2	RADNICA	solitér
609	1	Radničné nám.	4	279	11,12	REDUTA	solitér
610	1	Radničné nám.	8	1844	4	KOSTOL	evanjelický / tolerančný kostol
611	1	Radničné nám.	6	67	1	KOSTOL	r.k. Nanebovzatia P.M. - Farský Kostol
612	1	Levočská ul.	12	405	300	KOSTOL A FARA	r.k. Nepoškvr. počatia P.M. - Malý kostol
612	2	Levočská ul.	12	405	300	KOSTOL A FARA	fara pri Malom kostole
1580	1	Radničné nám.			5/1	POMNÍK	Nálepka J. kpt. (1912-1943)
3879	1	Zimná ul.	62	197	2600	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
3880	1	Zimná ul.	76	212	2619	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
3881	1	Zimná ul.	77	213	2620	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
3882	1	Zimná ul.	78	214	2621	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
3883	1	Štefánikovo nám.	11	21	2123	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
3884	1	Štefánikovo nám.	13	23	2122/1	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
3885	1	Štefánikovo nám.	15	24	2121	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - Pavlánskeho dom
3886	1	Štefánikovo nám.	17	25	2120	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
3887	1	Zimná ul.	64	199	2602	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
4451	1	Radničné nám.	(4)		10	SVIETIDLÁ STĚPOVÉ-SÚBOR	kandeláber I.
4451	2	Radničné nám.	(4)		10	SVIETIDLÁ STĚPOVÉ-SÚBOR	kandeláber II.
4451	3	Radničné nám.	(4)		10	SVIETIDLÁ STĚPOVÉ-SÚBOR	kandeláber III.
4451	4	Radničné nám.	(4)		10	SVIETIDLÁ STĚPOVÉ-SÚBOR	kandeláber IV.
10836	1	Letná ul.	37	43	145	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
11071	1	Letná ul.	61	68	112/1	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
11085	1	Zimná ul.	70	205	2609	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový
11086	1	Zimná ul.	90	226	2640	DOM MEŠTIANSKY	prejazdový,radový - Matzov dom
11088	1	Radničné nám.	5	271	8	ŠKOLA	solitér - bývala r.k. ľudová škola
11128	1	Radničné nám.			7/1	SOCHA NA STĚPE	Mariánsky stĺp
11128	2	Radničné nám.			7/1	SOCHA NA STĚPE	Panna Mária-Immaculata

2.5.1.b Tabuľka objektov NKP v katastri mesta mimo územia PZ (aktuálne k 1.1.2015)

č. ÚZPF	č. indexu	Adresa	Or. č.	Súp. č.	Parc. č.	Unif. názov NKP	Blížšie určenie PO
1579	0	Mestský cintorín			1041	POMNÍK	pomník padlým vojakom SA
4448	0	Novoveská Huta			---	MOST CESTNÝ	cestný most - oblúkový, kamenný
4450	1	Dukeľská ul.	59		9182/26	DEPO RUŠŇOVÉ	TOČNA - kľbová, rušňová
4450	2	Dukeľská ul.	59		9182/22	DEPO RUŠŇOVÉ	DIELŇA OPRÁVARENSKÁ
4450	3	Dukeľská ul.	59		9182/32	DEPO RUŠŇOVÉ	SKLADY ŽELEZNIČNÉ - MTZ
4450	4	Dukeľská ul.	59		9182/43	DEPO RUŠŇOVÉ	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA
4450	5	Dukeľská ul.	59		9182/50	DEPO RUŠŇOVÉ	VODÁRENSKÁ VEŽA - kruhová
607	0	Fabinho ul.	1	510		INTERNÁT	solitér - chodbový - ZUŠ
10837	0	Hanulova ul.	4		2825	SIROTINEC	solitér
2365	1	Hanulova ul.	29	1099	2779	VILA A PAM.TAB.	solitér - Hanulov dom
2365	2	Hanulova ul.	29	1099	2779	VILA A PAM.TAB.	Hanula Jozef - maliar (1863-1944)
614	0	Haričovská cesta			9396	KAPLNKA PRÍCESTNÁ	kaplnka sv. Anny
613	0	Hutnínska cesta			7213	KAPLNKA	kaplnka Panny Márie Ružencovej
3623	0	Hviezdoslavova ul.	6	444	2087	ŠKOLA	solitér - chodbový - Ev. div. meštian.škola
11087	1	Hviezdoslavova ul.	15	451	163	SÚD S AREÁLOM	súd - nárožný
11087	2	Hviezdoslavova ul.	15	451	163	SÚD S AREÁLOM	väznica
11087	3	Hviezdoslavova ul.	15	451	163	SÚD S AREÁLOM	ohradný múr
4449	2	Letecká ul.	35	1404	6382, 6384/1-11[?]	TEHELŇA	PEČ KRUIHOVÁ - vypaľovacia hala
4449	3	Letecká ul.	35	1404	6382/1	TEHELŇA	KOMÍN TOVÁRENSKÝ
11242	0	Markušovská c.	5	3120	9480	KAPLNKA PRÍCESTNÁ	kaplnka sv. Trojice
605	1	Školská ul.	7	428	2101	ŠKOLA A PAM.TAB.	solitér - chodbový - Učiteľský ústav
605	2	Školská ul.	7	428	2101	ŠKOLA A PAM.TAB.	Nálepka J. kpt. (1912-1943)
604	0	Štefánikovo nám.	1	1358	1924	BUDOVA ADMINISTRATÍVNA	nárožná - Okresný úrad

2.5.2. Historické objekty v PZ (kat. B)

Do tejto kategórie sú zahrnuté objekty, ktoré nie sú zapísané v ÚZPF, ale doposiaľ sú nositeľmi historických, urbanistických, architektonických a umelecko-remeselných hodnôt. Ide predovšetkým o objekty, postavené do roku 1869, s historickým pôdorysným založením a hmotovo - priestorovým riešením, historickými konštrukciami, prípadne s hodnotnými historickými detailmi interiéru či exteriéru. V prevažnej miere ide o tradičné meštianske domy na Zimnej a Letnej ulici. Do tejto kategórie však patria aj mladšie architektonicko-historicky autentické objekty, napríklad hodnotné objekty z obdobia funkcionalizmu. Historické objekty sú v grafickej časti Zásad (výkresy č. C, D) vyznačené oranžovou farbou.

Objekty, zaradené v tejto kategórii, sa potenciálne môžu v budúcnosti stať národnými kultúrnymi pamiatkami. Podkategóriu historických objektov preto tvoria objekty, vytypované na zápis do ÚZPF.

2.5.3. Objekty vytypované na zápis do ÚZPF (podkategória BA)

Historické objekty kategórie B so zachovanými pamiatkovými hodnotami vo významnej miere, pre ktoré môžu byť navrhnuté na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky. K objektom je žiaduce pristupovať ako k potenciálnym NKP až do rozhodnutia Pamiatkového úradu SR. V rámci spracovania aktualizácie Zásad bolo na zápis vytypovaných 5 historických objektov a jeden pamätník:

- **Letná 28**, súp. č. 33, parc. č. 157 - meštiansky dom (Spišská knižnica)
Radový jednoposchodový meštiansky dom, tvorený starším uličným krídlom a autenticky zachovaným dvorovým krídlom (z prelomu 19. a 20. stor.), ktoré je pre PZ netypicky prilahlé k dvorovému krídlu susedného domu (Letná 29). Dom je založený na suteréne neskorogotického pôvodu. Výnimočnou je eklektická výzdoba uličnej fasády z roku 1904, ako aj zachované drevené výplne fasády.
- **Letná 59**, súp. č. 66, parc. č. 115 - meštiansky dom

Radový jednoposchodový meštiansky dom, tvorený uličným a dvorovým krídlom, postavený na stredovekých základoch, výrazne prestavaný v období renesancie a klasicizmu. Objekt vyniká množstvom rôzne klenutých priestorov a ojedinele zachovanou schodiskovou sieňou poschodia (s výtvarne náročne klasicisticky riešenými stenami), otvorenou do dvora združenou dvojicou dverí s polkruhovými záklenkami so stredovým renesančným stĺpikom (zrejme sekundárne použitým) s výtvarne hodnotnou vegetabilnou dekoráciou - typickou pre renes. kamenné prvky v meste.

- **Letná 60**, súp. č. 67, parc. č. 113 - rímsko-katolícka fara
Autenticky zachované poschodové uličné krídlo fary je pozdĺžnym dvojtraktom a je prevažne výsledkom klasicistickej prestavby z r. 1785-6. Široká 11-osová uličná historizujúca fasáda s prvkami secesie ako aj najvýchodnejší trakt objektu pochádzajú zo zač. 20. stor.. Objekt má plne zachovanú klasicistickú dispozíciu i klenbové konštrukcie všetkých podlaží, početné interiérové drev. výplne i mohutné združené komíny v podstreší. Staršie založenie dokladá gotický portálik v suteréne. Objekt vznikol ako katol. fara a dodnes slúži svojmu pôvodnému účelu.
- **Zimná 43**, súp. č. 178, parc. č. 2494 - meštiansky dom
Radový jednoposchodový meštiansky dom prechodového typu s výškou, tvorený uličným a dvorovým krídlom, postavený na jednej z najužších parciel mesta. Dom je renesančného pôvodu s intaktnou secesnou fasádou so zachovaným historickým výkladcom. Pôdorysný obrys domu verne zodpovedá zakresleniu na mape z r. 1869. Dvorové krídlo je na uličné napojené ustúpeným otvoreným schodiskovým traktom s vretenovým liatinovým schodiskom.
- **Zimná 55**, súp. č. 190, parc. č. 2518 - meštiansky dom (zv. *Bañas*)
Náročný meštiansky dom s mimoriadne dlhým dvorovým krídlom, vymedzujúcim bývalú Rožňavskú ulicu v minulosti slúžil aj ako banský dom (odtiaľ názov *Bañas*). Objekt vyniká svojou rozsiahlosťou i množstvom a pestrosťou prevažne klasicistických klenieb prízemnia a suterénu v klesajúcom teréne. Výnimočný je najmä klenbový systém posledného traktu dvorového krídla. Zložitá dispozícia suterénu dokladá gotický pôvod domu.
- **Pamätník Ludovíta Trangousa**, parc. č. 2118/2 - Busta L. Trangousa na neoklasicistickom postamente z roku 1905 - nachádza sa na dvore objektu Štefánikovo nám. 21 (pôv. evanjelické gymnázium). L. Trangous (1786 -1855) bol významným železiarskym podnikateľom a mecénom spišskonovoveského evanjelického a stredného školstva.

Fotodokumentácia objektov podkategórie BA:

Letná 28

Letná 59

Zimná 43

Pamätník L. Trangousa

Letná 60 - rímsko-katolícka fara

Zimná 55 - objekt Baňas

2.5.3.a Objekty odporúčané na zápis do ÚZPF mimo územia PZ

Mimo územia PZ SNV sa na zápis do ÚZPF po ich detailnejšom preskúmaní odporúča uvažovať nasledujúce objekty:

- **Pohrebne kaplnky na mestskom cintoríne** - parc. č. 1041/4 - rod. Förster, Münnich, Klein, Fabián
- **Ing. Kožucha 5**, súp. č. 825, parc. č. 2814/1,2 - historický solitérny dom so záhradou
- **Odborárov 23**, súp. č. 548, parc. č. 1828 - secesná vilka
- **Odborárov 25**, súp. č. 550, parc. č. 1829 - secesná vilka
- **Odborárov 49**, súp. č. 569, parc. č. 1862/1 - eklektický meštiansky dom
- **Radlinského 1**, súp. č. 970, parc. č. 859 - železničiariska vila
- **Radlinského 6**, súp. č. 975, parc. č. 1152/1 - železničiarisky dom
- **Kuzmányho 2**, súp. č. 1006, parc. č. 1174 - železničiarisky dom

2.5.4. Ostatné nehnuteľnosti v PZ (kat. C)

Do tejto kategórie sú zahrnuté objekty, postavené po roku 1950, alebo objekty (resp. dvorové krídla meštianskych domov), ktoré sú výsledkom výraznej prestavby historických stavieb bez zachovania ich individuálnych pamiatkových hodnôt. Pri týchto objektoch sa kladie dôraz na udržiavanie ich dobrého stavebno-technického stavu a skvalitnenie ich architektonického výrazu úpravou striech a fasád s možnosťou úpravy ich dispozície podľa požiadaviek, vyplývajúcich z navrhovanej funkcie. Ostatné nehnuteľnosti sú v grafickej časti Zásad (výkresy č. C, D) vyznačené hnedou farbou.

Viacere z objektov tejto kategórie sú zároveň zaradené v podkategórii R - objekty s rušivými atribútmi.

2.5.5. Objekty s rušivými atribútmi (podkategória R)

Niektoré objekty v kategórii C a B svojimi viacerými charakteristikami (pôdorysným založením, výškovým a priestorovým usporiadaním, výrazom exteriéru) vyznievajú v kontexte s pamiatkovými hodnotami územia PZ rušivo. Objekty s rušivými atribútmi je žiaduce v budúcnosti korigovať, eliminovať ich negatívne pôsobenie v záujme ich optimálneho začlenenia do historickej urbanistickej štruktúry PZ.

Okrem objektov s rušivými atribútmi sú v PZ evidované aj **individuálne rušivé prvky**, vyznačené v grafickej časti Zásad na výkrese C - Rozbor pamiatkových hodnôt. Tieto prvky, resp. úpravy objektov pôsobia v území rušivo, avšak nie v takej miere, aby bol celý objekt zaradený do podkategórie R. Rušivé prvky sú na výkrese C značené v troch evidovaných kategóriách:

- (s) - nevhodná úprava strechy: vikiere neproporčné alebo nevhodných tvarov, nevhodné strešné terasy a vstavby / nadstavby podkroví, nevhodná strešná krytina;
- (D) - nevhodne prestrešený alebo stavebne uzavretý dvor v zástavbe meštianskych domov;
- (Px) - rôznorodé prístrešky alebo drobné stavby, nezakreslené na katastrálnej mape (záhradné prístrešky, skladovacie budy, parkovacie prístrešky, a i.), ktoré sú spravidla provizórneho charakteru, bez architektonických ambícií. Podľa indexu (**d,m,l**) sú prístrešky na výkrese rozdelené podľa prevládajúceho materiálu konštrukcie na (d)revené, (m)urované a p(l)echové.

V rámci spracovanej aktualizácie Zásad je ako **objekt s rušivými atribútmi** označených 5 mladších stavieb a jedno nevhodne nadstavané historické dvorové krídlo. V grafickej časti Zásad na výkrese C sú značené indexom (R) a žltým rámom ich pôdorysného rozsahu:

- **Letná 26**, súp. č. 31, parc. č. 159 - obchodný dom
Náročný objekt zo 4./4 20. storočia je postavený na ploche dvoch stredovekých parciel formou nevhodnej monoblokovej zástavby. Po prefasádovaní budovy na zač. 21. stor. bol objekt upravený pre územie PZ cudzorodým prvkom preskleného nárožia, ako aj rušivou intenzívnou farebnosťou vybraných častí fasády. Celkovo je tvar a objem budovy akceptovateľný, avšak limitných rozmerov. Žiaduca je celková úprava fasád v kontexte s hodnotami PZ.
- **Letná 63**, súp. č. 70, parc. č. 110 - nadstavba dvorového krídla
Dvorové krídlo meštianskeho domu je nevhodne nadstavané o jedno podlažie, čím nerešpektuje tradičnú zostupnú gradáciu dvorovej zástavby, na novej pultovej streche sú navyše osadené neproporčné vikiere, bez patričných rozstupov, majúce charakter strešnej nadstavby.
- **Koceľova 25, 27**, súp. č. 2982, parc. č. 106/9 - obytný dom
Obytný dom pôdorysu tvaru L je postavený na ploche asanovaných dvorových krídiel troch meštianskych domov. Objekt nerešpektuje historickú parceláciu a objektovú skladbu PZ, uličné krídlo, orientované do Koceľovej ulice, navyše prevyšuje tradičnú výškovú zonáciu zástavby PZ. Rušivo vyznievajú aj fasády „panelákového“ výrazu a členenia.
- **Zimná 88, 89**, súp. č. 813, parc. č. 2637/2 - rodinný dom v dvorovej časti;
Soliterný RD postavený na dvoch historických parcelách, neproporčný svojím celkovým objemom v dvorovej zástavbe Zimnej ulice, so štítovou fasádou nekontextuálne perforovanou okennými otvormi - je žiaduce redukovať celkový objem stavby a korigovať charakter čelnej (štítovej) fasády.
- **Zimná 56**, súp. č. 191, parc. č. 2588/1,2 - obchodný dom Spišan
Náročný objekt zo 4./4 20. storočia zaberá plochu troch stredovekých parciel formou nevhodnej monoblokovej zástavby. Do námestia je objekt orientovaný proporčne a tvarovou

vhodnou hmotou s rušivou mladšou kubickou nadstavbou (t. č. od námestia navyše neomietnutou). Zadný 5-podlažný trakt budovy je rušivý z hľadiska celkovej výšky, ale aj charakterom modernistických fasád. Žiaduca je celková korekcia výšky a výrazu fasád zadných traktov, ako aj odstránenie nadstavby frontálnej časti - minimálne v rozsahu, vnímateľnom z Radničného námestia (resp. od radnice).

- **Kotolňa**, súp. č. 1846, parc. č. 2522/1 - objekt kotle za dvorovou časťou Zimnej 53, 54
Objekt kotle pochádzajúci zo 4./4 20. storočia je svojím objemom nepropočný vo vzťahu k tradičnej dvorovej zástavbe územia. Objekt navyše stojí na ploche, v minulosti tvorenej záhradami, prislúchajúcimi k domom na Zimnej 53 a 54. Sporná je aj funkcia objektu, prejavujúca sa cudzorodým (a rušivým) prvkom priemyselného komína v exteriéri. Po dožití technológie, resp. po strate funkcie je žiaduce objekt odstrániť.

Fotodokumentácia objektov podkategórie R:

BD Koceľova 25, 27

OD Letná 26

OD Zimná 56 - Spišán

RD Zimná 88, 89

Kotolňa za Zimnou 53, 54

Letná 63 - nadstavba

2.5.6. Utilitárne objekty, negujúce pamiatkové hodnoty PZ (kat. D)

Na území PZ sa nachádza viacero objektov bez architektonickej kvality a historickej hodnoty, ktoré svojím umiestnením a charakterom devalvujú pamiatkové územie. Ide prevažne o objekty združených garáží (postavené v období socializmu), rôzne provizórne prístrešky, umiestnené väčšinou v koncových častiach dvorov, či objekty technickej vybavenosti sídla, ktoré sú postavené v rozpore s princípmi historickej parcelačnej, pôdorysnej, objemovej či materiállovej skladby územia.

Objekty kategórie D sú v grafickej časti Zásad (výkresy C, D) vyznačené žltou farbou.

Výber z fotodokumentácie objektov kategórie D:

Garáže - za Levočskou 14

Garáže - Zimná 50

Garáže - Zimná 77,78

Garáže - Letná 57

Garáže - Letná 51-54

Garáže - Letná 42

Prístrešok - Letná 59

Verejné toalety - pri redute

Prístrešky - Zimná 47

2.6. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany

Spišská Nová Ves patrí k najstarším a historicky najvýznamnejším spišským mestám, ktorého vznik predurčila jeho poloha na križovatke obchodnej cesty do Poľska a cesty z východu od Košíc na západ. Spišská Nová Ves bola od prelomu 14. a 15. storočia **kráľovským banským mestom**, neskôr hospodárskym centrom Provincie XIII. miest v poľskom zálohu, a napokon správnym sídlom Provincie XVI. spišských miest. Presnejšie: Spišská Nová Ves bola z hľadiska historického správneho zaradenia, rovnako ako mnohé iné mestá a mestečka Spiša, súčasťou:

Spoločenstva spišských Sasov (*Communitas Saxonum de Scepus*) - od roku 1271;

Provincie (Zväzu) 24 spišských miest - v rokoch 1344 - 1412;

Provincie 13 spišských miest v poľskom zálohu - v rokoch 1412 - 1772 / 1778;

Provincie 16 spišských miest - v rokoch 1788 - 1876;

Spišskej stolice (župy) - s vlastným magistrátom v rámci tzv. *Iglovského okresu (Iglói járás)* - po roku 1876.

Urbanisticky Spišská Nová Ves reprezentuje charakteristický východoslovenský typ stredovekého mesta s ústredným ulicovým námestím šošovkovitého (vretenovitého) tvaru, ktoré sa vyvinulo pozdĺž východo-západnej obchodnej cesty s využitím jej rozšírenia pre trhové i metalurgické funkcie s rešpektovaním starších objektov. V rámci tohto typu miest mala Spišská Nová Ves kedysi plošne i dĺžkovo najväčšie šošovkovité námestie na území Slovenska. Stredoveká urbanistická skladba okolo námestia - dodnes autenticky zachovaná v dĺžke cca 700 m - sa formovala spolu s už zaniknutým mestským opevnením od 14. storočia. Šošovkovité námestie od začiatku pretínala severo-južná obchodná cesta, ktorú dnes predstavuje Levočská ulica a ulica Ing. Kožucha (predtým Rožňavská). Za historické urbanistické usporiadanie územia PZ Spišská Nová Ves dnes považujeme zachovanú historickú zástavbu, korešpondujúcu so stavom, zdokumentovaným najmä na katastrálnej mape z roku 1869, ale aj na pláne mesta z roku 1914 a na katastrálnej mape z roku 1947.

Verejné stavby mesta vznikali na ploche námestia. Najvýznamnejšou a najstaršou z nich je gotický kostol Nanebovzatia Panny Márie, ktorý je so svojou neogotickou 87 metrov vysokou vežou najcharakteristickejšou dominantou mesta, ktorá najmarkantnejšie ovláda aj obraz mesta v krajine. Plochu námestia postupne doplnil objekt cirkevnej školy pri kostole, Mariánsky stĺp, v 18. storočí budova radnice a tolerančný evanjelický kostol, na prelome 19. a 20. storočia budova kráľovskej drevopriemyselnej školy a Reduty, pričom zároveň boli založené hodnotné parkové úpravy s alejami stromov na voľných plochách námestia. Historickej zástavbe na Levočskej ulici dominuje Kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie, zvaný aj Slovenský, Vikariátsky alebo Malý kostol. Nárožiu námestia v styku s priečnou Školskou ulicou (založenou až v 19. storočí) dominuje budova bývalej Baníckej školy, pôvodne evanjelické gymnázium.

Najzastúpenejší typologický druh zachovanej historickej zástavby zóny predstavuje súbor približne sto meštianskych domov, ktoré svojou hmotou vymedzujú šošovkovité námestie. Meštianske domy vznikali na dnešnej uličnej čiare v období gotiky a postupne prechádzali stavebným vývojom, v rámci ktorého boli reprezentatívne uličné krídla architektonicky zhodnocované, a zároveň aditívnym radením dopĺňané úzkymi dvorovými krídlami so spravidla klesajúcou výškou i architektonickou náročnosťou objektov. Vytvorila sa tak typická

urbanistická štruktúra prejazdových (ojedinele aj prechodových) domov s dlhými tradičnými dvormi, u väčších domov doplnených aj priečnym dvorovým krídlom (spravidla hospodárskeho charakteru - sýpkou), ktoré voľne prechádzali do záhradných častí parcel. Záhrady meštianskych domov stredovekého mesta sa tiahli až k mestskému opevneniu, a teda až do 19. storočia v Spišskej Novej Vsi nevznikla súvislejšia uličná zástavba paralelná so šošovkovým námestím. Po polovici 20. storočia boli tieto rozsiahle záhradné plochy zastavané bytovými domami, pričom záhradný charakter dlhých dvorov ostal zachovaný iba v zadných častiach parcel za zástavbou na Zimnej ulici.

Meštianske domy ústredného námestia Spišskej Novej Vsi sú architektonicko-urbanistickým historickým súborom mimoriadnych pamiatkových hodnôt – predstavujú celistvosť urbanistickej autenticity zóny a sú vzácnym dokumentom vývoja meštianskej architektúry na Spiši s množstvom zachovaných architektonických, umeleckých a remeselných konštrukcií či prvkov od obdobia gotiky po secesiu. Zastúpený je najmä prejazdový typ domu, dom s výškou a objekty sýpok v zadných traktoch, pre poschodia sú typické schodiskové reprezentačné siene a pavlače. Pozoruhodné je veľké množstvo gotických pivníc s klenutými priestormi, vysunutými pred líniu uličnej čiary priečelí. Domy vynikajú aj veľkým počtom zachovaných klenbových konštrukcií (renesančných, barokových, klasicistických), klenutých prejazdov, ale aj kamenných prvkov pavlačových konzol, portálov, stredových stĺpikov združených okien, renesančných schodísk z prejazdov, do dvora otvorených klasicistických schodísk (v dvorových krídlach), historických drevených brán, okien a trámových stropov, či kovových prvkov dverných výplní, zábradlí pavlačí a pod.. Do námestia sú meštianske domy orientované reprezentatívnymi omietanými fasádami, u ktorých prevláda klasicistický a neoslohový výraz. Strechy uličných krídiel domov sú sedlové s hrebeňom rovnobežným s priečelím, dvorové strechy sú zastúpené rovnako pultovými i sedlovými tvarmi.

2.6.1. Urbanisticko – historické hodnoty štruktúr pamiatkového územia

- **Zachovaná historicky vyvinutá urbanistická štruktúra, čitateľná v pôdorysnej dispozícii pamiatkového územia:**
 - šošovkovité (vretenovité) ulicové námestie so severozápadno-juhovýchodnou orientáciou;
 - špecifický šošovkovitý urbanistický typ východoslovenského stredovekého mesta;
 - historicky vyvinutá uličná sieť, vymedzujúca mestské štvrte (bloky);
 - rytmus zachovanej stredovekej parcelácie;
 - spôsob situovania objektov historickej štruktúry na parcele;
 - historicky vyvinuté verejné priestranstvá;
 - charakteristická intenzita zastavania pozemkov / stredovekých parcel.
- **Zachovaná historicky vyvinutá silueta a panoráma, prezentovaná vo významných interiéroch i diaľkových pohľadoch a pohľadových osiach na PZ, determinovaná:**
 - situovaním architektonických dominánt v území;
 - výškovým zónovaním: gradáciou ostatnej historickej zástavby v jednotlivých blokoch (zostupná hladina vo výške zástavby na parcelách meštianskych domov od hlavného objektu po dvorové krídlo, rámcovo zostupná hladina výšky zástavby od centrálnej časti námestia k okrajovým častiam);
 - konfiguráciou terénu, danou jeho historicky vyvinutou niveletou.

- **Zachovaná historicky vyvinutá objektová skladba pamiatkového územia pozostávajúca:**
 - z objektov NKP a historických objektov a ostatných nehnuteľností, rešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia:
 - a) radová uličná zástavba po stranách hlavných objektov s aditívne radenými dvorovými krídlami v zadných častiach parciel – zástavba, rešpektujúca stredovekú parceláciu meštianskych domov;
 - b) architektonické a urbanistické dominanty územia – solitéry na ploche Radničného námestia;
 - c) ostatná hodnotná historická architektúra z rôznych období, reprezentujúca obdobie ich vzniku, a rešpektujúca základné princípy historického urbanizmu PZ SNV;
 - z dvorov, nádvorí a záhrad na parcelách meštianskych domov;
 - z historickej zelene územia - tvorenej parkovými dispozíciami na Radničnom námestí, stromovými alejami uličných interiérov, zeleňou dvorov a záhrad, významnými solitérnymi drevinami;
 - z plôch historicky trasovaných komunikácií a verejných priestranstiev – historicky vyvinutého komunikačného systému.
- **Zachovaný historicky vyvinutý architektonický výraz štruktúr pamiatkového územia:**
 - symbióza architektonických hodnôt jednotlivých objektov a štruktúr zástavby, spolupôsobiacich v celkovom obraze pamiatkového územia;
 - exteriérový výraz historických prvkov a štruktúr pamiatkového územia – stavieb, nezastavaných plôch územia i prvkov uličného interiéru;
 - strešná krajina ako „piata fasáda“ objektov.

2.6.2. Architektonicko – historické hodnoty objektov pamiatkového územia

- **Typologické druhy architektúr v pamiatkovom území:**
 - meštianske domy v radovej zástavbe na úzkych stredovekých parcelách – prevažne prejazdového typu s úzkymi dvorovými krídlami a zriedkavo doplnenými priečnym dvorovým krídlom;
 - ostatné sakrálne, verejné, školské a iné stavby – solitéry i ako súčasť radovej zástavby s autentickou skladbou, podmienenou historickou funkciou, odrážajúcou dobu vzniku a ďalší stavebný vývoj.
- **Hmotovo – priestorové riešenie a architektonický výraz exteriéru objektov NKP a historických objektov:**
 - výškové zónovanie zástavby – podlažnosť, výška korunnej rímsy a úroveň hrebeňa historických striech;
 - základné architektonické členenie a osovosť fasád;
 - tvar základných hmôt objektu – členenie hmôt, gradácia, členenie fasád a tvar historických striech;
 - historické architektonické tvaroslovie, uplatnené na exteriéri objektov.
- **Ostatné historické architektonické prvky:**

- parcelačné múry, oplotenia, nezastavané plochy dvorov, zeleň, spevnené plochy, dlažby, obrubníky, inžinierske objekty, secesné kandelábre, studne a iné.

▪ **Komplexné architektonické riešenie objektov v pamiatkovom území z hľadiska historického dokumentu:**

- objekty NKP a historické objekty, vo svojej materiálnej podstate prezentujúce dosiahnutú úroveň vývoja stavebných technológií, umeleckého remesla a konštrukčných riešení v dobe svojho vzniku;
- objekty ako hodnotné doklady stavebno-historického a architektonického vývoja konkrétneho typologického druhu stavby od doby vzniku po súčasnosť.

2.6.3. Umelecko – historické hodnoty objektov pamiatkového územia

▪ **Výtvarné a umelecko-remeselné prvky exteriéru objektov NKP a historických objektov:**

- historická štuková a maliarska výzdoba fasád objektov;
- tesané historické kamenné prvky – portály, ostenia okien, rímsy, konzoly, stĺpy združených okien, epitafy, nápisové dosky, reliéfy a iné;
- historické výplne okenných a dverných (vstupných) otvorov;
- historické výkladce;
- historické kovové prvky - zábradlia pavlačí, balkónov a schodísk, konzoly pavlačí a balkónov; okenné a dverné mreže, strešné okienka a ohrádky, a iné.

▪ **Ostatné výtvarné a umelecko-remeselné prvky v pamiatkovom území:**

- mariánsky stĺp so sochou Panny Márie;
- historické pamätníky (pamätník L. Trangousa, kapt. Nálepku) a historické pamätne dosky;

2.6.4. Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk

▪ **Celú plochu PZ Spišská Nová Ves je možné považovať za archeologickú lokalitu s prevládajúcimi nálezmi týchto typov:**

- nehnuteľné nálezy, dokumentujúce prvotnú nemurovanú zástavbu (obytnú či hospodársku);
- nehnuteľné nálezy, dokladajúce vývoj zástavby na jednotlivých parcelách, ako aj zmeny v parcelácii územia;
- murované konštrukcie najstarších stavebných fáz objektov sakrálnej architektúry;
- plochy prikostolných cintorínov;
- hnutel'né i nehnuteľné nálezy, dokumentujúce materiálnu kultúru meštianskej domácnosti, historickej infraštruktúry mesta ako aj inventár tunajších dielní.

2.6.5. Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia

Všetky vyššie vymenované pamiatkové hodnoty vytvárajú jedinečný integrálny celok, v ktorom každá zo špecifikovaných hodnôt - okrem svojej osobitnej hodnoty - spolupôsobí a má nezastupiteľné miesto v jedinečnom a pre PZ Spišská Nová Ves charakteristickom vzhľade a výraze.

~ Časť III. ~

**ZÁSADY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA
PAMIATKOVÁ ZÓNA MESTA SPIŠSKÁ NOVÁ VES**

~ AKTUALIZÁCIA 2015 ~

P O Ž I A D A V K Y

NA PRIMERANÉ FUNKČNÉ VYUŽITIE ÚZEMIA, NA ZACHOVANIE, ÚDRŽBU A REGENERÁCIU HISTORICKÉHO PÔDORYSU A PARCELÁCIE, MATERIÁLOVEJ A OBJEKTOVEJ SKLADBY, VÝŠKOVÉHO A PRIESTOROVÉHO USPORIADANIA OBJEKTOV, ARCHITEKTONICKÉHO VÝRAZU, PRVKOV ULIČNÉHO INTERIÉRU A ULIČNÉHO PARTERU, HISTORICKEJ ZELENE, CHARAKTERISTICKÝCH POHLADOV, SILUETY A PANORÁMY, ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK A ĎALŠÍCH KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Mesta Spišská Nová Ves (ďalej aj „Zásady PZ SNV“ alebo „Zásady“) **obsahujú** podľa § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov („pamiatkový zákon“) **požiadavky** na: primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, materiállovej a objektivej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, architektonického výrazu, prvkov uličného interiéru a uličného parteru, historickej zelene, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk a ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

Zásady PZ SNV sú verejným dokumentom, ktorý je zverejnený na oficiálnej stránke mesta (www.spisskanovaves.eu - v sekcii „strategicke_rozvojove_dokumenty“) a na stránke Pamiatkového úradu SR (www.pamiatky.sk - v sekcii na „Na stiahnutie“). Zásady sú zároveň právnym dokumentom, pretože o nich hovorí zákon - § 29 pamiatkového zákona.

Zásady sú:

- dokumentom pre vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia, a teda majú slúžiť predovšetkým ako základný smerodajný podklad pre Krajský pamiatkový úrad a v odvolacom konaní aj pre odvolací orgán - Pamiatkový úrad SR, ktoré v súčinnosti s orgánmi územnej samosprávy a vlastníkami nehnuteľností rozhodujú v správnom konaní o zabezpečení zachovania pamiatkových hodnôt územia;
- odborným a právnym dokumentom, ktorý má za cieľ definovať pamiatkové hodnoty PZ a vytvoriť podmienky pre ich zachovanie na ploche celej PZ do budúcnosti a pre budúce

generácie;

- súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom pre spracovanie územnoplánovacej dokumentácie.

Okrem toho **Zásady majú umožniť**:

- maximálnu možnú objektivizáciu rozhodovania Krajského pamiatkového úradu v individuálnych správnych aktoch vo veciach, ktoré je možné principiálne upraviť v Zásadách, a definovať pravidlá, podľa ktorých Krajský pamiatkový úrad ako špecializovaná štátna správa od 1. apríla 2002 postupuje;
- transparentne riešiť rozpory, vznikajúce medzi uplatnením záujmov ochrany pamiatkového fondu a právami, povinnosťami a právom chránenými záujmami vlastníkov nehnuteľností;
- prezentáciu zmyslu, opodstatnenia a cieľov ochrany pamiatkového územia v súvislosti so záujmami regionálneho rozvoja, budovania cestovného ruchu, skvalitňovania životného prostredia a iných cieľov.

Za historické urbanistické usporiadanie územia PZ SNV pre účely týchto Zásad v súčasnej štruktúre považujeme stav, ktorý korešponduje so stavom, zdokumentovaným v katastrálnej mape z roku 1869, a ďalším vývojom, čitateľným na plánoch mesta z roku 1914 a 1947.

Za historické nehnuteľnosti, konštrukcie a prvky pre účely týchto Zásad považujeme objekty, konštrukcie a prvky, ktoré boli postavené, resp. vznikli do roku 1950, pričom sú nositeľmi pamiatkovej hodnoty.

3.1. Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ SNV

1. **Zachovať, chrániť a regenerovať historické urbanistické usporiadanie PZ SNV, tvorené historickou pôdorysnou štruktúrou sídla, historickou parceláciou, pôdorysnou a hmotovou skladbou historickej zástavby, dominantami a vzájomnými kompozičnými vzťahmi jednotlivých prvkov a priestorov.**
2. **Základnou zásadou ochrany PZ SNV je zachovanie všetkých pamiatkových hodnôt, koncentrovaných v pamiatkovom území.**
3. Pojem „**pamiatková hodnota**“ je definovaný v § 2 odseku 2 pamiatkového zákona ako „súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko – remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany“.
4. Rozsah pojmu „pamiatková hodnota“ predstavuje súbor charakteristík jednotlivých vecí alebo súboru vecí – a to najmä: celistvosť (integrita), autenticita, kvalita, kvantita, forma, obsah, spôsob, doba vzniku, zmeny vplyvom času (patina, deformácia), vývoj, jedinečnosť, výskyt, funkcia, lokácia, typ, autor, kontext, materiál, vzťah a tiež vzájomné vzťahy medzi jednotlivými charakteristikami v možných kombináciách. **Celistvosť a autenticita** tvoria nosné charakteristiky rozsahu pojmu „pamiatková hodnota“.

5. Nositeľmi pamiatkových hodnôt pamiatkového územia sú jednotlivé nehnuteľné národné kultúrne pamiatky (ďalej aj „NKP“) a ostatné nehnuteľnosti v pamiatkovom území PZ SNV (ďalej aj „nehnuteľnosti“), ktoré sú nositeľmi pamiatkovej hodnoty (najmä nehnuteľnosti, zaradené do kategórie historických objektov) a nositeľom pamiatkových hodnôt je tiež plošne vymedzené územie PZ SNV ako urbanistický celok.
6. **Princíp zachovania materiálnej a ideovej autenticity** NKP a nehnuteľností ako historického originálu vyjadruje všeobecnú požiadavku na dôslednú ochranu hodnotnej hmotnej súčasťi NKP a pamiatkového územia so zachovaním jej podoby a formy s rešpektovaním historického vývoja a premien jednotlivých NKP a nehnuteľností v pamiatkovej zóne.
7. **Princíp zachovania kontinuity** vyjadruje základnú požiadavku na uprednostňovanie takých materiálov, remeselných, technologických postupov a architektonických prvkov, ktoré sú pre NKP a nehnuteľnosti z hľadiska ich pamiatkových hodnôt charakteristické.
8. **Princíp zaistenia reverzibility** predstavuje požiadavku, aby všetky súčasné zásahy do hmotnej podstaty NKP a nehnuteľností mohli byť v budúcnosti odstránené bez podstatných úbytkov alebo iných vážnych narušení hmotnej podstaty NKP alebo historických nehnuteľností.
9. Na území PZ SNV situovať len také stavby, prvky a zariadenia, ktoré svojím významom a charakterom môžu aktívne umocňovať pamiatkové hodnoty priestorov PZ, bez porušenia ich mierky a autentického charakteru.
10. Požiadavky kapitoly 3.9. - o ochrane obrazu mesta - a ich súvisiace krajinoplánovacie nároky preklopiť v blízkej budúcnosti v optimálnom rozsahu a forme do územného plánu mesta.

3.2. Požiadavky na primerané funkčné využitie pamiatkového územia

1. Historické jadro mesta má byť organickou súčasťou vyššieho systému mestotvorných funkcií. Má plniť najmä obytnú, kultúrnu-spoločenskú, maloobchodnú a sídelnú funkciu.
2. Objekty NKP a ostatné historické nehnuteľnosti v PZ SNV majú byť využívané prednostne pre ich pôvodnú historickú funkciu.
3. V prípade požiadavky na umiestnenie nových funkcií do objektov NKP a historických nehnuteľností môžu v nich byť umiestnené len také nové funkcie, ktoré sa dajú zosúladiť s ich danosťami, charakterom, výrazom a pamiatkovými hodnotami a vyžadujú minimálne zmeny či zásahy do budovy a jej prostredia.
4. Vkladanie novej funkcie do objektu v PZ SNV je prípustné len vtedy, ak nespôsobí úbytok výpovedných pamiatkových hodnôt objektu. Dôsledky nového funkčného využitia objektov a priestorov v pamiatkovom území nesmú spôsobiť úbytok ich pamiatkových hodnôt alebo znemožniť ich vhodnú prezentáciu.
5. Pri využívaní objektov a priestranstiev v pamiatkovom území je nutné prihliadať k ich

kapacitným a stavebno-technickým možnostiam tak, aby výsledné riešenie nenarušalo pohľadovo, prevádzkovo alebo svojím technickým riešením hodnoty pamiatkového územia.

6. Pri kontinuálne nezastavaných plochách - verejné priestranstvá ako námestia, ulice, parkové plochy - a u nezastavaných funkčných plôch historických dvorov, nádvorí a záhrad meštianskych domov - je potrebné zachovať ich historickú funkciu.
7. Zachovať priechodnosť tradičných dvorov a prejazdov objektov.
8. V prípade typických meštianskych domov - obchodné priestory, prevádzky služieb, drobná remeselná výroba a iné nebytové prevádzky - majú byť umiestnené v prízemných priestoroch a v priestoroch menej vyhovujúcich, alebo nevyhovujúcich na bývanie, zatiaľ čo byty majú zaberat' priestory na poschodiach týchto objektov, ktoré boli tradične určené na bývanie. Návrhy funkčného využitia stavieb majú v pamiatkovom území uprednostňovať zmiešanú zástavbu, určenú na bývanie a občiansku vybavenosť, ktorá súvisí s bývaním.
9. Typizované garáže alebo združené garážovacie objekty sú na území PZ SNV nežiaduce.
10. Rozšírenie plôch verejnej statickej dopravy (hromadné garáže, verejné parkovacie plochy) riešiť mimo územia PZ - s výnimkou revitalizačnej plochy R1. Pri koncepčnom riešení cesty za dvormi Zimnej 36 - 52 bude na hranici PZ akceptovateľné riešiť - na vymedzenej ploche záhrad meštianskych domov - súvislé verejné parkovanie v optimálnej šírke (jeden, príp. dva rady podľa rozvrhnutia cesty a spôsobu parkovania).
11. **Nepripustné funkcie v PZ SNV** sú funkcie, poškodzujúce pamiatkové hodnoty územia - najmä priemyselná veľkovýroba, poľnohospodárska veľkovýroba, skladové hospodárstvo, výroba (solárnej) energie, veľké dopravné areály, zariadenia služieb pre motoristov, monofunkčné parkovacie domy, veľkopredajné priestory a funkcie, ktoré vyvolávajú neprimerané sprievodné nároky na dynamickú alebo statickú dopravu.
12. O každej zmene využitia objektov NKP (resp. ich vnútorných priestorov) vydáva rozhodnutie KPÚ Košice ako správny orgán.

3.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať historický pôdorys pamiatkového územia, ktorého základom je historicky vyvinutá uličná sieť, historicky vyvinutý zastavovací systém, štruktúra zástavby a jednotlivé objekty vo vzťahu k historicky nezastavaným pozemkom a plochám.
2. Predmetom ochrany pamiatkového územia sú vzťahy a proporcie medzi rôznymi mestskými priestormi a zeleňou, ako aj nezastavanými priestormi, ktoré majú ostať zachované.
3. **Asanácia je v princípe vylúčená** v prípade objektov NKP a historických objektov (kat. B) v PZ. Asanácia sa naopak odporúča v prípade objektov, zaradených do kategórie D - utilitárne objekty, negujúce pamiatkové hodnoty PZ.

4. Vykonávať asanácie NKP a historických objektov s odkazom na dopravné problémy a parkovacie nároky je neprípustné.
5. V prípade nepovolenej asanácie objektu kategórie A alebo B (aj podkat. BA) **bude budúca novostavba na jej mieste nutne regenerovať maximum jej zaniknutých pamiatkových hodnôt** - plošný a objemový rozsah, tvar a ukončenie strechy, členenie fasád, použité materiály, a pod.. Obdobný regeneračný prístup platí aj v prípadoch architektonicko-historicky hodnotných objektov, ktorých asanácia bude vynútená ich havarijným stavebno-technickým stavom.
6. Zachovať, udržiavať a regenerovať **historickú parceláciu** (tvar, veľkosť, hustota a orientácia parciel) vrátane jej vyvinutých nepravidelností - ako základnú plošnú jednotku na území PZ SNV.
7. Historické parcely je nežiaduce zlučovať navzájom alebo rozdeľovať na menšie funkčné celky (parcely). Je potrebné zachovať hĺbkovú parceláciu meštianskych domov a nemeniť ju zlučovaním alebo delením parciel na menšie časti tak, aby nedošlo k zmene stavebných princípov, ustálených historickým vývojom, a aby nevznikali veľké kompaktné hmoty zástavby, ktoré by svojou mierkou nevhodne narušali PZ. Opodstatnené zmeny parcelácie – tam, kde bola sekundárne narušená - sú prípustné len so súhlasom KPÚ v rámci regenerácie pamiatkových hodnôt PZ.
8. **Vylúčiť prierazy v historických medziparcelačných konštrukciách.** V medziparcelačných múroch a štítových stenách nezriaďovať prechody, okenné a dverné otvory, strešné terasy a loggie, orientované do susednej historickej parcely - a to bez ohľadu na aktuálne vlastnícke pomery.
9. Rešpektovať **historickú uličnú čiaru** vrátane jej nepravidelností. Priestorové usporiadanie pri obnove NKP, úprave nehnuteľností a novostavbách nesmie presahovať ani ustupovať za historickú uličnú čiaru.
10. Pôdorysné a priestorové riešenie novej výstavby musí korešpondovať s historickou priestorovou štruktúrou (zastavovacím systémom) a parceláciou. Bezpodmienečne musí zohľadňovať princípy historického urbanizmu daného mestského / stavebného bloku.
11. Novostavby, resp. prístavby dvorových traktov sa majú spravidla realizovať len na mieste zaniknutej historickej zástavby. V prípade historicky nezastavovaného stavebného pozemku, kde je žiaduce doplniť prerušenú stavebnú čiaru, pôdorys novostavby musí analogicky rešpektovať tradičnú zastavovaciu schému v danom území a nesmie výrazne prekročiť tradičnú mieru zastavanosti parciel v danej časti PZ SNV.
12. Je nežiaduce meniť pôdorys zástavby parcely zastrešovaním dvorov a nádvorí. Vznik tzv. monoblokovej zástavby úplným zastrešovaním, resp. uzatváraním dvorov je neprípustný.
13. Vytváranie ďalších nových cestných komunikácií na území PZ je neprípustné.
14. Zástavba plôch historických komunikácií a verejných priestranstiev (najmä: ulice, námestia, historické záhrady a parky) je v PZ SNV neprípustná - plochy sú taxatívne vymedzené na výkrese D.

3.4. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu hodnotnej objektovej skladby pamiatkového územia

1. Zachovať a udržiavať objektovú skladbu pamiatkového územia, pozostávajúcu z národných kultúrnych pamiatok (NKP) a ostatných autentických historických objektov (kat. B), tvoriacich historické sídelné usporiadanie PZ.
2. Zachovať solitérne postavenie a dominantné, resp. akcentujúce pôsobenie objektov NKP na ploche Radničného námestia.
3. Zachovať a podľa možnosti regenerovať typickú objektovú skladbu radovej zástavby meštianskych domov, definovanú hlavným uličným krídlom, k nemu prislúchajúcim dvorom a spravidla postupne ustupujúcim dvorovým krídlom s klesajúcou výškou objektov.
4. V optimálnom rozsahu zachovať a regenerovať funkciu dvorov a záhrad meštianskych domov – ich plochy zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene. Zachovať a regenerovať záhradný charakter plôch na konci parcel Zimnej ulice.
5. V nedávnej minulosti provizórne alebo nevhodne zastrešené, resp. zastavané dvory meštianskych domov je žiaduce obnoviť v ich autentickej objektovej skladbe, nakoľko vytvorené zastrešenia negujú autentickú funkciu, charakter i objektovú skladbu týchto dvorov.
6. Pri stavebných úpravách objektov v PZ je žiaduca úprava prípadných rušivých prvkov a identifikovaných rušivých atribútov objektov tak, aby sa eliminoval ich nepriaznivý vplyv na pamiatkové hodnoty PZ, objektov NKP a ich prezentáciu.
7. Základným princípom, ktorý je nutné rešpektovať pri zásahoch do objektov v pamiatkovom území, je princíp autenticity a reverzibility.
8. Prípadný zásah, nová konštrukcia, susedná alebo súvisiaca novostavba majú byť realizované takým spôsobom, aby ich bolo možné v budúcnosti odstrániť bez poškodenia kultúrnej pamiatky alebo nehnuteľností v pamiatkovom území.
9. Na ploche pamiatkového územia neuplatňovať typologické druhy stavieb a areálov, ktoré nie sú v súlade so zachovaním pamiatkových hodnôt územia – najmä nie objekty s neprípustnou funkciou podľa kapitoly 3.2. - bod 11.

3.4.1. Požiadavky diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov

Objektovú skladbu PZ SNV tvoria národné kultúrne pamiatky (NKP) a ďalšie nehnuteľnosti v pamiatkovom území, rozdelené do kategórií (viď kap. 2.5 - kategorizácia objektov - vyznačená vo výkresoch C a D):

- historické objekty v PZ;
- ostatné nehnuteľnosti v PZ;

- utilitárne objekty negujúce pamiatkové hodnoty PZ;
 - dvory, nádvorcia a záhrady na parcelách meštianskych domov;
 - historická zeleň územia - tvorená parkovým dispozíciami na Radničnom námestí, stromovými alejami uličných interiérov, zeleňou dvorov a záhrad, významnými solitérmi;
 - plochy historických komunikácií a verejných priestranstiev.
- A. Národné kultúrne pamiatky (NKP)** – sú objekty, zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu Slovenskej republiky (ďalej len „ÚZPF“). Objekty NKP požívajú najvyšší stupeň ochrany v zmysle pamiatkového zákona pre svoje zachované významné architektonicko-historické, umelecko-historické, urbanistické a ďalšie hodnoty. Pri ich ochrane, obnove alebo údržbe je potrebné dôkladne poznať ich stavebný vývin, rozlišovať mieru zachovania originálu stavebných konštrukcií a detailov, ako aj potenciál a dôsledky ich súčasného alebo plánovaného využitia. Z týchto dôvodov je potrebné zámer obnovy hodnotiť z hľadiska realizovaných výskumov alebo ho podmieniť vypracovaním výskumov v zmysle pamiatkového zákona a vyhlášky MK SR č. 231/2014 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „Vyhláška MK SR“). V mnohých prípadoch je tiež potrebné vypracovať prípravné dokumentácie, ako napríklad statický posudok, dendrologický posudok, posudok sanácie vlhkosti alebo posúdenie a návrh sanácie iných porúch, či reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie. Až na základe exaktných poznatkov je možné pristúpiť k optimálnemu posúdeniu navrhovaných zámerov, architektonických a stavebných riešení. Najvhodnejšou metódou pri obnove NKP je metóda konzervačná, rešpektujúca a prezentujúca maximum jej pamiatkových hodnôt.
- B. Historické objekty v PZ** – objekty, postavené do roku 1950, ktoré predstavujú najmä pôvodný, resp. tradičný typ objektov so zachovaným historickým hmotovo-priestorovým usporiadaním (podlažnosť, výška objektu, tvar strechy), umiestnením na parcele, a historickým architektonickým riešením exteriéru (fasáda, strešná krytina a pod.), príp. aj so zachovaným historickým funkčným využitím. Po ich bližšom preskúmaní môžu byť tieto objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF. Väčšinu objektov tejto kategórie predstavujú meštianske domy, ale zastúpené sú tu napríklad aj charakteristické objekty obdobia architektonickej moderny – Letná 33 a 41A, Zimná 35. V prípade kategórie historických objektov je potrebné zachovať a podľa možností regenerovať ich hmotovo-priestorové členenie a ostatné pamiatkové hodnoty exteriéru. Zároveň je však žiaduce dbať na fyzickú ochranu hodnotných historických prvkov ich interiérov.
- **Podkategória BA: Objekty vytypované na zápis do ÚZPF** – sú historické objekty kategórie B so zachovanými pamiatkovými hodnotami vo významnej miere, pre ktoré budú (po ďalšom, podrobnejšom posúdení Krajským pamiatkovým úradom alebo Pamiatkovým úradom SR) spracované návrhy na vyhlásenie objektov za kultúrne pamiatky. K ochrane a obnove týchto objektov je potrebné pristupovať tak, aby ich pamiatkové hodnoty zostali zachované – v exteriéroch aj interiéroch v čo najväčšej miere. Objekty, zaradené v podkategórii BA, sú vymenované a popísané v kap. 2.5.3.

- C. **Ostatné nehnuteľnosti v PZ** – objekty, postavené po roku 1950, alebo objekty, ktoré vznikli výraznou prestavbou historických stavieb bez výraznejších individuálnych pamiatkových hodnôt. Ich architektonické stvárnenie nevykazuje pamiatkové hodnoty.
- D. **Utilitárne objekty, negujúce pamiatkové hodnoty PZ** – objekty bez architektonickej kvality a historickej hodnoty, ktoré svojim umiestnením a charakterom devalvujú pamiatkové územie. Ide prevažne o objekty združených garáží (postavené v období socializmu) a rôzne provizórne prístrešky, umiestnené väčšinou v koncových častiach dvorov.
- **Podkategória R: Objekty s rušivými atribútmi** – niektoré objekty v kategórii C a B svojimi viacerými charakteristikami (pôdorysným založením alebo výškovým a priestorovým usporiadaním, prípadne výrazom exteriéru) vyznievajú v kontexte s pamiatkovými hodnotami územia PZ rušivo. Objekty s rušivými atribútmi je žiaduce v budúcnosti korigovať, eliminovať ich negatívne pôsobenie v záujme ich optimálneho začlenenia do historickej urbanistickej štruktúry PZ. Objekty zaradené v podkategórii R sú vymenované a popísané v kap. 2.5.5. Na výkrese C sú tieto objekty označené žltým rámčekom a indexom „R“.

3.4.2. Základné požiadavky na zachovanie a údržbu národných kultúrnych pamiatok

1. Podľa § 27 pamiatkového zákona je základná ochrana kultúrnej pamiatky súhrn činností a opatrení vykonávaných na predchádzanie ohrozeniu, poškodeniu, zničeniu alebo odcudzeniu kultúrnej pamiatky, na trvalé udržiavanie dobrého stavu vrátane prostredia kultúrnej pamiatky, a na taký spôsob využívania a prezentácie, ktorý zodpovedá jej pamiatkovej hodnote a technickému stavu.
2. Obnova kultúrnych pamiatok je jedinečný proces, založený na individuálnom prístupe ku konkrétne zdokumentovaným hodnotám, overeným a zisteným archívnym, pamiatkovým a iným výskumom, prípadne historickou dokumentáciou.
3. Výtvarné a umelecko-remeselné prvky kultúrnych pamiatok sú predmetom osobitného druhu obnovy – **reštaurovania**, podľa §33 pamiatkového zákona.
4. Obnova kultúrnej pamiatky sa riadi podľa príslušných ustanovení § 32 pamiatkového zákona, pričom ku každej z nich sa pristupuje individuálne.
5. Podľa odsekov 1 až 4 § 32 pamiatkového zákona:
 - (1) Obnova kultúrnej pamiatky (ďalej len „**obnova**“) je súbor špecializovaných umelecko-remeselných činností a iných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia alebo rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti s cieľom zachovať jej pamiatkové hodnoty. Obnovou na účely pamiatkového zákona sa rozumejú aj činnosti, ktoré nepodliehajú ohláseniu ani povoleniu podľa osobitného predpisu.
 - (2) Pred začatím obnovy je vlastník NKP povinný KPÚ predložiť žiadosť o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy. Ak vlastník začne obnovu bez právoplatného rozhodnutia o zámere obnovy, KPÚ začne konanie o obnove vydaním oznámenia o začatí konania o obnove, ktoré doručí vlastníčkovi kultúrnej pamiatky a vyzve ho, aby práce až do vydania rozhodnutia zastavil.

(3) K žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy priloží vlastník zámer obnovy, ktorý obsahuje identifikačné údaje o kultúrnej pamiatke, majetkovoprávne údaje o kultúrnej pamiatke, plánované budúce využitie kultúrnej pamiatky a špecifikáciu predpokladaných zmien kultúrnej pamiatky.

(4) V rozhodnutí o zámere obnovy podľa odseku 2 KPÚ uvedie, či navrhovaný zámer je z hľadiska záujmov chránených týmto zákonom prípustný, a určí podmienky, za ktorých možno predpokladaný zámer obnovy pripravovať a vykonávať tak, aby sa NKP neohrozila, nepoškodila alebo nezničila, najmä či tento zámer obnovy možno pripravovať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie a projektovej dokumentácie. V rozhodnutí o zámere obnovy podľa odseku 2 KPÚ zároveň uloží vlastníčkovi kultúrnej pamiatky povinnosť oznámiť mu vopred začiatok obnovy a predpokladaný koniec obnovy.

3.4.3. Základné požiadavky na zachovanie a údržbu nehnuteľností v PZ, ktoré nie sú NKP

1. Podľa § 28 odseku 4 písm. b) pamiatkového zákona je vlastník nehnuteľnosti, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, a ktorá sa nachádza v PZ alebo ochrannom pásme, povinný s nehnuteľnosťou nakladať a užívať ju tak, aby neohrozoval pamiatkové hodnoty okolitých NKP alebo pamiatkovej zóny.
2. **Požiadavky, uvedené v týchto Zásadách, sa v prípade nehnuteľností v PZ v zmysle § 32 odseku 7 pamiatkového zákona vo všeobecnosti vzťahujú najmä na zásady objemového členenia, výškového usporiadania a architektonického riešenia exteriéru jednotlivých nehnuteľností.**
3. Úprava nehnuteľnosti na území PZ, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, sa riadi podľa príslušných ustanovení § 32 pamiatkového zákona, predovšetkým odsekmi 5 až 7:

(5) Pred začatím novej stavby alebo úpravy pozemku alebo stavby, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou (ďalej len „**úprava nehnuteľnosti**“), ale sa nachádza v pamiatkovom území, je vlastník takej nehnuteľnosti povinný vyžiadať si rozhodnutie KPÚ, a to predložením žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území. Ak vlastník začne úpravu nehnuteľnosti v pamiatkovom území bez právoplatného rozhodnutia o zámere úpravy, KPÚ začne správne konanie vydaním oznámenia o začatí úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území, ktoré doručí vlastníčkovi nehnuteľnosti, a vyzve ho, aby práce až do vydania rozhodnutia zastavil. Úpravou nehnuteľnosti nie je odstránenie stavby v pamiatkovom území.

(6) K žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území priloží vlastník zámer úpravy nehnuteľnosti, ktorý obsahuje údaje o nehnuteľnosti, základné majetkovoprávne údaje o nehnuteľnosti, plánované využitie nehnuteľnosti a špecifikáciu predpokladaných plošných a priestorových zmien.

(7) V rozhodnutí podľa ods. 5 KPÚ uvedie, či navrhovaný zámer je z hľadiska záujmov chránených týmto zákonom prípustný, a určí podmienky vykonania úprav nehnuteľnosti v pamiatkovom území, najmä zásady objemového členenia, výškového usporiadania a architektonického riešenia exteriéru nehnuteľnosti. KPÚ zároveň určí, či tieto úpravy možno vykonať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie a projektovej dokumentácie a uloží vlastníčkovi povinnosť oznámiť mu vopred začiatok úpravy nehnuteľnosti a predpokladaný koniec úpravy nehnuteľnosti.

4. **Pri úprave historických objektov v PZ** a objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF, **je potrebné:**
- a) Zachovať pôvodnú historickú hmotu objektov vrátane stratigrafie úpravy povrchov exteriéru (vrstvy stierok, omietok, náterov a pod.).
 - b) Zachovať historický výraz exteriéru, hmotnú a priestorovú skladbu objektov. Realizácie nadstavieb týchto objektov o ďalšie podlažia sú nežiaduce.
 - c) Zachovať historické detaily exteriéru, najmä: architektonickú výzdobu, slohotvorné prvky, výplne otvorov, dlažby, umelecko–remeselné a remeselné prvky, dekorácie a pod.
 - d) Pri novodobom zásahu, úprave, adaptácii, zasahujúcej do exteriéru objektu, klásť dôraz na kvalitu realizácie.
 - e) Novodobé zásahy, materiály a konštrukcie v exteriéri objektu podriadiť historickým danostiam a výrazu objektu.
5. **Pri úprave historických objektov v PZ** a objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF **je vhodné:**
- a) Návrh úpravy realizovať na základe podrobného zamerania a pamiatkového výskumu, o ktorom rozhodne KPÚ v odôvodnených prípadoch, za účelom identifikácie pamiatkových hodnôt týchto objektov.
 - b) Rešpektovať historický nosný systém objektu, pri jeho nevyhnutnej sanácii aplikovať totožné alebo príbuzné technológie, minimalizovať mokré procesy.
 - c) Rešpektovať základné komunikačné riešenia a dispozíciu objektu, akékoľvek zmeny v tejto oblasti prinášajú značný úbytok pôvodnej hmoty.
 - d) Pri zmene spôsobu využitia a prezentácie prispôsobiť nový režim charakteru objektu.
 - e) Hodnotné prvky interiérov (výplne otvorov, kamenné články, kované zábradlia a i.) je žiaduce fyzicky zachovať *in situ* (na mieste), v prípade nutnosti ich výmeny je potrebné prvky zdokumentovať, a buď sekundárne použiť na inom vhodnom mieste alebo bezpečne deponovať v objekte.
6. **Neopodstatnené účelové asanácie historických objektov na území PZ sú neprípustné.** To platí aj pre autentické historické dvorové objekty hospodárskeho charakteru.
7. **Ostatné nehnuteľnosti v PZ** (kat. C) udržiavať v trvale dobrom stavebno-technickom stave vrátane ich prostredia a uplatňovať také úpravy a spôsoby ich využívania, ktoré nie sú v rozpore s ochranou pamiatkového územia PZ. Pokiaľ sa u týchto objektov neidentifikuje rušivý atribút, sú objekty tejto kategórie v území PZ vo všeobecnosti akceptované. Ich stavebná podstata však nie je chránená (nemá individuálne pam. hodnoty), a môže byť nahradená novou hmotou, ktorá však musí plne zohľadňovať pamiatkové hodnoty územia a všeobecné požiadavky týchto Zásad.
8. **Ostatné nehnuteľnosti v PZ** (kat. C) vhodne architektonizovať, t. j. korigovať ich exteriérové architektonické stvárnenie a materiálové riešenie (nevhodné povrchové úpravy fasád, nevhodné materiálové a farebné riešenie zastrešenia, nevhodné materiálové a tvarové

riešenie výplní okenných a vstupných otvorov), prípadne aj hmotovo-priestorové riešenie (najmä tvar zastrešenia) s cieľom ich optimálneho začlenenia do historickej štruktúry PZ.

9. **Utilitárne objekty, negujúce pamiatkové hodnoty PZ** (kat. D), sú vo všeobecnosti určené na limitované dožitie a v budúcnosti je žiaduce uvažovať o ich odstránení. Objekty nie je prípustné ďalej stavebne zhodnocovať (rozširovať, nadstavovať, upravovať pre náročnejšiu funkciu a pod.). Základná stavebná údržba týchto objektov je prípustná, avšak ich formálna estetizácia bude možná iba v obmedzenej miere.
10. **U objektov s rušivými atribútmi** (podkategória R) je žiaduce eliminovať ich negatívne pôsobenie v záujme ich optimálneho začlenenia do historickej urbanistickej štruktúry PZ. Každú úpravu týchto nehnuteľností je potrebné posudzovať individuálne v kontexte okolitej časti pamiatkového územia, konkrétneho rušivého atribútu nehnuteľnosti, rozsahu zámeru úpravy a podobne.

3.4.4. Požiadavky pre plochy dvorov a záhrad meštianskych domov

Plochy dvorov a záhrad meštianskych domov pre potreby týchto Zásad sú taxatívne vymedzené na výkrese C a D - v grafickej časti. Záhrady meštianskych domov sú rámcovo plošne definované na strane Zimnej ulice v hĺbke 15 m a Letnej ulice v hĺbke 5 m od verejného priestranstva (resp. komunikácie), sprístupňujúceho jednotlivé parcely v ich zadnej - dvorovej časti. Cieľom stanovených požiadaviek na ploche záhrad je o. i. zachovať a rehabilitovať záhradný charakter na konci dvorov Zimnej ulice a vytvoriť podmienky pre estetizáciu a ozelenenie priestoru za dvorovými krídlami Letnej ulice.

1. V optimálnom rozsahu zachovať a regenerovať funkciu dvorov a záhrad meštianskych domov – ich plochy zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene.
2. Plochy dvorov, záhrad a ostatných voľných plôch neprestrešovať.
3. Vo dvoroch v princípe rešpektovať voľné pokračovanie historického prejazdu, resp. priechodu od hlavného vstupu po celej dĺžke dvora.
4. Spevnenie dvorov viazať na funkčno-účelové využívanie jednotlivých dvorov, neuplatňovať romantizujúce novotvary. Zriadzovanie záhradných jazierok či skaliiek neprimeraných rozmerov je neprípustné rovnako ako budovanie bazénov a iných cudzorodých zariadení.
5. Zachovať a rehabilitovať záhradný charakter plôch na konci parciel Zimnej ulice – minimálne v rozsahu, definovanom ako *plocha záhrad meštianskych domov* – na výkresoch C a D.
6. Na *ploche záhrad meštianskych domov* je prípustné realizovať IBA drobné otvorené drevené stavby (altánky, pergoly, kryté státi pre automobily, a pod.) - s výnimkou striktnej regenerácie zaniknutej historickej zástavby či nevyhnutných drobných stavieb technickej infraštruktúry sídla. Pri návrhu týchto drobných stavieb uplatniť regionálnu architektonickú

znakovosť a ostatné požiadavky týchto Zásad. Katalógové objekty sú v tomto zmysle nevhodné.

7. Zachovať, udržiavať a regenerovať historický profil a niveletu terénu. V rozsahu Zimnej 60 – 93, kde terén na konci parciel markantne klesá, nevytvárať nové neopodstatnené betónové terénne terasy, vysoké oporné múry a pod. – okrem miest, kde je to nevyhnuté zo statických dôvodov. Prípustné sú nízke kamenné terénne múriky (z miestneho pieskovca) – podobné múrikom na Zimnej 90.
8. Pri úprave plôch exteriérov dvorových častí meštianskych domov - prejazdov, chodníkov, dláždených plôch - je potrebné v maximálnej možnej miere zachovať, využiť a regenerovať historický podlahový (dlažobný) materiál, rovnako aj jeho historickú niveletu, terénny profil a historický plošný rozsah dláždených plôch exteriérov.
9. Pri nových úpravách dvorov uplatniť pre spevnenie (zjazdové a pešie chodníky, zhromažďovacie plochy, parkovacie miesta...) najmä prírodný kameň - alternatívne jeho kvalitné náhrady.
10. Nevyhnutné spevnené plochy, parkovacie státi realizovať na priepustnom podklade (napr. zatravnovacie tvárnice, zhutnené prírodné – mlatové povrchy). Súvislé spevňovanie plôch dvorov na betónovom podklade je neprípustné.
11. Na ploche dvorov a záhrad podporovať vzrastlú zeleň a voľné trávnikové plochy. Princíp úžitkových záhrad je možné ponechať pre širšie pestovateľské účely s možnosťou výsadiel ovocných drevín, avšak budovanie pestovateľských objektov (skleníky, senníky, fóliovníky, pareniská, kompostoviská, a pod.) cudzorodej povahy a neprimeraných rozmerov sú na území PZ nežiaduce.

3.4.5. Všeobecné požiadavky pre novostavby, nadstavby a prístavby

1. Základnou požiadavkou pre novostavby a prístavby v PZ SNV je zásada continuity – teda architektonické riešenie novostavieb musí korešpondovať s tradičným urbanistickým a architektonickým utváraním jednotlivých typov objektov a priestorov, a to pri vyváženom uplatnení tradičných materiálov a architektonických prvkov prostredia PZ.
2. Novostavba v PZ SNV musí byť nositeľom takých architektonických kvalít, ktoré budú prínosom pre dané prostredie a budú ho dlhodobo pozitívne zhodnocovať. Novostavba sa nesmie svojím pôsobením negatívne alebo dominantne presadzovať na úkor historického prostredia a jeho pamiatkových hodnôt.
3. Novostavba na mieste zaniknutej stavby alebo voľnej ploche a aj každá nadstavba alebo prístavba historickej stavby má rešpektovať vzájomný vzťah medzi starým a novým, nemá vytvárať ich protirečenie. Koexistencia modernej architektúry (novostavieb) a historických stavieb sa má zakladať na vzájomnom súlade. Nová architektúra nesmie byť budovaná tak, aby sa mohla stať dôvodom a argumentom pre následné likvidovanie okolitej historickej zástavby.
4. Tradičné architektonické princípy, najmä: zastavovacia schéma, uličná čiara, celková kompozícia, pôdorysné a priestorové usporiadanie, tvar a komponovanie stavebných

otvorov v rámci fasád, orientácia, základný tvar strechy, materiálová skladba, farebnosť sú záväzné pre celé hmotné a priestorové usporiadanie prístavby, nadstavby alebo novostavby.

5. Novostavba alebo nadstavba v pamiatkovom území musí rešpektovať a zohľadňovať výškovú gradáciu okolitých a susedných historických objektov v ich autenticknej podobe resp. skladbe. Novostavba nesmie byť najvyšším objektom vo svojom bezprostrednom / blízkom okolí.
6. Novostavby, resp. prístavby dvorových traktov meštianskych domov majú v základných princípoch regenerovať ich tradičnú objektovú skladbu, ktorá bude vychádzať z mapových podkladov z roku 1869, 1914, a prípadne 1947. Tam, kde regenerácia nie je objektívne možná, musí pôdorys novostavieb a prístavieb analogicky rešpektovať tradičnú zastavovaciu schému dvorov meštianskych domov a nesmie prekročiť obvyklý rozsah (miera zastavanosti, celkový objem, šírka krídla / traktu), a polohu obdobných tradičných stavieb v území.
7. Vytváranie priečných dvorových krídiel v historicky neopodstatnených polohách je nežiaduce. V koncových polohách parcel meštianskych domov je vytváranie kompaktnej zástavby na celú šírku parcel alebo výstavba solitérnych domov na parcelách meštianskych domov neprípustná.
8. Novostavby, resp. prístavby dvorových traktov meštianskych domov musia zohľadniť klesajúcu gradáciu výšky dvorových objektov v smere od uličného krídla. Spájanie korunných ríms dvorových objektov do jednej úrovne je v tomto zmysle nežiaduce.
9. Novostavba, a ani zachovaná stavba pri úpravách nesmie byť kapacitne predimenzovaná voči možnostiam prostredia saturovať plošné požiadavky naň - najmä vo vzťahu k potrebe parkovacích miest, či nárokom oslnenia okolitých pozemkov, a pod..
10. Pri návrhu novostavieb a prístavieb je nutné dodržať aj charakteristické výškové osadenie stavby (úrovne prízemnia, prejazdu, priechodu a pod.) voči terénu.
11. Zástavbe prieluky, resp. prístavbe dvorového krídla nesmie *a priori* brániť okolnosť, že v štítových stenách susedných objektov boli druhotne prerazené okná alebo iné stavebné otvory, smerujúce do prieluky alebo dvora meštianskeho domu.
12. Navrhované novostavby, nadstavby a prístavby je nutné vyhodnocovať na základe overovania v predkladaných alternatívach, resp. architektonických štúdiách.

3.4.6. Požiadavky pre zástavbu na revitalizačných plochách

V rámci územia PZ SNV je definovaná jedna **revitalizačná plocha R1** pre novú zástavbu. Ide o územie v najzápadnejšej časti Zimnej ulice, susediace s Elektrárenskou a Rázusovou ulicou, na ktorom boli v rokoch 2008 až 2009 asanované objekty areálu konzervárne z roku 1907. V aktuálnom čase je pre toto územie vydané stavebné povolenie pre výstavbu nákupného domu - po vypršaní jeho platnosti, alebo pri novom zámere výstavby je potrebné novú výstavbu regulovať podľa TU stanovených požiadaviek:

▪ Revitalizačná plocha R1:

Parcelné vymedzenie – parc. č. 2476, 2482, 2483/1, 3 a 4, 2479/2, 2475/3-11.

Plocha je určená na **objemovo náznakovú rekonštrukciu** asanovanej historickej zástavby - v rozsahu hlavnej historickej budovy (parcely č. 2476). Vhodným funkčným využitím plochy je: obytná funkcia, občianska vybavenosť, polyfunkcia, prípadne drobná výroba. Zo strany Elektrárenskej ulice je nutné dodržať uličnú čiaru, definovanú zaniknutým objektom konzervárne. Prípustná podlažnosť hlavného objektu na uličnej čiare sú 1 – 3 nadzemné podlažia. Hlavná strecha objektu bude sedlová, príp. valbová, s hrebeňom v jeho pozdĺžnej osi. Hmotu novostavby v časti za uličným objektom (teda východne od parcely č. 2476) je možné komponovať voľnejšie, ale výškovo podriadené k objektu na uličnej čiare.

Alternatívne je na ploche R1 prípustné aj **zriadenie parkoviska** za účelom saturácie potreby parkovania v PZ SNV. Parkoviskovú plochu je žiaduce doplniť vhodne komponovanou vzrastenou zeleňou (tzv. parkovanie v zeleni) za účelom estetizácie, resp. humanizácie prostredia a potrebného tienenia plochy.

Aktuálny stav plochy R1

Historický stav - asanovaná konzerváreň

V južnej časti revitalizačnej plochy **R1b** (na Rázusovej ulici) je možné uvažovať s regenerovaním zástavby remeselných domov formou radovej zástavby s 1 - 2 nadzemnými podlažiami a sedlovými (resp. valbovými) strechami, ktorú je potrebné artikulovať ako tradičné samostatné hmoty drobnejšej urbanistickej štruktúry. Hĺbka tejto novej zástavby, jej orientácia na pozemku, uličná čiaru, proporcia objektov a šírka fasád má korešpondovať so zaniknutou zástavbou na tomto mieste.

Na ploche R1b - v prípade záujmu mesta - je zároveň aj vzácna možnosť **reštituovať zaniknutý typ ľudového domu Spišskej Novej Vsi** formou radovej zástavby ako špecifických tradičných prízemných objektov, a to najmä pre potreby cestovného ruchu alebo múzejníctva, príp. chránených remeselných dielní - s odkazom na tradíciu trhov a remeselnej výroby mesta. V tomto smere by mohlo vzniknúť 4 - 6 objektov tradičných ľudových domov (typ karpatského ľud. domu, typ ľud. domu spišských Nemcov a ich zdokumentované vzájomné kombinácie) - viď foto v kap. 2.2, str. 23-24.

Na revitalizačnej ploche R1 uplatniť v adekvátnom pomere voľné zelené plochy a vzrastenú zeleň. Je nevyhnutné zároveň rešpektovať klesajúci profil terénu. Hlavný vjazd do areálu je žiaduce orientovať z Rázusovej ulice. Osobitné náležitosti pre určenie regulatívov zástavby na revitalizačných plochách (objektovo – priestorová skladba, materiállová skladba, riešenie fasád) zohľadnia všeobecné požiadavky týchto Zásad a budú určené individuálnym správnym aktom. Vo všeobecnosti bude cieľom novej zástavby na revitalizačnej ploche R1 doplnenie a skompaktnenie urbanistickej štruktúry v mierke, zodpovedajúcej historickej hmotovej skladbe zo začiatku 20. storočia. Zároveň pôjde o rehabilitáciu dotknutého uličného priestoru a interiéru. Nová zástavba bude v architektonickom výraze vyjadrovať dobu svojho vzniku, avšak vo výrazových prostriedkoch bude čerpať inšpiráciu z prvkov a znakovosti historického prostredia, do ktorého patrí.

Možnosť regenerácie alebo reštitúcie drobnejších objektov na ploche R1b si bude vyžadovať individuálny prístup z hľadiska metodiky ochrany pamiatkového územia a regulácie, ako aj maximálnu súčinnosť vlastníka, resp. investora takejto výstavby, a to za účelom dosiahnutia pozitívneho výsledku z hľadiska prezentácie pamiatkového územia a historického jadra mesta.

3.5. Požiadavky pre výškové a priestorové usporiadanie objektov

1. Na území PZ SNV je potrebné rešpektovať výškové zónovanie zástavby a historickú priestorovú skladbu územia a jednotlivých objektov.
2. Pre zachovanie a ochranu výškového zónovania zástavby je neprípustná výstavba novodobých dominánt v podobe výškových objektov.
3. Rešpektovať výškové a tvarové členenie terénu - historická niveleta a profil terénu, ako doklad stáročného vývoja mesta (uličnej siete, námestia i dvorov meštianskych domov), sú pamiatkovou hodnotou. Zároveň je žiaduce regenerovať historickú profiláciu terénu, kde bola nevhodne pretvorená.
4. Každý objekt v pamiatkovom území je považovaný za fyzický doklad historického vývoja územia. Zmeny, ako je pridanie vymyslených znakov alebo architektonických prvkov z iného historického obdobia, objektu, či cudzieho regiónu, ktoré neodôvodnene vytvárajú falošný dojem historického vývoja, sú neprípustné.
5. Objekty NKP a historických objektov v priebehu času podliehajú zmenám. Tie zmeny, ktoré predstavujú stopy ich pozitívneho architektonického vývoja, majú byť zachované a chránené ako autentický doklad ich vývoja a časového navrstvovania.

6. Jestvujúce objekty (resp. ich uličné krídla), orientované do Radničného a Štefánikovho námestia a do ulice Levočskej a Ing. Kozucha, nie je prípustné nadstavovať o ďalšie podlažia. Zároveň je nevyhnuté zachovať historickú úroveň korunných ríms uličných fasád, resp. absolútnu výšku uličných fasád týchto objektov. Táto požiadavka sa v plnej miere týka aj autentických jednopodlažných uličných krídiel domov na Zimnej ulici.
7. Dôsledne dbať na zachovanie jestvujúcich „výšok“ najmä vo vzťahu k ich exteriérovému architektonickému výrazu a tvaru, veľkosti i úprav ich autentických okenných, resp. vetracích otvorov.
8. **Maximálna prípustná podlažnosť nových a upravovaných dvorových objektov meštianskych domov sú dve nadzemné podlažia a zobytnené podkrovie**, s výnimkou objektov, kde je vyššia podlažnosť historicky doložená.
9. Zachovať a udržiavať výškové a priestorové usporiadanie objektov NKP:
 - je neprípustné nadstavovať dvoj - a viacpodlažné NKP o ďalšie podlažia;
 - prípustnosť nadstavieb jednopodlažných dvorových objektov NKP bude predmetom individuálneho posúdenia po zohľadnení pamiatkových hodnôt objektu, jeho strechy a krovu, podlažnosti a výšky okolitých objektov, gradácie a celkového urbanistického kontextu;
 - prípustnosť resp. rozsah využitia podkrovia NKP bude predmetom individuálneho posúdenia;
 - prístavby k NKP v historicky neopodstatnených polohách sú neprípustné.
10. Zachovať a udržiavať výškové a priestorové usporiadanie historických objektov a ostatných nehnuteľností PZ:
 - nie je žiaduce nadstavovať autentické historické dvorové krídla o ďalšie podlažia;
 - prípustnosť nadstavieb dvorových objektov nehnuteľností v PZ bude predmetom individuálneho posúdenia po zohľadnení ich pamiatkových hodnôt, podlažnosti a výšky okolitých objektov, gradácie a celkového urbanistického kontextu;
 - prípustnosť, resp. rozsah využitia podkrovia nehnuteľností v PZ bude predmetom individuálneho posúdenia;
 - novodobé objekty, ktorých absolútna výška je už dnes v rámci PZ SNV limitná (Zimná 56, Letná 26, Gorazdova 31-33, Kocel'ova 25), je neprípustné zvyšovať v akomkoľvek rozsahu.
11. Jestvujúce neproporčné vikiere (pásové, predimenzované, netradičných tvarov) a vstavané terasy (orientované väčšinou do dvorov), zapustené do roviny striech, je žiaduce odstrániť a obnoviť tradičný tvar a charakter dotknutých striech.
12. Novostavby dvorových krídiel je nevyhnutné ukončovať plnou štítovou stenou bez presahu strechy a je žiaduce minimalizovať perforácie nových štítových stien stavebnými otvormi. Široké loggie a pásové presklenia sú na ukončujúcich štítových stenách neprípustné.
13. Zachovať kompaktnosť a tvar štítových stien historických objektov. V historických štítových stenách nevytvárať nové okenné či dverné otvory – už jestvujúce stavebné otvory nezväčšovať.

3.5.1. Požiadavky pre ochranu strešnej krajiny

Strešná krajina, nazývaná aj „piata fasáda“, je výraznou charakteristikou obrazu mesta. Tvoria ju jednotlivé strechy, ukončujúce štítové steny, komíny, ale aj všetky ostatné prvky striech, pričom je neoddeliteľne previazaná aj s podstrešnými priestormi a krovmi objektov.

1. Základnou požiadavkou zachovania a udržiavania dobrého stavebno - technického stavu historických striech je ich pravidelná základná údržba, s permanentným dôrazom udržiavania dobrého stavebno-technického stavu strešného plášťa.
2. Je nevyhnutné zachovať tradičný tvar historických striech vrátane všetkých charakteristických atribútov (sklon, presah, vyloženie nad rímsou, poloha hrebeňov a úžľabí, výška odkvapovej hrany, výška hrebeňa strechy, atika, štítové murivá a požiarne múry vrátane kovových výplní otvorov a pod.).
3. Zachovať a obnovovať aj všetky autentické detaily ukončenia historických striech - strešné okienka, snehové zachytávače, hrotnice, svetlíkové konštrukcie, vetracie prieduchy, komínové telesá, klampiarske prvky strechy a štítových múrov a podobne.
4. Pri obnove historických striech NKP a historických objektov je nežiaduce:
 - meniť tvar historických striech, sklon strešných rovín, výšku hrebeňa strechy;
 - upravovať nevhodným a neopodstatneným spôsobom priestorové vzťahy spodného okraja strešných rovín vo vzťahu ku korunnej rímse / korune muriva;
 - odstraňovanie aj nefunkčných komínových telies alebo historických komínových hlavíc.
5. Podkrovia všeobecne neboli využívané na plnohodnotné bývanie. Z tohto dôvodu je potrebné predpokladať, že ich využívanie bude musieť rátať s obmedzeniami, vyplývajúcimi z limitovaných priestorov podstrešia, a obmedzeniami v možnostiach priameho presvetlenia. Adaptácia podkrovia je teda prípustná len v takom prípade, ak strecha má dimenzie, vyhovujúce pre zmenu funkcie.
6. Prípustnosť adaptácie a spôsob presvetlenia podkrovných priestorov budú posúdené s ohľadom na pamiatkové hodnoty NKP, nehnuteľností v pamiatkovom území a pamiatkového územia ako celku.
7. Nové funkcie podkroví sú akceptovateľné, avšak adaptácie sú prípustné len, ak nedôjde:
 - k porušeniu historických prvkov krovovej konštrukcie;
 - k nevhodnej alebo nadmernej (neúmernej) perforácii strešného plášťa;
 - k nežiaducim novotvarom v strešnej krajine;
 - u architektonicko-historicky hodnotných krovov uvažovať nadkrokovú zateplenie.
8. Realizácia akýchkoľvek vstavieb do podkroví historických sakrálnych objektov je neprípustná.
9. Realizovať vstavby do podkroví v reprezentatívnych verejných objektoch je nežiaduce.
10. Realizovať vstavbu podkrovia, ktorá si vyžiada zmenu alebo zánik podstatných znakov historických „výšok“ (skladových podstrešných priestorov s atikovou nadmurovkou) – najmä autentických okien, resp. vetracích otvorov - je neprípustná.

11. Ploché strechy objektov architektonickej moderny (funkcionalizmu) na Zimnej 35 a Letnej 41A akceptovať a nemeniť tvar ich zastrešenia.
12. Vhodný tvar strechy novostavieb v PZ musí dôsledne vychádzať z architektonického a historického kontextu strešnej krajiny historickej zástavby, musí architektonickým spôsobom zhodnocovať okolitú strešnú krajinu a nesmie pôsobiť rušivo (objem, výška, proporcie a typológia).
13. Pre novostavby a úpravy dvorových krídiel sú vhodné sedlové aj pultové (so sklonom do prislúchajúceho dvora) tvary striech so sklonom od 30° - 45°. Ploché strechy a pultové strechy s plytkým spádom budú prípustné len v odôvodnených prípadoch – a spravidla iba u prízemných objektov.
14. U historických striech zachovať, resp. regenerovať a u novostavieb navrhovať presah vyloženia strechy vodorovným záklopom (resp. podbitím) z dosiek, rovnobežných s fasádou, alebo s omietanou úpravou.

3.5.1.1. Krovy

1. Pri regenerácii a obnove historických krovových konštrukcií postupovať podľa zásady zachovania autenticity konštrukcií a prvkov, a podľa zásady materiálovej a remeselnej kontinuity – regenerácia a obnova krovových konštrukcií je založená na konzervácii autentických konštrukcií a prvkov, v prípade nutnosti lokálnej výmeny nezvratne poškodených prvkov je žiaduce použiť rovnaký materiál a remeselný postup.
2. Rozsah a spôsob lokálnej opravy poškodených krovových prvkov má navrhnúť odborne spôsobilá osoba - statik, v odôvodnených prípadoch aj podľa dendrologického posúdenia.
3. Chrániť všetky hodnotné historické krovy v objektoch NKP - historický konštrukčný systém spolu so všetkými autentickými súčasťami, spôsobom spájania prvkov, textúrou povrchu drevených prvkov, tesárskymi značkami a pod.. Zároveň sa odporúča adekvátne chrániť aj všetky ostatné historické krovy nehnuteľností, ktoré vznikli tradičnou tesárskou technikou.
4. Na území PZ SNV je žiaduce obmedziť vstavby do historických podkroví objektov NKP. Vstavba, ktorej realizácia si vyžaduje odstránenie podstatnej časti historického krovu v NKP, je neprípustná.
5. Nové vstavby do priestorov historických podkroví je nutné realizovať maximálne v jednom podlaží, v prípade výškovo rozmerných krovov je možná realizácia otvorenej galérie v druhej úrovni.
6. Vstavby do podkroví primárne riešiť ako veľkopriestory s pohľadovo vnímateľnými krovovými konštrukciami. Minimálne je však pri vstavbách potrebné zabezpečiť možnosť revízneho prístupu k dôležitým miestam krovu (hrebeň strechy, päty krokiev, pomúrnice, komínové prieduchy, vnútorné žľaby, dažďové odpady a pod.), napr. aj použitím nadkrovového systému zateplenia s obmedzenou hrúbkou.
7. Realizácia vstavieb do podkroví v prípade úzkych dvorových krídiel, hospodárskych stavieb a takých objektov, ktorých vnútorné rozmery nevyhovujú minimálnym štandardom a požiadavkám pre realizáciu podkrovných priestorov z hľadiska ich optimálnych rozmerových parametrov, je nežiaduca.

3.5.1.2. Strešná krytina

1. Pri výmene strešnej krytiny alebo pri realizácii novej strechy použiť taký druh a materiál strešnej krytiny, ktorý vychádza z poznania objektu, pamiatkového výskumu, prípadne z miestnych analógií.
2. Uprednostňovať sanáciu pôvodnej strešnej krytiny (lokálnu výmenu) pred jej kompletnou výmenou.
3. Najtypickejšou krytinou objektov PZ je **pálená skladaná krytina** tradičných tvarov (hladká ťahaná alebo s plytkým dvojžliabkovým profilom) a spôsobom kladenia, prírodnej červenej (príp. červeno-hnedej) farebnosti, ktorú je potrebné v PZ preferovať.
4. U keramickej krytiny je vhodné aplikovať tradičné kladenie hrebenáčov a ukončujúcich škridlíc do maltového lôžka.
5. **Krytina z valcovaného plechu v pásach** (so stojatou drážkou) je v PZ akceptovateľná pre menej hodnotné dvorové krídla a v prípadoch základnej ochrany objektov.
6. Pre strechy, pochádzajúce z prelomu 19. a 20. storočia, a v prípadoch, ak to vyžaduje statika historického krovu, je možné použiť **ľahkú cemento-vláknitú krytinu** z diagonálne kladených šablón (najmä v typickej sivej farebnosti a s možnosťou uplatnenia charakteristického kladačského vzoru).
7. V PZ SNV sú **neprípustné** novodobé napodobeniny historických krytín z netradičných materiálov, ako aj použitie nových druhov krytín, ktoré nemajú opodstatnenie na území PZ - napr. profilované (poplastované) plechové pláty, imitujúce kusovú krytinu, trapézový plech, profily z vlnitých vlákno-cementových, alebo plastových dielcov, bitumenové pásy, asfaltové šindle a i.. Nežiaduce sú aj moderné či cudzorodé tvary pálených i betónových krytín (s vysokým profilom, korýtková, románska a pod.), ako aj škridle netradičnej povrchovej úpravy (s vysokým leskom, glazované) alebo netypickej farby. Neprípustná je o. i. menovite aj čierna a výrazne tmavohnedá krytina všetkých typov a plechová profilovaná krytina, imitujúca skladanú krytinu všetkých tvarov.

3.5.1.3. Strešné okná, vikiere, svetlíky a perforácia striech

1. Prípadné presvetľovanie podkroví sa musí riešiť u každého objektu individuálne s ohľadom na jeho pamiatkové hodnoty, ale aj s ohľadom na pamiatkové hodnoty PZ.
2. V PZ SNV sú strešné nadstavby (napr. aj formou pásových vikierov), strešné terasy či loggie neprípustné. Jestvujúce strešné nadstavby, terasy a loggie v rovine strechy je pri ďalších stavebných úpravách objektov nutné odstrániť.
3. **Strešné okná** je možné osadiť v rovine strechy v primeranom množstve a rozmeroch (minimálna výpočtová hodnota presvetlenia v zmysle STN) voči proporcii strechy - u striech bez galérie v 2. úrovni podkrovia je možné osádzať strešné okná najviac v jednom rade. Strešné okná nezdužovať do dvojíc či skupín, zároveň ich nie je nevyhnutné zaosovať podľa rytmu fasády, ale prednostne prispôbiť historickej krovovej konštrukcii.
4. **Vikiere** je možné navrhovať len v opodstatnených prípadoch, a to primeraných tvarov a proporcií, a iba v polohách mimo exponovaných pohľadov interiérov ulíc a verejných priestranstiev. Nové okenné vikiere, orientované do šošovkovitého námestia, sú neprípustné.

5. Vikiere komponovať vo forme kontextuálneho novotvaru, prispôbeného charakteru a proporciám strechy, s architektonicky zvládnutými detailmi a z tradičných materiálov. Vhodné sú najmä vikiere so subtilnou pultovou, sedlovou alebo valbovou strieškou.
6. Vikiere je prípustné umiestňovať v streche najviac v jednom rade, čelo vikierov musí byť ustúpené voči rovine fasády a ich svetlá šírka nesmie byť väčšia ako svetlosť tradičných okien horného poschodia príslušnej fasády. V strechách s historickým krovom musí vikier krovovú konštrukciu rešpektovať.
7. Súvislé pásové vikiere a vikiere bez dostatočného vzájomného rozostupu sú v PZ SNV neprípustné.
8. Zachovať a obnovovať autentické strešné svetlíky, historické vetracie otvory, okienka a vikiere spolu so všetkými ich súčasťami. Tieto strešné prvky obnovovať v ich autentickej podobe a materiálovej skladbe.
9. Presvetlenie podkrovia novostavieb je prípustné i svetlíkom, ktorého umiestnenie, vzhľad, konštrukcia a rozmery budú vychádzať z historickej stavebnej a architektonickej tradície na území PZ – možnosť realizácie nového svetlíka v historických objektoch bude predmetom individuálneho posúdenia KPÚ.

3.5.1.4. Štíty a štítové múry

1. Zachovať a obnoviť tradičnú povrchovú úpravu a hmotu štítových múrov.
2. Štítové murivá, parcelačné múry zachovať v kompaktnom stave - neperforovať štítové steny okennými a dvernými otvormi, už existujúce otvory nezväčšovať.
3. Štíty, štítové a parcelačné múry povrchovou úpravou nezjednocovať s fasádou – zachovať ich utilitárnu funkciu a výraz.
4. Tradičné historické štítové murivá povrchovo upravovať jadrovou, hrubo hladenou, najvhodnejšie len zatieranou omietkou bez farebných náterov, prípadne ich ponechať v režnej úprave bez omietky.
5. Koruny historických štítov nezvyšovať. Tvar ani sklon historických štítových múrov nemeniť nadstavovaním.
6. Zachovať a podľa možností regenerovať tradičnú ukončujúcu úpravu koruny štítov stupňovitým kladením mrazuvzdorných tehliel, prípadne prekrytím koruny radom keramických škridiel. Kde je koruna štítu ukončená oplechovaním, je túto úpravu možné akceptovať – rovnako aj u novostavieb.
7. Napojenie strechy a štítu je vhodné riešiť kladením krytiny do maltového lôžka, plechový pás používať v minimálnej miere (šírka do 20 cm).

3.5.1.5. Komíny

1. Zachovávať všetky historické komínové telesá v podkroví aj nad strechou, rekonštruovať komínové hlavice do pôvodných, resp. tradičných historicky doložených tvarov.
2. Nefunkčné komíny možno použiť pre vyústenie vzduchotechniky.
3. Nové komíny realizovať v omietanej alebo režnej tehlovej povrchovej úprave.

4. Perforácie historických striech a narúšanie ich plášťa vývodmi technologických zariadení je potrebné obmedziť na minimum. Kovové (nerezové) či plastové vyústenia vzduchotechniky alebo komínov v pohľadovo exponovaných polohách sú neprípustné.

3.5.1.6. Klampiarske prvky

1. V maximálnej možnej miere zachovať a obnoviť hodnotnú historickú klampiarsku dekoráciu, v prípade jej nadmerného poškodenia ju nahradiť dokonalými tvarovými a materiálovými kópiami.
2. Minimalizovať plochu oplechovania úžľabí, okrajov striech, vikierov a podobne.
3. Nahrádzať klampiarske prvky z pozinkovaného alebo zinkového plechu prvkami medenými je nežiaduce. Možno však použiť napr. veľmi trvanlivý titan-zinkový plech (príp. patinovaný). V exteriérových polohách nepoužívať klampiarske prvky z plastu alebo poplastovaného plechu.
4. Oplechovanie parapetov okien v historických otvoroch nerealizovať z typizovaných produktov, ani s koncovými plastovými krytkami - ale ako štandardné remeselné klampiarske výrobky.

3.6. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu materiálovej skladby, architektonického výrazu a historických konštrukcií

3.6.1. Požiadavky na zachovanie pôvodných stavebných materiálov

1. Autenticita kultúrnych pamiatok a ostatných historických objektov, čiže pôvodnosť, resp. tradičnosť v materiáli a jeho pôvodné remeselné spracovanie je chránená a musí byť zachovaná. Je nutné vyhnúť sa odstraňovaniu a neopodstatnenej náhrade historických materiálov alebo úprave znakov a prvkov, ktoré pamiatku a historické objekty charakterizujú.
2. Architektonické prvky, povrchové úpravy a stavebné techniky alebo doklady umelecko-remeselnej a remeselnej zručnosti, ktoré sú pre NKP a historické objekty charakteristické, je potrebné zachovať.
3. Poškodené historické prvky NKP musia byť pri obnove opravené a nie vymenené. Výmena je možná len v prípade vážneho a nezvratného poškodenia originálu. Vymenené prvky alebo kópie sa musia s originálom zhodovať dizajnom, farbou, textúrou, členením, materiálom, konštrukciou a ostatnými vlastnosťami. Potreba náhrady chýbajúcich prvkov musí byť podložená dokumentáciou a exaktnými dôkazmi.
4. Čiastočné opotrebovanie a patinu povrchov a prvkov je vhodné zachovať ako doklad ich veku a autenticity. Čiastočné prirodzené starnutie, degradácia alebo opotrebovanie materiálov (zv. aj patina) tvorí prirodzenú súčasť NKP i prostredia PZ a nemá byť odstraňovaná, pokiaľ rozsah, miera a stupeň starnutia, degradácie alebo opotrebovania materiálov nepresiahne objektívnu úroveň, nad ktorú nie je jej zachovanie žiaduce.

5. Chemické alebo mechanické ošetrovanie, ktoré poškodzuje historický materiál, alebo výsledok jeho pôsobenia na konkrétnom druhu historického materiálu nie je overený, nesmie byť použité.
6. Fyzikálne procesy, spojené s obnovou, úpravou alebo prevádzkou objektu, nesmú zničiť alebo nadmerne opotrebiť historický materiál. Pri údržbe nepoužívať agresívne chemické prostriedky, ktorých vplyv na daný historický materiál nie je overený, a ktoré môžu objekt poškodiť.
7. Jedným z prioritných kritérií KPÚ pri posudzovaní vhodnosti zámeru obnovy NKP či úpravy nehnuteľnosti v PZ SNV je zachovanie a dôsledná obnova autentických konštrukcií a prvkov s použitím tradičných materiálov, charakteristických pre dané územie, resp. objekt.
8. Pre obnovu povrchových úprav murovaných konštrukcií sú rozhodujúcim materiálom maltové a omietkové zmesi, ako aj nátery na vápennej báze.
9. V prípade nezvratne poškodených prvkov (okien, mreží, atď.) je nutné tieto prvky zdokumentovať a podľa charakteru prvku bezpečne deponovať (v chránenom a suchom prostredí, resp. s optimálnou vlhkosťou pre drevené prvky) v objekte (príp. v odporúčanom depozite mesta – vid' kap. 3.11., bod 3). Deponované prvky musia byť trvanlivo označené ako deponované - s popisom miesta ich pôvodného osadenia.

3.6.2. Všeobecné požiadavky pre použitie novodobých materiálov

1. Nové prvky, vložené do NKP alebo nehnuteľnosti v pamiatkovom území, vonkajšie úpravy alebo nové konštrukcie nesmú poškodiť historické a pre pamiatkové územie, NKP či nehnuteľnosť charakteristické materiály a konštrukcie, ani nesmú zásadným spôsobom meniť ich vlastnosti. Nové dielo, nový doplnok v NKP alebo na nehnuteľnosti sa má odlišovať od autentického, resp. tradičného, zároveň však musí byť prispôbený v hmote, veľkosti, proporciách a v architektonických znakoch s dôrazom na ochranu celistvosti (integrity) objektov NKP a historických objektov. Podľa charakteru zásahu musí byť dodržaná zásada reverzibility.
2. U objektov NKP a historických nehnuteľností zásadne nepoužívať na povrchové úpravy stien, fasád a pod. cementové omietky, nástreky a iné novodobé omietkové a náterové hmoty (napr. akrylátové fasádne farby) s nízkym koeficientom paropriepustnosti, ktoré sú nepriedušné a spôsobujú vlhkosťné problémy a degradáciu historických materiálov.
3. Dopĺňanie fasád historických stavieb i novostavieb dreveným, keramickým, lešteným kamenným obkladom, obkladmi z betónových dlaždíc, plastových dielcov, kovových obkladových šablón, dekoratívnych hrubozrnných stierok (ako napr. mozaiková omietka z mramorových a iných zín) a rôznych novodobých, prevažne umelých materiálov (bitumenové pásy, živičné bridlice) je v PZ SNV nevhodné, nakoľko tieto materiály v kontexte s výrazom tzv. omietanej architektúry PZ vyznievajú cudzorodo – netradične.
4. Pri úpravách je potrebné vylúčiť betón ako podkladnú vrstvu podláh na teréne, minimálne v styku s murivami.

5. Pri nevyhnutných konsolidujúcich, resp. sanačných zásahoch do oslabených alebo degradujúcich historických konštrukcií je rozhodujúce **používanie tzv. suchých procesov** – ako napr. tiahlá, vykľinovanie, protézovanie, príložkovanie, podvesenie, odvetrané konštrukcie soklov a podláh a i..
6. Pri úpravách a obnove v prostredí PZ SNV je v zásade nevyhnutné vylúčiť plast ako materiál pohľadovo vnímaných konštrukcií. Plast je materiál cudzorodej povahy, resp. výrazu v pamiatkovom prostredí. Táto požiadavka sa týka predovšetkým materiálu výplní okien, dverí, brán, klampiarskych prvkov, dažďových systémov, rôznych mriežok a pod..

3.6.3. Murivá a zvislé nosné konštrukcie

1. Základnou požiadavkou ochrany a obnovy historických murív a zvislých nosných konštrukcií je zachovanie ich hmotnej, konštrukčnej a materiálovej podstaty. Minimalizovať perforovanie historických murív, ako aj zväčšovanie alebo zamurovanie autentických historických dverných, okenných, resp. iných otvorov.
2. V prípade nutnosti sanácie staticky narušených NKP je potrebné v prípravnej fáze zabezpečiť komplexnú analýzu príčin statického narušenia a popis súčasného stavu jednotlivých konštrukcií z hľadiska ich mechanickej pevnosti a stability. Pri príprave a realizácii statického zabezpečenia použiť taký druh technologických a materiálových postupov a technických riešení, ktorými sa zabezpečí mechanická pevnosť a stabilita objektu s minimalizovaním negatívnych vplyvov na NKP.
3. Zo zásady zachovania continuity vyplýva prioritné použitie tradičných stavebných techník, stavebných materiálov, technologických a remeselných postupov (väzba, veľkosť, klad tehál či kamenného muriva), ktoré zodpovedajú konkrétnej NKP či historickému objektu.
4. Pri obnove a údržbe historických konštrukcií trasovanie inžinierskych sietí a rozvodov alebo iných technických zariadení navrhnuť a viesť tak, aby sa minimalizovali zásahy do historickej hmoty.
5. Zachovať hmotnú podstatu nálezových situácií po odkrytí omietkových vrstiev (otvory, ostenia, konštrukčné prvky, odľahčovacie oblúky, portály, historické omietkové vrstvy, drevené prvky / preklady, výtvarná výzdoba, a iné prvky) a to aj v prípade, že nebudú prezentované.

3.6.4. Horizontálne nosné konštrukcie – stropy a klenby

1. Základnou požiadavkou ochrany a obnovy historických stropov a horizontálnych nosných konštrukcií je zachovanie ich hmotnej, konštrukčnej a materiálovej podstaty v najväčšej možnej miere.
2. Pri obnovách stropov rešpektovať a regenerovať ich historickú funkciu, konštrukčný princíp, príslušnú typológiu stropu a ich materiálovú podstatu.
3. Pri obnovách stropov a klenieb zachovať všetky tvaroslovné, dekoratívne a funkčné prvky stropných konštrukcií – profiláciu, štukovú výzdobu, záklopy, dekoratívne prvky, výtvarnú

alebo farebnú povrchovú úpravu, historické vetracie, svetlíkové alebo iné otvory. Pri obnove nezvratne poškodených alebo chýbajúcich častí stropov použiť príslušný identický materiál, konštrukciu a následne aj identické povrchové úpravy nových častí.

4. Redukovať alebo nerealizovať nadmerné zaťaženie stropných konštrukcií, ktoré by mohlo mať za následok statické alebo stavebno-technické narušenie stropných konštrukcií alebo ich častí.
5. Minimalizovať realizovanie akýchkoľvek novodobých stropných podhľadových konštrukcií pod historickými stropmi v celej ploche stropu alebo jeho časti.
6. Klenby sú významným architektonickým, konštrukčným, remeselným a technickým stavebným dokumentom jednotlivých stavebno-historických období, ktorý je potrebné zachovať.
7. Pri obnove klenbových systémov zabezpečiť statickú bezpečnosť a zachovaný stavebno-technický stav klenieb (hlavne pri stavebných prácach, keď sú klenby odhalené a vystavené poveternostným vplyvom, alebo zachované historické klenby suterénov asanovaných objektov pred negatívnymi vplyvmi ťažkých stavebných mechanizmov alebo iných negatívnych vplyvov).
8. Pri obnove staticky narušených klenieb použiť také statické zabezpečenie, ktorého aplikácia vyžaduje minimálne stavebné zásahy do klenieb a úbytky historických materiálov klenieb – napr. stuženie pomocou kovových tiahel. Mokrý procesy ako železobetónové škrupiny, torkretáže a cementové mazaniny na rube klenby sú pre statické zabezpečenie klenieb vo všeobecnosti nevhodné.
9. V klenbách je nežiaduce realizovať prierazy alebo otvory za účelom zmeny dispozície objektov, realizácie vertikálnych komunikácií – schodiská, výťahy a pod. Je neprípustné nadmerné zaťažovanie klenieb, ktoré môže ohroziť ich stavebnotechnický stav.
10. Je nežiaduce realizovanie akýchkoľvek novodobých stropných podhľadových konštrukcií pod historickými klenbami v celej ploche klenieb alebo ich časti.
11. Z hľadiska prezentácie klenieb je nežiaduce viesť pod klenbami alebo cez klenby (s výnimkou klenieb suterénov) rozvody a potrubia, klimatizačné zariadenia alebo iné technicko – prevádzkové zariadenia, ktoré by negatívne ovplyvňovali prezentáciu klenieb. Rovnako je nežiaduce dispozičné členenie historických zaklenutých priestorov sekundárnymi murovanými alebo inými priečkami.
12. Pri výbere druhu, typu a veľkosti osvetľovacích telies zohľadňovať historickú konštrukciu a typológiu stropných konštrukcií a klenieb.

3.6.5. Suterény

Historické suterény predstavujú významný stavebno-architektonický prvok najmä najstarších jednotlivých stavebno-historických období a sú významným stavebným, architektonickým, konštrukčným, dokumentačným a remeselným dokladom, ktorý je potrebné zachovať, regenerovať a prezentovať.

1. Pri obnove suterénov alebo ich častí zachovať všetky historické stavebné konštrukcie a architektonické časti (materiálové zloženie murív a klenbového systému, tvar klenieb, murivá, klenbové oblúky, niky, historické vstupy a schodiská, vetrací systém aj otvory a pod.).
2. Zachovávať a regenerovať pôvodný historický pôdorys suterénov a minimalizovať členenie suterénov novými sekundárnymi priečkami.
3. Pri obnovách klenieb suterénov zachovať otlacky primárneho maltového spojiva od podporného debnenia. U objektov NKP je neprípustné povrchovo upravovať klenby a murivá suterénov rôznymi omietkovými systémami, cementovo-betónovým vyplňovaním ložných škár klenieb a murív, rôznymi farebnými náterovými hmotami alebo takými nátermi či systémami, ktoré by mohli spôsobiť materiálovú degradáciu murív a klenieb, a ktoré by zároveň mohli zásadným spôsobom meniť historické vizuálne vlastnosti povrchov murív a klenieb suterénov.
4. Zachovať historické studne a murované vylievacie kanáliky, situované v suterénoch pamiatok a na parcelách v bezprostrednej blízkosti NKP, a zabezpečiť ich optimálnu prezentáciu.
5. Pri obnovách podláh suterénov minimalizovať použitie mokrých stavebných procesov. Je nežiaduce použitie plošných monolitických betónových vrstiev a mazanín, alebo takých skladieb podláh, ktoré môžu dlhodobo negatívne ovplyvniť optimálny hydrofyzikálny režim podzemnej vody. V suterénoch pamiatok je žiaduce aplikovať nasucho kladené plošne paropriepustné a dutinové konštrukcie podláh, ktoré budú v budúcnosti reverzibilne odstrániteľné bez úbytku pamiatkových hodnôt historických suterénov.
6. V suterénoch je neprípustné viesť rozvody, potrubia a iné technické zariadenia v historických vertikálnych a horizontálnych stavebných konštrukciách (murivá a klenbový systém). Rozvody, potrubia a iné technické zariadenia je nutné (i v závislosti od využitia priestorov) umiestňovať na povrchu historických stavebných konštrukcií – je neprípustné zasekávať trasy do historických murív a klenieb. Potrubia, rozvody a iné technické zariadenia je možné a žiaduce viesť aj v dutinách pod novými podlahami.
7. Obnovovať historicky zaniknuté vstupy do suterénu z verejnej komunikácie (Radničného námestia) z hľadiska súčasného stupňa urbanistického vývoja Letnej a Zimnej ulice je nežiaduce.

3.6.6. Balkóny, pavlače, arkiere, loggie

1. Zachovať tvar, pôvodné tvaroslovné, konštrukčné a umelecko-remeselné prvky a materiálovú skladbu historických balkónov, pavlačí, arkierov a loggií objektov NKP aj historických objektov.
2. Historické balkóny a pavlače je neprípustné zasklievať alebo inak uzatvárať, zároveň je nežiaduce dopĺňať ich konštrukcie o neautentické prídavné konštrukcie - pevné prestrešenia, podhlády, zateplenie, slnolamy a pod.

3. Je neprípustné vytvárať nové balkóny, pavlače a loggie na NKP a historických objektoch bez relevantnej historickej opodstatnenosti.
4. Zimné záhrady, príp. presklené drevené verandy, ktoré sú historicky doložené, je možné regenerovať a obnoviť.

3.6.7. Schodiská

1. Zachovať, chrániť, regenerovať a obnovovať historické schodiskové konštrukcie ako súčasť objektov NKP a historických objektov, vrátane ich konštrukčných, tvaroslovných a dekoratívnych súčastí (nosné vonkajšie murivá, klenby nad ramenami a podestami, svetlíky, podesty a stupne alebo ich obklady, schodnice, zábradlia, madlá a pod.).
2. Zachovať pôvodnú komunikačnú funkciu schodiskového priestoru a súvisiace komunikačné prístupy, zachovať priestor schodiska (zrkadlá, podesta) v pôvodnom tvare, polohe a umiestnení.
3. Historické schodiská, otvorené do exteriéru (tradične situované medzi dvorovým a uličným krídlom), neuzatvárať plnou konštrukciou, ale ponechať ich ako súčasť exteriéru. V odôvodnených prípadoch ich bude možné uzavrieť iba subtílnou reverzibilnou bezrámovou presklenenou konštrukciou.
4. Nároky požiarnej ochrany si pri rekonštrukciách (komplexných obnovách) objektov NKP nesmú vynútiť zánik pamiatkových hodnôt schodiskových priestorov alebo ich podstatných znakov.

3.6.8. Zábradlia, mreže a ostatné kovové prvky

1. Zachovať zábradlia, mreže a doplnkové alebo dekoratívne kovové prvky ako súčasť objektov NKP a exteriérov historických objektov (najmä schodiskové, pavlačové a balkónové zábradlia, okenné, dverné a nadsvetlíkové mreže, maskaróny, držiaky na kvetináče, vlajkoslávy, okopníky, škrabky na obuv, konzoly balkónov, pavlačí a svietidiel, markízy, kľučky, priezory s krytmi, kryty poštových schránok, klopadlá, hmatadlá, kovové súčasť striech, oplotená a pod.).
2. Poškodené mreže a zábradlia a ostatné kovové prvky dopĺňať v identickom materiáli a rovnakou, resp. príbuznou technológiou. Zachovať autentický tvar, profiláciu, členenie a farebnosť jednotlivých prvkov. Umelecko-remeselne najhodnotnejšie prvky tohto typu u objektov NKP budú predmetom osobitnej obnovy - reštaurovania.
3. V prípade, ak sa nezachovali pôvodné zábradlia, mreže a ostatné kovové prvky, nové prvky vyhotovovať na základe poznania historického kontextu a miestnych slohových analógií, v odôvodnených prípadoch eventuálne aj formou neutrálneho novotvaru.

3.6.9. Výplne okenných a dverných otvorov

Historické okenné výplne, dverné výplne a brány, t. j. výplne otvorov - sú súčasťou exteriérov aj interiérov objektov NKP i historických objektov v chránenom území PZ SNV. Sú

nositeľmi nenahraditeľných pamiatkových hodnôt a výrazne sa podieľajú na autentickosti výrazu jednotlivých objektov.

1. Zachovať, regenerovať a obnovovať historické výplne okenných a dverných otvorov objektov NKP a v exteriéroch historických objektov, a to na ich pôvodnom mieste a pri plnení ich funkcie.
2. Zachovať autentickú hmotu týchto stavebných prvkov a všetkých ich súčastí - vrátane obloženia, kovania, kľučiek, staršieho skla, spojovacích a stužujúcich prvkov, náterov a iných povrchových úprav.
3. Uprednostniť opravu a repasáciu originálnych historických výplní okenných a dverných otvorov pred realizáciou kópií alebo novotvarov.
4. Pri konzervácii, údržbe, opravách a rekonštrukciách historických okien, dverí a iných podobných prvkov a všetkých súčastí (vrátane obloženia, kovania, kľučiek, skla, spojovacích prvkov, náterov a iných povrchových úprav) je vhodné dať prednosť pôvodnému spôsobu vyhotovenia, spájania, upevnenia a používať materiály, totožné s autentickými materiálmi. Umelecko-remeselne najhodnotnejšie prvky tohto typu u objektov NKP budú predmetom osobitnej obnovy - reštaurovania.
5. V prípade, že rozsah a stupeň poškodenia originálu je preukázateľne nezvratný, je prípustné nahradiť originál tvarovou, konštrukčnou a materiálovou kópiou.
6. Chýbajúce výplne historických okenných a dverných otvorov vyrobiť podľa podobných hodnotných starších prvkov, zachovaných na objekte, a dbať na vytvorenie identickej kópie (tvarovej aj materiálovej). Ak sa na budove nezachovali takéto konštrukcie, je nutné vychádzať z historických a regionálnych analógií a zohľadniť architektonický výraz stavby.
7. Pre stavby so zachovanou klasicistickou úpravou sú v líci osadené von otváracie okná podstatnou súčasťou architektonického riešenia. Je nutné zachovať tento typ okenných otvorov a v odôvodnených prípadoch je pre objekty s klasicistickou úpravou fasád dôležitá regenerácia zaniknutého stavu.
8. U mladších stavieb, prístavieb, novostavieb je možné realizovať novú výplň v inom ako drevenom, ale ušľachtilom materiáli - napr. kov, hliník. V prípadoch, kde sa historická výplň nezachovala, je možné použitie výplne z drevených tzv. euro-profilov.
9. Vo výplniach, orientovaných do verejného priestranstva, a najmä námestia, neosádzať reflexné sklo - vo všeobecnosti je potrebné uprednostňovať sklo číre, prípadne štruktúrou povrchu zmatnené vo výplniach, kde je to opodstatnené.

3.6.10. Omiety a nátery

Historické omietky a náterové vrstvy (bez ohľadu na vek, umeleckú hodnotu, zdobnosť, kvalitu výtvarného poňatia, stupňa poškodenia) tvoria súčasť NKP a historických objektov, ako aj ich materiálnej, dokumentačnej a výtvarnej podstaty, čím sú nenahraditeľnou súčasťou ich pamiatkovej hodnoty.

1. Všetky historické omietkové a náterové vrstvy murív, fasád, ale aj drevených a kovových prvkov, ktoré sú jedinečným dokladom historického vývoja objektov, je nutné chrániť a neodstraňovať nad mieru, ktorú určí KPÚ alebo takto zameraný pamiatkový výskum.
2. Pri obnove omietok postupovať vo väzbe na podmienky technologického a remeselného spracovania materiálu, ako aj nutných technologických prestávok. Rešpektovať výskumom, resp. z analógií doloženú skladbu materiálu, druh a podiel jednotlivých zložiek (použitých tradičných spojív a zodpovedajúcich plnív a prímiesí v štruktúre, zrnitosti a farebnosti).
3. Zdanlivá krivosť historických omietok a fasád (resp. ich nepravidelnosť či zvlnenie), daná autentickými technologickými postupmi, vrstevnatením a vekom konštrukcií, je súčasť pamiatkovej hodnoty a nemá byť pri úpravách vyrovnaná.
4. Pri obnovách šetrne odstraňovať následky neodborných úprav, ktoré znehodnotili historickú architektúru (najmä nepriedušné nátery, betónové vysprávky, cementové nástreky a pod.), pričom je nutné s podkladom súdržné prekryté historické vrstvy zachovať a neodstrániť.
5. Farebnosť omietok a náterov sa určuje na základe vyhodnotenia sondáže takto zameraného pamiatkového výskumu. V prípade, ak nie je možné zistiť autentickú farebnosť, bude určujúca farebná úprava, typická pre daný slohový výraz v regióne, resp. v PZ.
6. Chýbajúce časti sochárskej a štukovej výzdoby, resp. architektonické a dekoratívne prvky realizovať v pôvodnom tvare, členení a materiáli – analogicky podľa zachovaných častí.
7. Na historické pohľadové omietky je aplikácia krycieho náteru neprípustná.

3.6.11. Podlahy a dlažby

1. Zachovať všetky typy a druhy historických podláh – drevené, keramické, keramitové, liate terazzo, kamenné alebo betónové podlahy alebo iné povrchové úpravy, charakteristické pre dané obdobie a funkciu interiérového alebo exteriérového priestoru.
2. Pri obnove a regenerácii nezachovaných interiérových a exteriérových podláh NKP (materiál, konštrukcia, typ, farebnosť, povrchová úprava, riešenia soklíka – resp. jeho absencia, veľkosť prvkov, spôsob kladenia a prípadné záverečné povrchové úpravy, ochranné alebo farebné nátery) je potrebné postupovať na základe pamiatkového výskumu alebo jednotlivých dobových regionálnych analógií.
3. Fragmenty zachovaných historických interiérových alebo exteriérových podláh a dlažieb je žiaduce vhodným spôsobom a v primeranom rozsahu zakomponovať do nových povrchov za účelom adekvátnej prezentácie podlahového (dlažobného) materiálu.
4. Nový dlažobný alebo podlahový materiál je potrebné prispôbiť historickým materiálom veľkosťou, spôsobom kladenia a vizuálnymi vlastnosťami.
5. Osobitnú pozornosť venovať zachovaniu farebne vzorovanej „keramitovej“ dlažby miestnej – spišskej proveniencie z prelomu 19. a 20. storočia.

príklady vzorovanej „keramitovej“ dlažby z prelomu 19. a 20. storočia

6. V prejazdoch meštianskych domov je žiaduce regenerovať najmä podlahy z masívnych kamenných platní, z valúnov alebo hrubé fošňové podlahy, prípadne podlahy z drevených kociek (tzv. špalíková dlažba).
7. Vo väčšine historických interiérových priestorov nie je vhodné realizovať keramický obklad soklíka s ohľadom na tradičnú úpravu historických podláh (drevených i kamenných) - je potrebné uprednostňovať sokel vo forme nízkeho (v. 10 - 20 cm) pásu z umývateľného farebného náteru, farebne prispôbeného charakteru miestnosti.

3.6.12. Výtvarné diela a umelecko-remeselné prvky

Integrálnou súčasťou objektov NKP a nehnuteľností v pamiatkovom území sú **výtvarné diela a umelecko-remeselné prvky**: napr. nástenné či nástropné maľby, kovové mreže, pôvodné okenné a dverné výplne, schodiská so zábradliami, tvaroslovie celých fasád, kamenné stĺpiky združených okien, aj celé portály, interiérové zariadenie a pod.. Práve umelecko-remeselné detaily dopĺňajú a podčiarkujú jedinečné pôsobenie celku architektonického diela.

1. Spôsob obnovy (umelecko-remeselný alebo reštaurátorský) výtvarných diel a umelecko-remeselných prvkov sa stanoví na základe pamiatkovej hodnoty konkrétneho diela. Konkrétne stanovenie požiadaviek obnovy bude uvedené v osobitnom správnom akte.
2. Odbornou údržbou, stabilizáciou a konzerváciou výtvarných diel a umelecko-remeselných prvkov predchádzať ich poškodeniu, čím sa predíde rozsiahlym reštaurátorským zásahom.
3. Základnou požiadavkou pri reštaurovaní kultúrnych pamiatok a ich súčastí je fyzická záchrana výtvarných diel a umelecko-remeselných prvkov ako celku.
4. Nové materiály a zásahy, ktorými sú výtvarné diela a umelecko-remeselné prvky obnovované (reštaurované), musia byť odlišiteľné a podľa možnosti reverzibilné.
5. Na základe slohovo - formálnej analýzy, komplexnej komparácie reštaurovaného diela, umelecko - historického vyhodnotenia, posúdenia archívnych prameňov a analógií, resp. vyhodnotenia výsledkov reštaurátorského výskumu prinavrátiť v najvyššej možnej miere slohovú čistotu, ktorá bude zodpovedať obdobiu vzniku výtvarného diela (resp. jeho poslednej koncepcnej úprave).

6. Pri voľbe metodiky reštaurátorského zásahu individuálne zohľadniť možnosti technológie, stanoviť vhodnú mieru retuší a citlivého výtvarného a vizuálno – estetického scelenia reštaurovaného diela.
7. V odôvodnených prípadoch je možné použiť substitučnú metódu regenerácie (nahradenie iným materiálom) časti diela.
8. Výtvarné diela a umelecko-remeselné prvky zachovať na mieste, pre ktoré boli pôvodne určené. Jednotlivé časti výtvarného diela, ktoré sú jeho integrálnou súčasťou, nemôžu byť od neho oddelené.

3.6.13. Historická technická infraštruktúra a technické zariadenia

1. Zachovať tie historické technické zariadenia a infraštruktúru NKP a pamiatkového územia, ktoré sú nositeľom pamiatkových hodnôt, dokumentujúcich technické a stavebné riešenia doby ich vzniku - napr. historické hydranty, výťahy alebo elektrické či telegrafné konzoly / nosiče zo začiatku 20. storočia a i..
2. Hodnotné historické technické zariadenia obnoviť a využiť pre rovnakú alebo podobnú funkciu alebo vhodnou formou konzervovať a adekvátne zapojiť do prezentácie objektu, resp. PZ.

3.6.14. Nová technická infraštruktúra

1. Pri obnove NKP a úprave historických objektov technické zariadenia a ich rozvody (rozvodné a meracie skrine alebo prístroje, rozvody sietí, antény, klimatizačné zariadenia, vývody vykurovacích zariadení a pod.) umiestňovať alebo viesť v takých polohách, ktoré zodpovedajú pamiatkovým hodnotám objektu a nárokom na primeranú pamiatkovú prezentáciu.
2. Odstrániť nefunkčné technické zariadenia, rozvody a sieťové pripojenia – s výnimkou hodnotných historických technických zariadení.
3. Pri riešení infraštruktúry je potrebné minimalizovať stavebné zásahy – najmä nové prierazy v historických konštrukciách. Je neprípustné viesť trasy technických rozvodov v polohách, kde narušia historické kamenné články ostení, okien, schodísk, sedílií a iných architektonických prvkov.
4. Pri obnove, resp. výmene nevyhovujúcich rozvodov je žiaduce nové rozvody viesť v trase pôvodných. Nové rozvody umiestniť pod omietku tak, aby nedošlo k nadmernému poškodeniu pôvodných, resp. tradičných omietkových vrstiev a murív (minimalizovať šírku a hĺbku rýh, neumiestňovať ich v pätách klenby, vyhnúť sa prierazom v klenbách) – alebo viesť rozvody po povrchu konštrukcií (čo najbližšie k stene a k podlahe).
5. Meracie či rozvodné skrinky umiestňovať v pasívnych plochách murív (mimo výtvarných a umelecko-remeselných prvkov, či nálezových situácií), v pohľadovo menej exponovaných polohách (napr. pri podlahe) a minimalizovať ich rozmery. Umiestniť novú skrinku na hlavnej (uličnej) fasáde budovy je neprípustné.

6. Technické zariadenia a rozvody povrchovo (farebne) upraviť tak, aby sa minimalizovali rušivé farebné kontrasty s okolitými konštrukciami objektu - farbou stien, podláh, kamenného muriva v suterénoch a pod..
7. Osadzovanie lokálnych vykurovacích zariadení s vývodom spalín a vetraním do uličných fasád je neprípustné.
8. Je žiaduce umiestniť nové zvislé rozvody do nefunkčných prieduchov komínových telies.
9. Pri zemných prácach, spojených s údržbou a prestavbou inžinierskych sietí, je z hľadiska zabezpečenia ochrany archeologických nálezov nutné viesť inžinierske stavby prioritne v už existujúcich koridoroch. Pri týchto prácach je vysoká možnosť výskytu častí historického vodného a kanalizačného systému mesta alebo iných archeologických nálezov a nálezísk. Stavebník je preto povinný všetky práce tohto druhu vopred prerokovať s KPÚ, aby mohli byť stanovené podmienky ochrany archeologických nálezov a nálezísk.

3.6.15. Sanácia vlhkosti objektov a vetranie

1. Sekundárne negatívne stavebné zásahy do NKP a historických objektov, zapríčiňujúce nedostatočné vetranie alebo zvýšené vlhnutie murív, je potrebné odstrániť alebo upraviť tak, aby sa docielil optimálny stav.
2. Je žiaduce odstrániť súvislé betónové vrstvy v suterénoch (resp. vytvoriť aspoň vetrací kanálik po obvode stien), nevhodné obklady stien, nevhodné cementové omietky a nástreky, rôzne chyby klampiarskych a stavebných detailov, spôsobujúce zatekanie dažďovej vody, rôzne nesprávne realizované odvodňovacie systémy a pod..
3. Pri navrhovaní sanačných opatrení preferovať tradičné riešenia, postupy a materiály. Nové úpravy realizovať spôsobom, brániacim zavlhnutie (odseparované sokle, odvetrané podlahy, zásypy obkopov na báze ílu atď.).
4. Pri markantných problémoch s pôsobením vlhkosti (nielen u objektov NKP) preferovať komplexné návrhy sanácie vlhkosti, postupovať na základe exaktnej prípravnej dokumentácie, analyzujúcej príčiny nežiaducej vlhkosti, spracovanej príslušným odborníkom.
5. Nopovú (tvarovanú) fóliu (tzv. „platon“) pri sanáciách spodných stavieb nepoužívať paušálne, ale iba v odôvodnených prípadoch. Pri aplikácii izolačných fólií v detaile zabrániť zatekaniu dažďovej vody za fóliu, zároveň sa fólie nemajú vizuálne uplatniť v prezentácii fasády.
6. Pri výbere vhodnej metódy sanácie vlhkosti je potrebné vybrať takú, ktorej realizácia spôsobí najmenší úbytok pamiatkových hodnôt a zároveň nenaruší estetický vzhľad objektu.
7. Je nutné zachovať, resp. obnoviť pôvodné vetracie otvory suterénov aj podkrovných priestorov.
8. Vetracie a svetlíkové šachty nedeliť stropmi a nevytvárať z nich samostatné miestnosti na jednotlivých podlažiach - zachovať ich vertikálnu kontinuitu v pôvodnej výške. Je možné

využívať ich ako technické priestory objektov pre vetranie nových technických zariadení alebo vedenie inžinierskych sietí.

3.6.16. Zatepl'ovanie a vykurovanie

1. Zatepl'ovať fasády objektov NKP a historických objektov kontaktnými zatepl'ovacími systémami je **neprípustné**. V odôvodnených prípadoch je možné zatepliť štítové murivá a nezdobné hladké fasády tepelnoizolačnou omietkou.
2. Je žiaduce použiť skryté formy zateplenia. Pri zámere využívania suterénnych priestorov objektu je vhodné súbežne riešiť odvlhčenie a zateplenie objektu z exteriérovej strany - pod úrovňou terénu. Je možné zateplenie stropu nad najvyšším podlažím v podstrešnom priestore.
3. Zatepl'ovanie fasád objektov kategórie C (ostatné nehnuteľnosti v PZ) – je prípustné aj kontaktnými zatepl'ovacími systémami. Zateplenie však (svojou hrúbkou, rozsahom) nesmie zmeniť podstatné znaky architektonického výrazu objektu, ani viditeľne predstúpiť pred fasády susedných domov v domoradí a jeho vyhotovenie (textúra, farba, remeselné / stavebné spracovanie) v pohľadoch, prístupných z verejných priestranstiev, nesmie vyznievať rušivo či dominantne.
4. Osadzovanie lokálnych vykurovacích zariadení s vývodom spalín a vetraním do uličných fasád je neprípustné.
5. Po individuálnom zvážení KPÚ uprednostniť u objektov s autentickým historickým krovom tzv. nadkrokové zateplenie strechy. Pri tomto druhu zateplenia minimalizovať hrúbku tepelno-izolačných dosiek (vrstvy) - používať progresívne tepelno-izolačné materiály s vysokým tepelným odporom ($\lambda \leq 0,025$).
6. Pri navrhovaní zateplenia objektov v PZ a riešení ich tepelnej bilancie je nevyhnutné aktívne uplatňovať výnimku z povinnej certifikácie, podľa zákona o **Energetickej certifikácii budov** (zákon č. 555/2005 Z. z.) - a navrhovať IBA také riešenia, ktoré rešpektujú pamiatkové hodnoty objektov a PZ.
7. Odstrániť alebo poškodiť historické drevené obklady v interiéri objektov NKP alebo odstrániť drevené obklady a špalety, súvisiace s výplňami otvorov, za účelom osadenia vykurovacieho zariadenia je neprípustné.

3.7. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru

Uličný interiér predstavuje komunikačná plocha ulíc a námestí, vymedzená fasádami objektov a oplotením. Jeho súčasťou je uličný parter, povrchy komunikácií a verejných priestranstiev, prvky zelene, uličné osvetlenie, prvky drobnej architektúry a ostatného vybavenia, umelecké artefakty, informačné, reklamné a propagačné zariadenia, letné terasy a sedenia, technické zariadenia a pod.

Parter predstavuje typ prvého nadzemného podlažia objektu, orientovaného do verejného

priestranstva, s ktorým je priamo prepojený. Je odlišne poňatý ako ďalšie nadzemné podlažia. Obvykle slúži viacerým funkciám, najčastejšie obchodnej. Je súčasťou ochrany historických miest. (Parter: latinsky *pars* = časť, diel, kus; taliansky *partini* = deliť, rozdeľovať).

Fasáda (z francúzskeho *face* – tvár, líc) je vonkajšia stena budovy, je členená okennými, dvernými, vetracími otvormi s výplňami, ktoré sú jej súčasťou. Historické fasády sú spravidla najcharakteristickejším nositeľom architektonického výrazu budovy, tvoreným tvaroslovnými prvkami – rímsami, šambránami, pilastrami, portálmi, výplňami otvorov atď.. Uličná hlavná fasáda sa tiež nazýva priečelím. Typické medziparcelačné, štítové steny v historickom kontexte PZ SNV nie sú fasádami v pravom zmysle slova.

3.7.1. Uličné interiéry a fasády

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať stvárnenie fasád NKP a historických objektov s autentickou osovosťou okenných a vstupných otvorov, architektonickým a výtvarným riešením, rytmom, tektonikou, výplňami otvorov, detailmi a pod..
2. Pri regenerácii fasád NKP a historických objektov rešpektovať pozitívne zmeny v priebehu vývoja jednotlivých stavieb a neobnovovať zaniknuté prvky bez väzby na architektonický celok. Predmetom ochrany sú všetky historické vrstvy fasády. Analytickú prezentáciu starších vrstiev a prvkov na fasádach uplatniť len výnimočne v mimoriadne odôvodnených prípadoch.
3. Pred stavebnými úpravami, ktoré vyžadujú stavebné zásahy do fasády alebo jej parteru, je potrebné vhodnosť zásahov overiť cieľným pamiatkovým výskumom. Obnovu alebo úpravu pripravovať v súlade s rozhodnutím KPU o zámere alebo záväzným stanoviskom k výskumu ako prípravnej dokumentácii. Nosný systém fasády a parteru je možné korigovať len pri komplexnej obnove a na základe výsledkov pamiatkového výskumu.
4. Pri obnove a úpravách historických fasád i parterov je potrebné uplatňovať tradičné materiály. Rovnako dôležité ako materiál je i adekvátne spracovanie povrchov. To znamená, že je potrebné používať také materiály a postupy, ktoré sú pre danú stavbu známe z pamiatkového výskumu, alebo ktoré je možné predpokladať na základe slohových a miestnych analógií.
5. Pri obnovách a úpravách historických fasád je potrebné odstraňovať následky nevhodných stavebných úprav (najmä nepriedušné nátery, betónové vysprávky a nástreky, keramické, kamenné a umelokamenné obloženia parterov a soklov a pod.).
6. Pri obnovách a úpravách fasád NKP a historických objektov je potrebné zachovať a regenerovať historické, resp. tradičné výplne v ich autentickej hmote, vrátane ich historickej povrchovej úpravy a farebnosti a dodržať autentickú hĺbku osadenia výplní v osteniach.
7. Zmeny osadenia výplní (brán, vstupných dverí, okien, výkladov) a utilitárne stavebné úpravy ostenia (bez poznania stavebného vývoja objektu) sú neprípustné. Táto požiadavka platí aj v prípade, ak pôvodné tradičné výplne budú nahradené novými.
8. Dôsledne dbať na zachovanie tvaru, veľkosti a úprav autentických okenných, resp. vetracích otvorov jestvujúcich „výšok“, ako aj ich celkového exteriérového, resp.

architektonického výrazu. Tam, kde došlo k nevhodným úpravám otvorov výšok, podľa možností regenerovať otvory v ich autentickom výraze, veľkosti a tvare.

9. Farebnosť fasád sa určuje na základe vyhodnotenia sondáže takto zameraného pamiatkového výskumu. V prípade, ak nie je možné zistiť autentickú farebnosť, bude určujúca typická farebná úprava pre daný slohový výraz. V prípade pohľadových omietok je krycí náter neprípustný. Zároveň je neprípustná úprava fasád vo výrazne expresívnych farebných, vzájomne disharmonických farebných kombináciách alebo v nekontextuálnych farebných kompozíciách.
10. Nové prvky uličného interiéru (spevnené plochy, oplotenie, osvetlenie, letné sedenia a terasy, informačné, reklamné a propagačné zariadenia a technické zariadenia) riešiť v súlade s pamiatkovými hodnotami územia.
11. Výmenu prvkov drobnej architektúry (lavičky, smetné nádoby, lampy, informačné tabule) je potrebné riešiť koncepčne tak, aby nenarušili estetický stav územia ani objektov v PZ.
12. Reklamy, informačné a technické zariadenia nesmú narušiť estetický výraz fasád, ani prekryvať architektonické členenie.
13. Podporovať vizuálnu autenticitu chránených charakteristických pohľadov (P1-14) a pohľadových osí (OL a OZ) v uličnom interiéri PZ. Eliminovať negatívne vizuálne pôsobenie technických, reklamných a informačných zariadení v línii týchto pohľadov a osí.
14. Realizácia krátkodobých prezentácií, výstav či trhov a ich zariadení v priestore uličného interiéru je možná za podmienky, že nedôjde k poškodeniu či ohrozeniu zachovania pamiatkových hodnôt PZ. Umiestnenie zariadení takýchto kultúrno-spoločenských aktivít musí byť časovo jasne vymedzené.
15. Na ploche PZ minimalizovať počet a veľkosť dopravných značiek. Pre označovanie parkovacích miest uprednostňovať vodorovné dopravné značenie.

3.7.2. Uličný parter

1. Parter je potrebné vnímať ako neoddeliteľnú estetickú a kompozičnú súčasť fasády a zároveň ako súčasť verejného priestoru.
2. Historicky doložené výklady a výkladce majú plniť svoje prioritné poslanie – zabezpečovať vizuálny kontakt prevádzky s ulicou. **Historické výkladce** (Zimná 38, 41, 43) zachovať, udržiavať a obnovovať v ich autentickom výraze.
3. **Nové výklady a výkladce** je v odôvodnených prípadoch možné realizovať iba v historicky preukázaných polohách, rešpektujúc kompozíciu a danosti príslušnej fasády. Nové výklady a výkladce navrhovať ako neutrálne novotvary z ušľachtilých materiálov, prípadne ako kópie pôvodných (podľa historickej dokumentácie) alebo formou analógie miestnych historických predlôh v tradičnom materiáli a spôsobe vyhotovenia. Tradične komponované výkladce je možné dopĺňať uzatváracími dvernicami (drevené - kazetové, kovové - pásované) alebo zaťahovacími roletami (z kovu alebo dreva), zabudovanými v konštrukcii nadstavca výkladcov.

tradičný historizujúci výkladec s nadstavcom na Zimnej ulici

4. **Neutrálne novotvary výkladov** realizovať ako atypické konštrukcie s kompozične vyváženým členením, prispôbeným charakteru fasády, a vhodne artikulovaným vstupom. Katalógové konštrukcie, konštrukcie s masívnymi rámami, a pod. sú v tomto ohľade nežiaduce.
5. Pri obnove a úprave parteru je nevyhnutné zachovať **vetracie otvory suterénu**. Zamurovaným vetracím otvorom je potrebné prinavrátiť ich pôvodnú funkciu.
6. Pri obnove a úprave parteru je potrebné zachovať a regenerovať členenie, tvar a materiál sokla na základe poznania objektu. Vo všeobecnosti je pre historické objekty a najmä meštianske domy v PZ SNV typický sokel s omietkovou povrchovou úpravou.
7. **Úpravy soklov** keramickými obkladmi, materiálmi s vysokým leskom, mozaikovými stierkami a obdobnými novodobými materiálmi sú nežiaduce, u historických fasád neprípustné. V historicky nedoložených polohách nie sú vhodné ani soklové obklady z kamenných dosiek.
8. Pred fasádami, orientovanými do verejného priestranstva, nie je vhodné umiestňovať predsadené vstupné schodiská, ani zvýšené pódia k bankomatom a pod..
9. Súčasné požiadavky na **bezbariérové vstupy** do objektov je potrebné riešiť s ohľadom na zachovanie a prezentáciu pamiatkových hodnôt jednotlivých fasád a územia PZ. Nevyhnutné je presadzovať najmä tzv. „smart“ riešenia - pohyblivé plošiny, sklopné rampy, samohybné plošiny a iné aditívne a reverzibilné riešenia - podľa charakteru jednotlivých kolíznych situácií vstupov.

3.7.3. Požiadavky pre umiestnenie reklamy, informačných, reklamných a propagačných zariadení

1. Informačné, reklamné a propagačné zariadenie, reklama a označenie prevádzky (ďalej len súborne „**REKLAMA**“), umiestnené na NKP a nehnuteľnosti v PZ SNV, musí rešpektovať architektonický a estetický výraz objektu – základné členenie a tvaroslovné detaily – teda REKLAMA nesmie prekryvať najmä vstupné portály, rímsy, pilastre, balkónové zábradlia,

kazety na drevených bránach, a pod..

2. REKLAMU riešiť na vysokej umelecko-remeselnej a výtvarnej, resp. dizajnerskej úrovni s uprednostnením originálnych stvárnení, pričom je potrebné dbať na kultivovanú typológiu písma.
3. Je žiaduce, aby každý objekt v PZ SNV, v ktorom je umiestnených **3 a viac prevádzok**, mal pred osadením nového označenia vypracovanú **celkovú koncepciu označení** jednotlivých prevádzok v nehnuteľnosti, ktoré budú umiestnené na jej uličnej fasáde.
4. Umiestnenie REKLAMY v pamiatkovom území je neprípustné:
 - a. na strechách objektov;
 - b. na technických zariadeniach v uličnom interiéri;
 - c. na výtvarných dielach, drobnej architektúre a na zeleni;
 - d. na kovaných zábradliach pavlačí, balkónov a loggií;
 - e. vo vyšších poschodiach nad úrovňou parteru (výška parteru je obvykle vymedzená kordónovou rímsou nad prízemím - prípadne parapetom okna poschodia) - s výnimkou primerane umiestnených a navrhnutých vývesných štítov.
5. Na stĺpoch verejného osvetlenia je umiestnenie reklamy prípustné iba v obmedzenou rozsahu a IBA podľa jednotnej koncepcie, ktorú pripraví mesto SNV.
6. Minimalizovať umiestnenie reklamy na plochách výplní okenných a dverných otvorov a výkladov.
7. Celoplošné farebné výlepy zo samolepiacich fólií na presklených plochách výkladov, okien a brán sú neprípustné.
8. Reklamné nápisy a logá, maľované priamo na hlavnú fasádu alebo štítový múr objektov (technológiou priedušnej maľby na omietke), sú prípustné len v ojedinelých a opodstatnených prípadoch. Takéto reklamy musia byť navrhnuté individuálne a na vysokej umelečkej úrovni s vhodnou typológiou písma a nesmú narúšať architektonickú kompozíciu fasád.
9. Označenie prevádzok realizovať formou nápisov zo samostatných písmen, resp. v odôvodnených prípadoch plošnými tabuľovými reklamami. Vhodné sú priestorové reklamy, situované vo výkladoch, vývesné štíty (konzoly) a vývesné tabule. Tieto reklamy musia rešpektovať kompozíciu a proporcie fasády, majú uprednostniť trvanlivé a ušľachtilé materiály a uplatniť kvalitný individuálny výtvarný, resp. dizajnerský návrh.
10. Svetelné typy reklamných zariadení je potrebné minimalizovať a uplatniť formu vývesných štítov, orientovaných do ulice, s možnosťou primeraného osvetlenia.
11. Plošné reklamy krabicového typu (typizované, sériovo vyrábané, resp. s hliníkovými eloxovanými rámami) alebo neónové (trubicové i škatuľové) svetelné reklamy, ktorých tvarový účinok potláča plasticitu a architektonické členenie fasád, sú na historických objektoch neprípustné, na ostatných objektoch nežiaduce.
12. Reklamy, na ktorých nie je prioritne propagovaná individuálna prevádzka, nachádzajúca sa v objekte, ale predávaný tovar či sortiment, sú nevhodné. Reklamy, na ktorých je propagovaná cudzia prevádzka alebo obchodná značka, nesúvisiaca s prevádzkou v objekte, sú v PZ SNV neprípustné.

13. Veľkoplošné reklamy (billboardy, bigboardy, vystužené bannery, markízy, svetelné obrazovky a pod.) sú v pamiatkovom území neprípustné.
14. Propagačné, plagátovacie panely a podobné informačné plochy a pútače je možné v pamiatkovom území situovať iba na základe celkového návrhu (riešenej plochy a okolia spolu s riešením jej prípadného umelého osvetlenia) a na primeranej estetickej úrovni - odporúča sa túto koncepciu spracovať v požadovanom Genereli umiestňovania výtvarných diel a drobnej architektúry (požiadavka 3 v kap. 3.7.8)
15. REKLAMA nesmie vizuálne zasahovať do chránených pohľadov v interiéri PZ, do pohľadových osí a diaľkových pohľadov na PZ, alebo zakrývať významné historické budovy a dominanty, a to nielen vo vnútri PZ SNV, ale v adekvátnej miere aj všeobecne v rámci celého sídla.
16. Krátkodobé (časovo jasne vymedzené) reklamné plochy, prezentujúce kultúrno – spoločenské podujatia (výstava, trhy, vernisáž, divadelná hra a pod.), odohrávajúce sa v území PZ SNV alebo OP, budú v obmedzenom rozsahu prípustné nad rámec stanovených požiadaviek. Osadenie takýchto zariadení (REKLAMY) nesmie ohroziť zachovanie pamiatkových hodnôt územia.
17. Novozriadené prevádzky v PZ SNV bude individuálne prípustné dočasne propagovať aj reklamou v úrovni poschodia (nad úrovňou parteru), maximálne však po dobu 3 mesiacov – napr. formou závesného bannera, umiestneného v medziokennom páse. Osadenie takejto dočasnej REKLAMY nesmie ohroziť zachovanie pamiatkových hodnôt územia alebo objektu.
18. Viacnásobná REKLAMA v rámci fasády je nežiaduca.

Vysvetlivka k bodu 18: Pre dosiahnutie vyváženého pomeru REKLAMY na uličných fasádach sa KPÚ riadi zásadou, že jedna prevádzka je prezentovaná na fasáde max. 2 reklamnými označeniami, a to v kombinácii napríklad týchto typov označení: nápis nad vstupom, vývesný štít (konzola), tabuľka na fasáde alebo v spoločnej výveske. Ak je v danom objekte mnoho prevádzok alebo iba jedna prevádzka, KPÚ posúdi počet reklamných prvkov individuálne, podľa charakteru fasády. Typy a počty jednotlivých označení navrhuje vlastník predovšetkým v *celkovej koncepcii označení* – podľa bodu 3.

3.7.4. Požiadavky pre letné sedenia a terasy na verejných komunikáciách

1. Letné terasy a sedenia sú dočasnými stavbami a svojím architektonickým stvárnením, objemovými parametrami, použitými materiálmi a dôsledkami užívania nesmú znehodnocovať pamiatkové územie.
2. Umiestňovanie letných terás a sedení je viazané iba na letnú sezónu.
3. Osadenie letného sedenia alebo terasy nesmie znehodnotiť povrch verejných komunikácií, priestranstiev, alebo poškodiť ostatné prvky uličného interiéru.
4. Na celom území PZ SNV rešpektovať historickú parceláciu objektov, t. j. nerealizovať súvislé sedenia halového typu, výrazne presahujúce parter prislúchajúcej parcely, resp. fasády meštianskeho domu, a medzi jednotlivými letnými terasami zachovať voľný priechod v šírke min. 3 metre – terasy nespájajú do skupín.

5. Letné sedenia a terasy je možné umiestňovať v priestore medzi štátnou cestou a fasádami meštianskych domov Letnej ulice, a to s ľahkým prestrešením (najvhodnejšie pláteným alebo vo forme samonavíjacej rolety) a s ľahkou (montovanou, prenosnou) konštrukciou ohrady, alebo bez nej.
6. Letné terasy nie je prípustné prepájať (roletou či strechou) s fasádou objektu ponad profil chodníka. Letné sedenia a terasy umiestňovať s odstupom od hmoty historickej architektúry.
7. S ohľadom na konštrukčné možnosti je žiaduce vylúčiť pódia, alebo aspoň minimalizovať výšku pódíí.
8. Nerealizovať vzdušné elektrické káblové vedenie k letným terasám. Obmedziť používanie cudzorodých technických zariadení – chladiace boxy, výčapné pulty - v priestoroch ulice. Uprednostniť umiestnenie týchto zariadení priamo v stálej prevádzke, resp. v prejazde, ktorý tradične slúžil na obdobné sezónne, aj pohostinské účely. Vylúčiť utilitárne uzavreté vstavby provizórneho vzhľadu (barov, skladov, a pod.) v priestore letných terás, resp. pri nich.
9. Letné sedenia a terasy riešiť na primeranej dizajnerskej úrovni, bez nadbytočných rušivých a reklamných prvkov. V zásade vylúčiť veľkoplošné reklamy, pričom je žiaduce v rámci reklamných nápisov na terasách preferovať označenie príslušnej prevádzky. Je žiaduce uplatňovať subtílné konštrukcie z kovu alebo reziva v kombinácii s plachtovinou. Striedme uplatnenie mobilnej zelene v rámci terás a sedení je vhodné.
10. Návrhy letných sedení v PZ budú v súlade s podrobnými požiadavkami, ktoré vydá Mesto SNV vo forme VZN - technické štandardy letných sedení.

Príklad historickej letnej terasy pred domom na Letnej 70 zo začiatku 20. st.

11. KPÚ pre adekvátnejšiu prezentáciu uličného interiéru námestia alternatívne odporúča, aby mesto na ploche námestia prijalo zásadu povoľovania iba letných sedení formou voľne umiestňovaných stolov so stoličkami a samostatnými slnečníkmi po vzore Mestskej pamiatkovej rezervácie v Košiciach.

3.7.5. Požiadavky pre umiestnenie zariadení technickej infraštruktúry

1. Odstrániť nefunkčné technické zariadenia a sieťové pripojenia z fasád objektov – s výnimkou hodnotných historických technických zariadení alebo ich reliktov či torz.
2. Pri obnove alebo úprave objektu preriešiť existujúce esteticky rušivé trasovania rozvodov. Odstrániť neesteticky osadené technické zariadenia – antény, rozvodné / prípojkové skrine, resp. premiestniť ich na menej rušivé miesto.
3. Nevyhnutné zariadenia technickej infraštruktúry (plynomery, elektrorozvodné skrinky, trafostanice, satelitné a telekomunikačné zariadenia a iné) je potrebné riešiť tak, aby neboli viditeľné z verejného priestoru a neznehodnocovali pamiatkové hodnoty územia a pamiatok. **Skrinky inžinierskych sietí nie je prípustné umiestňovať na hlavnej (uličnej) fasáde objektov PZ SNV.**
4. Na technické zariadenia (najmä el. rozvádzače, plynometry a pod.) aplikovať farebnú úpravu, ktorá nebude pôsobiť rušivo, kontrastne, ani nebude vytvárať farebné akcenty. Na rozvody inštalácií (plynu, ústredného kúrenia) je potrebné aplikovať zhodnú (totožnú) farebnú úpravu s konštrukciou, popri ktorej sú vedené – príp. mierne farebne odlišenú od podkladu (metóda tón v tóne).
5. Umiestňovať veľkorozmerné technické zariadenia telekomunikačných a iných spoločností (vysielače, vykryvače, zosilňovacie stanice, veľkokapacitné antény, satelitné zariadenia a pod.) alebo veľkokapacitné energetické zariadenia (fotovoltické elektrárne, veterné turbíny a pod.) na objekty, technické nosiče a na priestranstvá v PZ je neprípustné.
6. Individuálne technické zariadenia (slnéčné kolektory, fotovoltické články, satelitné a iné antény a pod.), výlučne slúžiace IBA pre potreby daného objektu, je možné osadzovať na objekty v území PZ iba v plošne malom rozsahu a iba v polohách pohľadovo neprístupných z verejných priestranstiev. **Umiestniť slnečný kolektor, fotovoltický článok, satelit a pod. v polohe, orientovanej do šošovkovitého námestia, je neprípustné.** Pre umiestňovanie fotovoltických zariadení platí *Metodická inštrukcia PÚ SR*, platná od 15.10.2012.
7. Umiestnenie exteriérových súčastí vzduchotechnických zariadení (klimatizácie) je nežiaduce. Súčasti týchto systémov je potrebné prednostne umiestňovať v budove a riešiť ich ako súčasť konštrukcie. V odôvodnených prípadoch je možné akceptovať exteriérové umiestnenie týchto zariadení v polohách, pohľadovo neprístupných z verejných priestranstiev.

3.7.6. Požiadavky pre oplotenia

1. Oplotenia sú funkčno-účelovými prvkami pamiatkového územia a ich hmotovo-objemové, tvarové, konštrukčné, materiálové a farebné riešenie musí rešpektovať pamiatkové hodnoty PZ.
2. Nové oplotenia realizovať s ohľadom na miesto ich situovania s preferovaním ľahkých konštrukcií z tradičných materiálov (drevené doskované alebo latkové, kovové, kované) s možnosťou ich primeranej kombinácie so súčasnými ušľachtilými, tvarovo a farebne

neutrálnymi stavebnými materiálmi, prípadne s uplatnením plotových výplní na nízkej podmurovke.

3. Nové oplotenia nerealizovať z katalógových výrobkov pseudo-historických tvarov a foriem, ktoré „falšujú“ pamiatkové hodnoty PZ.
4. Odstrániť, resp. nahradiť existujúce nevhodné oplotenia na území PZ - najmä oplotenia z plechových dielcov / vlnitého plechu, či neomietaných betónových tvaroviek. Oplotenie z drôteného pletiva sa považuje za akceptovateľné, ale dočasné riešenie vymedzenia pozemkov.
5. Murované oplotenie realizovať v adekvátnej výške a iba v historicky opodstatnených polohách – spravidla v polohe medziparcelačných línií.
6. Medziparcelačné múry zachovať, udržiavať a podľa možností regenerovať. Zachované historické medziparcelačné múry nie je prípustné nahrádzať novým oplotením.

3.7.7. Prvky drobnej architektúry a ostatné vybavenie

1. Prvky drobnej architektúry a ostatného vybavenia (najmä stánky, telefónne búdky, picie fontánky, svietidlá, lavičky, koše, informačné zariadenia, stojany na bicykle, nádoby mobilnej zelene ...) uplatniť ako dotvárajúce prvky uličného interiéru.
2. Pri návrhu prvkov drobnej architektúry vychádzať z tradičných tvarov, foriem, materiálov a ich farebnosti (kameň, drevo, kov, sklo ...). Prvky navrhovať vo forme kontextuálneho alebo neutrálneho novotvaru, prípadne ako kópie miestnych historických predlôh.
3. Prvky drobnej architektúry a ostatného vybavenia najmä na ploche šošovky musia svojím významom a formou aktívne umocňovať uličný interiéru, bez porušenia jeho mierky a väzieb na pamiatkové hodnoty PZ – nesmú predstavovať rušivý (dominantný, kontroverzný alebo príliš akcentujúci) prvok v historickom prostredí.
4. Pri situovaní prvkov drobnej architektúry v uličnom interiéru prihliadať na ich funkčnosť a ich počet minimalizovať.
5. Existujúci mestský mobiliár (lavičky, odpadkové koše a ostatné prvky mobiliáru) udržiavať v dobrom prevádzkovom a estetickom stave.
6. V pamiatkovom území nemajú byť umiestňované mobilné objekty cudzorodej povahy, napr. chladiarenské boxy, typizované garáže, sezónne prístrešky, katalógové typizované kiosky a bunky. Umiestnenie technicky nevyhnutných mobilných zariadení je možné na obmedzenú dobu pripustiť IBA mimo exponovaných verejne prístupných priestorov, chránených pohľadových osí a charakteristických pohľadov.

3.7.8. Požiadavky pre umiestnenie nových umeleckých diel a artefaktov

1. Prípadné nové umelecké diela a artefakty uplatniť ako dotvárajúce prvky uličného interiéru a len v minimálnom rozsahu, ktorý nenaruší pamiatkové hodnoty PZ ani významovo-priestorové väzby medzi týmito umeleckými a výtvarnými prvkami navzájom.

2. V uličnom interiéri PZ neumiestňovať umelecké diela a artefakty, ktoré sú pre toto kultúrne prostredie svojím charakterom alebo povahou nevhodné (diela nízkej umeleckej úrovne, cudzorodé či porporčne nevhodné) – s výnimkou krátkodobých výstav, happeningov a pod..
3. Je nevyhnutné, aby mesto vypracovalo **Generel umiestňovania výtvarných diel a drobnej architektúry**, ktorý koncepčne zhodnotí možnosti umiestňovania nových trvalých umeleckých diel a artefaktov - a to minimálne v rozsahu šošovkového námestia. Účelom generelu je zadefinovať vhodné miesta pre nové diela a prvky, rámcovo určiť ich parametre tak, aby nedochádzalo ku konfúzii priestorových a významových vzťahov medzi novým prvkami navzájom, ako aj v kontexte s kvalitami a pamiatkovými hodnotami historického prostredia PZ SNV.
4. Historické umelecké diela, artefakty a pamätné tabule sú súčasťou autentického obrazu sídla a sú predmetom ochrany pamiatkového územia.

3.7.9. Požiadavky pre osvetlenie verejných priestorov, iluminácia objektov

- a. Osvetlenie uličných interiérov je primárne funkčno-účelovým prvkom a svojím stvárnením je aj estetickým doplnkom ulice.
- b. Pri novom riešení verejného osvetlenia je vhodné vychádzať z archívnej obrazovej dokumentácie, nadviazať na miestne historické formy a použiť ich kópiu, evokáciu alebo parafrázu. Druhou možnosťou je navrhnutie, resp. použitie novodobého typu svietidla – vo forme neutrálneho novotvaru v striedanej forme / dizajne.
- c. Realizáciu prvkov verejného osvetlenia – druh, typ, veľkosť, tvar, materiál a iné podstatné charakteristiky - prispôbiť danostiam jednotlivých ulíc či priestranstiev a umiestňovať ich v tradičných polohách.
- d. V pamiatkovom území je žiaduca večerná iluminácia len najvýznamnejších verejných objektov mesta. Nie je prípustné osobitným iluminačným nasvetlením málo výraznej fasády (bez výnimočných pamiatkových hodnôt v kontexte mesta) dominovať nad okolitými budovami na území PZ. Iluminácia musí byť rovnomerná, primeranej nerušivej intenzity a fasádu musí prezentovať koncepčne ako jeden celok, resp. zohľadniť jej architektonickú kompozíciu – bez vytvárania zbytočných farebných a svetelných akcentov.

3.7.10. Požiadavky pre regeneráciu povrchov komunikácií a verejných priestranstiev

1. Úprava verejných plôch, priestranstiev a komunikácií má zodpovedať historickej povahe PZ.
2. Zachovať a regenerovať vyvinutý pozdĺžny a priečny profil jednotlivých ulíc. Zároveň rešpektovať nivelety existujúcich historických vstupov do objektov.
3. Návrhy nových dláždených plôch musia mať svoje historické opodstatnenie a musia sa opierať o výsledky poznania územia.
4. Pri dláždených plochách uplatňovať prírodné materiály, tradičné spôsoby kladenia, raster, tvar, veľkosť a pod.. Pri nových dlažbách uprednostňovať neutrálnu farebnosť a vyhýbať sa

neopodstatneným geometrickým vzorom v kladení. V budúcnosti je vhodné prinavrátiť do PZ dlažbu z travertínových platní (pre chodníky pri domoradiach) či dlažbu z čadičových kociek, aké sú historicky doložené.

5. Povrch vozoviek, určených pre motorovú a cyklistickú dopravu, je alternatívne možné s ohľadom na osobitné nároky realizovať aj z iných ako tradičných materiálov (napr. živичný povrch, minerálny betón, príp. mlat). Na verejných priestranstvách v budúcnosti vylúčiť užívanie štandardnej novodobej betónovej skladanej (zámkovej) dlažby.
6. Každá historická dlažba je pamiatkovou hodnotou pamiatkového územia a je potrebné ju zachovať, podľa možnosti „*in situ*“. Historická čadičová dlažba, ktorá bola deponovaná z plochy námestia pri jej ostatnej rekonštrukcii, má byť opätovne použitá na vhodných plochách v PZ SNV.
7. Ostatné konštrukcie v rovine dlažby, najmä: kryty kanálov, mriežky kanalizačných vpustí, kovové mreže okolo stromov a pod. sa považujú za rovnocennú súčasť úpravy povrchov PZ. V prípade individuálnej pamiatkovej hodnoty týchto objektov (napr. hist. hydrant na Letnej ul.) je potrebná ich ochrana a regenerácia.
8. Nové doplnky dlažby – vpuste, kovové mreže okolo stromov a pod. - majú byť riešené ako kovové, tvarované na základe historických analógií, bez použitia nevhodných prefabrikovaných alebo typizovaných prvkov a cudzorodých materiálov.
9. Minimalizovať situovanie a rozsah technickej infraštruktúry v spevnených povrchoch a v zeleni - v nevyhnutných prípadoch ich vizuálne eliminovať.

3.8 Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historickej zelene

3.8.1. Všeobecné požiadavky pre celé pamiatkové územie

1. Zachovanie historickej zelene je rovnocennou súčasťou pamiatkovej ochrany územia.
2. Pri realizácii náhradných výsadiieb je potrebné regenerovať historicky autentické plochy zelene, voliť sadovnícky vhodné druhy drevín a dbať na priebežné odborné ošetrovanie a údržbu jestvujúcej hodnotnej zelene.
3. Priznať zeleni pri zásahoch do urbanistickej štruktúry PZ vývojom získané miesto a postavenie.
4. Udržiavať a uplatňovať zeleň ako doplnkový prvok vyvinutej urbanistickej štruktúry a pri obnove rešpektovať jej hmotovú podriadenosť architektúre.
5. Rešpektovať tie vývojové vstupy do systému zelene, ktoré doň priniesli pozitívny estetický efekt, a negatívne zásahy eliminovať.
6. Považovať plošnú aj priestorovú porastovú štruktúru za špecifický kompozičný prvok živej podstaty, narastajúci a odumierajúci, ale obnoviteľný, a to v súlade s Florentskou chartou.
7. Zohľadniť pri obnove zelene základný fakt, že plnohodnotné uplatnenie jednotlivých drevín

v ploche aj v priestore je dosiahnuteľné len v časovo dlhodobom horizonte.

8. Uprednostniť pri výsadbách v pamiatkovom území dreviny domáceho pôvodu, a z cudzokrajných len tie, ktorých vzhľad a tvar je domácim druhom podobný.
9. V sadovníckych úpravách uprednostňovať listnaté dreviny pred ihličnatými drevinami, ihličnaté dreviny uplatniť len výberovo a ako doplnkové.
10. Udržiavať proporčné pomery porastovej štruktúry a architektúry a trvalo ich zabezpečiť výberom vhodných rastlinných druhov do výsadiieb pri obnove, s pravidelnou údržbou a starostlivosťou.
11. Zvýšiť a trvalo zabezpečiť systematickú údržbu všetkých parkovo upravených plôch a prezentovať okrem iných funkcií aj estetické pôsobenie zelene v zastavanom území.

3.8.2. Nevyhnutné zásahy a opatrenia k zachovaniu a regenerácii plošných a líniových štruktúr zelene

1. **Na území celej pamiatkovej zóny** je nevyhnutné pri každej uvažovanej obnove zelene vychádzať z historického urbanizmu a z posúdenia kompozičnej vhodnosti či nevhodnosti porastovej hmoty v konkrétnom upravovanom priestore. Navyše je potrebné v princípe postupne nahradiť tvarovo a druhovo nevhodné jedince drevinami domáceho pôvodu alebo takými introdukovanými druhmi, ktoré sa vzhľadovo podobajú domácim druhom.
2. Všeobecne **na ploche šošovkového námestia** chrániť, odborne ošetrovať a obnovovať historické aleje a výsadby. Obnovu zelene orientovať na priznanie kompozične čistých a proporčne vyvážených hmotových pomerov. Stromoradia obnovovať priebežne dosadbami na prázdne vypadnuté miesta po dožití jedincov v pôvodnom druhovom zložení. Voľné trávnaté plochy nie je žiaduce spevňovať zhutňovaním, budovaním spevnených povrchov a stavebnými objektmi. Je vhodné ponechať a doplniť živé ploty, lemujúce štátnu cestu, t. j. po obvode šošovkového námestia, strihané do výšky maximálne 1,30 m. Živé ploty majú protihlukovú funkciu a čiastočne pohľadovo odčleňujú vnútornú plochu námestia od štátnej cesty.
3. Na ploche **pred evanjelickým kostolom** dva smreky a jednu tuju západnú ponechať na dožitie a nenahrádzať novou porastovou hmotou – priestor od kostola po rondel s fontánou komponovať ako voľnú trávnatú plochu bez krovitých a stromových výsadiieb.
4. Na ploche **okolo radnice** je možné zeleň uplatniť len v plochách – ako čisté trávniky a kvetinové záhony v kombinácii so spevnenými plochami. Zo stromov je tu prípustná len aleja pozdĺž Letnej ulice a jedna solitérna stromová skupinka, umiestnená vo vyvázenej kompozičnej polohe k okolitej architektúre. Borovicu a smreky z priestoru radnice je žiaduce odstrániť, resp. smreky ponechať len na dožitie.
5. Na ploche **severne a východne od pamätníka SNP** je žiaduce regenerovať torzo stromoradia pagaštanu konského (*Aesculus hippocastanum*) novou výsadbou až po „lipu mieru“ v zodpovedajúcich výsadbových vzdialenostiach. Pri danej dosadbe odstrániť kompozične nevhodné ihličnany (smreky) severozápadne od Reduty.
6. Na ploche **medzi Redutou a Hotelovou akadémiou** (Radničné nám. 1) je nevyhnutné historickú štvorradovú pagaštanovú aleju zachovať, vhodne ošetrovať a po dožití jedincov doplniť. Na mieste súčasnej tržnice je potrebné zo strany Zimnej ulice vysadiť stromoradie

pagaštanu konského vo výsadbovom páse, širokom min. 4 m - na vyváženie kompozície štvorradovej aleje na Letnej strane. V tomto priestore je ďalej vhodné uvoľniť pohľadovú kompozičnú os na Redutu od nekonceptne vysadenej zelene (pri verejných toaletách) - smreky pichľavé a brezy bradavičnaté. Zároveň však zachovať mladú štvorkmennú lipu malolistú juhovýchodne od Reduty.

7. **Na Štefánikovom námestí**, kde je dostatok priestoru, je možné upustiť od každoročného tvarovania korún, ponechať prirodzené tvary a realizovať dosadby do stromoradií lipou malolistou vo vypadnutých úsekoch. Podporí sa tým aj hygienická funkcia zelene. V tejto polohe je tiež možné v podnoži aleje počítať s nízkou kríkovou hmotou, ale netvarovanou, ponechanou v prirodzenom voľnom tvare. Pozdĺž domoradia, v kontexte s celkovým riešením zelene Letnej ulice, je potrebné pokračovať v obnove alejových stromov s pravidelnou nižšou korunou - (guľatá varieta jaseňa mannového - *Fraxinus ornus* 'Mecsek').

3.8.3. Požiadavky pre zeleň dvorov a záhrad pri meštianskych domoch

1. Vychádzať pri úprave dvorov a záhrad z historického vývoja a funkčno-účelového princípu uplatnenia zelene.
2. Rešpektovať v dvoroch a záhradách voľne priame pokračovanie prechodových alebo prejazdových chodieb / traktov objektov.
3. Prispôbovať a v primeraných pomeroch udržiavať istú premenlivosť úprav dvorov a záhrad vo väzbe na ich konkrétne aktuálne využívanie.
4. Nenahrádzať plochy dvorov a záhrad zástavbou a udržiavať ich plošné a priestorové zastúpenie v urbanistickej štruktúre pamiatkového územia.
5. Pri sadovníckych úpravách uplatňovať dreviny s prirodzeným habitom korún, vo voľných tvaroch, v prevažnom zastúpení drevín domáceho pôvodu. Zakrpatené kultivary a prísne tvary korún sú nežiaduce. Prevažné zastúpenie majú tvoriť listnaté, ovocné (úžitkové) a okrasné dreviny.
6. Pre dotvorenie uličného priestoru za dvormi na Letnej ulici uplatňovať v adekvátnej miere vzrastenú listnatú zeleň v zelených líniových pásoch alebo ako solitéry v samostatných výsadbových misách.
7. Pre zachovanie a rehabilitáciu záhradného charakteru plôch v zadných častiach parciel Zimnej ulice je potrebné cielene vysádzať vo vhodných polohách vzrastené dlhoveké kostrové dreviny - paušálne sa dá navrhovať cieľová potreba **1,5 kostrovej dreviny** (alebo aspoň **2 jedince listnatej doplnkovej / úžitkovej dreviny** – vid' kap. 3.8.4, bod 5. – s min. výškou v dospelom veku 6 m) na voľnej ploche záhrady jednej typickej parcely meštianskeho domu (t. j. cca 175 m²). Táto požiadavka bude v optimálnej miere sledovaná najmä pri komplexnejších úpravách dvorov na Zimnej ulici v rozsahu plôch, definovaných ako plochy záhrad meštianskych domov - podľa výkresu D.

3.8.4. Všeobecné požiadavky pre realizáciu výsadiieb a ošetrovanie zelene

1. Náhradné výsadby je potrebné realizovať vzrastenejšími stromami s obvody kmeňov minimálne 14 – 16 cm kvôli rýchlemu sadovníckemu efektu a skorej náhrady porastovej hmoty. V uličných stromoradiách by mali byť vysádzané stromy s obvody kmeňov

minimálne 16 – 18 cm, s korunkou, založenou vo výške 2,5 m kvôli zabezpečeniu pochôdnosti pod korunami. V uličných stromoradiach, kde sú tradične rezané stromy na „hlavu“, zachovať tento spôsob rezu. Pri náhradných výsadbách je potrebné stromy pripraviť výchovným rezom pre rez na „hlavu“.

2. Zelené voľné trávnaté pásy, v ktorých sa nachádzajú stromoradia, nie je žiaduce spevňovať, zhutňovať a ani ináč zmenšovať ich plochu (zástavba, výstavba cestných komunikácií, chodníkov), aby bol zabezpečený dostatočný priestor pre rast a vývin stromov.
3. Pri zásahoch do porastov a zelených plôch dodržiavať podmienky v zmysle normy **STN 83 70 10 – Ochrana prírody: ošetrovanie, udržiavanie a ochrana stromovej vegetácie**. Stromovú zeleň je potrebné odborne arboristicky ošetrovať, rešpektovať ochranný koreňový priestor stromov, kde sa musia plochy zachovať bez zásahov do terénu. **Nie je prípustné** bezdôvodne zosadzovať koruny vzrastených stromov – orez hlavných kostrových konárov (priemer väčší ako 10 cm) na kmeň (dekapitácia stromov), čím by sa stromy výrazne poškodili a skrátila by sa ich životnosť.
4. Je potrebné pri novej výsadbe **používať drevisy domáceho pôvodu (autochtónne)** – regionálne typické a ich farebné a tvarové kultivary, prípadne také cudzokrajné (introdukované) drevisy, ktoré sú habituálne podobné domácim drevinám. Prevažné zastúpenie vo výsadbách majú tvoriť listnáče (min. 70 %) a doplnkovo môžu byť doplnené o ihličnany (max. 30 %), a to s výnimkou smrekov a tují, ktoré sú pre dané územie sadovnícky nevhodné.
5. V rámci novej výsadby sú vhodné napríklad tieto druhy: lipa, javor, buk, pagaštan, platan – ako - **kostrové drevisy**; breza, jaseň, vrbá, borovica (čierna, lesná, hladká), javor tatársky, štedrec ovisnutý - ako **doplnkové drevisy**; jablň, hruška, čerešňa, slivka, mišpuľa, oskoruša, jarabina - ako **úžitkové drevisy do záhrad** a ich kultivary ako **okrasné drevisy**.

3.8.5. Odporúčania k zachovaniu a regenerácii vybraných hodnotných štruktúr zelene mimo územia PZ SNV

Plocha za Slovenským kostolom

Priestor za malým kostolom na Levočskej ulici je žiaduce naďalej zachovať bez zástavby a obnoviť tu parkovú dispozíciu v neutrálnom tvarosloví. Smreký pichľavé (druhovo nevhodné) ponechať na dožitie. Novú sadovú kompozíciu adaptovať k súčasným podmienkam s ohľadom na zástavbu bytových domov – použitie vzrastenejších drevín je vzhľadom k rozlohe priestoru možné, musia však byť vysádzané ďalej od obytných domov. Použitie ovocných drevín ako náznakovej rekonštrukcie ovocnej záhrady je možné. Vhodnejšie je použiť vzhľadom k možnému poškodzovaniu stromov okrasné druhy jabloní a hrušiek, ktoré sú habituálne podobné ovocným drevinám. Jestvujúce vzrastené listnáče je potrebné chrániť a vhodne ošetrovať, najmä dominantnú vrbu bielu previsnutú a lipu malolistú.

Aleja na Fabiniho ulici - východne od vlakovej stanice

Severná strana cesty je lemovaná lipovým stromoradiem (*Tilia cordata*) s obvodmi kmeňov 80 – 275 cm. Ide o historickú alej z prelomu 19. a 20. storočia s dosadbou mladších jedincov. Stromy majú voľnú prirodzenú netvarovanú korunu. Ide o výrazný kompozičný prvok, dotvárajúci uličný priestor. Stromoradie je potrebné zachovať, odborne ošetrovať a obnovovať priebežne dosadbami na prázdne vypadnuté miesta, resp. úseky po dožití jedincov v pôvodnom

druhovom zložení – lipa malolistá (*Tilia cordata*). Stromy je potrebné ponechať s prirodzenou korunou bez tvarovacích rezov a vyvetvovania korún.

Južná strana cesty je lemovaná lipami (*Tilia cordata*), rezanými „na hlavu“, s obvodom kmeňov cca 80 cm. Ide o neskoršie vysadené stromoradie, pričom rez „na hlavu“ bol realizovaný až u vzrastených stromov, čo ich čiastočne poškodilo. Pôvodne tu bolo stromoradie rovnaké ako na severnej strane ulice – lipy s voľnými prirodzenými korunami. Jestvujúce stromy je preto potrebné ponechať na dožitie s následnou obnovou lipového stromoradia s voľnými prirodzenými korunami.

Uličné priestory s tvarovanými korunami stromoradií

Na viacerých uliciach v OP (Boženy Němcovej, Hviezdoslavovej, Odborárov, Vajanského, Jesenského, Slovenskej, Hanulu, Zábojského a i.) sa nachádzajú lipové stromoradia (*Tilia cordata*), strihané „na hlavu“, ktoré sú vzhľadom k uličnému priestoru hmotovo vyvážené a historicky autentické. Stromoradia sú výrazným kompozičným prvkom, dotvárajúcim uličný priestor domoradia, preto je potrebné ich zachovať a po dožití obnovovať dosadbami v rovnakom druhovom zložení – lipou malolistou. Alternatívou k pôvodnému druhu, rezanému na „hlavu“, je použitie druhov s prirodzenou menšou korunou bez potreby rezu – napr. jaseň mannový guľovitý (*Fraxinus ornus* 'Mecsek'), jaseň štíhly guľovitý (*Fraxinus excelsior* 'Globosum').

Parčík na nám. SNP (parčík založený na ploche zaniknutej fortifikácie)

Parčík bol založený cielene v povojnovom období ako súčasť mestskej zelene. Je štvorcového pôdorysu s dvomi diagonálnymi chodníkmi, s centrálnou kruhovou voľnou plochou. Stromy sú vysadené ako aleje, lemujúce chodníky – diagonálne a obvodový chodník štvorcového pôdorysu. Niektoré stromy rastú aj nepravidelne na voľných trávnatých plochách. Druhové zloženie porastov: pagaštan konský (*Aesculus hippocastanum*) 50 % a lipa malolistá (*Tilia cordata*) 50 %. Najstaršie jedince dosahujú obvody kmeňov okolo 260 cm a mladšie dosádzané s obvodom 80 cm. Ide o hodnotnú parkovú kompozíciu z obdobia socialistického realizmu, vhodne začlenenú do mestského prostredia. Preto je potrebné chrániť parčík ako celok – kompozíciu, voľné trávnaté plochy a porasty. Voľné plochy nie je vhodné spevňovať zhutňovaním, budovaním ďalších spevnených povrchov a stavebnou činnosťou. Stromy je potrebné odborne ošetrovať, odspodu neodkonárovať a po dožití nahrádzať rovnakými druhmi – lipa malolistá a pagaštan konský.

Priestor južne od parčíka na nám. SNP

Priestor južne od parčíka tvorí izolačná zeleň od plochy námestia. Nachádzajú sa tu vzrastené stromy s obvodom kmeňov 40 – 160 cm v druhovom zložení: buk lesný (*Fagus sylvatica*), smrek obyčajný (*Picea abies*), borovica lesná (*Pinus sylvestris*). Ide o sadovnícky hodnotnú zeleň, vhodne zakomponovanú do urbanistického prostredia, s protihlukovým a hygienickým významom, ktorú je vhodné chrániť ako celok. Voľné plochy nie je prípustné spevňovať zhutňovaním, budovaním spevnených povrchov a stavebnou činnosťou. Stromy je potrebné odborne ošetrovať, odspodu neodkonárovať a po dožití nahrádzať listnatými druhmi domáceho pôvodu alebo introdukovanými druhmi s podobným habitom ako domáce, s menším zastúpením ihličnanov.

Školská ulica

Na Školskej ulici (pri dvore Baníckej školy) sa nachádza sadovnícky hodnotné lipové stromoradie (*Tilia cordata*) s obvodom kmeňov 140 – 270 cm. Stromy je potrebné zachovať,

odborne ošetrovať a po dozítí nahrádzať rovnakým druhom – lipou malolistou. Toto stromoradie ponechať s prirodzenými korunami bez tvarovacích rezov.

Priestor v okolí bývalej synagógy

V okolí bývalej synagógy sa nachádza výsadba topoľov čiernych stĺpovitých (*Populus nigra* 'Italica'). Ide o menej vhodný druh pre výsadbu v historickom prostredí mesta, nakoľko je krátkoveký a má krehké lámavé drevo. Po dozítí je topole vhodné nahrádzať druhmi, tradične používanými v regióne (lipa, javor, buk...) a ich kultivarmi.

Parčík za ZUŠ Fabiniho 1 (NKP - železničiarisky internát)

V okolí ZUŠ sa nachádza parčík s vysokou sadovníckou a kompozičnou hodnotou - vo voľnej prírodno-krajinárskej kompozícii - pozostávajúci z porastových skupín a solitérov na voľných trávnatých plochách. Druhové zloženie je v prevažnom zastúpení listnáčov s prímiesou ihličnanov. Najstaršie jedince dosahujú vek okolo 100 rokov s obvody kmeňov do 270 cm (platan javorolistý), s neskoršími dosadbami stromov veku okolo 60 rokov a mladších s obvody kmeňov 160 - 40 cm. Druhové zloženie je v zastúpení: lipa malolistá (*Tilia cordata*), javor horský (*Acer pseudoplatanus*), pagaštan konský (*Aesculus hippocastanum*), čremcha strapcovitá (*Prunus padus*), javor mliečny (*Acer platanoides*), platan javorolistý (*Platanus x acerifolia*), smrek obyčajný (*Picea abies*), agát biely (*Robinia pseudoacacia*), borovica čierna (*Pinus nigra*).

V parčíku zachovať jestvujúcu sadovnícku kompozíciu - vyváženosť porastových skupín a voľných trávnatých plôch, priebežne robiť dosadbu za uhynuté dreviny v rovnakom druhovom zložení. Voľné porastové plochy sa odporúča ponechať bez spevňovania povrchov, zhutňovania pôdy a stavebnej činnosti. V areáli sa nachádzajú aj väčšie trávnaté plochy bez stromovitej zelene, kde by bolo vhodné realizovať výsadbu stromov v rovnakej kompozícii ako jestvujúci park, ktorou by sa zväčšila plocha parčíka.

Stromoradie na Levočskej ulici

V areáli ZŠ na Levočskej 11 sa nachádzajú hodnotné vzrastené aleje pagaštanov konských (*Aesculus hippocastanum*), ktoré je nutné chrániť, ošetrovať a po dozítí nahrádzať. Voľné porastové plochy v areáli je vhodné ponechať bez spevňovania povrchov, zhutňovania pôdy a stavebnej činnosti.

Starý cintorín na Slovenskej ulici

Na starom cintoríne sú vytvorené aleje, lemujúce chodníky v pravidelnom pravouhlom členení. Aleje tvoria tuje západné (*Thuja occidentalis*) - pôvodný druh, ktoré dosahujú vek okolo 80 rokov s obvody kmeňov do 160 cm. Jedna vzrastená lipa malolistá rastie približne v strede cintorína a dve lipy pri južnom hranici cintorína - dosahujú vek okolo 80 rokov. Celkovo ide o hodnotnú sadovnícku kompozíciu, ktorú je potrebné chrániť a obnovovať. Tuje západné sú zatiaľ v pomerne dobrej kondícii, ale vzhľadom k tomu, že ide o krátkoveký druh, môžu postupne dozívať. Tuja západná je menej vhodným introdukovaným druhom, preto je potrebné ju po dozítí postupne nahrádzať tisom červeným stĺpovitým (*Taxus baccata* 'Fastigiata'), prípadne jedľou bielou (*Abies alba*) - ktorá je však vhodná len na väčší výsadbový priestor. Lipy malolisté by sa mali nahrádzať po dozítí rovnakým druhom.

3.9. Požiadavky a odporúčania na ochranu obrazu mesta - silueta, panorámy, pohľady, dominanty -

DIALKOVÉ POHLADOVÉ OSI - V rámci sídla je definovaných 5 chránených pohľadových osí na územie PZ - **A1**: pohľadová os z Harichovskej cesty, **A2**: pohľadová os z Markušovskej cesty, **A3**: pohľadová os od dvojkriža nad sídliskom Tarča, **A4**: pohľadová os uličného priehľadu na Duklianskej ceste, **A5**: pohľadová os zo štátnej cesty pod Malým poľom (viď výkres A – širšie vzťahy).

DOMINANTY - Na území PZ sú definované 4 architektonicko-historické dominanty, definujúce obraz mesta v krajine – **1.** Farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, **2.** Evanjelický kostol, **3.** budova Reduty a **4.** budova na Štefánikovom námestí č. 21 (Banická škola, predtým reálne aj evanjelické gymnázium).

POHLADY Z INTERIÉRU PZ NA KRAJINNÝ OBRAZ - Na území PZ sú definované 4 chránené pohľady z interiéru PZ na okolitý krajinný obraz – **K1**: pohľad Školskou ulicou na Modrý vrch (Blaumont), **K2**: pohľad Elektrárenskou ulicou na Veľkú Knolu, **K3**: pohľad ulicou Ing. Kožucha na Veľkú Knolu, **K4**: pohľad Konrádovou a Zvonárskou ulicou na Volovské vrchy (viď výkres C a D).

POHLADOVÉ OSI V INTERIÉRI PZ (viď výkresy C a D)

OL - pohľadová os na Letnej ulici (so začiatkom na Štefánikovom nám.)

OZ - pohľadová os na Zimnej ulici

CHARAKTERISTICKÉ POHLADY V INTERIÉRI PZ - Na ploche PZ je definovaných 14 charakteristických chránených vnútorných pohľadov P1 – P14 (viď výkresy C a D).

P1 - panoramatický 360° pohľad z veže farského kostola na PZ, strešnú krajinu PZ, ochranné pásmo PZ a krajinný rámec sídla;

P2 - uličný pohľad na historickú zástavbu na Štefánikovom námestí, dominantu bývalej Banickej školy a Školskú ulicu;

P3 - uličný priehľad Školskou ulicou;

P4, P5, P6, P10 - charakteristické uličné pohľady na domoradia Zimnej a Letnej ulice a objekty NKP na ploche Radničného námestia;

P7, P8 - pohľady uličného interiéru na Levočskej ulici;

P9 - pohľad na zadné trakty zástavby Levočskej ulice a na „Malý“ kostol s parkovou úpravou v popredí;

P11 - pohľad vo východnom závere PZ na budovu drevopriemyslovky a parkovú dispozíciu;

P12 - osový pohľad na východnú fasádu Reduty a šošovkové námestie z priestoru dnešného trhoviska;

P13 - pohľad uličného interiéru na ulici Ing. Kožucha s budovou radnice v pozadí;

P14 - pohľad na domoradie, dvorové krídla, záhrady a strešnú krajinu zástavby v urbanistickom bloku Zimná 33 - 55.

-
1. Zachovať, chrániť a regenerovať charakteristické pohľady, siluetu a panorámu pamiatkového územia, ktoré sú prezentované:
 - a. v chránených dialľkových pohľadových osiach A1 – A5 na pamiatkové územie;
 - b. v chránených pohľadoch z interiéru PZ na krajinný obraz K1 – K4;
 - c. v chránených pohľadových osiach v interiéri PZ – OL a OZ;
 - d. v chránených charakteristických pohľadoch v interiéri PZ č. P0 – P14.

2. Nenarušiť siluetu a panorámu pamiatkového územia ani vizuálny obraz historických dominánt najmä v chránených diaľkových pohľadových osiach A1 – A5, a to najmä výstavbou nových výškových a objemových dominánt, nadstavbami jestvujúcich objektov, umiestňovaním veľkoplošnej reklamy, technických zariadení, vzdušnými vedeniami, nevhodnými výsadbami a pod..
3. V predpolí diaľkových pohľadových osí A1 a A2 sa navrhuje v prípade novej výstavby regulovať absolútnu výšku stavieb a ich umiestnenie tak, aby ostal zachovaný neprerušný súvislý pohľad na PZ v celej definovanej šírke osí - vid' výkres A.
4. V chránených pohľadoch z interiéru PZ na krajinný obraz (K1 – K4) zachovať voľné priehľady do krajiny, neúmerne nezvyšovať výškovú hladinu zástavby v línii týchto pohľadov, a zároveň v ich línii obmedziť negatívne pôsobenie reklamných zariadení a zariadení technickej infraštruktúry.
5. Na ploche PZ a ochranného pásma nevytvárať nové priestorové a výškové dominanty.
6. Pri návrhoch novostavieb a úprav objektov v ochrannom pásme PZ, alebo v polohách, ktoré sa aktívne uplatňujú na obraze mesta v krajine, je žiaduce tvorivým spôsobom využívať regionálne urbanistické i architektonické princípy a tvaroslovie, a vždy je nutné harmonicky osadiť stavbu do existujúceho kontextu sídla. Stavba sa nesmie svojím pôsobením negatívne alebo dominantne presadzovať na úkor prostredia. Pri posudzovaní veľkoobjemových alebo výškových novostavieb na území mesta (mimo PZ SNV a OP) je potrebné overovať ich pôsobenie v kontexte urbanizmu a vonkajšieho obrazu mesta na podklade realistických vizualizácií - a to minimálne v rámci vytýčených chránených pohľadových osí a pohľadov.
7. Odporúča sa podporovať vizuálnu atraktivitu krajinného obrazu sídla na evidovaných vyhlídkach B1 – B5 - vid' výkres A.
8. Je potrebné zachovať posledné zvyšky vizuálneho prepojenia historického jadra s krajinárskym (neurbanizovaným) zázemím sídla. V tejto súvislosti sa odporúča chrániť a podporovať brehovú zeleň v okolí koryta Hornádu, a najmä v okolí potoka Brusník, ktorého meandrujúci tok nie je žiaduce výraznejšie meniť či regulovať.
9. Odporúča sa chrániť a podporovať ostatné hodnotné štruktúry sídelnej zelene v meste, predovšetkým zeleň areálu Madarászovho parku a štruktúry zelene mimo územia PZ podľa odporúčaní, uvedených v kapitole: 3.8.5
10. Zachovať a obnovovať stromovú aleju cesty na Kamennom obrázku v smere na Novoveskú Hutu. Zároveň je vhodné znovuzaložiť stromové aleje na Markušovskej a Harichovskej ceste, ktoré v minulosti dotvárali obraz sídla v krajine.

ÚZEMNOPLÁNOVACIA POZNÁMKA ku kapitole 3.9. : Požiadavky a odporúčania na ochranu a regeneráciu (podporenie) autentického obrazu mesta tejto kapitoly (najmä bodu 3. - o priestorovo-plošných obmedzeniach v predpolí vybraných diaľkových pohľadových osí) a ich súvisiace krajinoplánovacie nároky KPÚ požaduje v blízkej budúcnosti v optimálnom rozsahu a forme preklopiť do územného plánu mesta.

3.10. Požiadavky na zachovanie a prezentáciu archeologických nálezísk

1. Na území PZ SNV boli archeologickými výskumami na mnohých miestach doložené hnutel'né a nehnuteľné archeologické nálezy. Na základe ich situovania a charakteru možno opodstatnene na danom území predpokladať výskyt archeologických nálezov predovšetkým z doby bronzovej, veľkomoravskej, stredoveku a novoveku. Z toho dôvodu je možné celé územie PZ považovať za potenciálne archeologické nálezisko, prípadne náleziská. Preto akékoľvek zásahy do terénu s predpokladaným výskytom archeologických nálezov, či už stavebnou činnosťou, terénnymi úpravami alebo hospodárskou činnosťou, vyžadujúcou si zemné práce, sú podmienené nevyhnutnosťou vykonať pamiatkový archeologický výskum, ktorého podmienky určí KPÚ v osobitnom rozhodnutí.
2. Navrhovateľ stavebnej činnosti alebo hospodárskej činnosti, vyžadujúcej si zemné práce, predloží svoj zámer KPÚ, ktorý na jeho základe posúdi možnosť, prípadne hrozbu narušenia archeologických nálezov a nálezísk. Pokiaľ bude zámer vyhodnotený ako potenciálny zásah do archeologického náleziska, platí postup podľa bodu 1.
3. V prípade komplexnej obnovy kultúrnej pamiatky vykonať pamiatkový archeologický výskum pred začatím spracovania projektovej dokumentácie. Archeologickým výskumom sa zisťujú nové poznatky o vzniku, stavebnom vývoji a charaktere kultúrnej pamiatky, ktoré možno zahrnúť do projektovej dokumentácie a výslednej prezentácie obnovovanej kultúrnej pamiatky.
4. V prípade výstavby inžinierskych sietí v dotyku s nehnuteľnými archeologickými nálezmi je nutné postupovať pri výstavbe tak, aby došlo k čo najmenšiemu úbytku hmoty z torza historickej konštrukcie. Primárne sa odporúča pokládka mimo nehnuteľného nález, prípadne ponad zachovanú „korunu“ muriva alebo pretlak popod základovú škáru v prípade, že je to technicky vykonateľné. V inom prípade je možné urobiť minimálny prierez do konštrukcie muriva, avšak až po posúdení situácie zodpovedným pracovníkom KPÚ.
5. Spôsob, rozsah a forma prezentácie archeologických nálezov, objavených pamiatkovým archeologickým výskumom, sa určí individuálne, na základe výsledkov výskumu, povahy a stavu zachovania nález.

3.11. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt

1. Zachovať kultúrne hodnoty nehmotnej povahy, viažuce sa na historické osobnosti, udalosti a tradície mesta. Je žiaduce vytvárať podmienky pre ich vhodnú prezentáciu a popularizáciu.
2. Je žiaduce, aby mesto Spišská Nová Ves **utvorilo evidenciu pamätihodností** obce a vytváralo vhodné podmienky pre ich ochranu, poznávanie, obnovu a prezentáciu.

3. Je žiaduce aby mesto Spišská Nová Ves zriadilo **mestský depozit** pre uchovávanie hodnotných architektonických, umelecko-remeselných a iných hodnotných historických prvkov, detailov a artefaktov z prostredia mesta - a prípadne aj z blízkeho okolia a regiónu.

3.11.1. Pamätihodnosti mesta

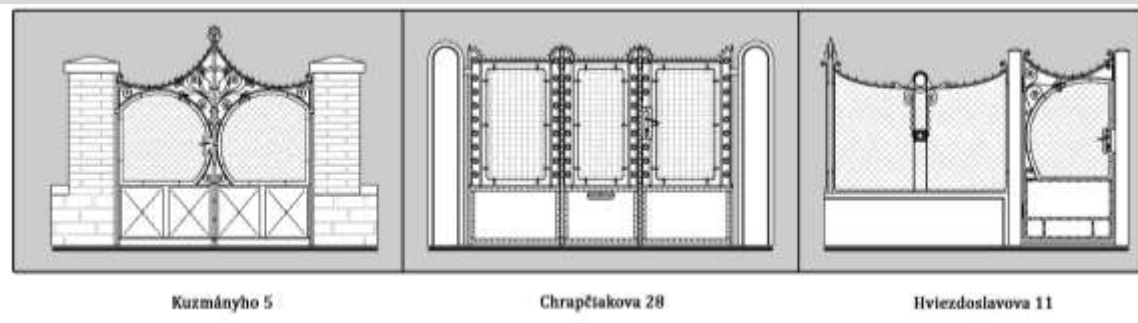
Podľa § 14 odseku 4 pamiatkového zákona: Obec môže rozhodnúť o utvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce. Do evidencie pamätihodností obce možno zaradiť okrem hnuteľných vecí a nehnuteľných vecí aj kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce. Zoznam evidovaných pamätihodností obce predloží obec na odborné a dokumentačné účely KPÚ; ak ide o nehnuteľné veci, predloží zoznam aj stavebnému úradu.

KPÚ navrhuje do evidencie pamätihodností mesta Spišská Nová Ves zaradiť:

1. Hodnotné historické kovové oplotenia z konca 19. storočia až z medzivojnového obdobia na území celého mesta - vid' *mapa evidovaných hodnotných historických oplotení* – príloha 5.2.2.e.
2. Prícestná kaplnka (Božia muka) na Kamennom obrázku (parc. č. 7265).
3. Pomenovania ulíc: Šestnástka, Za Šestnástkou, Vyšný Hámor, Kamenný obrázok, Medza, Nad Medzou a ďalšie historicky autentické názvy ulíc či topografických prvkov.
4. Romantizujúca ruina s vyhlídkou a vodopádom spolu s umelým jazierkom v Madarászovom parku (v Zoologickej záhrade, parc. č. 3694/1,2).
5. Mestský cintorín na Slovenskej ulici s hodnotnými historickými pohrebnými kaplnkami a pomníkmi (parc. č. 1041/4) - najmä kaplnky / hrobky rodín Münnich, Klein, Fabián, Förster a pomník uhorskej domobrany.
6. Židovský cintorín na Cintorínskej ulici (parc. č. 513).
7. Pozemok zaniknutej Židovskej synagógy na Školskej ulici (dnes letné kino, parc. č. 2091, 2092) – s možnosťou náznakovej rekonštrukcie zaniknutej architektúry.
8. Hlavný objekt strelnice uhorskej domobrany na ulici J. Janského (budova tenisového klubu, parc. č. 1094/44).
9. Pamätník s bustou Lajosa Trángousa na dvore školy na Štefánikovom námestí 21 (parc. č. 2118/2).
10. Pamätník osloboditeľov na Radničnom námestí (parc. č. 9)
11. Školská budova na Štefánikovom námestí č. 21 – bývalá banícka škola, predtým reálne aj evanjelické gymnázium (parc. č. 2117/2).

Odporúčania a požiadavky na ochranu objektov, navrhnutých do evidencie pamätihodností mesta

- Konkrétne odporúčania a požiadavky pre jednotlivé pamätihodnosti budú stanovené v aktuálnom čase, resp. pri spracovaní *Návrhu* na ich zaradenie do evidencie pamätihodností.
- Dôsledne dbať na fyzickú ochranu materiálnej podstaty všetkých navrhnutých objektov.
- V stavebných konaniach stavebného úradu o výrazných rekonštrukciách, prístavbách alebo v konaniach o asanácii týchto objektov **sa požaduje prizvať KPÚ ako dotknutý orgán** podľa § 30 odseku 4 pamiatkového zákona, ktorý vydá v predmetnej veci záväzné stanovisko pre konanie iného orgánu. Zároveň sa odporúča, aby stavebný úrad požadoval v takýchto prípadoch detailné **zdokumentovanie súčasného stavu objektov** (presné komplexné zameranie, fotodokumentácia exteriéru a interiéru a hodnotných prvkov), ktoré bude KPÚ archivovať.
- Všetky umelecko-remeselné a architektonicky **hodnotné kovové oplotenia** z konca 19. storočia až z medzivojnového obdobia na území celého mesta **sa odporúča dôsledne chrániť**. Tieto historické dekoratívne oplatenia charakterizujú „genia loci“ viacerých obytných štvrtí mesta. Pri ich opravách dbať na zachovanie autentických dekoratívnych častí a nevyhnutné výmeny realizovať podľa možnosti v rovnakom tvare, materiáli a technológii. Murované časti týchto oplatení zachovávať a obnovovať v pôvodnom výraze a tvare. Zároveň je žiaduce zohľadňovať základný charakter historických oplatení aj pri realizácii nových oplatení na uliciach, pre ktoré sú typické.

príklady hodnotných historických oplatení v Spišskej Novej Vsi

3.12. Prezentácia pamiatkového fondu PZ SNV

1. Súčasťou komplexnej ochrany pamiatkového fondu PZ SNV je aj vhodná prezentácia pamiatkového fondu nielen „*in situ*“, ale tiež formou propagácie v printových, audiovizuálnych a iných médiách.
2. Pre atraktivitu vybraných uličných priestorov v dotyku s PZ by bolo vhodné prezentovať adekvátnou koncepciou formou priebeh zaniknutého stredovekého opevnenia mesta.
3. Je potrebné propagovať pamiatkový fond PZ SNV ako jedinečné nenahraditeľné kultúrne dedičstvo, ktorého zachovanie nie je len zákonnou, kultúrnou, ale aj morálnou povinnosťou

občanov a zástupcov mesta. Je potrebné poukazovať na skutočnosť, že v prípade poškodenia alebo zničenia pamiatkového fondu nie je možné zabezpečiť jeho primeranú náhradu – pamiatkový fond predstavuje jedinečné kultúrne bohatstvo, ktoré je poškodením alebo zničením neobnoviteľné.

3.13. Všeobecné doplňujúce požiadavky na ochranu pamiatkových hodnôt

Ak na základe aplikácie zákona NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov dôjde k nejasnosti o metodickom postupe ochrany pamiatkového fondu alebo pamiatkových hodnôt v PZ SNV z dôvodu, že tieto Zásady explicitne neurčujú konkrétny metodický postup, alebo nastane kontradiktórna interpretácia metodického postupu, v takých prípadoch o metodickom postupe rozhodne Krajský pamiatkový úrad Košice formou individuálneho správneho aktu.

IV. ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA

Povinnosť chrániť kultúrne dedičstvo vyplýva i z týchto základných dokumentov:

1. Listina základných práv a slobôd v Čl. 11 Ústavného zákona z 9. januára 1991 uvádza:
(3) Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami, chránenými zákonom.
Čl. 35 uvádza: (3) Nikto nesmie pri výkone svojich práv ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje, druhové bohatstvo prírody a kultúrne pamiatky nad mieru, ustanovenú zákonom.
2. Podobne vyplýva aj z Ústavy SR z 1. septembra 1992 z Čl. 20:
(3) Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami, chránenými zákonom. Výkon vlastníckeho práva nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru, ustanovenú zákonom.
Čl. 44 uvádza: (2) Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. (3) Nikto nesmie nad mieru, ustanovenú zákonom, ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky.
3. Podmienky ochrany kultúrnych pamiatok, pamiatkových území a archeologického dedičstva v súlade s vedeckými poznatkami určujú medzinárodné zmluvy v oblasti európskeho a svetového kultúrneho dedičstva a ďalšie právne normy, ktorými je Slovenská republika viazaná, najmä:
 - Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (oznámenie č. 159/1991 Zb.);
 - Vyhláška ministerstva zahraničných vecí č. 15/1980 Zb. o Dohovore o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov;
 - Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný – oznámenie č. 344/2001 Z. z.) a Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č. 369/2001 Z. z., čiastka 148/2001).

4.1. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia

1. Na zachovanie, regeneráciu a prezentáciu pamiatkových hodnôt PZ je potrebná komplexná spolupráca a súčinnosť orgánov štátnej správy, obecnej samosprávy a verejnej správy, legislatívne podchytená v pamiatkovom zákone a zákone o obciach a miestnej samospráve, spolu s inými odbornými organizáciami a občianskymi združeniami.
2. V zmysle § 4 zákona č. 369/1990 Z. z. obec pri výkone samosprávnych funkcií najmä:

f) *Zabezpečuje výstavbu a údržbu a vykonáva správu miestnych komunikácií, verejných priestranstiev, obecného cintorína, kultúrnych, športových a ďalších obecných zariadení, **kultúrnych pamiatok, pamiatkových území a pamätihodností obce;***

o) *zabezpečuje ochranu kultúrnych pamiatok v rozsahu podľa osobitných predpisov a dbá o zachovanie prírodných hodnôt.*

3. Základným predpokladom zachovania a regenerácie pamiatkového fondu na území PZ je spolupráca vlastníkov NKP a ostatných subjektov v pamiatkovom území – fyzických, resp. právnických osôb s príslušnými štátnymi orgánmi, organizáciami a samosprávou.

4. Úlohy Krajského pamiatkového úradu Košice (ďalej aj „KPÚ“) pri zabezpečovaní ochrany a regenerácie PZ určuje Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej aj „pamiatkový zákon“). KPÚ je podľa § 11 odseku 1 pamiatkového zákona v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk.

Ako prvostupňový orgán štátnej správy KPÚ ďalej:

- vykonáva štátny pamiatkový dohľad nad stavom, využívaním a zabezpečením ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk;
- vypracúva a vydáva zásady ochrany pamiatkového územia, vypracúva podklady súvisiace s obstarávaním územnoplánovacej dokumentácie pre príslušné orgány štátnej správy a územnej samosprávy, spolupracuje s nimi v procese spracovania prípravnej, projektovej a reštaurátorskej dokumentácie na záchranu, obnovu a využitie kultúrnych pamiatok, pamiatkových území, archeologických nálezov a archeologických nálezísk;
- usmerňuje činnosti právnických osôb a fyzických osôb pri záchrane, obnove a využívaní pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk a poskytuje im odbornú a metodickú pomoc;
- vydáva rozhodnutia a záväzné stanoviská vlastníkovi stavby, ktorý má zámer realizovať stavbu, jej zmenu, stavebné úpravy alebo údržbu na objekte, ktorý sa nachádza v pamiatkovom území alebo je vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku;
- v rozhodnutí alebo záväznom stanovisku KPÚ uvedie, či je navrhovaný zámer z hľadiska záujmov pamiatkovej ochrany prípustný a určí podmienky, za ktorých je možné tieto práce pripravovať a vykonávať; toto rozhodnutie alebo záväzné stanovisko slúži ako podklad pre rozhodovanie stavebného úradu;
- spolupracuje pri zabezpečovaní osobitnej ochrany kultúrnej pamiatky s orgánmi štátnej správy a orgánmi územnej samosprávy v období krízovej situácie alebo mimoriadnej situácie pri príprave opatrení na uvedené situácie;

- zabezpečuje v období krízovej situácie, alebo mimoriadnej situácie dočasnú odbornú úschovu hnutelných kultúrnych pamiatok;
 - poskytuje obci metodickú a odbornú pomoc pri evidovaní miestnych pamätihodností;
 - dohliada na dodržiavanie pamiatkového zákona a prijíma opatrenia na odstránenie nedostatkov pri ochrane pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk;
 - ukladá pokuty podľa § 42 a 43 pamiatkového zákona.
5. Úlohy a spoluprácu samosprávneho kraja a obce so štátnymi orgánmi pri zabezpečení podmienok na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu určuje vo svojich ustanoveniach pamiatkový zákon.

Samosprávny kraj podľa § 13 pamiatkového zákona utvára vo svojom územnom obvode podmienky na ochranu pamiatkového fondu, vyjadruje sa o návrhoch na vyhlásenie a zrušenie pamiatkových území a spolupracuje s orgánmi štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu pri záchrane, obnove a využívaní kultúrnych pamiatok a pamiatkových území.

Podľa § 14 odseku 1 pamiatkového zákona obec utvára všetky podmienky, potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu na území obce. Podľa § 14 ods. 2 pamiatkového zákona obec:

- a. dbá, aby vlastníci kultúrnych pamiatok konali v súlade s pamiatkovým zákonom;
- b. koordinuje budovanie technickej infraštruktúry sídiel s pamiatkovým územím;
- c. spolupôsobí pri zabezpečovaní úprav uličného interiéru a uličného parteru, drobnej architektúry, historickej zelene, verejného osvetlenia a reklamných zariadení tak, aby boli v súlade so zámermi na zachovanie a uplatnenie hodnôt pamiatkového územia;
- d. podporuje iniciatívy občanov a občianskych združení pri ochrane pamiatkového fondu;
- e. na základe výpisov z ústredného zoznamu vedie evidenciu pamiatkového fondu na území obce.

Obec ďalej môže, podľa § 14 odseku 3 pamiatkového zákona, utvárať zdroje na príspevky vlastníkom na záchranu a obnovu kultúrnych pamiatok, nachádzajúcich sa na území obce.

Podľa § 14 odseku 4 pamiatkového zákona obec môže rozhodnúť o vytvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce. Do evidencie pamätihodností obce možno zaradiť okrem hnutelných vecí a nehnuteľných vecí aj kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce. Zoznam evidovaných pamätihodností obce predloží obec na odborné a dokumentačné účely krajskému pamiatkovému úradu; ak ide o nehnuteľné veci, predloží zoznam aj stavebnému úradu.

4.2. Aktualizácia zásad

1. Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Spišská Nová Ves budú aktualizované:
 - v prípade, ak v praxi dôjde k nejasnostiam v zásadných metodických prístupoch k ochrane pamiatkového fondu na území pamiatkovej zóny;
 - v prípade, že zásady neurčujú metodický prístup k zásadným okruhom ochrany, obnovy a prezentácie pamiatkových hodnôt pamiatkovej zóny;
 - na základe zásadného rozšírenia poznania a zvýšenia úrovne vedeckých disciplín, týkajúcich sa ochrany pamiatkového fondu;
 - v prípade zásadných urbanistických, architektonických, funkčných a iných zmien územia.
2. Zásady ochrany Pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves je potrebné aktualizovať s optimálnou periodicitou a v potrebnom rozsahu. Spracúvajú sa zvyčajne na obdobie 10 – 15 rokov.

4.3. Záver

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves boli spracované na základe Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu výskumnej dokumentácie pamiatkových území, transformovaného na dlhodobo uplatňovaný a zaužívaný osobitný prístup orgánu ochrany pamiatkového fondu v PZ Spišská Nová Ves.

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves sú podľa § 29 pamiatkového zákona súčasťou priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom pre spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

Zásady ochrany pamiatkového územia sú odborným dokumentom na vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia, ktorým orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkami nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

V. PRÍLOHY

5.1 Zoznam podkladov

5.1.1. Prehľad aktuálnych územno-plánovacích dokumentácií a štúdií

- **Územný plán mesta Spišská Nová Ves** bol schválený dňa **07. 12. 2000** uznesením č. **170**. Závazná časť bola schválená uznesením č. 170 / 2000, bod 15 / 2-2, a vyhlásená formou VZN mesta č. 5 / 2000 zo dňa 7. 12. 2000.
- **Zmeny a doplnky 2005 ÚPN mesta Spišská Nová Ves** boli schválené Mestským zastupiteľstvom Spišská Nová Ves, **uznesením č. 579** z 23. zasadnutia dňa **15. 12. 2005** – a riešia **Zmenu č. 1 – Priemyselná zóna – Východ, Zmenu č. 2 – Hornád / Mier**.
- **Zmeny a doplnky 2008 ÚPN mesta Spišská Nová Ves** boli schválené Mestským zastupiteľstvom Spišská Nová Ves dňa **06. 11. 2008** uznesením č. **417 / 2008** s účinnosťou od 21. 11. 2008. Predmetom riešenia ZaD 2008 ÚPN mesta Spišská Nová Ves bola:
 - zmena: **IBV A REKREAČNÁ ZÓNA MALÉ POLE, FERČEKOVCE, Spišská Nová Ves** (návrh územného rozvoja vrátane vyhodnotenia záberov poľnohospodárskej pôdy - PP)
 - doplnok: **IBV ČERVENÝ JAROK** (doplnenie a prehodnotenie záberov PP)
 - doplnok: **ŠPORTOVO-REKREAČNÝ AREÁL NOVOVESKÁ HUTA** (doplnenie a prehodnotenie záberov PP).
- **Zmeny a doplnky 2009 ÚPN mesta Spišská Nová Ves** boli schválené Mestským zastupiteľstvom Spišská Nová Ves dňa **29. 09. 2011** uznesením č. **93/2011** s účinnosťou od 14.10.2011.
- **Zmeny a doplnky 2014 ÚPN mesta Spišská Nová Ves, lokalita Stojan** boli schválené Mestským zastupiteľstvom Spišská Nová Ves dňa **15. 04. 2015** uznesením č. **34/2015** s účinnosťou od 01.05.2015. Predmetom riešenia ZaD 2015 ÚPN mesta Spišská Nová Ves bola lokalita Stojan - jej funkčné a priestorové usporiadanie, limity a záväzné regulatívy.

Spracovateľom územného plánu mesta aj jeho zmien a doplnkov je spoločnosť **ARCH.EKO s. r. o.** - Ateliér architektúry, urbanizmu a ekológie, Banská Bystrica: Ing. arch. Michal Gaj, st., Ing. arch. Eva Faragóová, Ing. arch. Michal Dovičovič.

5.1.2. Mapové podklady

- vektorová katastrálna mapa poskytnutá GKÚ Bratislava (stav k 07.03.2014)
- Návrh na zmenu vyhlásenia pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves, Bratislava, november 2014 – mapa: *Navrhované vymedzenie PZ*

5.1.3. Archívne materiály

1. Rozhodnutie MK SR o zmene vymedzenia PZ SNV s reg. č. MK-1297/2015-221/5779, zo dňa 13.04.2015, právoplatné dňa 06.05.2015 a oprava súpisu parciel tohto rozhodnutia:

rozhodnutie MK SR s reg. zn. MK 1297/2015-221-18555, vydané dňa 02.12.2015.

2. Spišská Nová Ves - Návrh na zmenu vyhlásenia PZ SNV, Bratislava, december 2014 s reg. zn. PÚSR-2014/20904-1/81086
3. Stanovisko PÚ SR o schválení a posúdení *Zásad ochrany ochrany pamiatkového územia PZ SNV, Aktualizácia 2015* - v odborno metodickéj komisii, s reg. zn. PUSR-2015/10895-5/65251/POR, vydané 24.09.2015
4. **Zásady pamiatkovej starostlivosti – PZ Spišská Nová Ves, vypracovala - Ing. arch. Mária Slováková, Spišská Nová Ves 2000**
5. Muk J., Ing. Dr.: Stavebně historický průzkum historického jádra města Spišská Nová Ves, Praha 1981
6. Lalková J. a kol.: Regulačný plán – Prieskumy a rozbor, Pamiatková zóna Spišská Nová Ves, Bratislava 1994
7. **Zoznam pamiatkových výskumov a prieskumov v PZ SNV, nachádzajúcich sa v archíve KPÚ Košice, na pracovisku Spišská Nová Ves, so sídlom v Levoči:**

Objekt (Adresa)	Typ výskumu / prieskumu	Autor	Rok	Evid. č. v archíve KPÚ
Radnica	Stavebno-historický prieskum	Muk	1983	176/T
Letná 77, 78	Stavebno-historický prieskum	Muk	1983	180/T
Letná 49	Pamiatkový výskum	Mgr. Horáková	1995	491/T
Letná 47	Pamiatkový výskum	PhDr. Urbanová	1996	492/T
Letná 49	Pamiatkový výskum - etapizácia vývoja	Mgr. Horáková	1999	506/T
Letná 28	Pamiatkový výskum - slohová analýza, návrh obnovy	PÚK Prešov PhDr. Urbanová	08/1983	531/T
Zimná 46	Stavebný prieskum	Ružičková	1977	185/T
Zimná 46	Stavebno-historický prieskum	Muk	1975	186/T
Zimná 47	Stavebný prieskum	Ružičková	1982	189/T
Zimná 47	Stavebno-historický prieskum	Muk	1979	190/T
Zimná 57 - 60	Stavebno-historický prieskum	Muk	1989	191/T
Zimná 68	Stavebno-historický prieskum	Muk	1977	193/T
Zimná 71 - 73	Stavebno-historický prieskum	Muk	1983	196/T
Zimná 58	Umelecko-historický a architektonicko-historický prieskum	Chamutti	1971	226/T
Zimná 57	Pamiatkový výskum	PÚK Bratislava PhDr. Urbanová	1985	368/T
Zimná 49	Stavebno-historický prieskum	SÚRPMP Praha Muk	1978	410/T
Zimná 57 - 60	Stavebno-historický prieskum	SÚRPMP Praha Muk	1989	475/T 412/T
Zimná 62	Pamiatkový výskum - návrh na obnovu	Mgr. Horáková	1998	478/T
Zimná 61	Pamiatkový výskum - etapizácia vývoja	Mgr. Horáková	1999	506/T
Zimná 57	Pamiatkový výskum - slohová analýza, návrh obnovy	PÚK Prešov PhDr. Urbanová	03/1995	532/T
Farský kostol	Pamiatkový výskum – veža	Dr. Chalupický	1996	493/T

Letná 50	Pamiatkový architektonicko-historický výskum	arch. Janovská	2011	súčasť spisu KE-11/322
Letná 51	Reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie - interiérová výmalba	Mgr. Art. Boroš Mgr. Spaleková	2003	súčasť spisu KE-03/237
Zimná 55	Pamiatkový výskum – zadný trakt	arch. Janovská	2001	528/T
Levočská ulica	Urbanisticko-historický výskum ulice a okolia	arch. Janovská	2015	súčasť spisu KPUKE-15/19021
Levočská 14	Inventarizácia hodnotných prvkov	arch. Janovská	2015	súčasť spisu KPUKE-15/19021

5.1.4. Literatúra a ďalšie pramene

1. Gojdič, I.: *Východoslovenské mestá so šošovkovitým námestím*. In: Pamiatky a múzea č. 2, 1999, s. 33-38
2. Chalupecký, I. a kol.: *Dejiny mesta Spišská Nová Ves*, Spišská Nová Ves, 2014
3. Chalupecký, I.: *K počiatkom Spišskej Novej Vsi*, In: Spišské hlasy č.31, 1968
4. Chalupecký, I.: *K niektorým problémom najstarších dejín Spišských miest*, In: *Spišské mestá v stredoveku*, Košice 1974
5. Chalupecký, I.: *Spišská Nová Ves a okolie*, Košice 1977
6. Javorský, F.: *Príspevok k poznaniu vzniku a vývoja historického jadra mesta Spišská Nová Ves*, Spišská Nová Ves 1993
7. Klingová, A. a kol.: *Technické pamiatky spojené s banskou a hutníckou činnosťou na Spiši*, Spišská Nová Ves 2008
8. Kormošová, R.: *Milníky histórie mesta Spišská Nová Ves*, Spišská Nová Ves 2009
9. Mencl, V.: *Lidová architektúra v Československu*, Praha 1980
10. Münnich, S.: *Igló királyi korona – és bányaváros története*, Igló 1896
11. Polla, B.: *Stredoveké zaniknuté osady na Spiši*. In: *Nové obzory 17*, Prešov, Košice, 1975
12. Soják, M.: *Spišská Nová Ves v archeologických prameňoch*. In: *Z minulosti Spiša - Ročenka spišského dejepisného spolku v Levoči*, Levoča 2008
13. Telléry, G.: *Igló Könyve*, Spišská Nová Ves 1909
14. Žifčák, F.: *Spišská Nová Ves*. In: Štefánik M., Lukačka J. a kol.: *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*, Historický ústav SAV, Bratislava 2010
15. Divald, Kornél: *Szepesvármegye művészeti emlékei*. 1. – 3. köt., Budapest 1905–1907
16. Schürer, O., Wiese, E.: *Deutsche Kunst in der Zips*, R. Rohrer, Brünn-Wien-Leipzig 1938

5.2 Grafické prílohy a dokumentácie

5.2.1 - Výkresy záväznej časti:

1. Výkres A - Širšie vzťahy
2. Výkres B - Právny stav
3. Výkres C - Rozbor pamiatkových hodnôt
4. Výkres D - Územný priemet zásad ochrany

5.2.2 - Mapy analytickej časti:

- a. Mapa historickej zástavby z 19. storočia na podklade aktuálnej katastrálnej mapy (M 1:1500)
- b. Mapa historickej zástavby sídla podľa plánov mesta z rokov 1869 a 1914 na podklade aktuálnej katastrálnej mapy (M 1:5000)
- c. Mapa hraníc pamiatkového územia, OP a NKP
- d. Mapa priemetu stredovekej fortifikácie a asanačnej prestavby z 2. pol. 20. st.
- e. Mapa evidovaných hodnotných historických oplotení
- f. Mapa archeologických lokalít - centrum mesta (neverejná – pre interné účely KPÚ)
- g. Mapa archeologických lokalít - kataster sídla (neverejná – pre interné účely KPÚ)
- h. Súpis archeologických lokalít v katastri mesta Spišská Nová Ves (neverejný – pre interné účely KPÚ)

5.2.3 - Historické mapové podklady

- Spišská Nová Ves, I. vojenské mapovanie (1769) – m : 28 800
- Spišská Nová Ves, II. vojenské mapovanie (1822) – m : 28 800
- Spišská Nová Ves, III. vojenské špeciálne map. (po 1876) – m : 75 000
- Spišská Nová Ves, III. vojenské špeciálne map. (reamb. 1. ČSR) – m : 75 000
- Spišská Nová Ves, III. vojenské mapovanie (1876) – m : 25 000
- kópia geometrického plánu mesta Spišská Nová Ves (Iglov oder Nevderff) z roku **1783**, archív: Múzeum Spiša - Spišská Nová Ves (originál)
- Katastrálne zameranie mesta z r. **1869** (Stadt Neudorf), archív: KPÚ Košice (digitálne)
- Plán mesta z r. **1914** (Igló, Szépesvármegyei, rendezett tanácsú királyi korona és bányaváros), archív: KPÚ Košice
- Katastrálna mapa z r. **1947**, archív: Štátny archív v Levoči, pobočka Spišská Nová Ves
- Aktuálna mapa mesta - zdroj: www.spiskanovaves.eu
- Historická ortofotomapa Slovenska, z prelomu 40. a 50. rokov 20. stor.
zdroj: © GEODIS SLOVAKIA, s.r.o. a Historické LMS © Topografický ústav Banská Bystrica (<http://mapy.tuzvo.sk/HOFM/>)
- Aktuálna ortofotomapa Slovenska, z roku 2010
zdroj: Ortofotomapa © EUROSENSE, s.r.o. a GEODIS SLOVAKIA, s.r.o. (<http://mapy.tuzvo.sk/HOFM/>)
- Administratívna mapa Spišskej župy, z roku 1912 – *Szepes vármegye, Térképe*.
zdroj: wikimedia commons
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Szepes_county_administrative_map.jpg)

5.2.4 - Historická fotodokumentácia

- použitá je fotodokumentácia v archíve KPÚ Košice, v archíve Pamiatkového úradu SR a z archívnych fondov Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi

5.2.5 - Fotodokumentácia chránených diaľkových osí a panorám mesta

5.2.6 - Chránené pohľady z interiéru PZ na krajinný obraz

5.2.7 - Chránené pohľadové osi v interiéri PZ

5.2.8 - Chránené charakteristické pohľady v interiéri PZ

- **pozn.:** fotodokumentácia kapitol 5.2.5-8 bola vyhotovená v rokoch 2013 - 2015, autorom fotodokumentácie týchto kapitol je Ing. arch. Róbert Királ

5.2.9 - Fotokópia rozhodnutia MK SR o zmene vymedzenia PZ SNV s reg. zn. MK-1297/2015-221/5779, zo dňa 13.04.2015, právoplatné dňa 06.05.2015.

- **Fotokópia opravného rozhodnutia MK SR** s reg. zn. MK 1297/2015-221-18555, vydané dňa 02.12.2015, ktoré aktualizovalo súpis parciel PZ SNV.

- **mapa navrhovaného vymedzenia PZ**, podľa: *Návrh na zmenu vyhlásenia pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves, Bratislava, december 2014*, reg. zn. PÚSR-2014/20904-1/81086.

VI. PRÁVNE NORMY

Platné právne predpisy:

1. DEKLARÁCIA Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva, Zbierka zákonov SR č. 91 / 2001, čiastka 39 z 20. marca 2001;
2. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov - PAMIATKOVÝ ZÁKON;
3. Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 231/2014, ktorou sa mení vyhláška MK SR č. 253/2010 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov;
4. Zákon č. 200/1994 Z. z. o Komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov v znení neskorších predpisov;
5. Zákon č. 138/1992 Z. z. o autorizovaných architektoch a autorizovaných stavebných inžinieroch v znení zákona č. 236/2000 Z. z.;
6. Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov - STAVEBNÝ ZÁKON
7. Zákon č. 479/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
8. Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 55/2001 Z. z. o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii.

Medzinárodné dohovory a charty:

1. Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č. 369/2001 Z. z.);
2. Európsky dohovor o krajine č. 515/2005 Z. z.;
3. Aténska charta o reštaurovaní historických pamiatok (Atény 1931);
4. Benátska charta o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel (Benátky 1964);
5. Florentská charta - Historické záhrady (Florenca 1982);
6. Washingtonská charta - Ochrana historických miest (Washington 1987);
7. Medzinárodná charta o zabezpečení ochrany archeologického dedičstva (Lausanne 1990);
8. Narský dokument o autenticite (Nara 1994);
9. Kultúrne dedičstvo pod vodou (Sofia 1996);
10. Kultúrny turizmus (Mexiko 1999);
11. Ľudové stavebné dedičstvo (Mexiko 1999).

ZÁSADY OCHRANY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA
PAMIATKOVÁ ZÓNA MESTA SPIŠSKÁ NOVÁ VES
~ AKTUALIZÁCIA 2015 ~

KAPITOLA 5.2
~ GRAFICKÉ PRÍLOHY A DOKUMENTÁCIE ~

O B S A H :

5.2.1 - Výkresy záväznej časti:

1. Výkres A - Širšie vzťahy
2. Výkres B - Právny stav
3. Výkres C - Rozbor pamiatkových hodnôt
4. Výkres D - Územný priemet zásad ochrany

5.2.2 - Mapy analytickej časti:

- a. Mapa historickej zástavby z 19. storočia na podklade aktuálnej KM
- b. Mapa historickej zástavby sídla podľa plánov z rokov 1869 a 1914 na podklade aktuálnej KM
- c. Mapa hraníc pamiatkového územia, OP a NKP
- d. Mapa priemetu stredovekej fortifikácie a asanačnej prestavby z 2. pol. 20. st.
- e. Mapa evidovaných hodnotných historických oplotení

neverejné prílohy:

- f. Mapa archeologických lokalít - centrum
- g. Mapa archeologických lokalít - kataster sídla
- h. Súpis archeologických lokalít v katastri mesta Spišská Nová Ves

-
- 5.2.3 - Historické mapové podklady
 - 5.2.4 - Historická fotodokumentácia
 - 5.2.5 - Fotodokumentácia chránených diaľkových osí a panorám mesta
 - 5.2.6 - Chránené pohľady z interiéru PZ na krajinný obraz
 - 5.2.7 - Chránené pohľadové osi v interiéri PZ
 - 5.2.8 - Chránené charakteristické pohľady v interiéri PZ
-

- 5.2.9 - Fotokópia rozhodnutia MK SR o zmene vymedzenia PZ SNV s reg. zn. MK-1297/2015-221/5779, zo dňa 13.04.2015, právoplatné dňa 06.05.2015
- Fotokópia opravného rozhodnutia MK SR s reg. zn. MK 1297/2015-221-18555, vydané dňa 02.12.2015, ktoré aktualizovalo súpis parciel PZ SNV
- mapa navrhovaného vymedzenia PZ, podľa: *Návrh na zmenu vyhlásenia pamiatkovej zóny Spišská Nová Ves, Bratislava, december 2014*, reg. zn. PÚSR-2014/20904-1/81086

